

**INSTYTUT EKONOMIKI ROLNICTWA
I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY**

Polski przemysł spożywczy w latach 2008-2013

nr 117

Warszawa 2014

**KONKURENCYJNOŚĆ POLSKIEJ GOSPODARKI
ŻYWNOŚCIOWEJ W WARUNKACH GLOBALIZACJI
I INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ**

**Polski przemysł spożywczy
w latach 2008-2013**

**INSTYTUT EKONOMIKI ROLNICTWA
I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY**

Polski przemysł spożywczy w latach 2008-2013

*Praca zbiorowa pod redakcją
dr. inż. Roberta Mrocza*

*Autorzy:
mgr Jadwiga Drożdż
dr inż. Robert Mroczek
mgr Mirosława Tereszczuk
prof. dr hab. Roman Urban*

*Konsultacja
prof. dr hab. Roman Urban*

**KONKURENCYJNOŚĆ POLSKIEJ GOSPODARKI
ŻYWNOŚCIOWEJ W WARUNKACH GLOBALIZACJI
I INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ**

Warszawa 2014

Autorzy publikacji są pracownikami Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowego Instytutu Badawczego

Pracę zrealizowano w ramach tematu: **Monitoring rynków rolno-spożywczych w warunkach zmieniającej się sytuacji ekonomicznej**
w zadaniu: *Procesy dostosowawcze polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego*

Celem pracy jest ocena funkcjonowania przemysłu spożywczego i jego poszczególnych branż w latach 2008-2013.

Recenzenci:

dr hab. Krzysztof Firlej, prof. Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie
prof. dr. hab. Stanisław Zięba, Szkoła Wyższa Almamater

Opracowanie komputerowe
Anna Staszczak

Korekta
Barbara Walkiewicz

Redakcja techniczna
Leszek Ślipki

Projekt okładki
AKME Projekty Sp. z o.o.

ISBN 978-83-7658-496-6

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
– Państwowy Instytut Badawczy
ul. Świętokrzyska 20, 00-002 Warszawa
tel.: (22) 50 54 444
faks: (22) 50 54 636
e-mail: dw@ierigz.waw.pl
<http://www.ierigz.waw.pl>

Spis treści

Wstęp	9
1. Przemysł mięsny i drobiarski	11
1.1. Popyt krajowy.....	11
1.2. Handel zagraniczny mięsem.....	12
1.3. Zaopatrzenie surowcowe przemysłu mięsnego i drobiarskiego oraz ceny mięsa.....	14
1.4. Produkcja przemysłu mięsnego i drobiarskiego.....	15
1.5. Zasoby czynników wytwórczych.....	16
1.6. Produktywność i efektywność.....	17
1.7. Wyniki i stan finansowy.....	18
1.8. Struktura podmiotowa sektora.....	19
1.9. Siła polskich producentów mięsa na tle innych krajów UE.....	20
1.10. Konkluzje.....	21
2. Przemysł mleczarski	22
2.1. Popyt krajowy na mleko i produkty mleczarskie.....	22
2.2. Handel zagraniczny produktami mleczarskimi.....	23
2.3. Podaż surowców i ceny produktów przetwórstwa mleka.....	25
2.4. Produkcja przemysłu mleczarskiego.....	26
2.5. Zasoby czynników wytwórczych.....	27
2.6. Produktywność i efektywność.....	28
2.7. Wyniki i stan finansowy.....	29
2.8. Struktura podmiotowa.....	30
2.9. Polski przemysł mleczarski na tle innych krajów UE.....	31
2.10. Konkluzje.....	31
3. Przemysł rybny	33
3.1. Popyt krajowy.....	33
3.2. Handel zagraniczny.....	34
3.3. Zaopatrzenie surowcowe.....	35
3.4. Ceny ryb i przetworów.....	35
3.5. Produkcja ryb i przetworów rybnych.....	36
3.6. Zasoby czynników wytwórczych.....	37
3.7. Produktywność i efektywność.....	37
3.8. Wyniki i stan finansowy.....	39
3.9. Struktura podmiotowa.....	40
3.10. Polski przemysł rybny na tle innych krajów UE.....	41
3.11. Konkluzje.....	42
4. Przemysł młynarski	43
4.1. Popyt krajowy.....	43
4.2. Handel zagraniczny.....	43
4.3. Zaopatrzenie surowcowe.....	45
4.4. Ceny zbóż i produktów pierwotnego przetwórstwa zbóż.....	45
4.5. Produkcja przetworów zbożowych.....	46
4.6. Zasoby czynników wytwórczych.....	47

4.7.	Produktywność i efektywność	48
4.8.	Wyniki i stan finansowy	49
4.9.	Struktura podmiotowa	50
4.10.	Siła polskiego przemysłu młynarskiego na tle innych krajów UE	50
4.11.	Konkluzje	51
5.	Przemysł cukrowniczy	53
5.1.	Popyt krajowy	53
5.2.	Handel zagraniczny cukrem	54
5.3.	Zaopatrzenie surowcowe i ceny	55
5.4.	Produkcja cukru	56
5.5.	Zasoby czynników wytwórczych	57
5.6.	Produktywność i efektywność	58
5.7.	Wyniki i stan finansowy	59
5.8.	Struktura podmiotowa	60
5.9.	Siła polskich producentów cukru na tle innych krajów UE	61
5.10.	Konkluzje	62
6.	Przemysł olejarski	63
6.1.	Popyt krajowy	63
6.2.	Handel zagraniczny olejami i margarynami	64
6.3.	Zaopatrzenie surowcowe przemysłu olejarskiego oraz ceny	65
6.4.	Produkcja przemysłu olejarskiego	65
6.5.	Zasoby czynników wytwórczych	66
6.6.	Produktywność i efektywność	67
6.7.	Wyniki i stan finansowy	69
6.8.	Struktura podmiotowa sektora	70
6.9.	Siła polskiego przemysłu olejarskiego na tle innych krajów UE	70
6.10.	Konkluzje	71
7.	Przetwórstwo owoców, warzyw i ziemniaków	72
7.1.	Popyt krajowy	72
7.2.	Handel zagraniczny	73
7.3.	Podaż surowców i ceny produktów przetwórstwa owoców, warzyw i ziemniaków	75
7.4.	Produkcja przemysłu owocowo-warzywnego i ziemniaczanego	76
7.5.	Zasoby czynników wytwórczych	77
7.6.	Produktywność i efektywność	78
7.7.	Wyniki i stan finansowy	80
7.8.	Struktura podmiotowa	81
7.9.	Polski przemysł owocowo-warzywny na tle innych krajów UE	82
7.10.	Konkluzje	83
8.	Przemysł piekarski	84
8.1.	Popyt krajowy	84
8.2.	Popyt eksporterów	84
8.3.	Podaż surowców i ceny produktów przetwórstwa zbóż	85
8.4.	Produkcja przemysłu piekarskiego	86
8.5.	Zasoby pracy i kapitału	87
8.6.	Produktywność i efektywność sektora	88

8.7.	Wyniki i stan finansowy	89
8.8.	Struktura podmiotowa sektora	90
8.9.	Stan polskiego przemysłu piekarskiego na tle innych krajów UE	91
8.10.	Konkluzje	92
9.	Przemysł cukierniczy	93
9.1.	Popyt krajowy	93
9.2.	Popyt eksporterów	94
9.3.	Podaż surowców i ceny	95
9.4.	Produkcja przemysłu cukierniczego	96
9.5.	Zasoby czynników produkcji	98
9.6.	Produktywność i efektywność sektora	98
9.7.	Wyniki i stan finansowy przedsiębiorstw	100
9.8.	Struktura podmiotowa sektora	101
9.9.	Polski przemysł cukierniczy na tle innych krajów UE	102
9.10.	Konkluzje	102
10.	Przemysł paszowy	104
10.1.	Popyt krajowy	104
10.2.	Handel zagraniczny paszami	104
10.3.	Produkcja pasz przemysłowych	105
10.4.	Surowiec i ceny na rynku pasz	106
10.5.	Zasoby czynników wytwórczych	107
10.6.	Produktywność i efektywność	108
10.7.	Wyniki i stan finansowy	109
10.8.	Struktura podmiotowa sektora	110
10.9.	Siła polskich producentów pasz przemysłowych na tle innych krajów UE	111
10.10.	Konkluzje	112
11.	Produkcja pozostałej żywności	113
11.1.	Popyt krajowy	113
11.2.	Handel zagraniczny	113
11.3.	Produkcja pozostałej żywności	115
11.4.	Zasoby czynników wytwórczych	115
11.5.	Produktywność i efektywność	116
11.6.	Wyniki i stan finansowy	118
11.7.	Struktura podmiotowa	120
11.8.	Siła polskich producentów pozostałej żywności na tle innych krajów UE	120
11.9.	Konkluzje	121
12.	Produkcja napojów alkoholowych	122
12.1.	Popyt krajowy	122
12.2.	Handel zagraniczny	123
12.3.	Zaopatrzenie surowcowe	124
12.4.	Ceny	125
12.5.	Produkcja napojów alkoholowych	126
12.6.	Zasoby czynników wytwórczych	127
12.7.	Produktywność i efektywność	128
12.8.	Wyniki i stan finansowy	129

12.9.	Struktura podmiotowa.....	130
12.10.	Siła polskich producentów napojów alkoholowych na tle innych krajów UE	131
12.11.	Konkluzje	133
13.	Przemysł tytoniowy	134
13.1.	Popyt krajowy	134
13.2.	Popyt eksporterów	134
13.3.	Zaopatrzenie surowcowe przemysłu tytoniowego.....	135
13.4.	Produkcja przemysłu tytoniowego.....	136
13.5.	Zasoby czynników produkcji	137
13.6.	Produktywność i efektywność sektora.....	138
13.7.	Wyniki i stan finansowy sektora.....	139
13.8.	Struktura podmiotowa sektora	140
13.9.	Pozycja polskiego przemysłu tytoniowego w UE.....	140
13.10.	Konkluzje	141
14.	Przemysł spożywczy	142
14.1.	Popyt krajowy	142
14.2.	Handel zagraniczny produktami przemysłu spożywczego	143
14.3.	Zasoby surowcowe przemysłu spożywczego	144
14.4.	Ceny na rynku rolno-spożywczym	144
14.5.	Produkcja przemysłu spożywczego	145
14.6.	Zasoby środków produkcji.....	146
14.7.	Produktywność i efektywność przemysłu spożywczego	147
14.8.	Wyniki finansowe	149
14.9.	Stan finansowy.....	149
14.10.	Struktura podmiotowa przemysłu spożywczego.....	151
14.11.	Polski przemysł spożywczy na tle UE	152
14.12.	Konkluzje	153
Literatura	154

Wstęp

W tym roku kończy się realizowany w Instytucie Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowym Instytucie Badawczym Program Wieloletni obejmujący lata 2011-2014 pt. „Konkurencyjność polskiej gospodarki żywnościowej w warunkach globalizacji i integracji europejskiej”. Jednym z zadań tego programu było zadanie badawcze pt. „Procesy dostosowawcze polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego”, realizowane w temacie pt. „Monitoring rynków rolno-spożywczych w warunkach zmieniającej się sytuacji ekonomicznej”.

Tegoroczne opracowanie będące syntezą czteroletniego okresu badawczego różni się od raportów z lat poprzednich, tj. 2011-2013. Skupiono się w nim na ocenie i analizie, jak polski przemysł spożywczy i jego poszczególne branże poradziły sobie w latach ostatniego światowego kryzysu finansowego i gospodarczego, który miał swoją kulminację na przełomie 2008/2009 roku.

Raport składa się z 14 rozdziałów, z których 13 jest rozdziałami branżowymi, a jeden jest syntetyczną oceną całego przemysłu spożywczego. W opracowaniu zanalizowane zostały następujące zagadnienia:

- 1) popyt krajowy (spożycie, zużycie krajowe),
- 2) handel zagraniczny (eksport, import, samowystarczalność, relacje eksportu do produkcji i importu do zużycia krajowego),
- 3) zaopatrzenie surowcowe,
- 4) ceny głównych produktów na trzech poziomach (skupu, przetwórstwa, konsumenta),
- 5) produkcja (ilościowo, wartościowo w cenach bieżących i stałych),
- 6) zasoby (zatrudnienie, majątek),
- 7) produktywność i efektywność,
- 8) wyniki finansowe,
- 9) stan finansowy,
- 10) struktury podmiotowe,
- 11) pozycja na tle innych krajów UE-27.

W dwóch pierwszych opracowaniach z lat 2011 i 2012 pt. *Procesy dostosowawcze polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego*¹ porównano między sobą branże przemysłu spożywczego według wybranych zagadnień, takich jak: rozwój produkcji sprzedanej, zatrudnienie, wydajność pracy czy efektywność gospodarowania czynnikami produkcji itp. Okresem badawczym objęto lata

¹ *Procesy dostosowawcze polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego (1)*, red. R. Mroczek, seria „Program Wieloletni 2011-2014”, nr 4, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2011; *Procesy dostosowawcze polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego (2)*, red. R. Mroczek, seria „Program Wieloletni 2011-2014”, nr 35, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012.

2000-2010. W raporcie z 2013 roku² skupiono się na analizie głównych branż przemysłu spożywczego w trzech podokresach, tj. w latach 1998-2002, 2003-2007 i 2008-2012, które w polskich realiach istotnie różniły się między sobą. Tegoroczny raport obejmuje najkrótszy okres badawczy, tj. lata 2008-2013, ale charakteryzujący się dużą dynamiką zmian cen surowców rolnych dla przemysłu spożywczego, spowolnieniem rozwoju gospodarczego, a nawet recesją liczących się gospodarek świata, spadkiem popytu na żywność czy rosnącą niepewnością i groźbą bankructw w różnych sektorach, w tym również w żywnościowym. Z tego względu był to okres bardzo interesujący do badań, aczkolwiek trudny do oceny i formułowania jednoznacznych wniosków, chociażby z tego względu, że niektóre branże przemysłu spożywczego, jak cukrownicza czy mleczarska, podlegały silnym regulacjom.

O tempie rozwoju przemysłu spożywczego w Polsce w ostatnich latach, podobnie jak i wcześniej, decydowały dwa czynniki: 1) popyt wewnętrzny oraz 2) eksport żywności. W latach ostatniego światowego kryzysu finansowego nastąpił spadek popytu krajowego na żywność, który był wynikiem spowolnienia rozwoju gospodarczego w naszym kraju, jak też m.in. szybko rosnących cen żywności. W latach 2008-2013 średnie tempo wzrostu produkcji przemysłu spożywczego wynosiło 3,3% rocznie i było prawie dwukrotnie wolniejsze niż w latach 2003-2007 (5,9%). Dotyczy to przede wszystkim produkcji napojów. Drugą cechą tego okresu było duże zróżnicowanie skali zmian produkcji: żywności w przedziale od +0,6 do +6,5%, napojów od +4,4 do -8,5%, wyrobów tytoniowych od +7,1 do -3,8%, średnio produkcji przemysłu spożywczego od +1,0 do +6,2%. W tym okresie wysokie tempo wzrostu sektora osiągnięto tylko w 2012 roku. Głównym źródłem wzrostu przemysłu spożywczego był eksport, którego udział w przyroście wartości produkcji sprzedanej przekraczał 60%, a w poszczególnych branżach wahał się od 40 do 125%.

Trudniejsze zewnętrzne warunki gospodarowania w ostatnich latach wymusiły na przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego działających w Polsce dalszą poprawę efektywności produkcji, choć nie wszystkim branżom to się udało, np. przemysłowi olejarskiemu czy napojów alkoholowych. Jesteśmy szóstym producentem żywności w Unii Europejskiej, a w okresie ostatniego światowego kryzysu gospodarczego jeszcze tę pozycję umociliśmy, co wskazuje na naszą konkurencyjność oraz posiadany potencjał, który przy równych warunkach konkurowania może być szybko i efektywnie wykorzystany. Potrzebna jest też większa dywersyfikacja rynków zbytu.

Raport zostanie przetłumaczony i wydany również w języku angielskim.

Autorom tego opracowania oraz wszystkim osobom, które wniosły swój wkład w powstanie wcześniejszych trzech raportów, składam wyrazy podziękowania.

Robert Mroczek

² *Procesy dostosowawcze polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego (3)*, red. R. Mroczek, seria „Program Wieloletni 2011-2014”, nr 75, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2013.

1. Przemysł mięsny i drobiarski

W Polskiej Klasyfikacji Działalności (tzw. PKD) oznaczenia dla głównych produktów przemysłu mięsnego i drobiarskiego są następujące:

- PKD 10.11 – przetwórstwo i konserwowanie mięsa z wyłączeniem mięsa z drobiu,
- PKD 10.12 – przetwarzanie i konserwowanie mięsa z drobiu,
- PKD 10.13 – produkcja wyrobów z mięsa, włączając wyroby z mięsa drobiowego.

Pod względem wielkości (wolumenu) produkcji w tym dziale przemysłu dominuje przerób wstępny, tj. produkcja wyrobów o małym stopniu przetworzenia, jakim jest surowe mięso. Wędliny oraz pozostałe przetwory mięsne zaliczane są do przetwórstwa właściwego bądź wtórnego. W przeprowadzanej poniżej analizie klasy 10.11 + 10.13 ujęte będą łącznie jako przemysł mięsny, a 10.12 oznaczać będzie przemysł drobiarski.

1.1. Popyt krajowy

Popyt krajowy na mięso i przetwory mięsne oszacowano na podstawie ich spożycia w gospodarstwach domowych oraz według danych bilansowych, zaś jego zużycie obliczono według formuły: produkcja + import – eksport. Wyniki takiego rozliczenia przedstawia tabela 1.1.

Tabela 1.1. Spożycie oraz zużycie krajowe mięsa

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Spożycie domowe mięsa i przetworów mięsnych (w kg na osobę rocznie)	67,2	66,6	66,8	66,2	65,0	63,0
w tym: mięsa surowego	37,1	36,6	37,1	36,8	35,9	34,6
w tym: drobiowego	17,8	17,9	18,2	18,4	18,4	18,6
wędlin i pozostałych przetworów mięsnych	28,7	28,6	28,2	28,1	27,8	27,7
Spożycie bilansowe mięsa ogółem (łącznie z podrobami) (w kg na osobę rocznie)	75,3	75,0	73,7	73,4	71,0	68,1
w tym: wieprzowe	42,7	42,4	42,2	42,5	39,2	35,5
wołowe	3,8	3,6	2,4	2,1	1,6	1,5
drobiowe	24,1	24,0	24,6	25,0	26,1	27,3
Zużycie krajowe (w tys. ton) mięsa i przetworów	3 114,6	3 001,9	3 030,0	3 061,6	2 904,0	2 695,4
w tym: mięso wieprzowe	2 018,5	1 949,2	1 957,6	1 972,8	1 753,7	1 532,6
mięso wołowe	189,1	100,9	96,4	102,8	91,4	99,9
mięso drobiowe	907,0	951,8	976,0	986,0	1 058,9	1 062,9
przetwory mięsne	1 116,8	1 058,1	1 180,6	1 233,9	1 255,1	1 228,3
w tym: drobiowe	160,6	184,7	184,7	227,8	248,5	232,7

Źródło: obliczenia własne na podstawie Roczników Statystycznych Rolnictwa GUS z lat 2009-2013, „Biuletynów Statystycznych GUS” z lat 2008-2014, raportu „Rynek mięsa. Stan i perspektywy” nr 46, seria „Analizy Rynkowe” 2014, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa oraz niepublikowanych danych Ministerstwa Finansów o wynikach handlu zagranicznego.

W latach 2008-2013 spożycie mięsa i przetworów mięsnych zmniejszyło się w gospodarstwach domowych oraz w ujęciu bilansowym odpowiednio o 6,3 i 9,6%. Wzrosła konsumpcja mięsa drobiowego, ale nie zrekompensowała ona spadku spożycia mięsa czerwonego. Zmiany w konsumpcji mięsa i jego przetworów znajdują odzwierciedlenie w ich zużyciu: mięsa wołowego spadło o połowę, wieprzowego o 1/4, zaś mięsa drobiowego i jego przetworów wzrosło odpowiednio o 17 i 45%.

Wzrost dochodów konsumentów w niewielkim stopniu przekłada się na większy popyt na surowe mięso wieprzowe oraz drobiowe. Wskaźniki dochodowej elastyczności popytu na te produkty wynoszą ok. 0,1. Reakcja popytowa konsumentów wynikająca ze wzrostu ich dochodów o 1% jest zdecydowanie wyższa w przypadku wędlin wysokogatunkowych oraz mięsa wołowego, gdyż wskaźnik ten wynosi od 0,4 do 1,0. Wysoka elastyczność popytu na wędliny wysokogatunkowe i wołowinę wynika m.in. z tego, że są to produkty o wyższym stopniu przetworzenia, wyprodukowane z droższego surowca, mają więc wyższą wartość dodaną i przeznaczone są dla zamożniejszej grupy konsumentów.

1.2. Handel zagraniczny mięsem

W analizowanym okresie wartość eksportu mięsa i jego produktów wzrosła prawie dwukrotnie z 2,0 mld euro do 3,8 mld euro, tj. w tempie 13,9% rocznie. Import mięsa był o połowę mniejszy i rozwijał się w nieco wolniejszym tempie (7,6% rocznie). Wskaźnik pokrycia importu eksportem wzrósł ze 192% w 2008 roku do 254% w 2013 roku, co wskazuje na umocnienie naszej pozycji jako eksportera netto mięsa i jego przetworów. Udział eksportu w produkcji sięga prawie połowy, zaś udział importu w zużyciu wynosi ok. 1/3. Wskaźnik samowystarczalności produkcji mięsa wzrósł do 136%, co oznacza, że produkcja mięsa jest o ponad 1/3 wyższa niż jego krajowe zużycie. Udział eksportu przemysłu mięsnego w eksporcie produktów przemysłu spożywczego jest największy spośród wszystkich branż tego przemysłu, a dodatkowo w ostatnich latach sektor ten umocnił swoją pozycję, zwiększając udział o 2 p.p. – do 22,8% (tab. 1.2).

W latach 2008-2013 saldo w handlu mięsem wieprzowym i jego produktami wzrosło z -231 mln euro do 142,5 mln euro. Zmianę tę można tłumaczyć tym, że po pierwsze, nie jest wliczany (uwzględniany) import żywych świń, który w tym czasie zwiększył się do ok. 5 mln sztuk – głównie prosiąt (w ekwiwalencie mięsa jest to ok. 180 tys. ton, a wartościowo ok. 440 mln euro), a po drugie – w 2013 roku spożycie mięsa wieprzowego i jego przetworów spadło w Polsce prawie o 1/10 do 35,5 kg/osobę (patrz tab. 1.1). Pokrycie importu eksportem wzrosło do 110%, a wskaźnik samowystarczalności produkcji tylko o ok. 5% przekroczył 100% (tab. 1.3).

Tabela 1.2. Wyniki handlu zagranicznego mięsem i jego produktami^a

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wartość (w mln euro)						
eksport	1 994,2	1 867,0	2 463,0	2 862,1	3 338,5	3 814,4
import	1 040,9	1 112,2	1 014,4	1 177,3	1 216,3	1 502,8
saldo	953,3	754,8	1 448,6	1 684,8	2 122,2	2 311,6
Obroty (w tys. ton) ^b						
eksport	889,2	901,9	1 186,7	1 269,5	1 448,8	1 654,3
import	516,6	597,6	594,9	656,7	680,3	687,7
saldo	372,6	304,3	591,8	612,8	768,5	966,6
Wskaźniki (w proc.)						
– pokrycie importu eksportem	191,6	167,9	242,8	243,1	274,5	253,8
– samowystarczalność ^c	113,0	112,9	121,0	121,3	127,7	135,9
– udział eksportu w produkcji ^c	25,3	26,6	32,4	34,2	39,4	45,1
– udział importu w zużyciu ^c	18,8	23,2	23,0	25,5	29,5	34,1
– udział mięsa w eksporcie produktów przemysłu spożywczego	20,8	20,0	21,2	22,0	22,7	22,8

^a wieprzowe, wołowe, drobiowe, ^b mięsem, produktami mięsnymi w wadze produktu, ^c w ujęciu ilościowym

Źródło: niepublikowane dane Ministerstwa Finansów o wynikach handlu zagranicznego oraz obliczenia własne.

W obrotach handlowych wołowiną oraz mięsem drobiowym od lat mamy dodatni wynik handlowy, a w analizowanym okresie wartość eksportu oraz dodatnie salda uległy prawie podwojeniu (tab. 1.3). Eksport mięsa wołowego oraz drobiowego kilkunastokrotnie przewyższa import. Udział eksportu w produkcji mięsa wieprzowego jest na podobnym poziomie jak importu w zużyciu, natomiast udział eksportu mięsa wołowego i drobiowego w produkcji jest kilkakrotnie wyższy od udziału importu w zużyciu krajowym.

Tabela 1.3. Wyniki handlu zagranicznego wieprzowiną, wołowiną oraz mięsem drobiowym

Wyszczególnienie	Rok	Mięso z przetworami			W tym: przetwory mięsne
		wieprzowina	wołowina z cielęciną	drób	
Wartość eksportu (w mln euro)	2008	725	570	699	276
	2013	1 516	1 023	1 275	654
Saldo (w mln euro)	2008	-231	541	643	222
	2013	142,5	975	1 195	560
Pokrycie importu eksportem (w proc.)	2008	75,8	1 965,5	1 252,7	513,0
	2013	110,4	2 109,3	1 583,9	692,8
Samowystarczalność ^a (w proc.)	2008	96,0	220,0	128,4	107,7
	2013	104,8	398,4	156,2	116,1
Udział eksportu w produkcji ^a (w proc.)	2008	20,1	49,7	25,3	8,4
	2013	43,4	77,7	39,0	15,5
Udział importu w zużyciu krajowym ^a (w proc.)	2008	23,3	4,9	4,0	1,3
	2013	40,7	13,9	4,7	1,9

^a w ujęciu ilościowym

Źródło: obliczenia własne na podstawie tabel 1.1 i 1.4 oraz niepublikowanych danych Ministerstwa Finansów o wynikach handlu zagranicznego.

Ponad dwukrotnie zwiększyła się wartość sprzedaży przetworów mięsnych, tj. produktów o wyższej wartości dodanej. Dodatkowo saldo obrotów handlowych tymi produktami wzrosło do 560 mln euro, a udział eksportu w produkcji zwiększył się do 15,5%. Z tych trzech rynków najbardziej harmonijnie rozwija się rynek mięsa drobiowego, z tego względu, że rosnący eksport zwiększa krajową produkcję żywca drobiowego, nie ograniczając jego wewnętrznej konsumpcji, co dzieje się na rynku mięsa wołowego.

1.3. Zaopatrzenie surowcowe przemysłu mięsnego i drobiarskiego oraz ceny mięsa

Produkcja żywca rzeźnego w analizowanym okresie utrzymywała się w Polsce na względnie stabilnym poziomie ok. 3,7 mln ton rocznie (w wadze bitej ciepłej), przy zmianie jej struktury. W latach 2008-2013 produkcja mięsa wieprzowego obniżyła się o 17%, natomiast o 42% wzrosła produkcja mięsa drobiowego (tab. 1.4). Produkcja mięsa wołowego utrzymywała się na względnie stabilnym poziomie i wynosiła 394-424 tys. ton (w wbc).

Tabela 1.4. Produkcja i skup żywca rzeźnego

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Produkcja żywca w wbc (w tys. ton)	3 518	3 389	3 665	3 715	3 709	3 664
w tym: wieprzowy	1 937	1 717	1 863	1 876	1 733	1 606
wołowy z cielęcym	416	424	422	412	394	398
drobiowy	1 165	1 248	1 380	1 427	1 582	1 660
Skup żywca w przeliczeniu na mięso (łącznie z tłuszczami) (w tys. ton)						
w tym: wieprzowy	1 513	1 379	1 551	1 627	1 446	1 573
wołowy z cielęcym	291	305	330	290	277	344
drobiowy	1 041	1 143	1 270	1 343	1 470	1 558
Import mięsa (w tys. ton)	503	581	574	635	661	666
w tym: mięso wieprzowe	461	532	526	588	603	613

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych GUS z lat 2009-2013 oraz niepublikowanych danych Ministerstwa Finansów o wynikach handlu zagranicznego.

Najszybciej wzrastał skup żywca drobiowego (8,4% rocznie), a o połowę wolniej żywca wołowego. Największe były wahania w skupie żywca wieprzowego, a w 2013 roku był on niewiele wyższy niż w 2008 roku.

W zaopatrzeniu przemysłu mięsnego ważną pozycję ma importowane mięso wieprzowe, które stanowi ponad 90% sprowadzanego z zagranicy mięsa oraz 40% przemysłowego uboju trzody chlewnej (por. tab. 1.6).

W ostatnich latach ceny zbytu oraz ceny detaliczne mięsa wykazywały tendencję rosnącą, a ich tempo wzrostu było szybsze niż inflacja (poza rokiem 2010). Oznacza to, że nie tylko nominalnie, ale i realnie mięso i jego produkty drożały. Jeszcze szybciej rosły ceny surowca dla przetwórstwa mięsnego, zwłaszcza żywca wieprzowego oraz wołowego, szczególnie w latach 2011-2012, a więc obniżył się względny poziom marż przetwórczych (tab. 1.5).

Tabela 1.5. Ceny mięsa oraz ceny skupu zwierząt rzeźnych (zmiany cen w proc. rocznie)

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Inflacja	4,2	3,5	2,6	4,3	3,7	0,9
Ceny detaliczne mięsa	4,7	8,4	-1,4	11,1	5,0	1,8
Ceny zbytu mięsa	2,4	6,9	-4,2	6,0	6,9	0,6
Ceny skupu żywca (średnie dla koszyka) ^a	6,2	10,1	-9,4	18,1	11,7	-0,2
– wieprzowego	15,9	15,2	-15,8	16,2	19,5	-0,2
– wołowego (bez cieląt)	2,3	13,2	0,0	22,4	14,7	-3,1
– drobiowego	-1,7	5,5	-5,8	18,6	2,5	1,0

^a koszyk dla określenia średniej ceny skupu to 0,45 trzoda + 0,45 drób + 0,10 bydło

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Biuletynów Statystycznych GUS” z lat 2008-2014.

1.4. Produkcja przemysłu mięsnego i drobiarskiego

W analizowanym okresie przemysłowy ubój zwierząt rzeźnych zwiększył się o blisko 9% z 3,1 do 3,4 mln ton (w wbc), przy czym ubój trzody chlewnej zmniejszył się o 10%, bydła i cieląt o 9%, a ubój drobiu zwiększył się aż o 42% (tab. 1.6). W przedsiębiorstwach przemysłu mięsnego wzrosła produkcja wszystkich gatunków mięsa, najbardziej mięsa drobiowego – o 52%, a wolniej mięsa wołowego i wieprzowego – o 10% i 16%. Produkcja przetworów mięsnych wzrosła o 18,5% (z 1,2 do 1,4 mln ton), w tym wędlin o 14,7% oraz konserw o 61,6%. Oznacza to, że malała produkcja mięsa w firmach małych i mikro, a swoją pozycję umacniały firmy duże. Wartość produkcji sprzedanej przemysłu mięsnego (w cenach bieżących) zwiększyła się z 37,1 do 55,6 mld zł, tj. o 50%, a w cenach stałych o 28% (5,1% rocznie). Nieco większy wzrost produkcji nastąpił w firmach średnich i dużych.

Tabela 1.6. Produkcja przemysłu mięsnego i drobiowego

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Przemysłowy ubój zwierząt ^a w wbc (w tys. ton)	3 130	3 064	3 310	3 349	3 429	3 409
w tym: trzody	1 623	1 453	1 618	1 627	1 586	1 463 ^b
bydła i cieląt	368	384	387	370	337	336
drobiu	1 127	1 216	1 295	1 343	1 498	1 603
Produkcja przemysłowa ^c mięsa (w tys. ton)	2 254	2 243	2 418	2 508	2 822	2 977
w tym: wieprzowego	1 020	909	929	911	1 101	1 183
wołowego z cielęcym	194	191	219	234	231	214
drobiowego	1 040	1 143	1 270	1 363	1 491	1 580
Produkcja przetworów	1 203	1 161	1 307	1 372	1 424	1 426
w tym: wędlin	1 104	1 034	1 163	1 224	1 266	1 266
konserw	99	127	144	148	158	160
Wartość produkcji sprzedanej (w mld zł)	37,1	39,8	40,3	47,5	53,9	55,6 ^d
w tym: firmy duże i średnie	30,0	32,3	32,8	38,9	44,9	46,3 ^d
według F-01	34,1	37,9	36,6	42,6	49,6	50,9
Zmiana wartości produkcji sprzedanej w cenach stałych ^e (w proc.)	4,5	2,5	5,8	11,3	6,3	2,5

^a ubój w rzeźniach i ubojniach (według *Roczników Statystycznych Rolnictwa i Obszarów Wiejskich*, GUS), ^b dane nieostateczne, ^c w firmach zatrudniających więcej niż 9 osób, ^d szacunek na podstawie sprawozdań F-01, ^e deflatorem był wskaźnik cen zbytu produktów mięsnych

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS oraz raportów „Rynek mięsa. Stan i perspektywy”, nr 43 i 47, seria „Analizy Rynkowe” 2012 i 2014, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

1.5. Zasoby czynników wytwórczych

W latach 2008-2013 zatrudnienie w przemyśle mięsnym miało lekką tendencję spadkową, tj. zmniejszało się w tempie o 1,0% rocznie, a w firmach dużych i średnich o połowę wolniej (tab. 1.7). Natomiast wartość ewidencyjna środków trwałych i majątku tych firm stale wzrastała (środków trwałych o 21,3% w ciągu 5 lat, tj. o 3,9% rocznie, a majątku o 31,0%, tj. o 5,4% rocznie). Szybsze tempo wzrostu majątku firm niż aktywów trwałych wynikało z dużego wzrostu środków obrotowych (o 55,7%)³.

Tabela 1.7. Zasoby czynników wytwórczych w przemyśle mięsnym

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zatrudnienie (w tys. osób)						
firmy przemysłowe	115,3	106,5	112,6	111,1	110,9	109,7 ^a
w tym: duże i średnie	97,7	90,1	96,1	94,7	95,7	95,5 ^a
według F-01	103,5	99,6	100,2	99,9	102,4	101,5
Środki trwałe brutto firm dużych i średnich (w mld zł)	10,8	10,6	11,4	12,0	12,9	13,1 ^a
Majątek przedsiębiorstw według F-01 (w mld zł)	15,3	15,6	16,0	17,4	19,5	19,9
w tym: trwałe	9,2	9,2	9,3	9,5	10,4	10,4
Oplata pracy (w mln zł)	2 726,3	2 823,0	2 933,1	3 112,5	3 248,7	3 383,3
Zasoby łącznie ^b według F-01 (w mld zł)	23,5	24,0	24,8	26,8	29,3	30,0
Inwestycje (w mld zł)	1,2	0,8	0,9	1,1	1,1	1,1
Techniczne uzbrojenie pracy ^c (w tys. zł/osobę)	110,8	117,6	118,4	126,8	134,7	137,2
Majątkochłonność produkcji ^d według F-01 (w zł/zł)	0,45	0,41	0,44	0,41	0,39	0,39
Zasoby łącznie/produkcja (w zł/zł)	0,69	0,63	0,68	0,63	0,59	0,59

^a szacunek na podstawie F-01, ^b majątek trwałe i obrotowy powiększony o wartość czynnika pracy, ustalony jako ekwiwalent trzykrotnej rocznej opłaty pracy, ^c dotyczy dużych i średnich przedsiębiorstw, ^d relacja wartości majątku trwałego i obrotowego do wartości produkcji sprzedanej w cenach bazowych

Źródło: obliczenia własne na podstawie publikowanych i niepublikowanych danych GUS.

W okresie ostatniego światowego kryzysu finansowego i gospodarczego przemysł mięsny ograniczył wydatki inwestycyjne. W 2009 roku nakłady inwestycyjne zmniejszyły się w tym dziale przetwórstwa o 1/3 w porównaniu z rokiem 2008. Był to chwilowy spadek inwestycji podyktowany ostrożnością firm, a nie brakiem środków. W następnych latach nakłady te powróciły do poziomu z roku 2008, tj. 1,1-1,2 mld zł.

W ostatnich trzech latach nakłady inwestycyjne ustabilizowały się na poziomie 1,1 mld zł, co odpowiadało 8-9% wartości brutto środków trwałych przedsiębiorstw przemysłu mięsnego. Prowadzi to do wzrostu technicznego uzbrojenia pracy, które w 2013 roku było o prawie 1/4 wyższe niż w 2008 roku (tab. 1.7). Nie spowodowało to jednak wzrostu majątkochłonności produkcji, gdyż wartość majątku (trwałego

³ Realny wzrost tych zasobów jest trudny do oszacowania, gdyż brak jest podstaw do przeliczania na ceny stałe wartości ewidencyjnych (tj. w stałych cenach „starych” środków trwałych powiększonych o przyrosty z inwestycji w cenach bieżących).

i obrotowego) w przeliczeniu na jednostkę produkcji w 2013 roku była o 13% niższa niż w 2008 roku. Łączna wartość zasobów czynników produkcji w badanym okresie zwiększyła się o 27,7%, ale w przeliczeniu na jednostkę produkcji obniżyła się o 14,5%.

1.6. Produktywność i efektywność

W latach 2008-2013 wydajność pracy w przemyśle mięsnym wzrosła o 58% (z 321,6 do 506,8 tys. zł/osobę), a w cenach stałych zwiększyła się o 35% (tab. 1.8). Średnie wynagrodzenie w przemyśle mięsnym wynosi ok. 2,2 tys. zł brutto i należy do jednego z najniższych wśród wszystkich działów przemysłu spożywczego. Wzrostowi wydajności pracy towarzyszyła poprawa produktywności majątku i zasobów (odpowiednio z 2,78 do 3,53 zł/zł oraz z 1,45 do 1,69 zł/zł).

Tabela 1.8. Produktywność i efektywność produkcji mięsa

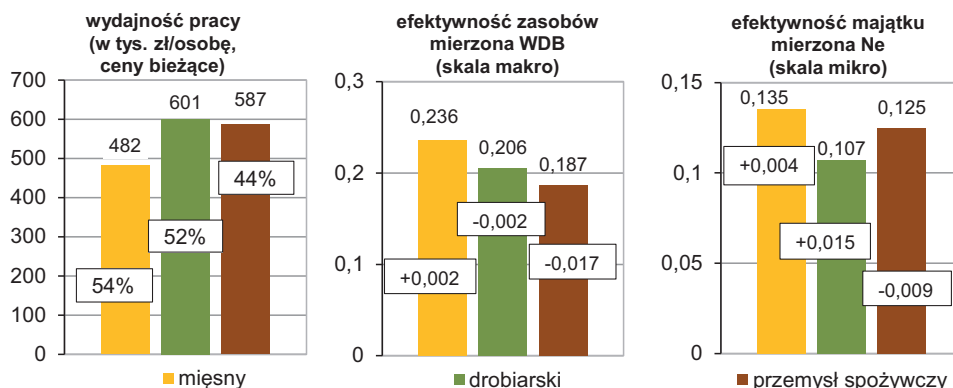
Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wydajność pracy – w cenach bieżących (w tys. zł)	321,6	373,4	357,8	427,3	486,4	506,8 ^a
w tym: firm dużych i średnich	307,5	358,7	341,3	410,8	469,1	484,8 ^a
– w cenach stałych ^b	375,3	407,8	407,9	459,3	491,3	506,8 ^a
Produktywność środków trwałych ^c	2,78	3,05	2,88	3,24	3,48	3,53 ^a
Produktywność zasobów ^d	1,45	1,58	1,47	1,59	1,69	1,69
Efektywność mierzona WDB ^d (makro)						
nakładów pracy	1,61	1,76	1,75	1,64	1,70	1,66
majątku	0,350	0,388	0,389	0,357	0,349	0,349
zasobów	0,228	0,251	0,251	0,232	0,233	0,231
Efektywność mierzona Ne ^d (mikro)						
nakładów pracy	0,57	0,71	0,70	0,59	0,65	0,61
majątku	0,123	0,156	0,156	0,129	0,134	0,129
zasobów	0,080	0,101	0,101	0,084	0,089	0,085

^a szacunek na podstawie sprawozdań F-01, ^b deflatorem był wskaźnik cen zbytu produktów mięsnych, ^c dotyczy firm dużych i średnich, ^d według F-01

Źródło: obliczenia własne na podstawie publikowanych i niepublikowanych danych GUS.

W przemyśle mięsnym wzrosła efektywność prawie wszystkich czynników wytwórczych, zarówno w skali makro (mierzonej WDB), jak i skali mikro (mierzonej Ne). Wzrost efektywności wskaźników mikro był co najmniej dwa razy większy niż makro. W latach 2008-2013 efektywność majątku mierzona WDB zmieniła się tylko minimalnie, a mierzona Ne wzrosła o 5%, zaś zasobów wzrosła odpowiednio o 1% i 6%. Efektywność majątku (mierzona Ne) w przemyśle mięsnym (łącznie z drobiarskim) jest o ok. 3%, a zasobów (mierzona WDB) o prawie 24% wyższa niż przeciętnie w przemyśle spożywczym. Natomiast efektywność nakładów pracy w przemyśle mięsnym jest o ok. 1/5 mniejsza od średniej przemysłu spożywczego. Przedsiębiorstwa przemysłu mięsnego mają wyższą o 15-25% efektywność zasobów i majątku niż firmy drobiarskie (rys. 1.1).

Rysunek 1.1. Porównanie wybranych mierników produktywności przemysłu mięsnego, drobiarskiego i spożywczego w 2013 roku (stan w 2013 roku i zmiana po 2008 roku)

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS z firm, które złożyły sprawozdania finansowe.

1.7. Wyniki i stan finansowy

Przemysł mięsny należy do działów przemysłu spożywczego o niskiej rentowności sprzedaży, mieszczącej się najczęściej w przedziale 1,0-2,0%. W analizowanym okresie tylko w 2010 roku zbliżyła się ona do średniego poziomu w przemyśle spożywczym. Natomiast rentowność kapitału własnego poprawiła się dwukrotnie i zbliżyła się do średniego poziomu przemysłu spożywczego.

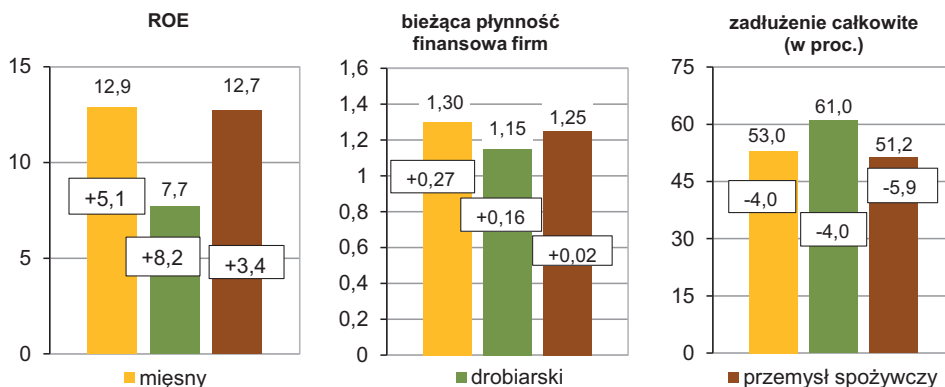
W analizowanym okresie prawie trzykrotnie zwiększyła się kwota zysku netto, a o połowę wzrosła wartość kapitału własnego. Poprawiła się bieżąca płynność finansowa i obecnie utrzymuje się na stabilnym i bezpiecznym poziomie. Środki własne w obrocie wzrosły siedmiokrotnie do ok. 2,0 mld zł. Utrzymuje się również dość bezpieczny poziom zadłużenia całkowitego (poniżej 60% wartości aktywów ogółem). Kapitał własny finansuje nieco mniej niż 50% aktywów przedsiębiorstw, a środki własne w obrocie finansują ok. 20% majątku obrotowego (tab. 1.9). Udział zadłużenia długoterminowego w zadłużeniu ogółem zmniejszył się o 4 p.p. do 55%. Istotne jest także to, że zyski osiąga ponad 80% firm i tyle samo wynosi ich udział w obrotach sektora.

Tabela 1.9. Zysk netto, rentowność i stan finansowy producentów mięsa

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zysk netto (w mln zł)	391,1	665,5	1 211,6	853,2	1 042,9	1 081,8
Rentowność sprzedaży (w proc.)	1,17	0,88	2,71	1,57	1,90	1,81
ROE (w proc.)	6,19	9,33	16,01	11,06	12,29	11,99
Kapitał własny (w mld zł)	6,3	7,1	7,6	7,7	8,5	9,0
w tym: środki własne w obrocie	0,3	0,9	1,1	1,4	1,7	2,0
Zobowiązania ogółem (w mld zł)	9,0	8,4	8,5	9,7	11,0	10,9
w tym: krótkoterminowe	5,9	5,5	5,6	6,6	7,4	7,5
Bieżąca płynność finansowa	1,04	1,15	1,20	1,21	1,23	1,26
Zadłużenie całkowite (w proc.)	59,0	54,0	53,0	56,0	57,0	55,0

Źródło: obliczenia własne według niepublikowanych danych GUS.

Rysunek 1.2. Wskaźniki finansowe przemysłu mięsnego, drobiarskiego i spożywczego (stan w 2013 roku i zmiany od 2008 roku)

Źródło: obliczenia własne według niepublikowanych danych GUS.

1.8. Struktura podmiotowa sektora

Przemysł mięsny należy do działów przemysłu spożywczego o najniższej koncentracji. W tym sektorze czynnych jest ok. 1,3 tys. firm przemysłowych (tab. 1.10), a z danych Eurostat wynika, że produkcją mięsa zajmuje się jeszcze prawie 1,7 tys. firm mikro. Zmniejsza się liczba firm w branży mięsnej i zjawisko to występuje we wszystkich grupach przedsiębiorstw, a najszybciej proces ten przebiega w grupie firm mikro (do 9 osób załogi), a wolniej w firmach małych i średnich.

Tabela 1.10. Firmy przemysłowe produkujące mięso i przetwory (PKD 10.1)

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba firm przemysłowych	1 444	1 352	1 336	1 340	1 309	1 306
w tym: dużych	98	92	89	91	94	88
Udział firm dużych (w proc.) w:						
– zatrudnieniu	46,7	47,6	50,9	51,1	53,2	53,6
– produkcji	47,4	48,2	49,2	52,4	53,2	.

Źródło: niepublikowane dane GUS i obliczenia własne.

Procesy koncentracji produkcji w przemyśle mięsnym przebiegają bardzo powoli. Udział firm dużych (zatrudniających 250 i więcej osób) w zatrudnieniu oraz w produkcji sektora mięsnego przekracza już 50%, to jednak koncentracja produkcji pozostaje nadal niska. Udział sześciu dużych graczy na polskim rynku mięsnym nie przekracza 1/4 produkcji sprzedanej sektora. Z dużym rozproszeniem struktur podmiotowych w branży mięsnej wiąże się również niski stopień wykorzystania mocy produkcyjnych (zwłaszcza w ubojach bydła i świń). Przykłady z innych krajów Unii Europejskiej, będących największymi producentami mięsa, pokazują, że na rynku miejsce jest również i dla małych podmiotów, ale i one muszą być efektywne i konkurencyjne.

Tabela 1.11. Liczba zakładów mięsnych w Polsce w latach 2005-2012

Wyszczególnienie	Potencjał zakładów	2005	2012
Zakłady mięsne uprawnione do: uboju	o dużej zdolności produkcyjnej	510	802
	o małej zdolności produkcyjnej	745	46
	razem	1 255	848
rozbioru	o dużej zdolności produkcyjnej	664	1 132
	o małej zdolności produkcyjnej	1 114	30
	razem	1 772	1 162
przetwórstwa	o dużej zdolności produkcyjnej	595	871
	o małej zdolności produkcyjnej	1 145	2
	razem	1 740	873

Źródło: na podstawie prezentacji *W. Ziętary* wygłoszonej na seminarium pt. *Polskie gospodarstwa trzodowe na tle gospodarstw wybranych krajów*, IERiGŻ-PIB, Warszawa, 04.07.2014 r.

Potwierdzeniem malejącej liczby firm mięsnych w Polsce są dane zamieszczone w tabeli 1.11, z których wynika, że w latach 2005-2012 zmniejszyła się liczba zakładów w każdym profilu produkcji, tj. uboju, rozbiorze i przetwórstwie. Jednocześnie nastąpiło „przeszeregowanie” zakładów z grupy o małych zdolnościach do grupy o dużych zdolnościach produkcyjnych. W wyniku tych zmian, w strukturze firm mięsnych przybyło zakładów o dużych możliwościach produkcyjnych, a zanikają przedsiębiorstwa o małych zdolnościach produkcyjnych.

1.9. Siła polskich producentów mięsa na tle innych krajów UE

Polska jest czwartym w Unii Europejskiej producentem mięsa, z udziałem 10,8%. Prawie dwukrotnie większa jest jego produkcja w Niemczech i o połowę we Francji, a zbliżona w Hiszpanii (tab. 1.12). Produkcja w przeliczeniu na 1 mieszkańca liczona w cenach porównywalnych w Polsce należy do jednej z najwyższych w UE. Wyższą produkcję mają tylko Irlandia i Dania, odpowiednio 989 i 807 euro/mieszkańca, zaś niższą o 15-20% Niemcy, Hiszpania oraz Francja. Do czołówki europejskich producentów mięsa należymy przede wszystkim pod względem stopnia koncentracji produkcji. Mamy dwukrotnie wyższe obroty jednej firmy niż w Niemczech i Francji oraz o ok. 1/3 większe niż we Włoszech i Hiszpanii, ale dwukrotnie mniejsze niż w Wielkiej Brytanii. Wśród krajów wymienionych w tabeli 1.12 wyższą wydajność pracy ma przemysł mięsny we Włoszech (o ok. 85%), Hiszpanii (o ok. 45%) oraz we Francji i Wielkiej Brytanii (po ok. 24%).

Polska należała do krajów o najwyższym tempie wzrostu produkcji tego sektora. W latach 2000-2012 wartość produkcji sprzedanej (w cenach porównywalnych) przemysłu mięsnego w UE-27 wzrosła o 46% (w UE-15 o 38%, a w UE-12 prawie dwukrotnie), a w Polsce dwuipółkrotnie, podobnie jak w Rumunii i Bułgarii. W Niemczech i Hiszpanii produkcja mięsa wzrosła o 3/4, a we Francji, Włoszech i Danii o 1/5. Oznacza to, że umocniliśmy swoją pozycję wśród największych producentów mięsa w UE (nasz udział zwiększył się o 4,5 p.p.).

Tabela 1.12. Producenci mięsa w Polsce i w innych krajach UE w 2012 roku

Kraje	Wartość produkcji ^a (w mld euro)	Udział w UE-27 (w proc.)	Produkcja ^a na 1 miesz- kańca (w euro)	Wydajność pracy ^a (w tys. euro)	Obroty ^a 1 firmy (w mln euro)
UE-27	206,98	100,0	412,5	232,8	5,4
UE-15	166,09	80,2	414,9	262,3	5,4
Niemcy	40,18	19,4	491,0	224,8	3,6
Francja	30,35	14,7	464,8	240,9	4,5
Hiszpania	22,62	10,9	483,1	279,3	5,8
Włochy	19,67	9,5	331,2	357,6	5,5
Wielka Brytania	17,38	8,4	273,7	239,7	16,9
UE-12	40,89	19,8	402,9	159,9	5,6
Polska	22,35	10,8	579,9	193,0	8,0
Rumunia	5,13	2,5	255,4	113,7	6,6
Węgry	4,19	2,0	422,0	152,9	6,9
Bułgaria	2,11	1,0	287,9	127,1	4,2
Słowacja	0,90	0,4	166,7	121,6	3,0

^a w cenach porównywalnych, tj. ceny bieżące skorygowane paritetem siły nabywczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

1.10. Konkluzje

Przemysł mięsny jest największą branżą przemysłu spożywczego w Polsce, a udział mięsa w eksporcie tego działu gospodarki wynosi ponad 1/5. W latach 2008-2013 wydajność pracy w przemyśle mięsnym wzrosła o blisko 60% (w cenach bieżących). Wzrostowi wydajności pracy towarzyszyła poprawa produktywności majątku oraz zasobów, przy czym wzrost efektywności nakładów pracy, majątku oraz zasobów był co najmniej dwa razy szybszy na poziomie mikro (przedsiębiorstwa) niż w skali makro (mierzonej WDB).

Rentowność netto sprzedaży przemysłu mięsnego pozostaje na niskim poziomie (1,0-2,0%), ale dwukrotnie wzrosła rentowność kapitału własnego (do 11-12%) i osiągnęła średni poziom w przemyśle spożywczym. W analizowanym okresie poprawiła się sytuacja ekonomiczna branży mięsnej. Trzykrotnie zwiększyła się kwota zysku netto, a o połowę wzrosła wartość kapitału własnego. Bieżąca płynność finansowa jest na stabilnym i bezpiecznym poziomie. Środki własne w obrocie wzrosły siedmiokrotnie do ok. 2,0 mld zł. Utrzymuje się również dość bezpieczny poziom zadłużenia całkowitego (na poziomie ok. 55% wartości aktywów ogółem).

Przedsiębiorstwa przemysłu mięsnego mają o ok. 1/5 wyższą efektywność zasobów oraz majątku niż firmy drobiarskie. Jednocześnie przemysł mięsny boryka się z kurczącą się bazą surowcową oraz dużymi wahaniami cen żywca wieprzowego. Pod tym względem przemysł drobiarski jest lepiej zorganizowany, co decyduje o jego sukcesie, tj. dynamicznie rosnącej produkcji, szybko rozwijającym się eksporcie oraz wzroście konsumpcji mięsa drobiowego. Od 2008 roku staliśmy się importerem netto mięsa wieprzowego, a odwrócenie tej tendencji w 2013 roku raczej nie będzie trwałe.

2. Przemysł mleczarski⁴

2.1. Popyt krajowy na mleko i produkty mleczarskie

Popyt krajowy na mleko i produkty mleczarskie można ocenić na podstawie spożycia w gospodarstwach domowych oraz według danych bilansowych, zaś jego zużycie oszacowano według formuły: produkcja + import – eksport. W ten sposób szacujemy łączny popyt, zarówno konsumentów, jak i zużycie pośrednie. Wyniki takiego rozliczenia przedstawia tabela 2.1.

Tabela 2.1. Spożycie oraz zużycie krajowe mleka

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Spożycie domowe mleka i jego przetworów (w kg na osobę rocznie), w tym:	72,2	71,6	72,7	70,6	69,5	69,8
– mleka	45,0	43,4	43,4	42,5	42,1	42,0
– napojów mlecznych	8,4	8,9	10,1	10,0	9,6	9,8
– serów	10,6	11,0	11,4	11,4	11,4	11,4
– masła	3,5	3,5	3,2	3,1	3,1	3,0
Spożycie bilansowe mleka i masła, w kg na osobę rocznie:						
– mleka	187,4	192,3	194,5	199,3	198,5	200,3
– masła	4,3	4,7	4,3	4,0	4,1	4,1
Zużycie krajowe mleka ^a (w tys. ton) w tym z produkcji przemysłowej:	10 572	10 886	10 901	11 195	11 301	11 690
– mleka i śmietany	1 417,3	1 650,1	1 721,2	1 664,5	1 692,9	1 884,7
– mleka w proszku	58,8	50,9	60,1	95,5	92,1	143,4
– napojów mlecznych	492,2	567,4	609,2	629,0	620,3	631,8
– serów i twarogów	574,7	613,0	624,1	653,2	666,9	676,5
– masła	158,5	171,4	162,7	148,9	152,5	153,7
Dostawy mleka i jego przetworów ^b na rynek (w tys. ton) w tym:	780,3	810,8	822,4	859,8	884,8	947,0
– mleka w proszku i śmietany	62,3	46,8	57,4	84,8	87,8	134,0
– serów i twarogów	562,0	602,0	603,0	627,0	647,0	660,0
– masła	156,0	162,0	162,0	148,0	150,0	153,0

^a zużycie wyliczone na podstawie bilansu mleka krowiego, ^b przez firmy przemysłowe zatrudniające więcej niż 49 pracowników

Źródło: obliczenia własne na podstawie Roczników Statystycznych GUS za lata 2009-2013, „Biuletynów Statystycznych GUS” z lat 2008-2014, raportu „Rynek mleka. Stan i perspektywy”, nr 46, seria „Analizy Rynkowe” 2014, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa oraz danych Ministerstwa Finansów o wynikach handlu zagranicznego.

W analizowanym okresie (2008-2013) konsumpcja mleka w gospodarstwach domowych zmniejszyła się o 6,7%, zaś masła o 14,3%. Wzrosło natomiast spożycie serów (o 7,5%) i napojów mlecznych (o 16,7%). W układzie bilansowym spożycie mleka wzrosło ze 187,4 do 200,3 kg na osobę rocznie, tj. o 6,9%, a masła obniżyło się

⁴ W Polskiej Klasyfikacji Działalności (tzw. PKD) produkty przemysłu mleczarskiego oznaczono jako PKD – 10.51 – przetwórstwo mleka i wyrób serów.

o 4,7% (z 4,3 do 4,1 kg na osobę). Świadczy to o tym, że spadek popytu w gospodarstwach domowych na mleko i masło zrekomensowany został większym zużyciem pośrednim w innych branżach przemysłu spożywczego.

W latach 2008-2013 zużycie krajowe mleka wzrosło o 10,4% (z 10,6 do 11,7 mln ton). Najbardziej, bo dwuipółkrotnie zwiększyło się zapotrzebowanie na mleko w proszku, a o 33% wzrósł popyt na mleko spożywcze i śmietaną. Zużycie napojów mlecznych zwiększyło się o 28%, a serów i twarogów o 17,7%. Nieznacznie zmniejszyło się zapotrzebowanie na masło. Zmiany, jakie zaszły w produkcji i konsumpcji mleka oraz jego produktów w ostatnich latach, można uznać za korzystne i w dużym stopniu podyktowane względami zdrowotnymi i preferencjami konsumentów.

W analizowanym okresie dostawy przemysłowe mleka i jego przetworów na rynek krajowy miały tendencję rosnącą. Najszybciej rosła podaż mleka w proszku (ponad dwukrotny wzrost), wolniej, bo o 17%, wzrosły dostawy serów i twarogów. Dostawy masła pozostają na względnie stabilnym poziomie (148-162 tys. ton). Dostawy mleka i jego produktów realizowane przez firmy przemysłowe praktycznie w całości pokrywają krajowe zużycie tych produktów.

Popyt na mleko i jego produkty (podobnie jak na mięso) charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem elastyczności dochodowej. Jest ona niska na produkty o małym stopniu przetworzenia, takie jak mleko świeże, a wysoka na masło, jogurty oraz napoje mleczne, dla których wskaźniki dochodowej elastyczności popytu przyjmują wartości od 0,5 do 0,7⁵.

2.2. Handel zagraniczny produktami mleczarskimi⁶

Udział eksportu produktów mleczarskich w wartości produkcji tego sektora w 2013 roku wynosił 25,6% i wzrósł w stosunku do 2008 roku o 3,9 p.p. Średnioroczne tempo wzrostu eksportu produktów mleczarskich w tym okresie wynosiło prawie 7% (tab. 2.2). W minionym pięcioleciu najszybciej wzrastał eksport serwatki (+27% rocznie), masła (+9,2%), surowego mleka i śmietany (+8,5%) oraz serów (+7,6%). W 2013 roku w strukturze asortymentowej eksportu produktów mleczarskich dominowały sery (42,5% eksportu produktów mleczarskich), których wartość eksportu wzrosła o 44% (tab. 2.3). Na drugiej pozycji z udziałem 16% jest mleko w proszku (spadek wolumenu eksportu o 29%, a wartości o 6,7%). Na trzeciej pozycji z udziałem 14% uplasował się eksport mleka i śmietany (wzrost odpowiednio o 18% i 50%). W dalszej kolejności z udziałem 12,5% znalazła się serwatka (wzrost odpowiednio o 88,5% i ponad trzykrotny), masło stanowi 7,5% eksportu sektora mleczarskiego (wzrost wolumenu o 6%, a wpływów o 55%), napoje mleczne – 7,3% eksportu (wzrost odpowiednio o 11,5% i 5%). Saldo obrotów produktami mleczarskimi od lat jest dodatnie, a w ostatnim 5-leciu wzrosło o 10%, do prawie 1,0 mld euro.

⁵ Popyt na żywność, [w:] *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2012 roku*, red. A. Kowalski, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2013, s. 248.

⁶ Produkty mleczarskie: mleko płynne i śmietana, mleko w proszku, napoje mleczne i serwatka, masło, sery i twarogi.

Tabela 2.2. Handel zagraniczny produktami mleczarskimi

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wartość (w mln euro)						
eksport	1 168,0	882,1	1 134,8	1 320,8	1 356,1	1 628,4
import	267,2	259,3	368,9	458,4	450,4	632,7
saldo	900,8	622,8	765,9	862,4	905,7	995,7
Obroty (w tys. ton)						
eksport	801,3	814,1	818,1	841,9	924,9	991,9
import	175,7	188,9	230,8	261,9	300,8	443,0
Wskaźniki (w proc.)						
– pokrycie importu eksportem	437,1	340,2	307,6	288,1	301,1	257,4
– samowystarczalność ^a	117,5	114,3	112,6	111,1	112,2	108,9
– udział eksportu w produkcji ^a	19,6	17,6	17,9	17,4	18,2	18,1
– udział importu w zużyciu ^a	5,5	5,8	7,5	8,3	8,2	10,8
– udział produktów mleczarskich w eksporcie przemysłu spożywczego	12,2	9,5	9,9	10,2	9,2	9,8

^a w ujęciu ilościowym samowystarczalność = produkcja/zużycie krajowe × 100

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych Ministerstwa Finansów.

Wskaźnik pokrycia importu eksportem produktów mleczarskich w minionym pięcioleciu zmniejszył się aż o 179,7 punktów procentowych (do 257,4%), samowystarczalność sektora zmniejszyła się o 8,6 p.p. (do 108,9%), udział eksportu w produkcji sprzedanej sektora zmniejszył się do 18,1% (o 1,5 p.p.), a udział importu w zużyciu krajowym wzrósł dwukrotnie do 10,8%.

Tabela 2.3. Wyniki handlu zagranicznego produktami przemysłu mleczarskiego

Wyszczególnienie	Rok	Mleko i śmietana	Mleko w proszku	Napoje mleczne	Serwatka	Masło	Sery i twarogi
Wartość eksportu (w mln euro)	2008	152,1	281,5	114,0	61,5	78,9	480,0
	2013	228,5	262,7	119,6	203,4	122,4	691,8
Saldo (w mln euro)	2008	116,9	228,6	80,3	39,6	57,4	378,0
	2013	122,8	107,9	76,9	154,8	62,6	470,7
Pokrycie importu eksportem (w proc.)	2008	432,1	532,1	338,3	280,8	367,0	470,6
	2013	216,2	169,7	280,1	418,5	204,7	312,9
Samowystarczalność ^a (w proc.)	2008	114,6	285,5	113,3	109,3	115,1	121,6
	2013	107,1	107,3	112,3	112,6	112,2	121,7
Udział eksportu w produkcji ^a (w proc.)	2008	15,7	79,3	17,3	11,8	16,8	22,1
	2013	14,9	61,5	15,2	17,3	18,8	25,2
Udział importu w zużyciu krajowym ^a (w proc.)	2008	3,3	40,8	6,3	3,6	4,2	5,3
	2013	8,8	58,7	4,8	6,9	8,8	9,0

^a w ujęciu ilościowym

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych Ministerstwa Finansów.

Analiza wskaźników pokrycia importu eksportem produktów mleczarskich wykazała, że spośród badanych produktów wyraźne przewagi komparatywne występowały w eksporcie serwatki (418,5%), serów i twarogów (312,9%) oraz napojów mlecznych (280,1%). W minionym 5-leciu wskaźnik ten w handlu mlekiem w proszku zmniejszył się aż o 362,4 p.p. do 169,7%. Ogólnie cała branża mleczarska odznacza się wysoką

konkurencyjnością w handlu zagranicznym produktami mleczarskimi, choć mierniki pozycji konkurencyjnej polskich producentów produktów mleczarskich obniżają się. Obserwuje się postępujący proces internacjonalizacji sektora mleczarskiego.

2.3. Podaż surowców i ceny produktów przetwórstwa mleka

Produkcja mleka w Polsce w analizowanym okresie wykazywała niewielkie zmiany. Spadek pogłowia krów był rekompensowany rosnącą wydajnością mleczną. W latach 2008-2013 produkcja mleka surowego wzrosła o 1,4% do 12,2 mld litrów (tab. 2.4). Większe zmiany nastąpiły w strukturze rozdysponowania produkcji. Skup mleka przez przemysł mleczarski w analizowanym okresie wzrósł o 11,8% do 9,6 mld litrów.

Tabela 2.4. Zaopatrzenie surowcowe przemysłu mleczarskiego (w mln litrów)

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Produkcja mleka	12 064	12 084	11 921	12 052	12 299	12 237
Skup mleka przez przemysł mleczarski	8 567	8 846	8 725	9 013	9 516	9 578
Kwoty mleczne ^a	9 568	9 663	9 760	9 858	9 956	10 056

^a w latach gospodarczych począwszy od 2008/2009

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS i raportów „Rynek mleka. Stan i perspektywy” z różnych lat.

Podaż mleka na rynku krajowym jest regulowana kwotami mlecznymi⁷, które wzrastały w kolejnych latach kwotowych o 1%⁸. W minionym 5-leciu przyznana Polsce kwota krajowa wzrosła o 5,1% do 10,06 mld litrów i w żadnym z analizowanych lat kwota ta nie była przekroczona.

Tabela 2.5. Ceny produktów przetwórstwa mleka (zmiany cen w proc. rocznie)

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Inflacja	4,2	3,5	2,6	4,3	3,7	0,9
Ceny detaliczne:						
żywności	6,2	4,1	2,8	5,6	4,3	2,2
mleka i przetworów	9,6	-2,4	1,9	4,3	3,3	2,2
w tym: mleka spożywczego	11,6	-0,6	0,6	4,5	3,0	2,2
mleka w proszku	11,5	2,7	1,9	5,1	7,7	8,0
napojów mlecznych	8,9	-2,0	0,2	3,4	4,5	1,7
masła	4,5	-3,1	15,0	8,3	-1,2	4,2
serów	8,6	-4,7	3,5	4,7	2,1	1,8
Ceny zbytu produktów mleczarskich	-1,9	-4,4	7,7	7,0	0,5	8,5
Ceny skupu mleka	-4,6	-12,3	19,0	13,7	-1,2	13,2

Źródło: dane GUS i obliczenia własne.

⁷ Głównym celem systemu kwotowania produkcji mleka jest zachowanie równowagi między popytem a podażą na rynku mleka oraz zapewnienie dostawcom korzystnej ceny zbytu za wyprodukowane mleko. Rok kwotowy obejmuje okres od 1 kwietnia danego roku kalendarzowego do 31 marca następnego roku. W ramach kwotowania produkcji mleka określana jest ilość mleka, którą dany kraj członkowski UE może wprowadzić do obrotu w ww. okresie bez ponoszenia konsekwencji finansowych.

⁸ Corocznie Komisja Europejska określała dla wszystkich państw UE-27 na podstawie przeprowadzonej przez producentów mleka w danym roku kwotowym konwersji stałej – podział kwoty krajowej na kwotę krajową „dostaw” i kwotę krajową „sprzedaży bezpośredniej”.

W 2013 roku wzrost cen skupu mleka znacząco wyprzedzał podwyżki cen zbytu i cen detalicznych przetworów mleczarskich (tab. 2.5). W latach wcześniejszych zmiany te były bardziej zróżnicowane. W minionym pięcioleciu duża była zmienność cen zbytu produktów mleczarskich (od -4,4 do +8,5% rocznie), a jeszcze większa była rozpiętość zmienności cen skupu mleka (od -12,3 do +19% rocznie). Również dużą zmiennością charakteryzowały się ceny detaliczne poszczególnych produktów sektora mleczarskiego. Produkty te relatywnie drożały rok do roku, ale wzrost ich cen był wolniejszy niż inflacja (z wyjątkiem 2008 i 2013 roku).

Analiza wskaźników zmian cen na poszczególnych poziomach rynku mleka dowodzi, że w latach dobrej koniunktury wzrost cen skupu mleka znacząco wyprzedzał podwyżki cen na pozostałych poziomach rynku, a w latach dekonunktury odwrotnie – najszybciej spadały ceny skupu. W analizowanym okresie wzrost cen skupu wyprzedził podwyżki cen na pozostałych poziomach rynku mleka. Wzrost cen zbytu był mniejszy od cen skupu i dwukrotnie większy niż cen detalicznych produktów mleczarskich. Wskazuje to, że najsłabszą pozycję rynkową mają przetwórcy, którzy w latach dobrej koniunktury znajdują się pod presją niskiej podaży, a w latach spadków cen na rynkach światowych pod presją handlu, w którym coraz większy udział mają sieci handlowe⁹.

2.4. Produkcja przemysłu mleczarskiego

W latach 2008-2013 produkcja mleka spożywczego wzrosła o 36,8%, napojów mlecznych o 27,1%, a serów i twarogów o 17,8%, zaś serwatki o 28,2%. Obniżyła się natomiast produkcja śmietany (o 29,7%), mleka w proszku (o 8,4%) i masła (o 5,5%). Zmiany te wynikały m.in. ze zmian w popycie na mleko i produkty mleczarskie.

Tabela 2.6. Produkcja przetworów z mleka

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wartość produkcji w cenach bieżących (w mld zł)	18,8	18,6	20,8	23,1	23,4	25,0 ^a
Zmiana produkcji w cenach stałych (w proc.)	0,3	3,5	3,8	3,8	0,8	-1,5
Produkcja przemysłowa mleka i jego produktów, w tym:						
– mleko spożywcze (w mln litrów)	1 318,9	1 641,0	1 681,4	1 625,4	1 625,6	1 804,4
– śmietana (w mln litrów)	305,7	242,6	231,9	216,0	231,8	214,9
– mleko w proszku (w tys. ton)	167,9	144,9	123,9	148,3	154,9	153,8
– masło (w tys. ton)	182,5	179,6	175,4	168,6	171,6	172,5
– sery i twarogi (w tys. ton)	698,8	717,3	731,3	754,2	793,6	823,2
– serwatka (w tys. ton)	1 123,4	1 119,1	1 120,4	1 213,4	1 354,3	1 440,7
– napoje mleczne (w mln litrów)	557,9	653,9	704,9	713,0	697,1	709,3
Wartość produkcji według F-01 (w mld zł)	18,5	18,9	21,1	23,7	24,0	26,9
Wartość dodana brutto ^b						
– w mld zł, ceny bieżące	2,7	3,4	3,2	3,3	3,2	3,5
– w proc. produkcji	14,6	18,0	15,2	13,9	13,3	13,0
Nadwyżka ekonomiczna ^b (w mld zł)	1,0	1,6	1,4	1,4	1,3	1,5
– w proc. produkcji	5,4	8,5	6,6	5,9	5,4	5,6

^a szacunek, ^b dotyczy firm składających sprawozdania finansowe

Źródło: niepublikowane dane GUS i obliczenia własne.

⁹ „Rynek mleka. Stan i perspektywy”, nr 47, seria „Analizy Rynkowe” 2014, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

Wartość produkcji przemysłu mleczarskiego wyrażona w cenach stałych w 2013 roku była o 11% wyższa niż w 2008 roku. Do 2012 roku odznaczała się ona tendencją wzrostową, a tylko w ostatnim roku odnotowano jej spadek.

Cechą rozwoju sektora jest wzrost efektów działalności, mierzonych zarówno wartością dodaną, jak i nadwyżką ekonomiczną. Wartość dodana brutto (w cenach bieżących) sektora mleczarskiego wzrosła w ostatnim 5-leciu o 30% do 3,5 mld zł. Z kolei jej udział w wartości produkcji obniżył się do 13% w 2013 roku, wobec 14,6% w 2008 roku. Zaś udział nadwyżki ekonomicznej w wartości produkcji w 2013 roku wyniósł 5,6% i był zbliżony do stanu z 2008 roku.

2.5. Zasoby czynników wytwórczych

Zasoby pracy (zatrudnienie) firm przemysłowych w sektorze mleczarskim wykazują powolną tendencję spadkową (tab. 2.7). W latach 2008-2013 zmniejszyły się one o 10,3%, przy średniorocznym tempie spadku ok. 2,2%. W firmach dużych i średnich spadek ten był podobny (10,5%), a mniejszy w przedsiębiorstwach składających sprawozdania finansowe (7%). Wartość majątku trwałego przedsiębiorstw (według F-01) przemysłu mleczarskiego w minionym pięcioleciu wzrosła o 64%, a opłata pracy o 18%. Łączne zasoby czynników produkcji w 2013 roku były o 46% większe niż w 2008 roku. W ślad za tym postępował proces zwiększania technicznego uzbrojenia pracy (+33% w latach 2008-2013) i wzrost majątkochłonności produkcji (+16%).

Tabela 2.7. Zasoby czynników wytwórczych w przemyśle mleczarskim

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zatrudnienie firm przemysłowych (tys. osób)	36,9	35,5	35,3	34,8	33,9	33,1
w tym: duże i średnie	35,1	33,7	33,4	32,9	32,2	31,4
według F-01	35,2	35,2	34,9	34,0	33,5	32,7
Środki trwałe brutto firm dużych i średnich (w mld zł)	8,42	8,90	9,25	9,61	9,96	10,00 ^a
Majątek przedsiębiorstw według F-01 (w mld zł)	8,81	10,74	12,20	13,33	13,19	14,23
w tym: trwałe	4,68	6,36	7,25	7,71	7,56	7,69
Opłata pracy (w mln zł)	4,73	4,81	5,09	5,28	5,48	5,60
Zasoby łącznie ^b według F-01 (w mld zł)	13,54	15,55	17,29	18,61	18,67	19,83
Inwestycje (w mln zł)	725	624	834	676	646	684
Techniczne uzbrojenie pracy ^c (w tys. zł/osobę)	239,8	264,0	276,9	292,0	309,3	318,4
Majątkochłonność ^d produkcji według F-01 (w zł/zł)	0,25	0,34	0,34	0,32	0,31	0,29
Zasoby łącznie ^b /produkcja (w zł/zł)	0,73	0,82	0,82	0,78	0,78	0,74

^a szacunek, ^b majątek trwałe i obrotowy powiększony o wartość czynnika pracy, ustalony jako ekwiwalent trzykrotnej rocznej opłaty pracy, ^c dotyczy dużych i średnich przedsiębiorstw, ^d relacja wartości majątku trwałego do wartości produkcji sprzedanej w cenach bazowych

Źródło: obliczenia własne na podstawie publikowanych i niepublikowanych danych GUS.

Równocześnie obniżyła się aktywność inwestycyjna podmiotów sektora mleczarskiego. Inwestycje w przemyśle mleczarskim w minionym pięcioleciu zmniejszyły się o 6% i w ostatnich trzech latach utrzymywały się na poziomie ok. 650 mln zł rocznie, przy wahającej się stopie inwestowania od 9 do 6,8%.

2.6. Produktywność i efektywność

Wydajność pracy w przemyśle mleczarskim wykazuje stałą tendencję wzrostową (tab. 2.8). W minionym pięcioleciu zwiększyła się w tempie ponad 4% rocznie (w cenach stałych). W 2013 roku wyniosła ponad 750 tys. zł/zatrudnionego (w cenach bieżących) i była prawie 40% wyższa od średniej przemysłu spożywczego. Równocześnie zwiększyła się produktywność majątku trwałego (+16,6%), jednak wolniej od przyrostu wydajności pracy (+23% w cenach stałych). Nieznacznie obniżyła się produktywność zasobów.

Nieco inna była tendencja zmian efektywności sektora mleczarskiego. Efektywność nakładów pracy w skali makro (WDB) w analizowanym okresie wzrosła o 11,5%, a w skali mikro wzrost ten był trzykrotnie wyższy. Wyraźnie obniżyła się efektywność majątku i zasobów w skali makro (WDB), odpowiednio o 18,3% i 11%. Mniejsze były zmiany efektywności w skali mikro (Ne): majątku obniżyła się o 1,8%, a zasobów wzrosła o 3%.

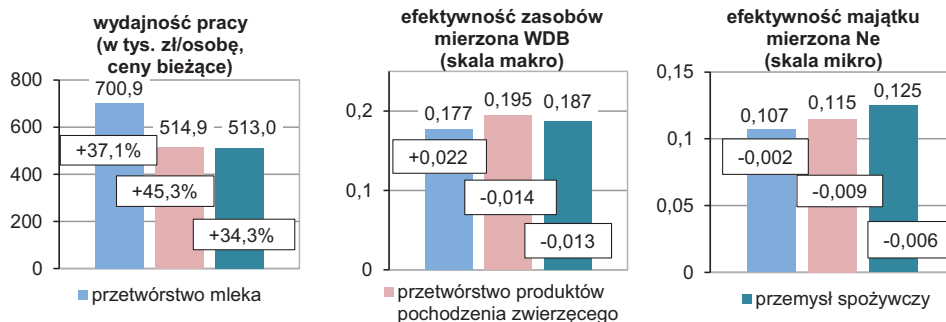
Tabela 2.8. Produktywność i efektywność produkcji mleczarskiej

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wydajność pracy – w cenach bieżących (w tys. zł)	509,3	523,1	590,9	665,0	690,1	755,2 ^a
w tym: firm dużych i średnich	511,0	534,9	603,6	673,1	700,9	790,7 ^a
– w cenach stałych	611,8	657,3	689,4	725,1	748,7	755,2 ^a
Produktywność środków trwałych ^b	2,130	2,025	2,178	2,305	2,265	2,483 ^a
Produktywność zasobów ^c	1,366	1,215	1,220	1,274	1,285	1,357
Efektywność mierzona WDB ^c (makro)						
– nakładów pracy	1,680	2,093	1,892	1,860	1,750	1,873
– majątku	0,301	0,312	0,263	0,246	0,242	0,246
– zasobów	0,199	0,219	0,185	0,177	0,171	0,177
Efektywność mierzona Ne ^c (mikro)						
– nakładów pracy	0,611	1,023	0,828	0,793	0,684	0,812
– majątku	0,109	0,153	0,115	0,105	0,095	0,107
– zasobów	0,074	0,103	0,081	0,075	0,070	0,076

^a szacunek, ^b dotyczy firm dużych i średnich, ^c według F-01

Źródło: obliczenia własne na podstawie publikowanych i niepublikowanych danych GUS.

Rysunek 2.1. Wydajność pracy i efektywność w przemyśle mleczarskim, spożywczym oraz w przetwórstwie produktów pochodzenia zwierzęcego^a
(stan w 2012 lub 2013 roku i zmiany po 2008 roku)

^a wydajność dotyczy dużych i średnich firm przemysłowych w 2012 roku, a efektywność obliczono na podstawie danych firm składających sprawozdania finansowe w 2013 roku

Źródło: obliczenia własne na podstawie publikowanych i niepublikowanych danych GUS.

Porównując poziom mierników wydajności pracy i efektywności sektora mleczarskiego z sektorem produktów pochodzenia zwierzęcego i przemysłem spożywczym, można stwierdzić, że wydajność pracy w tym sektorze jest o 40% wyższa (rys. 2.1). Z kolei mierniki efektywności zarówno w skali makro, jak i mikro są nieco niższe niż w przetwórstwie produktów pochodzenia zwierzęcego i w całym przemyśle spożywczym.

2.7. Wyniki i stan finansowy

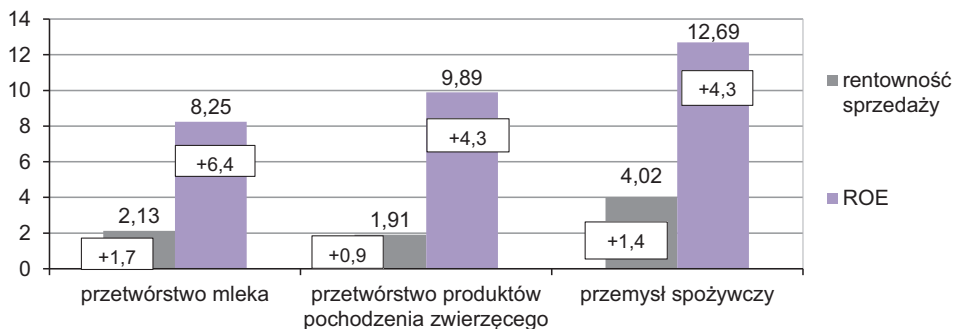
Przemysł mleczarski w całym badanym okresie (2008-2013) generował dodatni wynik finansowy (tab. 2.9), który w 2013 roku wyniósł 640 mln zł (w 2008 roku 86,8 mln zł). Rentowność sprzedaży netto przemysłu mleczarskiego w 2013 roku przekroczyła 2% i wzrosła w stosunku do 2008 roku o 1,7 p.p. (rys. 2.2). Była jednak prawie dwukrotnie niższa od średniej przemysłu spożywczego. Rentowność kapitału własnego (ROE) przemysłu mleczarskiego wzrosła prawie pięć razy do 8,25% w 2013 roku. Wskaźnik ten był jednak o 1/3 niższy niż w przemyśle spożywczym.

Tabela 2.9. Wyniki finansowe producentów przemysłu mleczarskiego

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zysk netto (w mln zł)	86,8	702,0	519,0	472,0	367,5	640,1
Rentowność sprzedaży (w proc.)	0,42	3,36	2,21	1,77	1,37	2,13
ROE (w proc.)	1,88	14,0	8,50	6,93	5,21	8,25

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Rysunek 2.2. Zróżnicowanie rentowności w 2013 roku i zmiana po 2008 roku

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

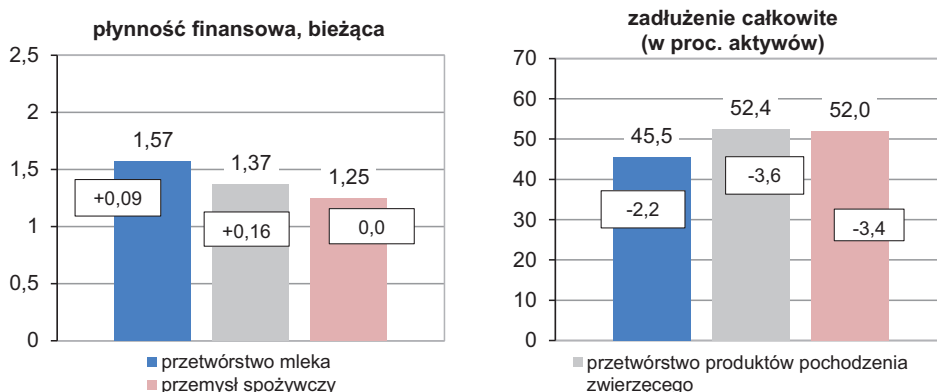
W analizowanym okresie wartość kapitału własnego przedsiębiorstw przemysłu mleczarskiego wzrosła o 68% do 7,76 mld zł, natomiast środki własne w obrocie zwiększyły się o 76% do 2,36 mld zł (tab. 2.10). Bieżąca płynność finansowa sektora charakteryzuje się również tendencją wzrostową i przekracza poziom uznawany za zapewniający terminową obsługę zobowiązań finansowych (ponad 1,3), a zadłużenie całkowite jest na bezpiecznym poziomie (rys. 2.3). Zobowiązania finansowe zwiększyły się o ponad 50% do 6,5 mld zł, przy czym krótkoterminowe wzrosły do 4,2 mld zł.

Tabela 2.10. Stan finansowy przedsiębiorstw przemysłu mleczarskiego

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Kapitał własny (w mld zł)	4,61	5,02	6,10	6,81	7,06	7,76
w tym: środki własne w obrocie	1,34	1,45	1,68	1,82	1,99	2,36
Zobowiązania (w mld zł)	4,21	5,72	6,09	6,52	6,14	6,47
w tym: krótkoterminowe	2,79	2,93	3,27	3,80	3,64	4,18
Bieżąca płynność finansowa	1,48	1,49	1,51	1,48	1,55	1,57
Zadłużenie całkowite (w proc.)	47,7	53,3	50,0	48,9	46,5	45,5

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Rysunek 2.3. Zróżnicowanie stanu finansowego w 2013 roku i zmiana po 2008 roku

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

2.8. Struktura podmiotowa

Struktura podmiotowa przemysłu mleczarskiego świadczy o dużej i postępującej koncentracji. Liczba firm przemysłowych sektora zmniejszyła się o 16% do 197, przy czym liczba dużych firm o 25% do 30 firm (tab. 2.11).

Tabela 2.11. Struktura firm przemysłowych przemysłu mleczarskiego

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba firm przemysłowych	234	222	215	211	205	197
w tym: dużych	40	37	36	34	33	30
Udział firm dużych w sektorze (w proc.):						
– zatrudnieniu	53,4	55,6	57,4	56,2	58,8	57,2
– wartości sprzedaży	65,1	67,4	67,0	64,6	65,5	66,5 ^a

^a szacunek

Źródło: niepublikowane dane GUS i obliczenia własne.

O wysokiej koncentracji przemysłu mleczarskiego świadczy udział firm dużych w zatrudnieniu sektora wynoszący prawie 60%, zaś w produkcji prawie 70%. Wskaźniki te są o ok. 10 p.p. wyższe od średnich przemysłu spożywczego. Udział trzech największych firm w obrotach sektora wynosi już 34,5%.

2.9. Polski przemysł mleczarski na tle innych krajów UE

Polska jest piątym producentem produktów mleczarskich w Unii Europejskiej z udziałem wynoszącym prawie 8%. Ponad dwukrotnie większą produkcję ma Francja i Niemcy, o 64% większą Włochy, a na zbliżonym poziomie z Polską jest Holandia (tab. 2.12). Produkcja tego sektora w przeliczeniu na 1 mieszkańca w Polsce (255,8 euro) jest już zbliżona do średniej UE-15 (267,8) i takich krajów, jak Niemcy (273,8), Włochy (272,8), zaś wyższa od Wielkiej Brytanii (119,2) i Hiszpanii (194,4). Przewagę nad nami mają: Holandia, Belgia, Dania oraz Irlandia.

Tabela 2.12. Producenci produktów mleczarskich w Polsce i w innych krajach UE w 2012 roku

Kraje	Wartość produkcji ^a (w mld euro)	Udział w UE-27 (w proc.)	Produkcja ^a na 1 mieszkańca (w euro)	Wydajność pracy ^a (w tys. euro)	Obroty ^a 1 firmy (w mln euro)
UE-27	124,35	100,0	247,8	418,41	14,05
UE-15	107,18	86,19	267,8	486,52	14,36
Francja	22,61	18,18	346,3	428,22	26,35
Niemcy	22,41	18,02	273,8	670,96	68,95
Włochy	16,20	13,03	272,8	477,88	5,31
Holandia	10,01	8,05	598,3	878,07	49,80
UE-12	17,17	13,81	169,2	223,28	12,36
Polska	9,86	7,93	255,8	288,30	32,54
Litwa	1,50	1,21	500,0	208,33	40,54
Rumunia	1,44	1,16	71,7	130,91	3,45
Węgry	1,39	1,12	140,0	220,63	15,80
Bułgaria	0,89	0,72	121,4	108,54	3,53

^a w cenach porównywalnych, tj. ceny bieżące skorygowane parytetem siły nabywczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Wydajność pracy w polskim przemyśle mleczarskim (288,3 tys. euro na zatrudnionego) jest o 40% niższa niż średnio w UE-15, przy czym ponad 50% niższa od Niemiec i ponad 30% od Francji, a wyraźnie wyższa niż w krajach UE-12. Przeciętne obroty 1 firmy mleczarskiej w Polsce są ponad dwukrotnie wyższe niż średnio w UE-15, ale wciąż niższe niż w Niemczech, Holandii czy Irlandii.

2.10. Konkluzje

Przemysł mleczarski ma znaczącą pozycję w polskim przemyśle spożywczym. W minionym pięcioleciu przetwórstwo mleka i wyrobów mleczarskich charakteryzowało się stosunkowo wysokim tempem rozwoju. Wartość produkcji w cenach stałych zwiększyła się o ok. 11% do 25 mld zł, co stanowi ok. 13% wartości produkcji sprzedanej całego przemysłu spożywczego (w cenach bazowych). Sektor działa w warunkach ścisłej regulacji podaży surowca i kurczącej się marży przetwórczej. Ograniczenie przez system kwot podaży mleka, w warunkach rosnącego popytu, głównie eksportowego, a w mniejszym stopniu także krajowego, skutkowało wzrostem cen przede wszystkim na poziomie producenta.

Znacząco wzrosły obroty handlu zagranicznego produktami mleczarskimi. Dynamika eksportu była dwukrotnie większa niż importu i w konsekwencji następowała systematyczna poprawa salda wymiany handlowej produktami mleczarskimi. Analiza wskaźników eksportowej specjalizacji produkcji wykazuje na występowanie dużych różnic w poszczególnych grupach produktów. Największy popyt rynków zagranicznych jest na mleko w proszku, który zagospodarowuje ponad połowę produkcji. Produktami o stosunkowo dużym udziale eksportu w produkcji są także masło i sery (15-20% wysyłane jest na eksport). Najniższą specjalizacją eksportową produkcji odznacza się mleko płynne i śmietana, które ze względu na swoje cechy są eksportowane w niewielkim zakresie.

Procesy dostosowawcze przemysłu mleczarskiego do trudnych uwarunkowań zewnętrznych polegały na:

- stałym zwiększaniu eksportu,
- obniżaniu zatrudnienia, przy oszczędnym inwestowaniu,
- rozwijaniu i poszerzaniu oferty asortymentowej, głównie serów.

Względnie dobra i stabilna sytuacja ekonomiczno-finansowa producentów przetworów mlecznych umożliwiła zwiększenie kapitału własnego. W całym badanym okresie stan finansowy producentów przetworów mlecznych był bezpieczny. Współczynnik bieżącej płynności finansowej znacząco przewyższał poziom określany jako bezpieczny, coraz wyższa jest też wartość środków własnych w obrocie.

3. Przemysł rybny¹⁰

3.1. Popyt krajowy

Popyt krajowy na ryby i przetwory rybne w latach 2008-2012 miał tendencję malejącą, ale w 2013 roku została ona odwrócona. Bilansowe spożycie tych produktów (w wadze żywej) najpierw obniżyło się o 14,4%, tj. średnio o 3,8% rocznie, zaś w 2013 roku wzrosło o 4% (tab. 3.1), ale było jeszcze o 11% niższe niż w 2008 roku. Natomiast według badań budżetów rodzinnych spożycie ryb i przetworów rybnych nadal spada. W latach 2008-2012 obniżyło się o 12,5%, tj. średnio o 3,2% rocznie, a w 2013 roku skala spadku zmalała do 1,4%.

Tabela 3.1. Spożycie oraz zużycie krajowe ryb i przetworów rybnych^a

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Spożycie ryb i owoców morza (w kg wagi żywej na 1 mieszkańca rocznie)	13,67	13,07	13,05	12,21	11,70	12,17
Przeciętne spożycie domowe ryb i przetworów (w kg masy produktu na osobę rocznie)	5,76	5,52	5,40	5,16	5,04	4,97 ^a
Podaż ryb konsumpcyjnych na rynek krajowy (w tys. ton wagi żywej)	566,5	502,9	500,9	472,7	448,2	468,4
Zużycie bezpośrednie (w tys. ton produktu)	547,1	442,9	516,3	495,8	541,6	577,2
z tego: ryby świeże, chłodzone i mrożone	143,8	75,2	141,2	130,1	182,2	195,0
filety i mięso z ryb	181,3	165,1	169,4	170,3	160,0	170,5
ryby wędzone, solone i suszone	68,4	65,9	67,8	63,0	60,3	58,5
przetwory rybne ^b	153,6	136,7	137,9	131,9	139,2	153,2

^a szacunek, gdyż ze względu na zmianę grupowania towarów i usług przez GUS od 1 stycznia 2013 roku dane dotyczące spożycia stosowane w badaniu budżetów gospodarstw domowych w przypadku ryb są nieporównywalne z danymi 2012 roku, dlatego zostały oszacowane przy wykorzystaniu dynamiki zmian wydatków na ryby i przetwory (spadek z 8,12 zł do 8,10 zł, tj. o 0,25%) oraz cen detalicznych tej grupy produktowej (wzrost o 1,1%), ^b łącznie z owocami morza

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS, Ministerstwa Finansów oraz publikacji Rynek Wewnętrzny z lat 2008-2013, GUS, Warszawa z lat 2009-2014; „Rynek ryb. Stan i perspektywy”, nr 13 i 22, seria „Analizy Rynkowe” 2010, 2014, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

Zróżnicowane było zużycie krajowe ryb i przetworów w poszczególnych grupach towarowych, a w całym badanym okresie we wszystkich grupach łącznie zwiększyło się o 4,6%. Jednak od kilku lat (po dużym obniżeniu w 2009 roku) wzrasta zużycie ryb świeżych, chłodzonych i mrożonych oraz przetworów rybnych, przy względnej stabilizacji zużycia filetów i mięsa z ryb oraz spadku zużycia ryb wędzonych, solonych i suszonych. W latach 2008-2013 wyraźnie (o 36%) wzrosło (głównie na cele przetwórcze) zużycie krajowe ryb świeżych, chłodzonych i mrożonych, a przetworów rybnych, po przejściowym spadku w latach 2009-2012, powróciło do poziomu z 2008 roku.

¹⁰ Przemysł ten obejmuje przedsiębiorstwa klasyfikowane według PKD 2007 do grupy 10.2 – przetwórstwo i konserwowanie ryb, skorupiaków i mięczaków.

3.2. Handel zagraniczny

W latach 2008-2013 odnotowano wzrost popytu zagranicznego na polskie produkty przetwórstwa ryb, co rekompensowało skutki niskiego tempa wzrostu popytu krajowego na te produkty. W badanym okresie wartość eksportu tych produktów zwiększyła się o 75%, importu o 72% (tab. 3.2), a wolumen odpowiednio o 61,7% i tylko 18,8%. Jednak saldo obrotów tymi produktami stale było ujemne, z wyjątkiem 2012 roku, a deficyt handlowy na ogół nie przekraczał 50 mln euro. Udział produktów przetwórstwa ryb w eksporcie artykułów przemysłu spożywczego był względnie stabilny i wynosił ok. 9%, co świadczy o tym, że dynamika eksportu ryb i ich przetworów była zbliżona do tempa zmian eksportu produktów spożywczych. Wzrosły natomiast wskaźniki pozycji konkurencyjnej, gdyż samowystarczalność zwiększyła się o ponad 12 punktów procentowych (do 80,8%), a eksport stanowił 4/5 produkcji. Zwiększył się także udział importu w zużyciu (o ok. 8 punktów procentowych) i w całym badanym okresie był on większy o kilka punktów procentowych niż udział eksportu w produkcji.

Tabela 3.2. Wyniki handlu zagranicznego rybami i przetworami rybnymi

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wartość (w mln euro)						
eksport ^a	823,0	840,5	1 045,0	1 138,7	1 232,7	1 442,4
import	863,6	852,9	1 130,1	1 150,2	1 226,2	1 489,5
saldo	-40,6	-12,4	-85,1	-11,5	6,5	-47,1
Obroty (w tys. ton)						
eksport ^a	252,0	328,8	326,0	351,5	364,7	407,4
import	425,0	419,8	465,9	450,9	465,5	504,9
Wskaźniki (w proc.)						
– pokrycie importu eksportem	95,3	98,5	92,5	99,0	100,5	96,8
– samowystarczalność ^b	68,4	80,2	71,6	75,6	78,1	80,8
– udział eksportu w produkcji ^b	63,5	88,3	80,0	84,2	77,7	79,7
– udział importu w zużyciu ^b	75,0	90,6	85,7	88,1	82,6	83,6
– udział ryb i przetworów w eksporcie produktów przemysłu spożywczego	8,6	9,0	9,2	8,8	8,4	8,6

^a dane dotyczące eksportu różnią się od danych prezentowanych przez GUS i Ministerstwo Finansów, a wynika to z faktu, iż wielkość i wartość tych obrotów została doszacowana o eksport burtowy, czyli sprzedaż ryb przez polskie jednostki w portach zagranicznych lub bezpośrednie przeładunki ryb na morzu, na statki obcych bander, ^b w ujęciu ilościowym i nie obejmuje produktów niekonsumpcyjnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

Wyniki handlu zagranicznego poszczególnych grup produktów przetwórstwa ryb wskazują na (tab. 3.3):

- silną i rosnącą pozycję polskich producentów ryb wędzonych, solonych i suszonych oraz przetworów rybnych;
- surowcowy charakter importu, dotyczy grupy ryb świeżych, chłodzonych i mrożonych oraz filetów i mięsa z ryb;
- duży reeksport ryb, filetów i mięsa z ryb (świeżych, schłodzonych i mrożonych).

Tabela 3.3. Wyniki handlu zagranicznego według grup towarowych

Wyszczególnienie	Rok	Ryby świeże, żywe, chłodzone i mrożone	Filety i mięso z ryb	Ryby wędzone, solone i suszone	Przetwory rybne ^a
Wartość eksportu (w mln euro)	2008	46,1	192,4	304,7	276,6
	2013	108,4	327,4	587,7	403,8
Saldo (w mln euro)	2008	-361,4	-127,1	297,3	158,5
	2013	-736,2	-126,9	573,8	246,7
Pokrycie importu eksportem (w proc.)	2008	11,3	60,2	4 090,5	234,1
	2013	12,8	72,1	4 228,1	257,0
Samowystarczalność ^b (w proc.)	2008	29,9	18,0	143,9	130,2
	2013	44,8	28,3	187,2	144,4
Relacja eksportu do produkcji ^b (w proc.)	2008	146,2	131,7	32,5	49,8
	2013	152,3	136,6	48,3	54,1
Relacja importu do zużycia krajowego ^b (w proc.)	2008	113,8	105,7	2,8	34,6
	2013	123,4	110,3	3,1	33,7

^a łącznie z owocami morza, ^b w ujęciu ilościowym

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS i Ministerstwa Finansów.

3.3. Zaopatrzenie surowcowe

Zasadniczym źródłem zaopatrzenia polskiego przetwórstwa ryb jest import, z którego pochodzi 80% surowca (tab. 3.4). Około 12-15% zaopatrzenia surowcowego polskich przetwórci stanowiły połowy bałtyckie, a około 4% połowy ryb słodkowodnych.

Tabela 3.4. Połowy morskie i słodkowodne (w tys. ton wagi żywej)

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ryby bałtyckie	94,5	131,4	110,1	110,8	120,6	138,3
Ryby słodkowodne ^a	52,3	53,2	48,4	46,0	48,8	50,8
Razem	131,2	169,7	145,1	142,9	157,7	177,3
Import ryb, filetów i mięsa	646,8	662,2	705,3	703,4	699,3	755,8
Ogółem	778,0	831,9	850,4	846,3	857,0	933,1

^a bez wędkarstwa

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych przygotowanych przez K. Hryszko oraz danych z Roczników Statystycznych GUS z lat 2009-2013 i Małego Rocznika Statystycznego Polski 2014, GUS, Warszawa 2014.

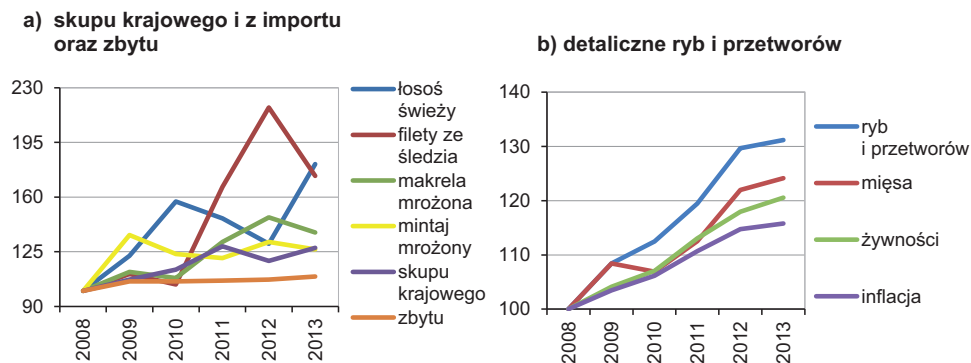
3.4. Ceny ryb i przetworów

Ceny produktów przetwórstwa ryb na poziomie producenta zmieniały się w tempie wyraźnie mniejszym niż ceny skupu zarówno z połowów krajowych, jak i ceny ryb z importu (rys. 3.1a). Ceny zbytu wzrastały w tempie 1,8% rocznie, a surowca krajowego lub z importu o 5-12% rocznie. Ceny zbytu ryb i przetworów w latach 2008-2013 wzrosły o ok. 9%, przy wzroście cen ryb z połowów krajowych o 27,5%, a z importu o 73% filetów ze śledzi, o 81% łososi świeżych, o 37% makreli mrożonej czy o 26% mintaja.

Wzrost cen detalicznych ryb i przetworów był trzy razy większy niż cen producenta, co oznacza zwiększenie marży handlowej kosztem marży przetwórczej. Ceny

konsumenta ryb i przetworów w latach 2008-2013 (rys. 3.1b) zwiększyły się o ponad 31%, tj. znacznie szybciej niż ceny mięsa (o 24%), żywności (o 20%) i inflacji (15%), co oznacza relatywne drożenie ryb i przetworów.

Rysunek 3.1. Dynamika cen skupu ryb (krajowych oraz w imporcie), zbytu ryb i przetworów oraz cen detalicznych (w proc., 2008 = 100)

Źródło: opracowanie własne na podstawie publikowanych i niepublikowanych danych GUS.

3.5. Produkcja ryb i przetworów rybnych

Produkcja ryb i przetworów w latach 2008-2013 charakteryzowała się stałą tendencją wzrostową (tab. 3.5). Zwiększała się ona w tempie 4,9% rocznie i w 2013 roku była o ok. 1/4 większa niż w 2008 roku. Największe było tempo wzrostu produkcji ryb mrożonych, która zwiększyła się czterokrotnie. Produkcja pozostałych wyrobów przetwórstwa ryb zwiększała się w tempie 3-5% rocznie, tylko produkcja ryb solonych i suszonych była względnie stabilna.

Tabela 3.5. Produkcja ryb i przetworów rybnych

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wartość produkcji w cenach bieżących (w mld zł)	4,57	5,20	5,25	6,16	6,70	7,50 ^a
Zmiana wartości produkcji w cenach stałych ^b (w proc.)	-0,8	13,9	0,5	16,5	6,8	2,5
Produkcja (w tys. ton)	374,1	355,3	369,6	374,9	423,2	466,2
z tego: ryby żywe, świeże lub chłodzone	28,4	20,4	25,4	22,3	23,6	31,2
ryby mrożone	14,6	12,2	10,6	6,5	39,7	56,1
filety i mięso z ryb	32,6	34,7	35,3	39,3	43,6	48,2
ryby solone i suszone	21,0	19,8	20,6	19,4	19,7	19,6
ryby wędzone	77,4	75,1	83,0	80,5	85,1	89,9
razem przetwory	200,1	193,1	194,7	206,9	211,5	221,2
z tego: konserwy i przerwy	60,2	60,4	68,1	74,2	67,3	68,8
marynaty	83,6	93,1	82,8	84,0	87,1	87,1
pozostałe przetwory	56,1	39,6	43,8	48,7	57,1	65,3
Wartość produkcji według F-01 w bieżących cenach bazowych (w mld zł)	4,28	5,35	5,09	6,06	6,53	7,59
Wartość dodana brutto ^c : w mld zł, ceny bieżące	0,95	1,23	0,94	1,09	1,05	1,07
w proc. produkcji	22,20	22,99	18,47	17,99	16,08	14,10

^a szacunek, ^b przeliczone wskaźnikiem cen produkcji sprzedanej produktów przetwórstwa i konserwowania ryb, skorupiaków i mięczaków, ^c dotyczy firm składających sprawozdania finansowe

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Wartość produkcji tego przetwórstwa (w cenach stałych) w 2013 roku była prawie o połowę większa niż w 2008 roku. Natomiast od trzech lat dość stabilna jest wartość dodana wytworzona przez producentów ryb i ich przetworów, której kwota waha się w granicach 1-1,1 mld zł. Jednak jej udział w produkcji obniżył się z ponad 22% w latach 2008-2009 do 16,1% w 2012 roku i 14,1% w 2013 roku. Było to wynikiem rosnącego udziału kosztów materialnych, głównie surowcowych.

3.6. Zasoby czynników wytwórczych

Zasoby pracy w firmach przemysłowych przetwórstwa ryb do końca 2012 roku miały tendencję malejącą (tab. 3.6). W latach 2008-2012 obniżały się średnio o 1,5% rocznie, ale w 2013 roku powróciły do poziomu z 2008 roku. Natomiast tendencją wzrostową charakteryzowała się wartość majątku tych przedsiębiorstw. Zwiększała się ona w tempie 10,7% rocznie, tak jak i majątku trwałego. Łączne zasoby czynników wytwórczych (kapitału i pracy) wzrosły o 56%, w tym o 66% zwiększyły się zasoby kapitałowe. Duży wzrost majątku trwałego, przy malejącym zatrudnieniu, prowadził do wzrostu technicznego uzbrojenia pracy, które w 2013 roku było prawie o połowę większe niż w 2008 roku. Nie oznacza to jednak wzrostu majątkochłonności produkcji, gdyż wartość majątku trwałego w przeliczeniu na jednostkę produkcji w 2013 roku była podobna jak w 2008 roku. Zmniejszyły się natomiast łączne zasoby czynników produkcji w przeliczeniu na jednostkę produkcji z 1,12 w 2008 roku do 0,93 w 2013 roku.

Tabela 3.6. Zasoby czynników wytwórczych

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zatrudnienie (tys. osób)						
firmy przemysłowe	15,6	15,5	15,0	15,0	14,7	15,6
w tym: duże i średnie	13,6	13,8	13,1	13,0	13,0	13,6
według F-01	14,2	14,4	13,5	13,5	13,3	14,1
Środki trwałe brutto firm dużych i średnich (w mld zł)	1,52	1,57	1,66	1,90	2,08	2,25 ^a
Majątek przedsiębiorstw według F-01 (w mld zł)	3,00	3,38	3,55	4,29	4,50	4,99
w tym: trwałe	1,29	1,34	1,54	1,89	1,98	2,15
Zasoby łącznie ^b według F-01 (w mld zł)	4,50	5,01	5,20	6,01	6,30	7,03
Inwestycje według F-01 (w mln zł)	133,3	127,2	198,8	284,6	169,8	352,6
Techniczne uzbrojenie pracy ^c (w tys. zł/osobę)	111,5	113,8	126,4	146,4	159,9	165,5 ^a
Majątkochłonność produkcji ^d według F-01 (w zł/zł)	0,30	0,25	0,30	0,31	0,30	0,28
Zasoby łącznie/produkcja (w zł/zł)	1,12	1,17	0,97	0,99	0,96	0,93

^a szacunek, ^b majątek trwałe i obrotowy powiększony o wartość czynnika pracy, ustalony jako ekwiwalent trzykrotnej rocznej opłaty pracy, ^c dotyczy dużych i średnich przedsiębiorstw, ^d relacja wartości majątku trwałego do wartości produkcji sprzedanej w cenach bazowych

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS oraz Roczników Statystycznych Przemysłu z lat 2009-2013.

3.7. Produktywność i efektywność

Wydajność pracy przedsiębiorstw przetwórstwa ryb w ostatnim pięcioleciu zwiększała się w tempie 5,7% rocznie (w cenach stałych) i była o ponad połowę większa niż na początku badanego okresu (tab. 3.7), przy stosunkowo dużym wzroście opłaty pracy. Przeciętne wynagrodzenie brutto w dużych i średnich firmach przemysłowych

wzrastało o 5,3% rocznie, a w 2012 roku było o ok. 1/3 większe niż w 2008 roku, co stanowi ok. 2/5 przyrostu wydajności w cenach bieżących. Wraz ze wzrostem wydajności pracy zwiększała się produktywność zarówno majątku, jak i zasobów. Po przejściowym jej obniżeniu w latach 2010-2011 zwiększyła się ona odpowiednio o 20,7% i 13,7%.

Odmierna była natomiast tendencja zmian mierników efektywności przetwórstwa ryb. Mała udział wartości dodanej brutto i nadwyżki ekonomicznej w cenie bazowej, dlatego też obniżała się efektywność zarówno w skali makro, jak i mikro. Spadek efektywności nakładów pracy był mniejszy niż zasobów, a najgłębszy był spadek efektywności majątku. Badane miary efektywności są nadal stosunkowo duże, gdyż wzrost nakładów pracy o jednostkę zwiększa wartość dodaną o 1,5 jednostki i nadwyżkę ekonomiczną o pół jednostki. Natomiast zwiększenie zasobów o jednostkę przynosi efekt w postaci wzrostu wartości dodanej o 0,15 jednostki, a nadwyżki ekonomicznej o 0,05.

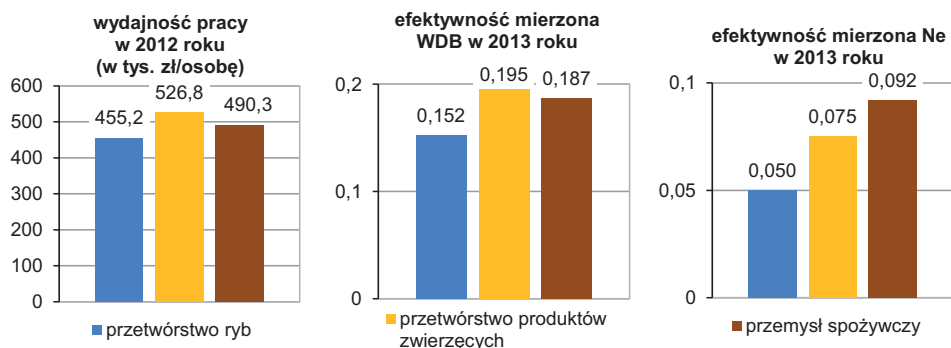
Tabela 3.7. Produktywność i efektywność przetwórstwa ryb

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wydajność pracy – w cenach bieżących (w tys. zł)	292,1	336,7	350,6	410,9	455,2	497,1 ^a
– w cenach stałych ^b	328,3	378,8	392,5	456,8	497,1	497,1 ^a
w tym: firm dużych i średnich w cenach bieżących	287,7	345,5	363,0	422,0	465,9	507,8 ^a
Produktywność środków trwałych ^c	2,56	3,01	2,87	2,89	2,89	3,09 ^a
Produktywność zasobów ^d	0,95	1,07	0,98	1,01	1,04	1,08
Efektywność mierzona WDB ^d (makro)						
nakładów pracy	1,907	2,271	1,719	1,902	1,743	1,570
majątku	0,317	0,365	0,266	0,254	0,233	0,213
zasobów	0,212	0,246	0,182	0,181	0,166	0,152
Efektywność mierzona Ne ^d (mikro)						
nakładów pracy	0,865	1,229	0,678	0,861	0,702	0,522
majątku	0,144	0,197	0,105	0,115	0,094	0,071
zasobów	0,096	0,133	0,072	0,082	0,067	0,050

^a szacunek na podstawie F-01, ^b przeliczone wskaźnikiem wzrostu cen produkcji sprzedanej produktów przetwórstwa i konserwowania ryb, skorupiaków i mięczaków, ^c dotyczy firm dużych i średnich, ^d według F-01

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Rysunek 3.2. Wydajność pracy oraz efektywność zasobów w przetwórstwie ryb na tle przetwórstwa produktów zwierzęcych i przemysłu spożywczego^a

^a wydajność pracy podano w cenach bieżących i obliczono dla wszystkich firm przemysłowych, a efektywność dotyczy firm składających sprawozdania finansowe F-01

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych i publikowanych danych GUS.

Wydajność pracy oraz efektywność zasobów w przetwórstwie ryb jest niższa niż w całym przetwórstwie spożywczym oraz w przetwórstwie produktów pochodzenia zwierzęcego (rys. 3.2). Dotyczy to bardziej efektywności w skali mikro niż makro. Efektywność zasobów przetwórstwa ryb w skali mikro w 2013 roku była prawie o połowę mniejsza niż w przemyśle spożywczym oraz o 1/3 mniejsza niż w przetwórstwie produktów pochodzenia zwierzęcego, a w skali makro była niższa odpowiednio o 19 i 22%.

3.8. Wyniki i stan finansowy

Przetwórstwo i konserwowanie ryb, skorupiaków i mięczaków jest działem przemysłu spożywczego charakteryzującym się od czterech lat niską rentownością. Kwota zysku netto tej części sektora była rekordowa w 2009 roku, a w kolejnych latach obniżała się i w 2013 roku była o 2/5 mniejsza niż w 2008 roku i o 2/3 niższa od rekordowej (tab. 3.8). Wskaźniki rentowności większe niż średnio w przemyśle spożywczym oraz w działach przetwarzających produkty pochodzenia zwierzęcego były tylko w latach 2008-2009 (rys. 3.3). W kolejnych latach były one o ponad połowę mniejsze niż w przemyśle spożywczym i nieco niższe niż w przetwórstwie produktów pochodzenia zwierzęcego. Rentowność kapitału była zbliżona do oprocentowania lokat bankowych, ale niższa o ponad 5 p.p. niż w przetwórstwie produktów pochodzenia zwierzęcego i prawie o 8 p.p. mniejsza niż w przemyśle spożywczym.

Tabela 3.8. Wyniki finansowe producentów ryb i przetworów rybnych

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zysk netto (w mln zł)	135,2	264,3	148,0	102,6	105,4	83,4
Rentowność sprzedaży (w procentach)	2,79	4,32	2,60	1,51	1,44	0,99
ROE (w procentach)	12,73	20,56	10,52	5,86	5,83	4,76

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Przetwórstwo ryb jest działem charakteryzującym się stabilnym i bezpiecznym stanem finansowym. Wskaźnik bieżącej płynności finansowej stale przekracza poziom uznawany za bezpieczny dla zapewnienia terminowej realizacji zobowiązań krótko-

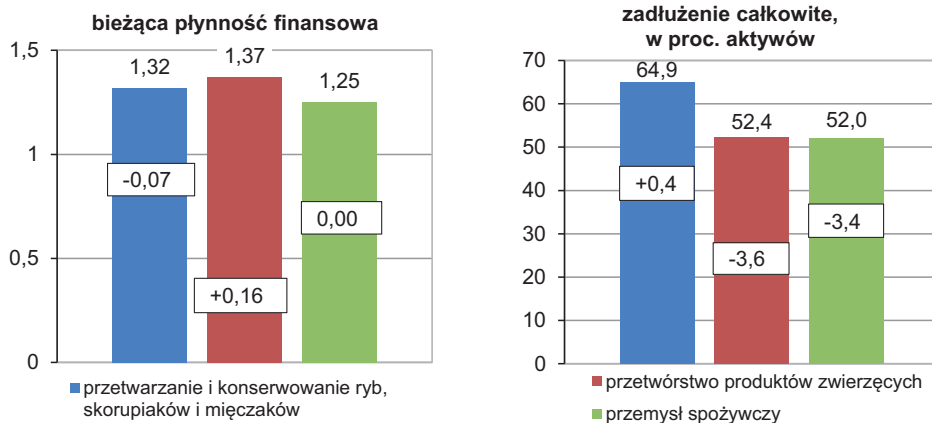
terminowych (tab. 3.9). Zwiększyła się także wartość kapitału własnego, w tym również kwota środków własnych w obrocie. W 2013 roku była ona większa niż w 2008 roku odpowiednio o 65% i o 43%, choć rekordową wartość osiągnęła w latach 2011-2012.

Tabela 3.9. Stan finansowy przedsiębiorstw przetwórstwa ryb

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Kapitał własny (w mln zł)	1 062,8	1 285,6	1 406,9	1 750,0	1 809,4	1 754,5
w tym: środki własne w obrocie	481,5	656,5	476,6	909,2	645,9	689,9
Zobowiązania (w mld zł)	1,9	2,1	2,1	2,5	2,7	3,2
w tym: krótkoterminowe	1,23	1,37	1,53	1,49	1,87	2,16
Bieżąca płynność finansowa	1,39	1,48	1,31	1,61	1,35	1,32
Zadłużenie całkowite (w proc. aktywów ogółem)	64,5	61,9	60,4	59,2	59,8	64,9

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Rysunek 3.4. Zróżnicowanie stanu finansowego w 2013 roku i zmiana po 2008 roku

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Wskaźnik bieżącej płynności finansowej branży rybnej był większy niż średnio w przetwórstwie spożywczym; większe było także zadłużenie przedsiębiorstw (rys. 3.4). Zobowiązania finansowały prawie 65% aktywów, tj. o 13 p.p. więcej niż średnio w przemyśle spożywczym.

3.9. Struktura podmiotowa

W strukturze podmiotowej przetwórstwa ryb w latach 2008-2013 wystąpiły niewielkie zmiany. Po przejściowym spadku liczby firm przemysłowych w latach 2009-2012 odnotowano wzrost liczebności tych przedsiębiorstw (tab. 3.10). Zwiększyła się zarówno liczba średnich, jak i małych firm przemysłowych, przy spadku liczebności firm dużych.

Tabela 3.10. Struktura firm przemysłowych przetwórstwa ryb

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba firm przemysłowych	155	148	152	151	146	159
w tym: dużych	16	16	15	14	15	13
Udział firm dużych w sektorze w:						
– zatrudnieniu	50,9	54,2	52,1	49,0	54,3	49,3
– wartości sprzedaży	62,6	67,0	64,3	64,5	67,3	.

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

O niewielkiej skali zmian struktury podmiotowej tego przetwórstwa świadczy też:

- stabilny udział poszczególnych grup przedsiębiorstw w zatrudnieniu (udział firm małych na poziomie ok. 13%, średnich ok. 37% i dużych ok. 50%),
- wzrost udziału (o ok. 5 p.p.) firm dużych w produkcji tego przetwórstwa (do 67%), kosztem zarówno firm małych, jak i średnich.

3.10. Polski przemysł rybny na tle innych krajów UE

Pozycja polskich producentów ryb i przetworów jest zdecydowanie silniejsza niż całego przemysłu spożywczego. W przetwórstwie ryb zajmujemy trzecią pozycję pod względem wartości produkcji (po Hiszpanii i Francji), a drugą pod względem zatrudnienia – po Hiszpanii, która wytwarza 1/5 produkcji unijnej, zatrudniając 16,7% pracujących w unijnym przetwórstwie ryb (tab. 3.11). Udział Polski wynosi 11,7%, przy nieco większym udziale w zatrudnieniu na poziomie 13,7%. Zbliżony poziom produkcji do naszego mają takie kraje, jak: Wielka Brytania i Włochy. Siła naszych producentów ryb i przetworów mierzona wartością produkcji na 1 mieszkańca czy stopniem koncentracji produkcji jest znacznie większa niż przeciętnie w całej Unii. Tylko pod względem wydajności pracy jesteśmy poniżej średniej unijnej. Natomiast pod względem wartości produkcji na 1 mieszkańca przewagę nad nami mają Dania, Litwa, Portugalia i Hiszpania, a większym stopniem koncentracji produkcji charakteryzuje się przede wszystkim przetwórstwo ryb w Danii i w Niemczech.

Tabela 3.11. Producenci ryb i przetworów w Polsce i w innych krajach UE w 2012 roku

Kraje	Wartość produkcji ^a (w mld euro)	Udział w UE-27 (w proc.)	Produkcja ^a na 1 mieszkańca (w euro)	Wydajność pracy ^a (w tys. euro na 1 zatrudnionego)	Obroty ^a 1 firmy (w mln euro)
UE-27	24,08	100,0	49,7	220,3	6,85
UE-15	19,78	82,1	50,2	254,1	6,99
Hiszpania	4,84	20,1	102,2	265,2	7,82
Francja	2,98	12,4	46,8	253,0	9,46
Wielka Brytania	2,70	11,2	42,6	199,9	8,11
Włochy	2,25	9,3	37,7	438,6	5,77
Niemcy	2,10	8,7	25,7	265,5	10,66
Dania	1,22	5,1	217,9	305,0	12,98
Portugalia	1,17	4,9	110,5	185,1	6,50
UE-12	4,30	17,9	49,7	136,6	6,24
Polska	2,82	11,7	73,2	188,1	9,07
Litwa	0,57	2,4	179,8	125,6	6,95

^a w cenach porównywalnych, tj. ceny bieżące skorygowane parytetem siły nabywczej

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostat.

Mimo dużego potencjału, jakim dysponuje nasze przetwórstwo ryb, wydajność pracy w tym dziale produkcji w Polsce jest ponad dwukrotnie mniejsza niż we Włoszech, półtorakrotnie niższa niż w Danii, Niemczech czy Hiszpanii, ale prawie o połowę większa od średniej dla UE-12 oraz na Litwie.

Silną pozycję w Europie ma także norweskie przetwórstwo ryb, które zatrudnia ok. 9 tys. osób, tj. o połowę mniej niż w Hiszpanii, a wartość jego produkcji jest o ok. 10% większa od produkcji hiszpańskiej (w nominalnych cenach bieżących), choć w cenach porównywalnych była o 2/5 mniejsza.

3.11. Konkluzje

Przetwórstwo ryb w Polsce wytwarza 3,5% wartości sprzedanej przemysłu spożywczego, zatrudniając prawie 4% ogółu pracujących przy produkcji artykułów żywnościowych. Przetwórstwo to ma jednak większy udział w obrotach handlu zagranicznego artykułami spożywczymi, który w eksporcie szacuje się na ok. 9% i prawie 15% w imporcie.

W ostatnich latach rozwój tego działu przetwórstwa był wynikiem rosnącego eksportu, przy słabnącym popycie krajowym. Osiągnięto znaczącą poprawę pozycji konkurencyjnej producentów ryb i przetworów na rynkach zagranicznych. Nasz przemysł rybny oparty jest na surowcu z importu. W latach 2008-2013 ceny zbytu ryb i przetworów rosły kilkakrotnie wolniej niż krajowe ceny skupu ryb czy ceny ryb, filetów i mięsa rybnego w imporcie, a ceny konsumenta rosły szybciej od cen mięsa, żywności czy inflacji. Następowало kurczenie się marży przetwórczej, udziału WDB i Ne w wartości produkcji sprzedanej.

W latach 2008-2013 produkcja ryb i przetworów zwiększyła się o 1/4, przy malejących zasobach pracy, ale rosnącym zaangażowaniu kapitału. Nastąpił wzrost technicznego uzbrojenia pracy, zwiększyła się wydajność pracy oraz produktywność zarówno środków trwałych, jak i zasobów, ale obniżyła się efektywność pracy i majątku, lecz jej poziom był nadal stosunkowo duży. Pogorszyły się wyniki ekonomiczno-finansowe przedsiębiorstw tego przemysłu, ale ich stan finansowy był jeszcze bezpieczny. Branża charakteryzuje się stosunkowo dużym stopniem koncentracji produkcji, gdyż udział dużych firm przemysłowych w zatrudnieniu wynosi ok. 50% i ok. 67% w produkcji. Polska jest znaczącym producentem ryb w Unii. W 2012 roku miała trzecią pozycję pod względem wartości produkcji (przeliczonej parytetem siły nabywczej).

4. Przemysł młynarski¹¹

4.1. Popyt krajowy

Popyt krajowy na przetwory zbożowe (w tym produkty przemiału zbóż) charakteryzuje się wieloletnią tendencją malejącą. Według danych bilansowych, spożycie zbóż i przetworów obecnie jest o 10% niższe niż na początku ubiegłej dekady (tab. 4.1). W ostatnim pięcioleciu obniżyło się ono o 3,6% (do 108 kg w ekwiwalencie mąki). Także według badań budżetów rodzinnych w ostatnich latach utrzymała się spadkowa tendencja spożycia mąk i kasz, a wzrosło spożycie płatków (z 0,05 do 0,06 kg miesięcznie na osobę). W 2013 roku spożycie mąk było o 13,6% mniejsze niż w 2008 roku, a kasz o 12,5%, ale odpowiednio aż o 40% i 33% niższe niż w 1998 roku. Spożycie domowe wszystkich przetworów zbożowych jest o 1/8 mniejsze niż w 2008 roku i o 1/3 niż w 1998 roku.

Tabela 4.1. Popyt krajowy na przetwory zbożowe

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Spożycie w ekwiwalencie mąki (w kg/osobę rocznie)	112	111	108	108	108	108
Spożycie domowe (w kg rocznie na 1 mieszkańca):						
w tym: mąki	89,16	86,04	84,12	80,40	79,20	77,40
kasz	10,56	10,56	10,56	9,84	9,84	9,12
płatków	1,92	1,80	1,80	1,68	1,56	1,68
	0,60	0,60	0,72	0,72	0,72	. ^a
Zużycie bezpośrednie (w tys. ton)	2 572,1	2 624,9	2 651,9	2 633,6	2 619,6	2 607,2
w tym: mąka	2 329,7	2 397,0	2 411,9	2 399,5	2 427,3	2 436,3
Dostawy na rynek krajowy (w tys. ton)						
mąka pszenna	2 095	2 175	2 198	2 172	2 190	2 207
mąka żytnia	105	134	141	139	137	136

^a dane GUS za 2013 rok są nieporównywalne z wcześniejszymi latami

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS i Ministerstwa Finansów oraz „Biuletyny Statystyczne GUS” z lat 2008-2014, nr 1-12 i Rynek Wewnętrzny z lat 2008-2013.

Krajowe zużycie mąk w badanym okresie miało słabą tendencję rosnącą; w latach 2008-2013 zwiększyło się o 4,7%, do 2,4 mln ton. Było to wynikiem powolnie rosnącego zapotrzebowania przemysłowej produkcji pieczywa świeżego i wyrobów ciastkarskich.

4.2. Handel zagraniczny

Produkty przemiału zbóż lokowane są głównie na rynku krajowym, gdyż udział eksportu w produkcji nie przekracza 10% (tab. 4.2). Wprawdzie eksport tych produktów miał szybką tendencję wzrostową, ponieważ w latach 2008-2013 zwiększył się dwuipółkrotnie (do ponad 0,5 mln ton), ale jego znaczenie dla całego handlu rolno-spożywczego nie zmieniło się, gdyż w badanym okresie stanowił ok. 2% wartości

¹¹ Przyjęto, że przemysł ten obejmuje klasę 10.61 – wytwarzanie produktów przemiału zbóż.

eksportu całego przemysłu spożywczego. Sektor ten osiągał dodatnie saldo handlowe, które w ostatnich pięciu latach wzrastało średnio o 20% rocznie i w 2013 roku przekroczyło 0,2 mld euro. W 2008 roku deficyt handlowy występował w obrotach mąką, kaszami, płatkami i otrębami, a w 2013 roku tylko w obrotach płatkami (tab. 4.3).

Tabela 4.2. Handel zagraniczny produktami przemiału zbóż

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wartość ^a (w mln euro)						
eksport	185,5	199,1	224,6	269,3	265,5	325,8
import	103,7	88,2	98,8	124,9	120,2	119,4
saldo	81,8	110,9	125,8	144,4	145,3	206,4
Obroty ^a (w tys. ton)						
eksport	208,7	265,9	291,7	331,6	353,4	526,9
import	297,6	308,7	342,5	310,6	298,5	255,5
Wskaźniki (w proc.)						
– pokrycie importu eksportem ^a	178,8	225,8	227,2	215,6	220,9	272,8
– samowystarczalność ^b	99,6	102,2	101,5	102,0	102,4	104,5
– udział eksportu w produkcji ^b	4,8	7,3	7,3	7,9	8,2	9,8
– udział importu w zużyciu ^b	5,2	5,3	5,9	6,0	6,0	5,8
– udział produktów przemiału zbóż ^a w eksporcie produktów przemysłu spożywczego	1,94	2,13	1,98	2,07	1,80	1,95

^a są to obroty mąk, kasz, płatków, glutenu pszennego, wyrobów otrzymanych przez spęcznienie lub prażenie zbóż oraz otrąb, ^b w ujęciu ilościowym tylko produktów konsumpcyjnych

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS i Ministerstwa Finansów.

Tabela 4.3. Wyniki handlu zagranicznego poszczególnymi produktami przemiału zbóż

Wyszczególnienie	Rok	Mąka	Kasze i płatki	Wyroby otrzymane przez spęcznienie i prażenie zbóż
Wartość eksportu (w mln euro)	2008	12,9	7,7	123,2
	2013	31,4	32,7	171,7
Saldo (w mln euro)	2008	-12,2	-20,9	99,4
	2013	1,0	5,0	135,4
Pokrycie importu eksportem (w proc.)	2008	51,6	27,1	517,2
	2013	103,2	117,6	473,9
Samowystarczalność ^a (w proc.)	2008	99,4	68,1	156,5
	2013	101,3	119,8	185,0
Udział eksportu w produkcji ^a (w proc.)	2008	1,7	17,7	46,3
	2013	4,0	73,1	59,7
Udział importu w zużyciu krajowym ^a (w proc.)	2008	2,2	44,0	15,9
	2013	2,8	67,9	25,5

^a w ujęciu ilościowym

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS i Ministerstwa Finansów.

Mierniki pozycji konkurencyjnej przemiału zbóż wskazują na słabą, choć rosnącą pozycję tego sektora na rynku międzynarodowym. Wzrósł poziom pokrycia importu eksportem, zwiększyła się nadwyżka produkcji nad zużyciem krajowym. Niewielki, ale rosnący był udział eksportu w produkcji i importu w zużyciu krajowym. Największe przewagi konkurencyjne mieliśmy na rynku wyrobów otrzymanych przez spęcznienie i prażenie zbóż, a ostatnio także na rynku kasz i płatków.

4.3. Zaopatrzenie surowcowe

Krajowe zużycie zbóż (we wszystkich działach, tj. przemiał zbóż, produkcja pasz, słoðu, spirytusu i skrobi) w badanym okresie miało tendencję rosnącą, gdyż w 2013 roku było prawie o 30% większe niż w 2008 roku, choć w 2013 roku obniżyło się o 13% (tab. 4.4).

Tabela 4.4. Skup i obroty zagraniczne ziarnem zbóż (w tys. ton)

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zużycie krajowe (skup – eksport + import)	7 320,3	7 964,8	8 779,7	9 261,7	10 763,0	9 350,6
Skup zbóż konsumpcyjnych i paszowych	6 453,8	9 438,8	9 322,6	9 282,6	11 042,3	10 558,0
w tym: zboża podstawowe	5 580,1	8 436,4	8 221,2	7 637,1	8 385,8	8 005,7
w tym: pszenica	3 849,6	5 587,1	5 581,0	5 644,7	5 657,2	5 014,0
Import zbóż	1 243,1	541,9	476,8	774,2	781,3	485,5
w tym: pszenica	1 163,1	619,0	693,0	835,1	735,1	581,8
Eksport zbóż	618,6	3 139,6	2 057,2	1 530,6	2 896,4	4 094,8
w tym: pszenica	376,6	2 015,9	1 019,7	795,1	1 060,6	1 692,9

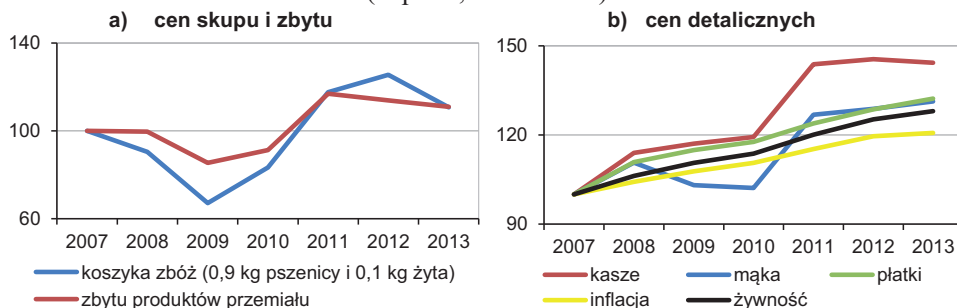
Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych Ministerstwa Finansów oraz danych z Rocznika Statystycznego GUS 2010 i 2013.

Głównym surowcem w przemiale zbóż jest pszenica, której podaż oscylowała w granicach 4,6-5,6 mln ton, ale w 2013 roku obniżyła się do 3,9 mln ton. Skup pszenicy zwiększył się o 1/3, import zmalał o połowę, ale eksport wzrósł kilkakrotnie. W 2013 roku mniejsze niż w latach wcześniejszych było także krajowe zużycie żyta w przetwórstwie, które zmalało do ok. 400 tys. ton (z 500-700 tys. ton w latach wcześniejszych), przy dużych wahaniami eksportu tego ziarna w poszczególnych latach.

4.4. Ceny zbóż i produktów pierwotnego przetwórstwa zbóż

W ostatnich latach na rynku zbóż odnotowano duże wahania cen w skupie zbóż (od -25,9% do 41,1% rocznie), a w 2013 roku były one o ponad 10% wyższe niż w 2007 roku (rys. 4.1.a). Trochę mniejsza była zmienność cen zbytu produktów przemiału zbóż (od -14,2% do 28,1% rocznie), które w 2013 roku były o 11% większe niż w 2007 roku. Średnio wzrastały one w tempie 1,8% rocznie, przy zbliżonym tempie wzrostu cen skupu.

Rysunek 4.1. Dynamika cen zbóż i produktów pierwotnego przetwórstwa zbóż (w proc., 2007 = 100)

Źródło: opracowanie własne na podstawie publikowanych i niepublikowanych danych GUS.

Większe były zmiany cen detalicznych przetworów zbożowych. Najszybciej wzrastały ceny detaliczne kasz (średnio o 6,3% rocznie), a nieco wolniej mąk i płatków, odpowiednio o 4,6% i 4,8% rocznie (rys. 4.1b). Produkty te relatywnie drożały, gdyż wzrost ich cen detalicznych (o 4,6-6,3% rocznie) był większy od inflacji, która w tym okresie wyniosła średnio 4,2% rocznie. Wzrost cen detalicznych produktów przemiału był dwu-, trzykrotnie większy niż cen zbytu, co oznacza kurczenie się marż przetwórczych w przemiele, przy znaczącym wzroście marż handlowych.

4.5. Produkcja przetworów zbożowych

Produkcja przetworów zbożowych w latach 2008-2013 zwiększała się w tempie średnio 1,5% rocznie (tab. 4.5). Było to wynikiem rosnącego popytu eksporterów. Stałą tendencję rosnącą miała produkcja mieszanin wieloskładnikowych oraz mąk, przy nieco niższej dynamice. Systematycznie, w tempie średnio 2,7% rocznie, obniżała się natomiast produkcja kasz, która w 2013 roku była o 13% niższa niż w 2008 roku. Produkcja żywności preparowanej była zmienna, ale w 2013 roku była ona o 3% większa niż w 2008 roku.

Tabela 4.5. Produkcja wyrobów przemysłowego przemiału zbóż

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wartość produkcji w cenach bieżących (w mld zł)	5,20 ^a	5,26 ^a	4,63	6,03	5,95	5,95 ^a
Zmiana produkcji w cenach stałych (w proc.)	24,2	17,9	-17,5	1,7	1,3	2,6 ^a
Wartość produkcji w dużych i średnich firmach (w mld zł)	3,54	4,25	3,14	4,12	3,94	3,95 ^a
Produkcja (w tys. ton)	2 632,0	2 755,9	2 762,1	2 785,5	2 778,1	2 833,3
z tego: mąka pszenna	2 093,7	2 228,7	2 230,2	2 204,4	2 207,4	2 229,6
mąki pozostałe	223,0	223,1	207,1	222,4	231,0	237,4
kasze i płatki	103,2	108,4	109,9	107,6	96,4	109,8
żywność preparowana	141,9	123,4	143,7	152,2	147,2	146,4
mieszaniny wieloskładnikowe	70,2	72,3	71,2	98,9	96,1	110,1
Wartość produkcji w bieżących cenach bazowych ^b (w mld zł)	3,97	3,59	4,23	5,62	5,58	5,57
Wartość dodana brutto ^b w mld zł, ceny bieżące	0,62	0,65	0,80	0,88	0,81	0,84
w proc. produkcji	15,62	18,11	18,91	15,66	14,52	15,08
Nadwyżka ekonomiczna ^b w mld zł, ceny bieżące	0,30	0,32	0,43	0,46	0,40	0,41
w proc. produkcji	7,53	8,80	10,10	8,10	7,08	7,43

^a szacunek, ^b dotyczy firm składających sprawozdania finansowe F-01

Źródło: opracowanie własne na podstawie publikowanych i niepublikowanych danych GUS.

Szybszy był wzrost wartości produkcji tego przemysłu, gdyż w cenach bieżących zwiększyła się ona o ok. 14%, a w stałych o 2,8%. Względnie stabilna była wartość produkcji w dużych i średnich firmach przemysłowych, a jej zmiany w poszczególnych latach wynikały tylko z dynamiki cen. Większy był natomiast wzrost wartości produkcji firm składających sprawozdania finansowe, o 40% w cenach bieżących i o 25% w cenach stałych. Większa dynamika wartości produkcji niż jej wolumenu

oznacza, że w przemyśle tym nastąpiły zmiany struktury asortymentowej produktów. Inną cechą tego przemysłu jest niezbyt duży, ale względnie stabilny udział wartości dodanej brutto i nadwyżki ekonomicznej w wartości produkcji sprzedanej, gdyż w badanym okresie wyniósł on średnio odpowiednio ok. 16% (od 14,5 do 18,9%) oraz 8,2% (od 7,4 do 10,1%).

4.6. Zasoby czynników wytwórczych

Zatrudnienie w przemyśle zbóż wzrastało, choć w ostatnich dwóch latach obniżyło się o 0,7 tys. osób, ale było prawie o 10% większe niż w 2008 roku (tab. 4.6). W dużych i średnich firmach przemysłowych obniżyło się o ok. 15%, a w składających sprawozdania finansowe F-01 wzrosło o 7,8%.

W grupie firm składających sprawozdania finansowe nastąpił znaczący wzrost opłaty pracy (o 31% od 2008 roku). Szybciej, niż opłata pracy, zwiększała się wartość majątku przedsiębiorstw. W ciągu pięciu lat zwiększyła się ona prawie o 70%, przy zbliżonym poziomie wzrostu wartości majątku trwałego i obrotowego, a łączne zasoby czynników produkcji w 2013 roku były prawie o 60% większe niż w 2008 roku. Przedsiębiorstwa przemiału zbóż ostrożnie inwestowały, a stopa inwestowania tylko w 2011 roku przekroczyła 10%.

Tabela 4.6. Zasoby czynników wytwórczych w przemyśle zbóż (PKD 10.61)

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zatrudnienie (tys. osób)						
firmy przemysłowe	7,1	7,5	8,1	8,5	7,9	7,8
w tym: duże i średnie	6,3	6,1 ^a	5,8	6,0	5,3	5,4 ^a
według F-01	6,4	6,4	7,0	7,5	7,0	6,9
Środki trwałe brutto firm dużych i średnich (w mld zł)	1,98	2,29 ^a	1,93	2,16	2,13	2,19 ^a
Majątek przedsiębiorstw według F-01 (w mld zł)	2,46	2,48	3,20	3,99	4,27	4,16
w tym: trwałe	1,37	1,42	1,66	2,16	2,27	2,34
Zasoby łącznie ^b według F-01 (w mld zł)	3,34	3,41	4,23	5,19	5,43	5,33
Inwestycje według F-01 (w mln zł)	186,8	129,3	164,8	229,8	196,3	148,2
w procentach środków trwałych ^c	9,4	5,7	8,5	10,6	9,2	6,8 ^a
Techniczne uzbrojenie pracy ^c (w tys. zł/osobę)	314,1	375,9 ^a	333,2	359,9	402,6	405,5 ^a
Majątkochłonność produkcji ^d według F-01 (w zł/zł)	0,345	0,396	0,392	0,386	0,407	0,420
Zasoby łącznie/produkcja (w zł/zł)	0,84	0,95	1,00	0,92	0,97	1,01

^a szacunek, gdyż dane GUS dotyczą tylko klasy 10.6, ^b majątek trwałe i obrotowy powiększony o wartość czynnika pracy, ustalony jako ekwiwalent trzykrotnej rocznej opłaty pracy, ^c dotyczy dużych i średnich przedsiębiorstw, ^d relacja wartości majątku trwałego i wartości produkcji sprzedanej w cenach bazowych

Źródło: obliczenia własne na podstawie publikowanych i niepublikowanych danych GUS.

Wynikiem rosnącego zaangażowania poszczególnych czynników produkcji jest wzrost o ponad 5% rocznie technicznego uzbrojenia pracy, ale również o 4% rocznie majątkochłonności produkcji i o 3,8% rocznie zasobów w przeliczeniu na jednostkę produkcji.

4.7. Produktywność i efektywność

Wydajność pracy w przemyśle zbóż jest o połowę wyższa od średniej w przemyśle spożywczym, ale również o 17% większa niż w przetwórstwie produktów roślinnych (tab. 4.7 i rys. 4.2). W ostatnich latach zwiększała się ona o 2,1% rocznie (w cenach stałych), lecz w dużych i średnich firmach przemysłowych wzrost produktywności pracy był większy (o 3,8% rocznie). Zmniejszyła się natomiast produktywność zasobów o ok. 12%, czyli o połowę mniej niż przyrost wydajności pracy, a środków trwałych była względnie stabilna. Wzrost średniej płacy w dużych i średnich firmach wyniósł ok. 20%, a więc stopa opłacenia wzrostu wydajności pracy wyniosła 56%.

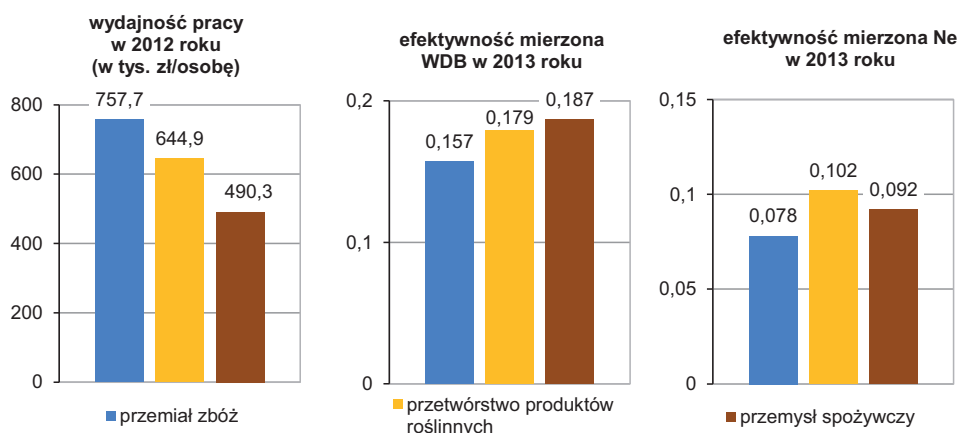
Tabela 4.7. Produktywność i efektywność przemianu zbóż

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wydajność pracy – w cenach bieżących (w tys. zł)	617,5 ^a	593,3 ^a	571,9	711,0	757,7	763,7 ^a
– w cenach stałych	687,7 ^a	770,1 ^a	695,7	675,2	738,8	763,7 ^a
w tym: firm dużych i średnich (w c. bieżących)	562,5	697,0 ^a	540,5	686,2	743,2	762,9 ^a
Produktywność środków trwałych ^b	1,79	1,85	1,62	1,91	1,85	1,80 ^a
Produktywność zasobów ^c	1,19	1,05	1,00	1,08	1,03	1,05
Efektywność mierzona WDB ^c (makro)						
nakładów pracy	2,101	2,109	2,341	2,225	2,111	2,153
majątku	0,253	0,262	0,250	0,222	0,191	0,201
zasobów	0,186	0,191	0,189	0,171	0,150	0,157
Efektywność mierzona Ne ^c (mikro)						
nakładów pracy	1,011	1,022	1,254	1,145	1,025	1,067
majątku	0,122	0,127	0,134	0,114	0,093	0,099
zasobów	0,089	0,093	0,101	0,088	0,073	0,078

^a szacunek, ^b dotyczy firm dużych i średnich, ^c według F-01

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Rysunek 4.2. Zróżnicowanie wydajności pracy oraz efektywności zasobów w przemyśle zboż^a na tle przetwórstwa produktów roślinnych i przemysłu spożywczego

^a wydajność pracy podano w cenach bieżących i obliczono dla wszystkich firm przemysłowych, a efektywność dotyczy firm składających sprawozdania finansowe F-01

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych i publikowanych danych GUS.

W przemyśle zbóż zwiększyła się efektywność nakładów pracy, a zmniejszyła majątku i zasobów, zarówno według wartości dodanej brutto, jak i nadwyżki ekonomicznej (tab. 4.7 i rys. 4.2). Efektywność zasobów w skali makro obniżyła się prawie o 16%, a w skali mikro o ponad 12%, zaś majątku odpowiednio prawie o 21% i 19%. Poziom efektywności zasobów w przemyśle zbóż jest niższy niż średnio w przemyśle spożywczym o 16% w skali makro i o 15% w skali mikro, ale także mniejszy niż w przetwórstwie produktów roślinnych odpowiednio o 12% i 24%.

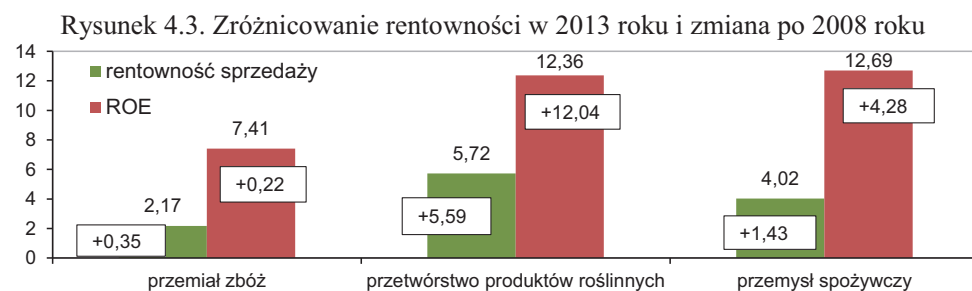
4.8. Wyniki i stan finansowy

Przemysł młynarski charakteryzuje się stosunkowo niską rentownością (tab. 4.8), a jej wskaźniki są o połowę mniejsze niż dla przemysłu spożywczego (rys. 4.3). Od kilku lat rentowność sprzedaży firm młynarskich wynosi ok. 2%, a kapitału własnego jest o kilka punktów procentowych wyższa od zysków z innych bezpiecznych zastosowań kapitału (lokat czy obligacji). Bezpieczny jest stan finansowy przedsiębiorstw młynarskich. Wartość aktywów obrotowych przekracza kwotę zobowiązań krótkoterminowych o ok. 20%, zadłużenie całkowite jest stabilne, choć nieco większe od średniego w przemyśle spożywczym (rys. 4.4). W badanym okresie prawie dwukrotnie zwiększyła się kwota zysku netto, ponad czterokrotnie kwota środków własnych w obrocie i o 73% wzrosła wartość kapitału własnego. Kapitał własny finansuje 45% aktywów przedsiębiorstw, a środki własne w obrocie ok. 16% majątku obrotowego. Ważne jest także to, że ok. 80% firm osiąga dodatni wynik finansowy, a ich udział w obrotach przetwórstwa przekracza 90%.

Tabela 4.8. Wyniki ekonomiczno-finansowe przedsiębiorstw przemiału zbóż

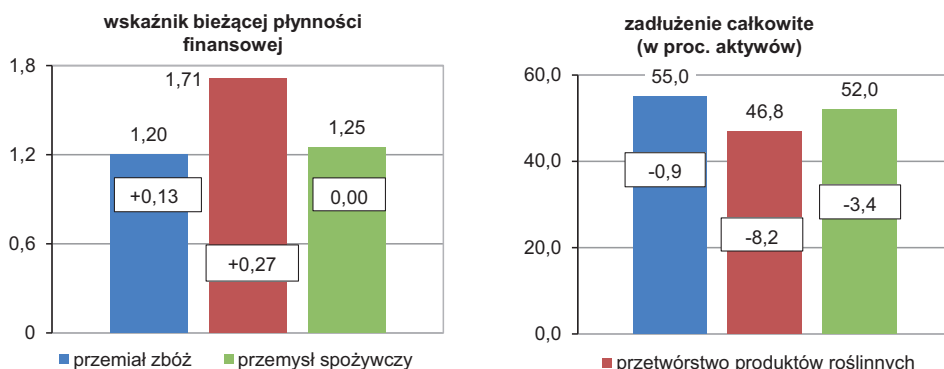
Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zysk netto (w mln zł)	77,8	109,1	198,8	178,9	112,0	138,9
Rentowność sprzedaży (w proc.)	1,82	2,85	4,14	2,85	1,75	2,17
ROE (w proc.)	7,19	9,67	14,01	9,79	6,06	7,41
Kapitał własny (w mld zł)	1,08	1,13	1,42	1,83	1,85	1,87
w tym: środki własne w obrocie (w mln zł)	68,8	69,0	170,0	377,0	251,9	300,9
Zobowiązania (w mld zł)	1,37	1,36	1,78	2,17	2,42	2,29
w tym: krótkoterminowe	1,02	1,00	1,37	1,45	1,75	1,52
Bieżąca płynność finansowa	1,07	1,07	1,12	1,26	1,14	1,20
Zadłużenie całkowite (w proc. aktywów)	55,9	54,6	55,7	54,2	56,7	55,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Rysunek 4.4. Zróżnicowanie stanu finansowego w 2013 roku i zmiana po 2008 roku

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

4.9. Struktura podmiotowa

Przemysł młynarski charakteryzuje się stosunkowo małym stopniem koncentracji produkcji. Funkcjonuje ok. 150 przemysłowych firm młynarskich (tab. 4.9) i 500 firm mikro. Liczba firm przemysłowych tego sektora w badanym okresie zwiększyła się o 18%; prawie podwoiła się liczba firm dużych, ale zmalała liczba firm mikro (z 787 do 498).

Tabela 4.9. Struktura firm przemysłowych przemiału ziób (według PKD 2007)

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba firm przemysłowych	127	129	139	148	153	150
w tym: dużych	4	4	6	6	5	7
Udział firm dużych w sektorze w:						
– zatrudnieniu	32,9 ^a	41,0	40,4	40,1	32,1	38,0
– wartości sprzedaży	40,7 ^a	47,2 ^a	34,0	30,3	26,2	.

^a szacunek na podstawie 10.6, gdyż brakuje danych dla klasy 10.61

Źródło: obliczenia własne na podstawie publikowanych i niepublikowanych danych GUS.

O niskim poziomie koncentracji polskiego przemysłu młynarskiego świadczy także udział firm dużych w zatrudnieniu i sprzedaży. W latach 2008-2013 udział tych firm w zatrudnieniu był względnie stabilny i wynosił ok. 40%. Natomiast w przychodach obniżył się z 40% w 2008 roku do 26% w 2012 roku. Poziom tych mierników koncentracji w młynarstwie jest niższy niż średnio w przemyśle spożywczym: o ok. 8-10 punktów procentowych w udziale w zatrudnieniu, a o połowę pod względem udziału w przychodach producentów.

4.10. Siła polskiego przemysłu młynarskiego na tle innych krajów UE

Polska jest szóstym w Unii producentem produktów młynarskich. Nasz udział w produkcji tych wyrobów we Wspólnocie w cenach porównywalnych w 2012 roku wyniósł 8,2% i był mniejszy o 3/5 niż Włoch, o 1/2 niż Wielkiej Brytanii, o 2/5 niż

Niemiec oraz o 1/3 mniejszy niż Francji i Hiszpanii. Produkcja tego sektora na 1 mieszkańca w Polsce była podobna jak w UE-15, ale o połowę niższa niż w Belgii i o 2/5 niższa niż we Włoszech (tab. 4.10). Jednocześnie była ona o 1/4 większa niż średnio w UE-12.

Tabela 4.10. Producenci produktów przemiału zbóż w Polsce i w innych krajach UE w 2012 roku

Kraje	Wartość produkcji ^a (w mld euro)	Udział w UE-27 (w proc.)	Produkcja ^a na 1 mieszkańca (w euro)	Wydajność pracy ^a (w tys. euro na 1 zatrudnionego)	Obroty ^a 1 firmy (w mln euro)
UE-27	31,4	100,0	64,7	389,8	5,7
UE-15	26,6	84,7	67,4	490,9	7,2
Włochy	6,3	20,0	105,2	950,9	6,0
Wielka Brytania	4,9	15,7	77,8	550,5	37,9
Niemcy	4,1	13,0	50,0	348,4	7,5
Francja	3,6	11,5	56,5	382,5	7,3
Hiszpania	3,4	10,9	72,4	630,8	7,0
Belgia	1,4	4,3	123,1	981,8	20,0
UE-12	4,8	15,3	53,0	182,4	2,7
Polska	2,6	8,2	66,6	298,2	4,1
Rumunia	1,1	3,6	60,2	105,4	1,5

^a w cenach porównywalnych, tj. ceny bieżące skorygowane parytetem siły nabywczej

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostat.

Wydajność pracy w polskim przemyśle młynarskim jest o 1/4 mniejsza od średniej unijnej, o 2/5 mniejsza niż w UE-15, ale prawie o 2/3 większa niż w UE-12. Wyższą wydajność mają wszyscy czołowi producenci produktów młynarskich; ponad trzykrotnie większą mają producenci z Włoch i Belgii, a dwukrotnie z Hiszpanii i Wielkiej Brytanii. Poziom koncentracji przemysłu młynarskiego mierzonej obrotami 1 firmy w Polsce jest o ponad 1/4 niższy od średniej unijnej, ale półtorakrotnie większy niż w UE-12. Największe obroty jednostkowe ma przemysł młynarski w Wielkiej Brytanii i Belgii, które są odpowiednio dziewięciokrotnie i pięciokrotnie większe niż w polskim przemyśle młynarskim.

4.11. Konkluzje

Przemysł młynarski w Polsce wytwarza 3,1% produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego, zatrudniając 2% ogółu pracujących w tym sektorze, przy udziale w eksporcie wyrobów przemysłu spożywczego na poziomie ok. 2% i nieco ponad 1% w imporcie.

Głównym czynnikiem rozwoju przemiału zbóż w ostatnich latach był rosnący popyt eksportowy, przy malejącym popycie krajowym na produkty pierwotnego przetwórstwa zbóż. Saldo obrotów tymi produktami zwiększyło się dwukrotnie, lecz konkurencyjni byliśmy tylko na rynku wyrobów otrzymanych przez spęcznienie i prażenie zbóż oraz glutenu pszennego, a w ostatnim roku także otrąb. Poprawę pozycji konkurencyjnej na rynku przetworów zbożowych, o czym świadczą takie mierniki, jak dwu-

krotny wzrost pokrycia importu eksportem czy udziału eksportu w produkcji oraz poprawa o kilka punktów procentowych wskaźnika samowystarczalności, osiągnęliśmy przy wysokich cenach zbóż.

Dynamika cen zbytu produktów przemiału niższa niż skupu zbóż świadczy o malejącym udziale w cenie bazowej wartości dodanej brutto i marży przetwórczej. Ceny detaliczne tych przetworów wzrastały szybciej niż żywności, przekraczając także wskaźnik inflacji, oraz wyprzedzały wzrost cen przetwórcy.

Wzrost przemysłowego przemiału zbóż w tempie 1,5% rocznie następował w warunkach powolnie rosnącego zarówno zatrudnienia, jak i majątku przedsiębiorstw. Wzrosło techniczne uzbrojenie pracy i wydajność pracy, przy względnie stabilnej produktywności zasobów. Obniżyła się efektywność majątku, ale poprawiła efektywność wykorzystania czynnika pracy zarówno w skali makro, jak i mikro.

Wyniki ekonomiczne przedsiębiorstw przemysłu młynarskiego są słabsze od średnich w przemyśle spożywczym, ale osiągnięte wskaźniki rentowności są stosunkowo duże i stabilne, a stan finansowy bezpieczny. Około 75% firm osiąga dodatni wynik finansowy, a ich udział w przychodach branży przekracza 90%. Jesteśmy znaczącym producentem produktów przemiału zbóż we Wspólnocie i największym wśród krajów nowych członków Unii Europejskiej.

Procesy dostosowawcze przemysłu młynarskiego do trudnych uwarunkowań rynkowych (słabnącego popytu krajowego i kurczenia się marży przetwórczej) polegały głównie na rozwijaniu eksportu oraz produkcji wyrobów bardziej przetworzonych (płatków, żywności preparowanej i mieszanek) oraz rozszerzaniu asortymentu produktów tradycyjnych. Świadczy o tym wzrost wartości produkcji szybszy niż wolumenu czy też od wzrostu cen. Wskazuje to także na fakt, że firmy koncentrowały swoje wysiłki na oszczędnym gospodarowaniu środkami produkcji w celu utrzymania bezpiecznego stanu finansowego.

5. Przemysł cukrowniczy

W 2006 roku rozpoczęto w Unii Europejskiej reformę systemu regulacji rynku cukru, polegającą m.in. na stopniowym zmniejszaniu produkcji cukru o 6 mln ton (z 19 mln ton w roku 2005/06) oraz obniżaniu cen skupu buraków cukrowych.

Bezpośrednio przed integracją z Unią Europejską, w roku gospodarczym 2003/04, Polska posiadała kwotę A produkcji cukru (z przeznaczeniem na rynek krajowy) w wysokości 1520 tys. ton oraz kwotę B (na eksport z dopłatą) – 102,2 tys. ton. Po integracji, w roku 2004/05 kwota A wyniosła 1580 tys. ton, a kwota B – 91,9 tys. ton. W roku 2005/06 kwoty te zostały zredukowane odpowiednio do 1495,3 tys. ton oraz do 86,9 tys. ton¹².

Zgodnie z przyjętymi zasadami reformy unijnego rynku cukru, kwoty A i B produkcji cukru zostały zastąpione łączną kwotą, której podstawa wyniosła dla naszego kraju 1671,9 tys. ton. W roku gospodarczym 2006/07 kwota ta została zredukowana do 1498 tys. ton. W roku gospodarczym 2007/08, po zakupie dodatkowej kwoty 100,6 tys. ton z jednej strony, a ponownej redukcji kwoty podstawowej z drugiej strony, Polska była upoważniona do wprowadzenia na rynek 1533,2 tys. ton cukru. Przed sezonem 2008/09 Komisja Europejska zwiększyła zachęty finansowe do rezygnacji z kwot produkcji cukru, w wyniku czego wiele krajów zrzekło się części swoich kwot. W rezultacie tych zmian kwota cukru dla Polski na rok 2008/09 wyniosła 1405,6 tys. ton i na takim poziomie była w następnych latach¹³. Rzeczywista produkcja cukru w Polsce różniła się znacznie od wyżej opisanych kwot, co będzie też przedmiotem analizy w dalszej części rozdziału.

5.1. Popyt krajowy

Popyt krajowy na cukier nieprzetworzony przedstawiono w następujący sposób (tab. 5.1), tj.:

- przeciętne spożycie według badań budżetów gospodarstw domowych;
- w układzie bilansowym – jako spożycie cukru w gospodarstwach domowych i jednostkach zbiorowego żywienia, zużycie pośrednie w przetwórstwie spożywczym oraz w innych działach technicznych;
- całkowite zużycie cukru oszacowano według jego rozdysponowania.

¹² Ł. Chudoba, *Wpływ Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej na polski handel zagraniczny cukrem i krajowy rynek cukru*, [w:] *Wpływ instrumentów polityki handlowej Unii Europejskiej na handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi*, red. R. Mroczek, seria „Program Wieloletni 2005-2009”, nr 155, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2009, s. 33.

¹³ Ibidem, s. 33.

Tabela 5.1. Spożycie oraz zużycie cukru w kraju

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Spożycie domowe w kg na osobę rocznie	16,9	16,6	15,6	14,2	14,2	14,0
Spożycie bilansowe w kg na osobę rocznie	38,4	38,8	39,9	39,4	42,5	42,0
Zużycie krajowe (w tys. ton)	1 620	1 595	1 570	1 560	1 610	1 630
w tym:						
– w gospodarstwach domowych (łącznie ze spożyciem zbiorowym)	715	700	660	600	600	595
– w przetwórstwie spożywczym (zużycie pośrednie)	855	840	850	900	950	975
– na inne cele techniczne	50	55	60	60	60	60

Źródło: „Rynek cukru. Stan i perspektywy”, nr 38, 40 i 41, seria „Analizy Rynkowe” z lat 2011, 2013 i 2014, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

W analizowanym okresie spożycie cukru w gospodarstwach domowych zmniejszyło się o 17,2% (z 16,9 do 14,0 kg/osobę rocznie). Spadek ten kompensowany był zwiększonym popytem przetwórstwa spożywczego, w tym głównie z takich branż, jak: cukiernicza, słodocy, owocowo-warzywna czy piwowarska. Mniejsze spożycie cukru w gospodarstwach domowych może być wynikiem m.in. większego dbania konsumentów o zdrowie, jak też stosowania innych zamienników do słodzenia. Natomiast wykorzystanie cukru na inne cele techniczne było stałe i wynosiło ok. 60 tys. ton. Dochodowa elastyczność popytu na cukier jest bardzo niska (współczynnik dochodowej elastyczności popytu jest bliski zeru), co oznacza, że zmiana w dochodach osobistych ludności, nie ma praktycznie żadnego wpływu na spożycie cukru w gospodarstwach domowych.

5.2. Handel zagraniczny cukrem

Rynek cukru podlega silnej regulacji w postaci m.in. limitów produkcji oraz cen referencyjnych cukru. Pomimo tych regulacji produkcja cukru podlega wahaniom, wynikającym przede wszystkim z warunków pogodowych i ich wpływu na plony i zawartość cukru w burakach. Rodzi to implikacje w postaci konieczności magazynowania cukru lub jego zwiększonego eksportu, bądź importu. W latach 2008-2013 eksport cukru z Polski zwiększył się o ponad 25% (do 508 tys. ton), import wzrósł o 57% (do 197 tys. ton), a saldo wymiany handlowej pozostało dodatnie (tab. 5.2). Dla porównania w latach 2004-2007 eksportowaliśmy średnio 547 tys. ton cukru, a dodatnie saldo wynosiło 494 tys. ton¹⁴.

Udział cukru w polskim eksporcie produktów przemysłu spożywczego jest niewielki i w analizowanym okresie wynosił od 1,1% do 2,6%, zaś wskaźnik samowystarczalności tej części przemysłu spożywczego poprawił się aż o 24,7 p.p. (do 108%), przy czym wyznaczona dla nas kwota produkcji cukru na cele spożywcze jest o ok. 220 tys. ton niższa od jego zużycia. Udział eksportu cukru w jego produkcji (poza latami 2009 i 2011) był dwu-, a nawet czterokrotnie wyższy od udziału importu w zużyciu krajowo-

¹⁴ „Rynek cukru. Stan i perspektywy”, nr 41, seria „Analizy Rynkowe” 2014, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

wym, co również wynika z regulacji, jakim podlega ten rynek, oraz wahań w produkcji cukru. Przy stabilnym zużyciu cukru w kraju na poziomie ok. 1,6 mln ton jego nadwyżki muszą być wyeksportowane, zaś w sytuacji niedoborów uruchamiany jest import.

Tabela 5.2. Wyniki handlu zagranicznego cukrem

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wartość (w mln euro)						
eksport	164,2	101,8	186,4	230,4	377,2	307,2
import	68,1	126,3	93,4	163,8	154,4	117,5
saldo	96,1	-24,5	93,0	66,6	222,8	189,7
Obroty (w tys. ton)						
eksport	403,7	188,2	380,7	335,2	576,1	507,9
import	125,3	244,7	200,9	288,0	252,1	197,0
saldo	278,4	-56,5	179,8	47,2	324,0	310,9
Wskaźniki (w proc.)						
– pokrycie importu eksportem	241,1	80,6	199,6	140,7	244,3	261,4
– samowystarczalność ^a	83,3	103,2	93,3	119,2	116,3	108,0
– udział eksportu w produkcji ^a	29,9	11,4	26,0	18,0	30,8	28,8
– udział importu w zużyciu ^a	7,7	15,3	12,8	18,5	15,7	12,1
– udział cukru w eksporcie produktów przemysłu spożywczego	1,7	1,1	1,6	1,8	2,6	1,8

^a w ujęciu ilościowym

Źródło: niepublikowane dane Ministerstwa Finansów o wynikach handlu zagranicznego oraz obliczenia własne.

5.3. Zaopatrzenie surowcowe i ceny

Surowcem dla przemysłu cukrowniczego są buraki cukrowe, których produkcja w analizowanym okresie charakteryzowała się 8-10% zmiennością zbiorów oraz plonów. Wahały się one w przedziale odpowiednio $\pm 0,9$ mln ton oraz ± 55 dt/ha. Stabilniejsza była zawartość cukru w korzeniach buraków cukrowych (zmienność $\pm 2,6\%$). W ostatnich trzech latach nastąpiła względna stabilizacja wyżej opisywanych wielkości (tab. 5.3). W latach 2008-2013 ceny skupu buraków cukrowych (bez płatności cukrowych) wzrosły o 43% (z 103,7 do 148,7 zł/tonę). Wahania plonów i zbiorów buraków cukrowych (w ujęciu ilościowym, jak też jakościowym) decydowały o ilości wyprodukowanego cukru w danym roku.

Tabela 5.3. Zbiory oraz ceny skupu buraków cukrowych w Polsce

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zbiory (w mln ton)	8,7	10,8	10,0	11,6	12,3	11,2
Plony (w dt/ha)	465	543	509	611	630	608
Ceny skupu (w zł/tonę) ^a	103,7	115,7	113,1	144,0	137,2	148,7
Zawartość cukru w korzeniu buraka (w proc.)	15,2	14,8	14,3	16,2	15,4	15,3

^a podane ceny skupu nie obejmują tzw. płatności cukrowej, która w 2008 r. wynosiła 39,45 zł/tonę, w 2009 r. – 53,47 zł/tonę, w 2010 r. – 50,42 zł/tonę, w 2011 r. – 55,60 zł/tonę, w 2012 r. – 52,50 zł/tonę, w 2013 r. – 54,10 zł/tonę

Źródło: obliczenia własne na podstawie „Rynek cukru. Stan i perspektywy”, nr 41, seria „Analizy Rynkowe” 2014, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

W analizowanym okresie cechą charakterystyczną dla rynku cukru były duże i gwałtowne zmiany cen na poziomie wszystkich głównych ogniw tego łańcucha (tab. 5.4). Największa amplituda zmian cen cukru była na poziomie przetwórcy, a mniejsza w detalu oraz na poziomie plantatora buraków cukrowych, który otrzymywał dodatkowo tzw. płatności cukrowe. Z danych FAO wynika, że zmiany cen cukru na rynkach światowych były jeszcze wyższe niż w Polsce.

Tabela 5.4. Zmiany cen na rynku cukru (w proc. rocznie)

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Inflacja	4,2	3,5	2,6	4,3	3,7	0,9
Ceny detaliczne cukru paczkowanego ^a	-10,0	15,1	-12,5	49,1	-2,7	-9,1
Ceny zbytu cukru paczkowanego ^a	-11,7	15,5	-11,9	53,5	-0,8	-14,3
Ceny zbytu cukru workowanego ^a	-12,4	15,1	-14,7	37,7	9,9	-5,5
Ceny skupu buraków cukrowych ^b	-4,2	11,6	-2,2	27,3	-4,7	8,4
Indeks cen cukru według FAO	27,0	41,7	17,4	22,2	-21,4	-17,9

^a średnioroczne zmiany cen, ^b zmiany cen skupu nie uwzględniają tzw. płatności cukrowych przysługujących plantatorowi

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS oraz FAO.

5.4. Produkcja cukru

Rynek cukru, mimo licznych regulacji, jak chociażby kwotowanie produkcji¹⁵, charakteryzuje się dużą zmiennością wolumenu produkcji (tab. 5.5). W analizowanym okresie Polska produkowała przeciętnie 1659 tys. ton cukru (z odchyleniem ± 172 tys. ton) i o prawie 1/5 przekraczała przyznany limit produkcji cukru na cele spożywcze. W ostatnich trzech latach produkcja cukru wynosiła prawie 2,0 mln ton i była wyższa o 50% niż w 2008 roku, ale był to rok bardzo niskich plonów buraka cukrowego i kończenia reformy rynku cukru w Unii Europejskiej. Istotne jest także to, że obecny poziom produkcji cukru jest tylko nieco niższy od osiąganego w latach 2002-2005, kiedy średnio wynosił 2003 tys. ton.

Tabela 5.5. Produkcja cukru

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Produkcja cukru białego (w tys. ton)	1 307	1 515	1 579	1 943	1 996	1 952
Produkcja melasy (w tys. ton)	335	357	374	396	443	442
Wartość produkcji w cenach bieżących (w mld zł)	4,06	3,88	4,01	4,85	5,95	5,40 ^a
Zmiana produkcji w cenach stałych (w proc.)	3,1	-17,1	20,0	-15,0	15,2	-1,3
Wartość produkcji według F-01 (w mld zł)	4,00	3,88	4,00	4,84	5,90	5,37
Wartość dodana brutto ^b (WDB) (w mld zł)						
ceny bieżące	1,37	1,96	1,58	2,40	2,89	2,18
w proc. wartości produkcji	34,3	50,5	39,5	49,6	49,0	40,6
Nadwyżka ekonomiczna ^b (Ne) (w mln zł)						
ceny bieżące	169,4	1 195,9	1 166,8	1 999,6	2 467,1	1 680,9
w proc. wartości produkcji	5,1	28,7	29,4	35,4	37,0	30,2

^a szacunek, ^b dotyczy firm składających sprawozdania finansowe

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS oraz „Rynek cukru. Stan i perspektywy”, nr 38, 40 i 41, seria „Analizy Rynkowe” z lat 2011, 2013 i 2014, IERiGZ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

¹⁵ Od 2017 roku kwoty produkcyjne cukru przypisane krajom Unii Europejskiej mają zostać zniesione.

Duże zmiany wartości produkcji cukru między poszczególnymi latami są też wynikiem dużych wahań wolumenu produkcji oraz cen zbytu cukru. W 2013 roku wartość produkcji sprzedanej przemysłu cukrowniczego (w cenach stałych) była zbliżona do poziomu osiągniętego w 2008 roku. Względny poziom WBD oraz Ne w tym sektorze jest najwyższy wśród branż przemysłu spożywczego, ale jest to w dużym stopniu wynikiem systemu regulacji podaży, a nie tylko działań samych cukrowni.

5.5. Zasoby czynników wytwórczych

Zasoby pracy (zatrudnienie) w cukrowniach ustabilizowały się w ostatnich trzech latach na poziomie ok. 3,4 tys. osób, po dużej redukcji zatrudnienia w latach wcześniejszych z 5,9 tys. osób w 2008 roku do 3,5 tys. osób w 2011 roku, tj. w tempie 16% rocznie (tab. 5.6). Natomiast wartość ewidencyjna środków trwałych i majątku tych firm stale wzrastała (środków trwałych o 23,5% w ciągu 5 lat, tj. ok. 4,3% rocznie, a majątku o 40,5%, tj. o 7,0% rocznie). Realny wzrost tych zasobów jest trudny do oszacowania. Szybsze tempo wzrostu majątku firm niż aktywów trwałych było wynikiem dużego wzrostu środków obrotowych (o 62%).

Tabela 5.6. Zasoby czynników wytwórczych cukrowni

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zatrudnienie (tys. osób)						
firmy przemysłowe	5,9	4,8	4,1	3,5	3,4	3,4
w tym: duże i średnie	5,9	4,7	4,1	3,5	3,4	3,4
według F-01	5,3	4,7	4,1	3,5	3,4	3,4
Środki trwałe brutto firm dużych i średnich (w mld zł)	3,32	3,48	3,69	3,77	3,92	4,10 ^a
Majątek przedsiębiorstw według F-01 (w mld zł)	5,93	6,36	6,26	8,54	9,28	8,33
w tym: trwałe	2,77	3,37	2,93	3,31	3,31	3,22
Oplata pracy (w mln zł)	341,5	277,7	241,3	220,5	222,7	232,6
Zasoby łącznie ^b według F-01 (w mld zł)	6,95	7,19	6,99	9,21	9,95	9,03
Inwestycje (w mln zł)	307,3	233,4	289,1	281,0	290,3	205,2
Techniczne uzbrojenie pracy ^c (w tys. zł/osobę)	562,7	740,4	900,0	1 077,1	1 152,9	1 205,9
Majątkochłonność produkcji ^d według F-01 (w zł/zł)	1,48	1,64	1,57	1,76	1,57	1,55
Zasoby łącznie/produkcja (w zł/zł)	1,74	1,85	1,75	1,90	1,69	1,68

^a szacunek, ^b majątek trwałe i obrotowy powiększony o wartość czynnika pracy, ustalony jako ekwiwalent trzykrotnej rocznej opłaty pracy, ^c dotyczy dużych i średnich przedsiębiorstw, ^d relacja wartości majątku trwałego i obrotowego do wartości produkcji sprzedanej w cenach bazowych

Źródło: obliczenia własne na podstawie publikowanych i niepublikowanych danych GUS.

W latach 2008-2013 nakłady inwestycyjne w branży cukrowniczej wynosiły od 205 mln zł do 307 mln zł i pozwalały (poza rokiem 2013) odtwarzać i powiększać majątek trwałe cukrowni w 10% (w odniesieniu do wartości środków trwałych brutto). Techniczne uzbrojenie pracy wzrosło ponad dwukrotnie i było przede wszystkim wynikiem ponad 40% spadku zatrudnienia (tab. 5.6). W tej sytuacji majątkochłonność produkcji wzrosła tylko nieznacznie (z 1,48 do 1,55). Dotyczy to także łącznych zasob-

bów czynników produkcji, których wartość w badanym okresie zwiększyła się o 30%, a w przeliczeniu na jednostkę produkcji była nawet nieco niższa.

5.6. Produktywność i efektywność

Cechą producentów cukru jest szybko rosnąca wydajność pracy (tab. 5.7), która w ciągu pięciu lat zwiększała się w tempie blisko 11% rocznie (w cenach stałych). W przemyśle cukrowniczym średnia płaca brutto w 2013 roku była o 38% wyższa niż w 2008 roku, a wskaźnik opłacenia przyrostu wydajności pracy wzrostem średniej płacy wynosił zaledwie 30%. Wzrostowi wydajności pracy towarzyszyła niewielka poprawa produktywności majątku i zasobów (odpowiednio z 1,22 do 1,32 zł/zł oraz z 0,58 do 0,59 zł/zł), po przejściowym ich obniżeniu w 2009 i w 2010 roku.

Tabela 5.7. Produktywność i efektywność produkcji cukru

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wydajność pracy – w cenach bieżących (w tys. zł)	688,1	808,3	978,0	1 385,7	1 750,0	1 588,2 ^a
– w cenach stałych	952,5	970,1	1 363,4	1 357,1	1 608,8	1 588,2 ^a
Produktywność środków trwałych ^b	1,22	1,11	1,09	1,29	1,52	1,32 ^a
Produktywność zasobów ^c	0,58	0,54	0,57	0,53	0,59	0,59
Efektywność mierzona WDB ^c (makro)						
nakładów pracy	3,42	5,93	5,44	8,98	10,49	7,56
majątku	0,232	0,309	0,252	0,263	0,314	0,262
zasobów	0,198	0,273	0,226	0,261	0,291	0,242
Efektywność mierzona Ne ^c (mikro)						
nakładów pracy	0,42	3,61	4,02	7,48	8,95	5,82
majątku	0,029	0,188	0,186	0,234	0,267	0,202
zasobów	0,024	0,166	0,167	0,217	0,248	0,186

^a szacunek na podstawie F-01, ^b dotyczy firm dużych i średnich, ^c według F-01

Źródło: obliczenia własne.

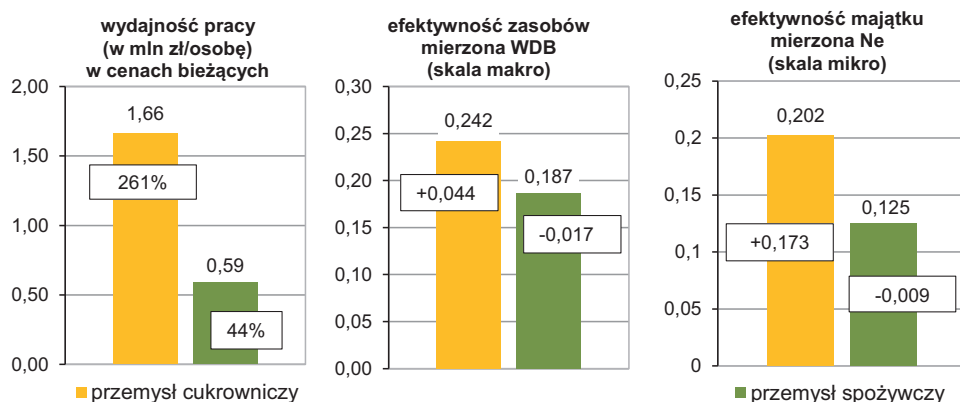
W analizowanym okresie znacząco wzrosła efektywność przemysłu cukrowniczego. Rosnący udział wartości dodanej brutto (WDB) i nadwyżki ekonomicznej (Ne) w cenie bazowej producenta poprawił efektywność tego sektora, zarówno w skali makro, jak i mikro, przy czym wzrost efektywności nakładów pracy był większy niż efektywności majątku lub łącznych zasobów. W latach 2011-2012 jedna jednostka nakładów pracy zwiększała aż o 9-10 jednostek WDB i o 7-9 jednostek Ne, a wzrost jednej jednostki zasobów przynosił efekt w postaci 0,26-0,29 jednostek WDB lub 0,2 jednostek Ne. Na wzrost efektywności produkcji sektora cukrowniczego w analizowanym okresie wpływ miało kilka czynników, a mianowicie (w skali makro) były to zmiany w systemie regulacji unijnego rynku cukru – po jego ostatniej reformie, głęboka restrukturyzacja przemysłu cukrowniczego (zmniejszenie liczby czynnych cukrowni – do 18 zakładów¹⁶) oraz działania oszczędnościowe w poszczególnych firmach (na poziomie mikro). Trudno jest jednoznacznie stwierdzić, w jakim stopniu wymienione czynniki miały wpływ na poprawę efektywności produkcji sektora.

¹⁶ W 2003 roku było czynnych 57 cukrowni.

Firmy cukrownicze na tle całego przemysłu spożywczego pod względem analizowanych parametrów prezentują się korzystnie, gdyż:

- mają trzykrotnie wyższą wydajność pracy,
- mają także wyższą o 30% efektywność zasobów i o 60% wyższą efektywność majątku,
- ponadto w analizowanym okresie wskaźniki te miały wyższe i dodatnie przyrosty niż przeciętnie w przemyśle spożywczym (rys. 5.1).

Rysunek 5.1. Porównanie wybranych mierników przemysłu cukrowniczego i przemysłu spożywczego (stan w 2013 roku i zmiana po 2008 roku)

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS z firm, które złożyły sprawozdania finansowe.

5.7. Wyniki i stan finansowy

Po 2008 roku¹⁷ przemysł cukrowniczy osiągnął wysoką rentowność oraz stabilny i bezpieczny stan finansowy. Średnia rentowność (netto) sprzedaży w ostatnim pięcioletniu wyniosła ponad 16%, przy stosunkowo dużej zmienności $\pm 3,7\%$. Rentowność przemysłu cukrowniczego jest kilka razy wyższa niż przeciętnie w przemyśle spożywczym. Na wysokim poziomie jest też rentowność kapitału własnego (średnio powyżej 20%), tj. ok. 4 razy wyższa niż poziom zysków z innych bezpiecznych lokat kapitałów (depozytów czy obligacji). W ostatnich trzech latach kwota zysku netto przekraczała 1,2 mld zł i była dwa razy wyższa niż w latach 2009-2010. Dwukrotnie wzrosła też wartość kapitału własnego (tab. 5.8). Na bardzo wysokim poziomie jest bieżąca płynność finansowa (powyżej 3,0) i dość niskie zadłużenie całkowite, które spadło poniżej 1/3 wartości aktywów ogółem (rys. 5.2). Kapitał obcy finansuje 20-25% aktywów przedsiębiorstw, a środki własne w obrocie finansują już ok. 70% majątku obrotowego. Wyniki ekonomiczne oraz sytuacja finansowa przemysłu cukrowniczego w Polsce po 2008 roku były znacząco lepsze i bardziej stabilne niż przeciętnie w latach poprzednich.

¹⁷ W analizowanym okresie rok 2008 znacząco odbiega wynikami ekonomicznymi od pozostałych lat, dlatego nie będzie brany do wszystkich porównań.

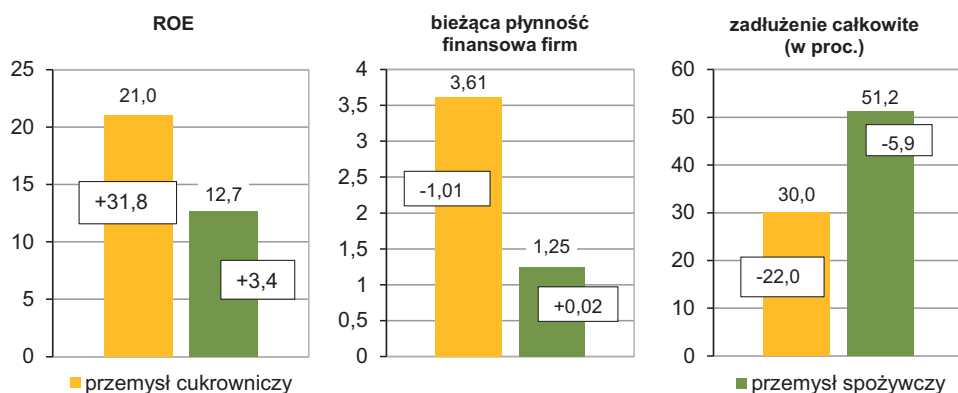
Tabela 5.8. Zysk netto, rentowność i stan finansowy producentów cukru

Wyszczególnienie	2004- -2007 ^a	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zysk netto (w mln zł)	314,2	-310	764	654	1 270	1 670	1 229
Rentowność sprzedaży (w proc.)	5,36	-7,52	16,46	14,27	19,42	21,92	19,54
ROE (w proc.)	10,3	-10,8	20,1	16,3	23,6	26,4	21,0
Kapitał własny (w mld zł)	3,51	2,87	3,81	4,03	5,39	6,32	5,85
w tym: środki własne w obrocie	1,70	1,94	1,76	2,33	3,50	4,25	3,70
Zobowiązania ogółem (w mld zł)	3,14	3,06	2,55	2,24	3,15	2,91	2,48
w tym: krótkoterminowe	2,90	1,21	1,23	1,00	1,74	1,72	1,42
Bieżąca płynność finansowa	1,63	2,60	2,43	3,33	3,01	3,48	3,61
Zadłużenie całkowite (w proc.)	41,3	52,0	40,0	36,0	37,0	32,0	30,0

^a średnio w latach

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Rysunek 5.2. Wskaźniki finansowe przemysłu cukrowniczego i przemysłu spożywczego (stan w 2013 roku i zmiany od 2008 roku)

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Wolne środki finansowe, jakimi dysponuje przemysł cukrowniczy, mogą być efektywnie zainwestowane w przejęcia, fuzje czy też w dalsze rozwijanie dodatkowych działalności na bazie posiadanego majątku. Jest to istotne, gdyż po zniesieniu kwot w produkcji cukru w 2017 roku ten dział przemysłu zostanie wystawiony na ostrą konkurencję ze strony firm światowych.

5.8. Struktura podmiotowa

W ostatnich latach struktura podmiotowa przemysłu cukrowniczego jest stabilna i ma cechy oligopolu. Rynek zdominowały 4 koncerny (holdingi cukrownicze), w których działalność produkcyjną prowadzi 18 cukrowni. Firmy duże (zatrudniające 249 i więcej osób) dominują w tym sektorze (tab. 5.9).

Tabela 5.9. Struktura firm cukrowniczych

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba firm przemysłowych	17	6	6	5	6	5
w tym: dużych	5	5	5	5	5	5
Udział firm dużych w sektorze w:						
– zatrudnieniu	86,3	99,4	98,9	100,0	99,3	100,0
– wartości sprzedaży	80,8	99,8	99,8	100,0	98,2	.

Źródło: niepublikowane dane GUS i obliczenia własne.

Koncentracja produkcji omawianego sektora należy do jednej z największych w polskim przemyśle spożywczym, obok takich przemysłów, jak: olejarski, piwowarski, spirytusowy, napojów bezalkoholowych czy tytoniowy.

5.9. Siła polskich producentów cukru na tle innych krajów UE

Polska jest trzecim w Unii Europejskiej producentem cukru, z udziałem 18%. Wyprzedzają nas tylko Francja oraz Niemcy z produkcją większą o 1/3, a pozostałe kraje znacznie nam ustępują (tab. 5.10). Produkcja sektora w przeliczeniu na 1 mieszkańca w Polsce jest najwyższa w Unii Europejskiej i o 3/5 większa niż w Niemczech oraz o 1/5 większa niż we Francji. Do czołówki europejskich producentów cukru należymy także pod względem wydajności pracy i stopnia koncentracji produkcji. Wśród krajów wymienionych w tabeli 5.10 podobną wydajność pracy w tym sektorze mają także: Hiszpania, Słowacja, Węgry oraz Bułgaria, a niższa o ok. 1/5 jest ona w Niemczech i we Francji. Dla porównania w latach 2008-2013 wydajność techniczna produkcji cukru w Polsce wzrosła ponad dwukrotnie, ale jest nadal znacząco niższa niż w Niemczech, ale zdecydowanie wyższa niż we Włoszech czy w Hiszpanii. Blisko dwukrotnie wyższa koncentracja produkcji jest w Niemczech niż w Polsce, a we Francji jest ona o ok. 40% niższa niż u nas.

Tabela 5.10. Przemysł cukrowniczy w Polsce na tle innych członków UE w 2012 roku

Kraje	Wartość produkcji ^a (w mld euro)	Udział w produkcji UE (w proc.)	Wartość produkcji ^a na 1 mieszkańca (w euro)	Wydajność pracy		Obroty ^a 1 firmy (w mln euro)
				w tys. euro ^a na 1 pracownika	w tonach cukru na 1 pracownika	
UE-27	14,99	100,0	29,9	587,8	.	86,1
UE-15	10,63	70,9	26,6	546,0	.	84,4
Francja	3,74	25,0	57,3	575,4	630,3	170,0
Niemcy	3,61	24,1	44,1	661,2	841,8	515,7
Hiszpania	1,19	7,9	25,4	743,8	360,6	29,0
Włochy	0,72	4,8	12,1	648,6	335,1	45,0
UE-12	4,36	29,1	43,0	723,1	.	90,8
Polska	2,70	18,0	70,1	789,5	592,4	270,0
Rumunia	1,03	6,9	51,3	585,2	67,7	73,6
Słowacja	0,26	1,7	48,2	742,9	397,1	37,1
Węgry	0,19	1,3	19,1	730,8	434,6	23,8
Bułgaria	0,18	1,2	24,6	750,0	.	30,0

^a w cenach porównywalnych, tj. ceny bieżące skorygowane parytetem siły nabywczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

W latach 2000-2012 wartość produkcji przemysłu cukrowniczego w UE-27 pozostała praktycznie na niezmiennym poziomie, natomiast u największych producentów cukru nastąpiły wzrosty – w Niemczech o 31,3%, we Francji o 24,7% oraz w Polsce o 8,9%. Oznacza to, że te kraje, do których zalicza się również Polska, umocniły swoją pozycję w Unii Europejskiej.

5.10. Konkluzje

Reforma unijnego rynku cukru, której towarzyszyła głęboka restrukturyzacja przemysłu cukrowniczego w Polsce oraz dobra koniunktura na rynkach światowych przyczyniły się do znaczącej poprawy sytuacji finansowej tej branży przemysłu spożywczego. W ostatnich latach wzrosła wydajność pracy oraz efektywność zasobów i majątku (w skali makro oraz mikro). Rentowność sprzedaży oraz zwrot na kapitale własnym należą do jednych z najwyższych w przemyśle spożywczym. Wynikiem silnej regulacji tego rynku jest najwyższy udział WBD oraz Ne w cenie zbytu wśród branż przemysłu spożywczego. W tym dziale przemysłu spożywczego utrzymuje się niskie zadłużenie. Środki własne w obrocie wzrosły ponad dwukrotnie. Wysoki wskaźnik bieżącej płynności finansowej (ponad 3,0) świadczy o wolnych środkach, które mogą zostać efektywnie wykorzystane. Jest to o tyle istotne, że po zniesieniu kwot w produkcji cukru w 2017 roku ten dział przemysłu wystawiony zostanie na ostrą konkurencję ze strony firm światowych.

6. Przemysł olejarSKI

W Polskiej Klasyfikacji Działalności (tzw. PKD) oznaczenia dla głównych produktów przemysłu olejarSKiego są następujące:

- PKD 10.41 – oleje i tłuszcze płynne,
- PKD 10.42 – margaryny i tłuszcze jadalne.

Pod względem wielkości (wolumenu) produkcji w tym dziale przemysłu dominuje przerób wstępny, tj. produkcja wyrobów o małym stopniu przetworzenia.

6.1. Popyt krajowy

Popyt krajowy na olej i tłuszcze roślinne przedstawiono (tab. 6.1) jako jego spożycie w gospodarstwach domowych oraz w układzie bilansowym, zaś jego zużycie na cele spożywcze oszacowano na podstawie liczby ludności w Polsce i przeciętnego spożycia tych tłuszczów przez jedną osobę.

Tabela 6.1. Spożycie oraz zużycie krajowe olejów roślinnych

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Spożycie domowe tłuszczów jadalnych (w kg na osobę rocznie)	16,7	16,6	16,2	15,8	15,6	14,8
w tym: margaryn (w kg na osobę rocznie)	5,8	5,5	5,5	5,5	5,5	5,3
olejów i oliwy (w litrach na osobę rocznie)	6,0	6,2	6,1	6,1	6,1	6,2
Spożycie bilansowe tłuszczów jadalnych (w kg na osobę rocznie)	31,5	31,8	32,1	32,0	32,3	32,5
w tym: tłuszczów roślinnych ^a	20,8	21,1	21,5	21,9	22,2	22,6
Zużycie krajowe olejów i margaryn (w tys. ton) tłuszczów roślinnych	793,2	804,7	820,6	843,8	855,5	871,5
w tym: margaryn	297,5	303,8	309,2	313,7	325,3	343,0
olejów technicznych ^b	473,4	632,5	886,1	945,8	737,1	742,1
Dostawy margaryn ^c na rynek (w tys. ton)	295,0	301,0	301,0	292,0	312,0	331,0

^a szacunek IERiGŻ-PIB, ^b zużycie olejów technicznych odpowiada zużyciu estrów w sektorze biopaliw, według formuły produkcja + import – eksport, ^c przez firmy przemysłowe zatrudniające więcej niż 49 pracowników

Źródło: obliczenia własne na podstawie Roczników Statystycznych GUS z lat 2008-2013, „Biuletynów Statystycznych GUS” z lat 2008-2014, raportu „Rynek rzepaku. Stan i perspektywy”, nr 46, seria „Analizy Rynkowe” 2014, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa oraz niepublikowanych danych GUS o produkcji przemysłowej.

Małe konsumpcja tłuszczów jadalnych w gospodarstwach domowych, przy czym zjawisko to dotyczy głównie tłuszczów pochodzenia zwierzęcego oraz margaryn. Konsumpcja olejów roślinnych, w tym też oliwy, pozostaje na stabilnym poziomie i wynosi ok. 6,1 litra na osobę rocznie. Natomiast według danych bilansowych nastąpił niewielki, bo o 3,2%, wzrost spożycia tłuszczów jadalnych (z 31,5 do 32,5 kg na osobę rocznie) i był wynikiem wzrostu spożycia tłuszczów pochodzenia roślinnego o prawie 9% (z 20,8 do 22,6 kg), który zrekompensował spadek spożycia tłuszczów pochodzenia

zwierzęcego. Zwiększony popyt na jadalne tłuszcze roślinne pochodzi z przetwórstwa przemysłowego. Zużycie olejów technicznych wzrosło półtorakrotnie (z 473,4 do 742,1 tys. ton), co miało związek z rozwojem produkcji biopaliw. Dochodowa elastyczność popytu na oleje roślinne i margarynę jest stała i bardzo niska. Współczynnik dochodowej elastyczności popytu na te produkty wynosiły w ostatnich latach od -0,060 do 0,141¹⁸.

6.2. Handel zagraniczny olejami i margarynami

W analizowanym okresie wartość eksportu produktów przemysłu olejarskiego (olejów jadalnych i margaryn) wzrosła prawie dwukrotnie z 280 do 492 mln euro, tj. w tempie 11,9% rocznie. Import był nieco wyższy, ale rozwijał się w wolniejszym tempie (6,6%), w wyniku czego ujemne saldo obrotów handlowych tymi produktami zmniejszyło się o 1/4 ze 171 do 129 mln euro, choć w latach 2011-2012 przejściowo pogłębiło się do ponad 300 mln euro (tab. 6.2). Wskaźnik pokrycia importu eksportem wzrósł prawie do 80% w 2013 roku, ale w latach 2011-2012 wynosił ok. 52%. Udział eksportu produktów sektora olejarskiego w produkcji wynosił ok. 25% i był dwukrotnie niższy od udziału importu w zużyciu, przy czym w drugiej relacji występowały większe wahania, co można tłumaczyć m.in. zapisami ustawy „biopaliwowej” UE o minimalnym udziale biokomponentów w paliwach płynnych¹⁹. Udział przemysłu olejarskiego w eksporcie produktów przemysłu spożywczego jest stabilny i wynosi 2,4-2,9%.

Tabela 6.2. Wyniki handlu zagranicznego olejami roślinnymi i margaryną

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wartość (w mln euro)						
eksport ^a	280,0	237,8	294,6	330,3	355,3	492,3
import ^a	451,1	318,9	403,6	630,9	687,8	621,1
saldo	-171,1	-81,1	-109,0	-300,6	-332,5	-128,8
Obroty (w tys. ton)						
eksport ^a	271,5	298,9	365,5	310,5	343,1	538,8
import ^a	470,0	408,2	450,9	593,6	653,8	633,5
saldo	-198,5	-109,3	-85,4	-283,1	-310,7	-94,7
Wskaźniki (w proc.)						
– pokrycie importu eksportem	62,1	74,6	73,0	52,4	51,7	79,3
– samowystarczalność ^{b,c}	84,9	90,0	73,2	71,2	93,3	99,0
– udział eksportu w produkcji ^{b,c}	25,4	23,1	29,6	25,6	24,3	35,2
– udział importu w zużyciu ^{b,c}	61,4	47,0	56,9	66,6	51,3	46,5
– udział olejów i margaryn w eksporcie produktów przemysłu spożywczego	2,9	2,5	2,6	2,5	2,4	2,9

^a oleje jadalne i margaryny, ^b razem z estrami, ^c w ujęciu ilościowym

Źródło: obliczenia własne na podstawie raportu „Rynek rzepaku. Stan i perspektywy”, nr 46, seria „Analizy Rynkowe” 2014, IERiGŻ-PIB, ARR MRiRW, Warszawa.

¹⁸ Por. Popyt na żywność, [w:] Analiza..., op. cit., s. 248.

¹⁹ W 2005 roku Polska określiła wskaźnik udziału biopaliw w zużyciu paliw płynnych na poziomie 0,5% i w kolejnych latach wzrastał on do 3,45% w 2008 roku, 6,65% w 2012 roku i 7,10% w 2013 roku, przy czym dopiero od 2008 roku koncerny paliwowe mają prawny obowiązek jego realizacji.

6.3. Zaopatrzenie surowcowe przemysłu olejarzkiego oraz ceny

Rzepak jest dominującą rośliną oleistą uprawianą w Polsce. W latach 2008-2013 jego powierzchnia uprawy zwiększyła się o ok. 1/5 (z 771 do 921 tys. ha), a zbiory wzrosły do 2,7 mln ton, tj. o ponad 1/4 (tab. 6.3). W produkcji rzepaku największą zmienność miały ceny i skup rzepaku $\pm 18-19\%$ oraz jego zbiory ($\pm 11,9\%$). Uzupelnieniem krajowej produkcji olejów i margaryn był import, który wzrósł o ponad 1/3 z 470 tys. ton w 2008 roku do 634 tys. ton w 2013 roku.

Tabela 6.3. Zaopatrzenie surowcowe przemysłu olejarzkiego

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Odchylenie od średniej sześcioletniej ^a (±)
Powierzchnia uprawy rzepaku (w tys. ha)	771	810	946	830	720	921	67 (8,0%)
Zbiory rzepaku (w tys. ton)	2 106	2 497	2 229	1 862	1 866	2 678	262 (11,9%)
Skup rzepaku (w tys. ton)	1 352	1 726	1 545	1 026	1 065	1 683	252 (18,0%)
Ceny skupu rzepaku (w zł/tonę)	1 270	1 082	1 278	1 839	1 981	1 473	282 (19,0%)
Import olejów i margaryn (w tys. ton)	470	408	451	594	654	634	92 (17,2%)

^a odchylenie od średniej w jednostkach miary omawianego parametru

Źródło: „Rynek rzepaku. Stan i perspektywy”, nr 46, seria „Analizy Rynkowe” 2014, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

W analizowanym okresie wzrost cen olejów i tłuszczów pochodzenia roślinnego i zwierzęcego na poziomie producenta był najczęściej zbliżony do stopy inflacji bądź produkty te niewiele taniały (tab. 6.4). Tylko w dwóch analizowanych latach, tj. w 2008 i 2011 roku nastąpił wzrost cen zbytu produktów przemysłu olejarzkiego o ponad 17% i był wynikiem m.in. wzrostu cen skupu rzepaku o ponad 30%. Udział kosztów materiałowych w cenie zbytu tego sektora wynosi ok. 80%.

Tabela 6.4. Zmiany cen na rynku tłuszczów roślinnych (w proc. rocznie)

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Inflacja	4,2	3,5	2,6	4,3	3,7	0,9
Ceny zbytu olejów i tłuszczów	17,5	-1,5	2,2	18,6	5,4	-2,6
Ceny detaliczne						
olejów i pozostałych tłuszczów	10,5	1,8	5,5	9,7	0,0	2,1
oleju rzepakowego	25,1	-4,6	-2,3	25,1	4,0	-5,3
masła roślinnego	7,6	6,4	-2,7	6,8	3,8	3,1
Ceny skupu rzepaku	32,5	-14,6	18,0	43,9	7,7	-22,8

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS oraz raportu „Rynek rzepaku. Stan i perspektywy”, nr 46, seria „Analizy Rynkowe” 2014, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

6.4. Produkcja przemysłu olejarzkiego

W latach 2008-2013 produkcja przemysłowa surowych olejów jadalnych i technicznych wzrosła o 1/5 do 1002 tys. ton, zaś na podobnym poziomie pozostał przerób rzepaku (tab. 6.5). Produkcja olejów rafinowanych jadalnych zmniejszyła się o 8,5%

do 519 tys. ton, a margaryn wzrosła o 1/4 do 430 tys. ton. Najszybciej rosła produkcja olejów technicznych (o 31,1% rocznie) i wynikała z rozwoju rynku biopaliw. Wartość produkcji sprzedanej sektora olejarskiego (w cenach bieżących) zwiększyła się o 22%, tj. w tempie 4,3% rocznie, ale w cenach stałych była w 2013 roku na poziomie 2008 roku. Bardzo niestabilna była kwota WDB i Ne, a ich względny poziom obniżył się znacząco: WDB z 20 do 18,1%, a Ne z 14,9 do 10,3% ceny bazowej.

Tabela 6.5. Produkcja przemysłu olejarskiego

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Przerób rzepaku ^a (w tys. ton)	2 042	2 400	2 184	2 117	1 945	2 074
Produkcja (w tys. ton)						
– olejów surowych	833,8	851,0	817,5	695,6	831,8	1 002,4
w tym: technicznych	73,7	99,5	142,7	101,1	193,9	232,1
– olejów rafinowanych	567,1	565,8	488,7	509,5	470,1	519,2
– margaryn	341,2	363,0	389,8	400,1	424,3	430,0
– makuchów i śrut rzepakowych	1 163	1 363	1 393	1 155	1 238	1 325
– estrów	167,1	364,7	370,6	363,8	592,0	648,0
Wartość produkcji sprzedanej (w mld zł)	4,33	4,70	4,27	4,66	5,56	5,29 ^b
w tym: firmy duże i średnie	3,82	3,87	3,13	3,00	4,20	4,00 ^b
według F-01	4,31	4,69	4,06	4,44	5,36	5,09
Zmiana wartości produkcji sprzedanej w cenach stałych ^c (w proc.)	-3,8	10,2	-11,1	-8,1	13,4	-2,4
Wartość dodana brutto (WDB) (w mln zł)	861,0	858,4	496,4	480,2	753,7	923,6
Udział WDB w wartości produkcji (w proc.)	20,0	18,3	12,2	10,8	14,1	18,1
Nadwyżka ekonomiczna (Ne) (w mln zł)	640,5	650,2	284,8	269,4	373,1	525,9
Udział Ne w wartości produkcji (w proc.)	14,9	13,9	7,0	6,1	7,0	10,3

^a lata gospodarcze, ^b szacunek na podstawie F-01, ^c deflatorem był wskaźnik cen zbytu olejów i tłuszczów pochodzenia roślinnego i zwierzęcego

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS oraz raportu „Rynek rzepaku. Stan i perspektywy”, nr 46, seria „Analizy Rynkowe” 2014, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

6.5. Zasoby czynników wytwórczych

W analizowanym okresie zatrudnienie w przemyśle olejarskim wzrosło o ponad połowę (z 3,3 do 5,2 tys. osób) i nastąpiło w sposób skokowy²⁰ w 2012 roku (tab. 6.6). Natomiast wartość ewidencyjna środków trwałych brutto²¹ wzrosła trzykrotnie w ciągu 5 lat, tj. o 22% rocznie, majątku o 48% (8,2% rocznie), a zasobów o 52% (8,5% rocznie). W ostatnich dwóch latach analizowanego okresu wysokość nakładów inwestycyjnych w tym sektorze wzrosła średnio do 268 mln zł i była ponad trzyipółkrotnie wyższa niż

²⁰ Nie można tego wyjaśnić wyłącznie wzrostem przerobu rzepaku czy też produkcji olejów i margaryn. W 2012 roku zwiększyła się z 2 do 3 liczba dużych firm, a ich zatrudnienie z 1,74 tys. osób do 3,7 tys. osób, co może wynikać ze wznowienia działalności przez jedno duże przedsiębiorstwo lub zmianę klasyfikacji firm.

²¹ Realny wzrost tych zasobów jest trudny do oszacowania, gdyż brak jest podstaw do przeliczania na ceny stałe wartości ewidencyjnych (tj. w stałych cenach „starych” środków trwałych powiększonych o przyrosty z inwestycji w cenach bieżących).

w latach 2008-2010, ale i tak znacząco niższa niż przyrost środków trwałych brutto czy majątku trwałego. Wysokość nakładów inwestycyjnych odpowiadała maksymalnie 12% wartości środków trwałych brutto.

Tabela 6.6. Zasoby czynników wytwórczych w przemyśle olejarskim

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zatrudnienie (w tys. osób)						
firmy przemysłowe	3,3	3,3	3,0	3,0	5,2	5,2
w tym: duże i średnie	3,2	2,9	2,6	2,6	4,7	4,7 ^a
według F-01	3,1	3,1	2,9	2,9	5,0	4,9
Środki trwałe brutto firm dużych i średnich (w mld zł)	1,11	1,21	1,24	1,19	2,70	3,00 ^a
Majątek przedsiębiorstw według F-01 (w mld zł)	3,22	3,01	2,83	3,08	3,67	4,78
w tym: trwałe	1,33	1,25	1,23	1,34	2,17	2,35
Opłata pracy (w mln zł)	165,7	153,7	149,2	155,1	281,6	290,2
Zasoby łącznie ^b według F-01 (w mld zł)	3,72	3,47	3,28	3,54	4,52	5,65
Inwestycje (w mln zł)	79,5	68,1	75,8	136,6	292,0	243,3
Techniczne uzbrojenie pracy ^c (w tys. zł/osobę)	346,9	418,4	475,9	495,3	586,1	652,2 ^a
Majątkochłonność produkcji ^d według F-01 (w zł/zł)	0,70	0,64	0,70	0,69	0,69	0,94
Zasoby łącznie/produkcja (w zł/zł)	0,812	0,739	0,807	0,798	0,844	1,110

^a szacunek, ^b majątek trwały i obrotowy powiększony o wartość czynnika pracy, ustalony jako ekwiwalent trzykrotnej rocznej opłaty pracy, ^c dotyczy dużych i średnich przedsiębiorstw, ^d relacja wartości majątku trwałego i obrotowego do wartości produkcji sprzedanej w cenach bazowych

Źródło: obliczenia własne na podstawie publikowanych i niepublikowanych danych GUS.

Techniczne uzbrojenie pracy wzrosło prawie dwukrotnie, a o 1/3 majątkochłonność produkcji (z 0,70 do 0,94 lub z 0,81 do 1,11), przy czym przez kilka lat te miary majątkochłonności były dość stabilne, a ten duży ich wzrost nastąpił w ostatnim roku (2013).

6.6. Produktywność i efektywność

Wydajność pracy mierzona wartością produkcji sprzedanej na 1 zatrudnionego w sektorze olejarskim należy do jednej z wyższych w przemyśle spożywczym. W latach 2008-2013 wydajność pracy w tym dziale przemysłu spadła jednak o ponad 1/4 (z 1,3 do 1,0 mln zł/osobę), a w cenach stałych obniżyła się o 36,7% (tab. 6.7). Spadek wydajności pracy wynikał z przyrostu zatrudnienia (o 58%) prawie trzykrotnie większego niż wzrost wartości produkcji (o 22%). Sektor wyróżnia się także dużym spadkiem produktywności majątku i zasobów, odpowiednio o 62% (z 3,40 do 1,28) oraz o 27% (z 1,23 do 0,90).

W przemyśle olejarskim nastąpiło także duże, niespotykane w innych branżach przemysłu spożywczego obniżenie efektywności nakładów pracy, majątku oraz zasobów mierzonych wartością dodaną brutto (WDB) oraz nadwyżką ekonomiczną (Ne), gdyż:

- spadła efektywność nakładów pracy: o 39% mierzona WDB i o 54% mierzona Ne;
- efektywność majątku obniżyła się w skali mikro o 30%;
- obniżyła się efektywność zasobów: o 30% mierzona WDB i o 46% mierzona Ne;
- poprawiła się jedynie o 1/4 efektywność majątku w skali makro (mierzona WDB).

Efektywność wykorzystania majątku (mierzona Ne) w przemyśle olejarskim jest jeszcze większa o 12%, a zasobów (mierzona WDB) o 32% niż średnio w przemyśle spożywczym, przy dwukrotnie wyższej wydajności pracy.

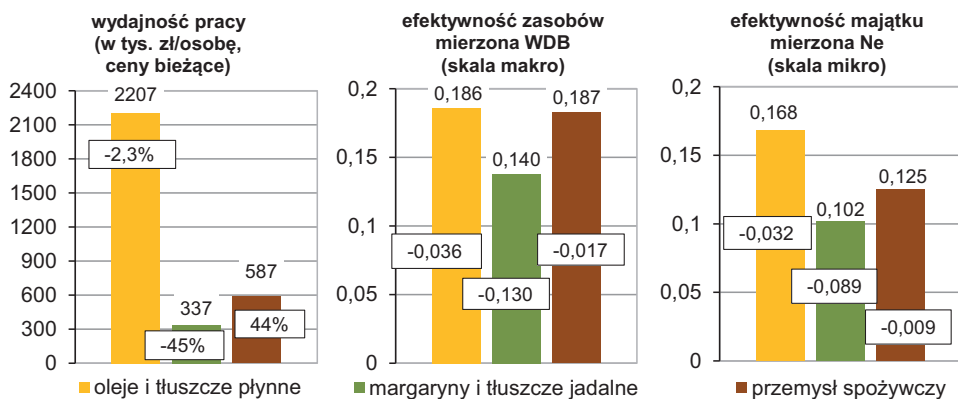
Tabela 6.7. Produktywność i efektywność przemysłu olejarskiego

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wydajność pracy – w cenach bieżących (w tys. zł)	1 312,1	1 424,2	1 423,3	1 553,3	1 069,2	1 017,3 ^a
w tym: firm dużych i średnich	1 192,9	1 335,6	1 204,7	1 251,8	912,6	837,0 ^a
– w cenach stałych ^b	1 608,2	1 772,2	1 733,0	1 594,6	1 041,4	1 017,3 ^a
Produktywność środków trwałych ^c	3,40	3,19	2,53	2,53	1,56	1,28 ^a
Produktywność zasobów ^d	1,23	1,33	1,24	1,25	1,19	0,90
Efektywność mierzona WDB ^d (makro)						
nakładów pracy	4,24	4,53	2,62	2,52	2,12	2,59
majątku	0,199	0,286	0,175	0,156	0,201	0,246
zasobów	0,232	0,248	0,151	0,135	0,167	0,163
Efektywność mierzona Ne ^d (mikro)						
nakładów pracy	3,20	3,43	1,50	1,42	1,05	1,47
majątku	0,199	0,216	0,101	0,087	0,099	0,140
zasobów	0,172	0,188	0,087	0,076	0,083	0,093

^a szacunek na podstawie F-01, ^b deflatorem był wskaźnik cen zbytu olejów i tłuszczów pochodzenia roślinnego i zwierzęcego, ^c dotyczy firm dużych i średnich, ^d według F-01

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Rysunek 6.1. Porównanie wybranych mierników przemysłu olejarskiego i spożywczego (stan w 2013 roku i zmiana po 2008 roku)

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS z firm, które złożyły sprawozdania finansowe.

Duże jest zróżnicowanie efektywności między obydwoma klasami sektora olejarskiego. Jej mierniki są wyższe w przedsiębiorstwach produkujących oleje niż w firmach wytwarzających margaryny. Mają one prawie siedmiokrotnie wyższą wydajność pracy oraz o 33% lub 65% wyższą efektywność zasobów oraz majątku (rys. 6.1). W przedsiębiorstwach produkujących margaryny analizowane wskaźniki efektywności odnotowały spadek o ok. 50%.

6.7. Wyniki i stan finansowy

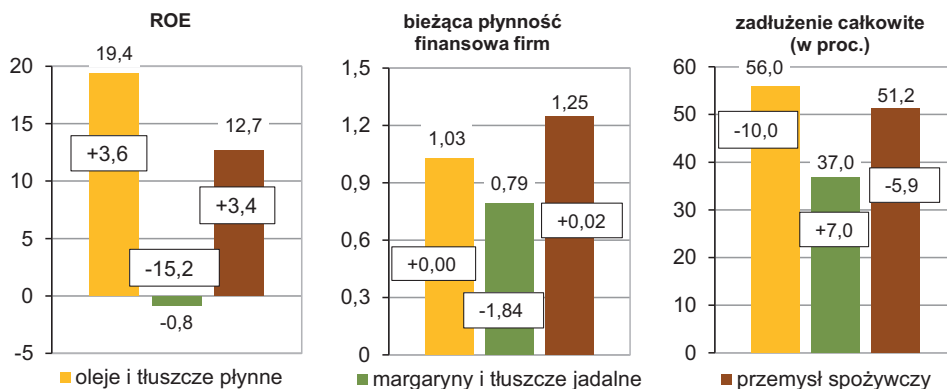
Wyniki finansowe sektora były bardzo niestabilne. W analizowanym okresie przemysł olejarski w czterech latach osiągał zyski, a w tym w trzech rentowność netto była na zadowalającym poziomie 3-4%, przy zwrocie kapitału własnego na poziomie 9-17%. W latach 2011-2012 sektor ten poniósł straty. W badanym okresie kapitał własny zwiększył się o połowę, a środki własne w obrocie czterokrotnie. Zobowiązania ogółem, w tym krótkoterminowe, zmniejszyły się o 11%, ale też płynność bieżąca spadła poniżej 1,0, co oznacza, że firmy olejarskie mogły mieć kłopoty z terminowym regulowaniem bieżących zobowiązań. Kapitał obcy finansuje ok. 35% aktywów przedsiębiorstw, a środki własne w obrocie finansują ok. 40% majątku obrotowego (tab. 6.8). Zadłużenie całkowite w stosunku do aktywów ogółem zmniejszyło się o 13 p.p. do 48%. W ostatnich latach udział firm rentownych w tym sektorze wynosił od 65% do 75%, a w obrotach tego działu od 60% do 98%. Dane te oznaczają, że przemysł olejarski nie ma stałej zdolności generowania zysków, a stan finansowy jest niestabilny, zróżnicowany i stwarza zagrożenia nie tylko dla rozwoju, ale także dla kontynuowania dotychczasowej działalności.

Tabela 6.8. Zysk netto, rentowność i stan finansowy przemysłu olejarskiego

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zysk netto (w mln zł)	194,7	226,9	25,1	-23,7	-41,3	176,2
Rentowność sprzedaży (w proc.)	3,69	3,89	0,53	-0,51	-0,65	2,84
ROE	15,40	16,67	1,85	-1,96	-2,78	9,04
Kapitał własny (w mld zł)	1,26	1,36	1,36	1,21	1,49	1,95
w tym: środki własne w obrocie (w mln zł)	238,2	445,1	446,3	109,0	-523,3	954,3
Zobowiązania ogółem (w mld zł)	1,87	1,52	1,38	1,81	2,12	1,66
w tym: krótkoterminowe	1,65	1,32	1,16	1,63	2,03	1,47
Bieżąca płynność finansowa	1,14	1,34	1,38	1,07	0,74	0,95
Zadłużenie całkowite (w proc.)	61,0	55,0	52,0	61,0	60,0	48,0

Źródło: obliczenia własne według niepublikowanych danych GUS (sprawozdań F-01).

Rysunek 6.2. Wskaźniki finansowe przemysłu olejarskiego i spożywczego (stan w 2013 roku i zmiana po 2008 roku)

Źródło: obliczenia własne według niepublikowanych danych GUS (sprawozdań F-01).

6.8. Struktura podmiotowa sektora

Przemysł olejarski w Polsce jest rynkiem oligopolistycznym. Wprawdzie w latach 2008-2013 liczba przedsiębiorstw tego sektora zwiększyła się o ponad 2/5 (z 28 do 40 podmiotów), to jednak swoją pozycję na rynku umocniły trzy największe firmy tego sektora. Ich udział w zatrudnieniu wynosi już ok. 70%, a w produkcji prawie 60% (tab. 6.9). Z danych Eurostat wynika, że produkcją olejów w naszym kraju zajmuje się jeszcze ok. 80 firm mikro (zatrudniających mniej niż 9 osób załogi). Nieco wyższa liczba firm olejarskich niż w Polsce jest w Niemczech (140) oraz we Francji (180). Najwięcej przedsiębiorstw funkcjonuje w krajach leżących w basenie Morza Śródziemnego, tj.: we Włoszech (ponad 3300), w Hiszpanii (ok. 1500), Grecji (ok. 1400) oraz w Portugalii (blisko 500), i są to najczęściej małe podmioty. W tej strefie klimatycznej dominuje produkcja oliwy z oliwek, która charakteryzuje się dużym rozproszeniem działalności.

Tabela 6.9. Firmy przemysłowe produkujące oleje i margaryny (PKD 10.4)

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba firm przemysłowych	28	24	27	34	37	40
w tym dużych	3	2	3	2	3	3
Udział firm dużych (w proc.) w:						
– zatrudnieniu	57,6	54,5	65,8	43,3	71,7	69,2
– produkcji	56,3	47,1	56,9	52,3	58,3	.

Źródło: niepublikowane dane GUS i obliczenia własne.

Udział firm dużych (zatrudniających 250 i więcej osób) w zatrudnieniu oraz w produkcji sprzedanej przemysłu olejarskiego wynosi odpowiednio 70% i 55%. W 2013 roku przychody ze sprzedaży największego producenta tłuszczów roślinnych w Polsce wyniosły 2,7 mld zł, co stanowiło połowę przychodów sektora²².

6.9. Siła polskiego przemysłu olejarskiego na tle innych krajów UE

Polska jest szóstym w Unii Europejskiej producentem tłuszczów roślinnych (olejów i margaryn) z udziałem 5,7%. Pięciokrotnie większą produkcję ma Hiszpania, a dwuipółkrotnie Włochy oraz Niemcy. Wyprzedza nas jeszcze Belgia oraz Francja (tab. 6.10). Produkcja sektora w przeliczeniu na 1 mieszkańca liczona w cenach porównywalnych jest w Polsce o 1/4 niższa niż przeciętnie w UE-27 oraz 5-6 razy niższa niż w Hiszpanii oraz w Belgii, ale wyższa o prawie 1/3 niż we Francji. Wydajność pracy w polskim przemyśle olejarskim jest nieco (o 7,5%) wyższa niż przeciętnie w UE oraz na tym samym poziomie co w Hiszpanii i we Włoszech. Najwyższą wydajność pracy ma przemysł olejarski w Belgii (3,1 mln euro) oraz na Węgrzech i w Niemczech (1,2-1,5 mln euro/zatrudnionego). Do czołówki europejskich producentów olejów należymy pod względem stopnia koncentracji produkcji. Wśród krajów wymienionych w tabeli 6.10 mamy prawie czterokrotnie wyższą koncentrację produkcji tego sektora niż przeciętnie w UE-27, ale siedmiokrotnie mniejszą niż w Belgii i ponad dwukrotnie

²² Według rankingu Lista 500 z 2014 roku, „Rzeczpospolita”, 23.04.2014 r.

mniejszą niż w Niemczech, o 1/6 niż w Wielkiej Brytanii i na Słowacji, ale wyższą o 10-25% niż we Francji i na Węgrzech.

Tabela 6.10. Producenci olejów roślinnych i margaryn w Polsce i w innych krajach UE w 2012 roku

Kraje	Wartość produkcji ^a (w mld euro)	Udział w UE-27 (w proc.)	Produkcja ^a na 1 mieszkańca (w euro)	Wydajność pracy ^a (w tys. euro)	Obroty ^a 1 firmy (w mln euro)
UE-27	32,35	100,0	64,5	761,5	4,1
UE-15	28,82	89,1	72,0	860,8	3,9
Hiszpania	9,66	29,9	206,3	822,1	6,2
Włochy	5,24	16,2	88,2	806,2	1,6
Niemcy	4,72	14,6	57,7	1 522,6	33,7
Belgia	3,45	10,7	311,1	3 108,1	111,3
Francja	2,40	7,4	36,8	1 000,0	13,3
Wielka Brytania	0,93	2,9	14,6	930,0	17,9
UE-12	3,53	10,9	34,8	392,2	7,1
Polska	1,85	5,7	48,0	818,6	15,0
Węgry	0,90	2,8	90,6	1 184,2	12,0
Bułgaria	0,53	1,6	72,3	240,9	7,6
Słowacja	0,18	0,6	33,3	257,1	18,0

^a w cenach porównywalnych, tj. ceny bieżące skorygowane parytetem siły nabywczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Polska należała do krajów Unii Europejskiej o najwyższym tempie wzrostu produkcji tego sektora. W latach 2000-2012 wzrosła ona w naszym kraju prawie dwukrotnie, podobnie jak w Hiszpanii. Większy wzrost produkcji nastąpił we Francji (prawie trzykrotny). W UE-15 zwiększyła się ona o 1/3, we Włoszech o połowę, a w Niemczech o 1/5. Oznacza to, że umocniliśmy swoją pozycję we Wspólnocie, a udział polskiego przemysłu olejarskiego zwiększył się do 5,7% (z 3,7% w 2000 roku).

6.10. Konkluzje

Przemysł olejarski w Polsce ma strukturę oligopolistyczną. Udział trzech firm w zatrudnieniu oraz wartości produkcji sprzedanej tego sektora wynosi ponad 50%. W latach 2008-2013 przemysł olejarski rozwijał się w umiarkowanym tempie. Produkcja surowych olejów roślinnych wzrastała o 3,7% rocznie, a wartość produkcji sprzedanej (w cenach bieżących) rosła w niewiele szybszym tempie, bo o 4,1% rocznie. Obniżyła się wydajność pracy, ze względu na wzrost zatrudnienia, którego nie zrekompensował wzrost produkcji, ale jest ona jedną z wyższych w przemyśle spożywczym.

Sytuacja ekonomiczno-finansowa przemysłu olejarskiego nie jest stabilna. Płynność bieżąca sektora jest na niskim poziomie (poniżej 1,0), co wskazuje, że firmy olejarskie mogły mieć kłopoty z terminowym regulowaniem bieżących zobowiązań. Obniżyła się efektywność zasobów oraz majątku, zwłaszcza w przedsiębiorstwach produkujących margaryny i tłuszcze jadalne. Zadłużenie całkowite w stosunku do aktywów ogółem spadło poniżej 50%. Kapitał własny wzrósł o połowę, a środki własne w obrocie czterokrotnie. Niska rentowność ogranicza inwestycje, ale też hamuje nadmierne zadłużanie się. Sektor nie jest samowystarczalny, gdyż surowiec uzupełniany jest importem.

7. Przetwórstwo owoców, warzyw i ziemniaków²³

7.1. Popyt krajowy

Dane GUS o spożyciu przetworów owocowo-warzywnych i ziemniaczanych w latach 2008-2013 wykazują względną ich stabilizację (tab. 7.1) na poziomie ok. 10 kg rocznie na 1 mieszkańca (0,85 kg miesięcznie). Bardzo niskie było spożycie przetworów owocowych, które wynosiło ok. 0,7 kg rocznie na 1 mieszkańca (ok. 0,06 kg miesięcznie), nieco większe było spożycie przetworów warzywnych (prawie 8 kg rocznie), zaś ziemniaczanych ok. 1,3 kg/mieszkańca rocznie (0,1 kg miesięcznie).

Tabela 7.1. Spożycie oraz zużycie krajowe produktów przemysłu owocowo-warzywnego i ziemniaczanego

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Spożycie domowe przetworów (w kg na osobę miesięcznie), w tym:	0,87	0,88	0,92	0,85	0,85	.
– owocowych	0,07	0,07	0,07	0,07	0,06	0,05
– warzywnych	0,69	0,69	0,71	0,65	0,66	.
– ziemniaczanych	0,11	0,12	0,14	0,13	0,13	0,10
Spożycie bilansowe (w kg na osobę rocznie)						
– owoców	55,0	55,5	44,0	42,0	46,0	46,0
– warzyw	115,0	116,0	106,0	104,0	103,0	102,0
– przetworów ziemniaczanych	15,5	16,2	16,2	16,0	16,0	.
Zużycie krajowe ^a przetworów łącznie (w tys. ton), w tym m.in.:	1 636,1	1 798,5	1 788,5	2 047,5	1 934,4	1 925,6
– mrożone owoce i warzywa	342,8	262,2	253,7	393,9	318,0	380,6
– soki zagęszczone	98,7	269,7	109,5	194,0	264,0	225,9
– dżemy, marmolady, powidła	111,0	94,5	113,0	97,8	103,1	95,7
– konserwy warzywne i owoce w puszkach	625,0	624,0	721,8	677,4	591,7	601,0
– skrobię i produkty skrobiowe	243,4	335,2	366,2	474,2	454,1	436,5
– frytki i chipsy	142,5	146,3	142,8	146,9	146,3	131,7

^a zużycie krajowe = produkcja + import – eksport

Źródło: obliczenia własne na podstawie Roczników Statystycznych GUS z lat 2009-2013, „Biuletynów Statystycznych GUS” z lat 2008-2014, danych Ministerstwa Finansów i raportów: „Rynek owoców i warzyw. Stan i perspektywy”, nr 45, seria „Analizy Rynkowe” 2014, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa, „Rynek ziemniaka. Stan i perspektywy”, nr 41, seria „Analizy Rynkowe” 2014, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

Duże wahania spożycia bilansowego i zużycia krajowego owoców, warzyw i przetworów ziemniaczanych wynikają głównie ze zmienności plonowania. W analizowanym okresie spożycie bilansowe owoców zmniejszyło się o 16% do 46 kg/osobę rocznie, zaś warzyw o 11% do 102 kg, natomiast przetworów ziemniaczanych utrzymywało się na porównywalnym poziomie ok. 16 kg rocznie. Z kolei zużycie krajowe przetworów owocowo-warzywnych i ziemniaczanych łącznie wzrosło o ok. 18% do 1925,6 tys. ton. Największy był wzrost zużycia krajowego soków zagęszczonych (ponad dwukrotny),

²³ Obejmuje następujące klasy PKD 10.39 – przetwórstwo owoców i warzyw, 10.31 – przetwórstwo ziemniaków oraz 10.62 – produkcja skrobi.

skrobi (o ok. 80%), mrożonych owoców i warzyw (o 11%). Zmniejszyło się natomiast zużycie dżemów, marmolady, powideł owocowych (o 14%), frytek i chipsów (o ok. 8%) oraz konserw warzywnych i owoców w puszkach (o ok. 4%).

7.2. Handel zagraniczny

Handel zagraniczny produktami przetwórstwa owocowo-warzywnego²⁴ od lat pozytywnie wpływa na rozwój tego sektora. Udział eksportu produktów przetwórstwa owocowo-warzywnego w wartości produkcji sektora w 2013 roku wynosił 65,5% i wzrósł od 2008 roku o 5 p.p. (tab. 7.2). Zmniejszył się natomiast o 3,7 p.p. udział produktów przetwórstwa owocowo-warzywnego w eksporcie przemysłu spożywczego do 9,9% w 2013 roku. Lata 2008-2013 charakteryzowały się dużą zmiennością w handlu zagranicznym produktami przetwórstwa owocowo-warzywnego. Tempo wzrostu eksportu w tym okresie wynosiło prawie 5% rocznie. Najszybciej wzrastał eksport zagęszczanego soku jabłkowego (o 8,5% rocznie), warzyw mrożonych oraz konserw warzywnych, sosów i koncentratów (prawie o 7%). W 2013 roku w strukturze eksportu przetworów owocowych dominowały soki zagęszczone (47,2% eksportu), których wartość eksportu w minionym 5-leciu wzrosła o 33% do 525,7 mln euro (w tym 363 mln euro eksport soku jabłkowego), na drugiej pozycji znalazły się mrożone owoce (z udziałem 37,4% w eksporcie tego sektora), wzrost o 15% do 416,4 mln euro. Saldo obrotów przetworami owocowymi od lat jest dodatnie, a w ostatnim 5-leciu wzrosło o 7,2% do prawie 0,6 mld euro. Wpływy z eksportu przetworów warzywnych (łącznie z przetworami z pieczarek) wzrosły w tym okresie o 37% do 549 mln euro. W eksporcie dominowały mrożone warzywa (47%) i konserwy warzywne (w tym pieczarki) (45%), których eksport wzrósł w tym czasie o 38%. Saldo handlu zagranicznego przetworami warzywnymi w 2013 roku wyniosło 337 mln euro i było większe w porównaniu z 2008 rokiem o 44%.

Wskaźnik pokrycia importu eksportem przetworów owocowo-warzywnych w minionym pięcioleciu zmniejszył się o 20 punktów procentowych (do 220,6%), samowystarczalność sektora wzrosła o 11,6 p.p. (do 163,8%), udział eksportu w produkcji sprzedanej sektora zwiększył się o 4,9 p.p. do 65,5%, a udział importu w zużyciu krajowym wzrósł o 3,6 p.p. do 43,6%.

Analiza wskaźników pokrycia importu eksportem przetworów owocowo-warzywnych wykazała, że spośród badanych produktów wyraźne przewagi komparatywne występowały w eksporcie warzyw mrożonych (692,7%), owoców mrożonych (571,2%) i zagęszczanego soku jabłkowego (566,3%). W minionym 5-leciu wskaźnik ten dla handlu sokiem jabłkowym zmniejszył się aż o 501 p.p. Ogólnie cała branża przetwórstwa owocowo-warzywnego odznacza się wysoką konkurencyjnością w handlu

²⁴ Produkty przetwórstwa owocowo-warzywnego: owoce mrożone, soki zagęszczone (w tym jabłkowy), dżemy, marmolady, powidła, przeciery, konserwy owocowe, owoce tymczasowo zakonserwowane, owoce suszone, warzywa mrożone, warzywa suszone, konserwy warzywne, sosy, koncentraty, przetwory z pieczarek.

zagranicznym, choć mierniki pozycji konkurencyjnej polskich producentów tej branży obniżają się.

Tabela 7.2. Wyniki handlu zagranicznego produktami przemysłu owocowo-warzywnego

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wartość (w mln euro)						
eksport	1 312,9	1 054,7	1 158,9	1 337,3	1 599,7	1 662,6
import	545,7	484,3	635,4	689,4	708,1	753,6
saldo	767,2	570,4	523,5	647,9	891,6	909,0
Obroty (w tys. ton)						
eksport	1 136,2	1 120,2	1 189,9	1 101,8	1 372,5	1 443,6
import	492,5	436,3	543,6	531,5	532,3	586,0
Wskaźniki (w proc.)						
– pokrycie importu eksportem	240,6	217,8	182,4	194,0	225,9	220,6
– samowystarczalność ^a	152,2	152,7	151,4	140,5	163,5	163,8
– udział eksportu w produkcji ^a	60,6	56,5	62,5	55,7	63,4	65,5
– udział importu w zużyciu ^a	40,0	33,6	43,2	37,8	40,2	43,6
– udział eksportu w eksporcie produktów przemysłu spożywczego	13,6	11,3	10,2	10,3	10,9	9,9

^a w ujęciu ilościowym

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS i Ministerstwa Finansów.

W latach 2008-2013 wymiana handlowa produktami przetwórstwa ziemniaczanego²⁵ odznaczała się tendencją wzrostową. Wpływy z eksportu przetworów ziemniaczanych wzrosły w tym czasie o 73% do 270,2 mln euro (tab. 7.3), import wzrósł o 77% (do 290 mln euro). Deficyt w handlu zagranicznym wyniósł 19,5 mln euro wobec 37 mln euro rok wcześniej i 7,8 mln euro w 2008 roku. Średnioroczne tempo wzrostu eksportu w tym okresie wynosiło prawie 12%.

Tabela 7.3. Wyniki handlu zagranicznego produktami przemysłu ziemniaczanego

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wartość (w mln euro)						
eksport	155,8	150,7	197,6	221,5	246,1	270,2
import	163,6	176,0	201,3	299,4	283,1	289,7
saldo	-7,8	-25,3	-3,7	-77,9	-37,0	-19,5
Obroty (w tys. ton)						
eksport	215,4	237,8	266,3	259,5	344,0	367,0
import	282,4	385,6	458,4	534,7	516,8	529,5
Wskaźniki (w proc.)						
– pokrycie importu eksportem	95,2	85,6	98,2	74,0	86,9	93,3
– samowystarczalność ^a	83,4	70,5	63,7	57,0	71,7	72,0
– udział eksportu w produkcji ^a	64,0	67,4	78,8	71,1	78,5	87,8
– udział importu w zużyciu ^a	69,9	77,0	86,5	83,5	84,6	91,2
– udział eksportu w eksporcie produktów przemysłu spożywczego	1,7	1,6	1,8	1,7	1,7	1,6

^a w ujęciu ilościowym

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS i Ministerstwa Finansów.

²⁵ Przetwory ziemniaczane: skrobie i produkty skrobiowe, frytki, chipsy, pozostałe produkty przemysłu ziemniaczanego.

Wskaźnik pokrycia importu eksportem przetworów ziemniaczanych w minionym pięcioleciu zmniejszył się o 1,9 p.p. (do 93,3%), samowystarczalność sektora zmniejszyła się o 11,4 p.p. (do 72%), udział eksportu w produkcji sektora zwiększył się o 23,8 p.p. do 87,8%, a udział importu w zużyciu krajowym wzrósł o 21,3 p.p. do 91,2%.

7.3. Podaż surowców i ceny produktów przetwórstwa owoców, warzyw i ziemniaków

Podaż owoców, warzyw i ziemniaków dla przetwórstwa charakteryzowała się tendencją wzrostową z wyjątkiem pojedynczych okresów, tj. 2010 rok w skupie owoców oraz lata 2009-2010 i 2013 rok w przerobie ziemniaków (tab. 7.4). W ostatnim pięcioleciu systematycznie, średnio w tempie 6,4% rocznie, wzrastał skup warzyw, który w 2013 roku był o ponad 36% większy niż w 2008 roku. Dwukrotnie zwiększył się także skup owoców dla przetwórstwa, a największe przyrosty notowano w 2009 i 2012 roku, przy średnim tempie wzrostu 16% rocznie w badanym okresie. Najmniejsze było tempo wzrostu przerobu ziemniaków, gdyż wyniosło ono 2,6% rocznie, a w 2013 roku przerobiono tylko o ponad 13% więcej tego surowca niż w 2008 roku.

Tabela 7.4. Podaż surowców i zmiany cen na rynku produktów przetwórstwa owoców, warzyw i ziemniaków

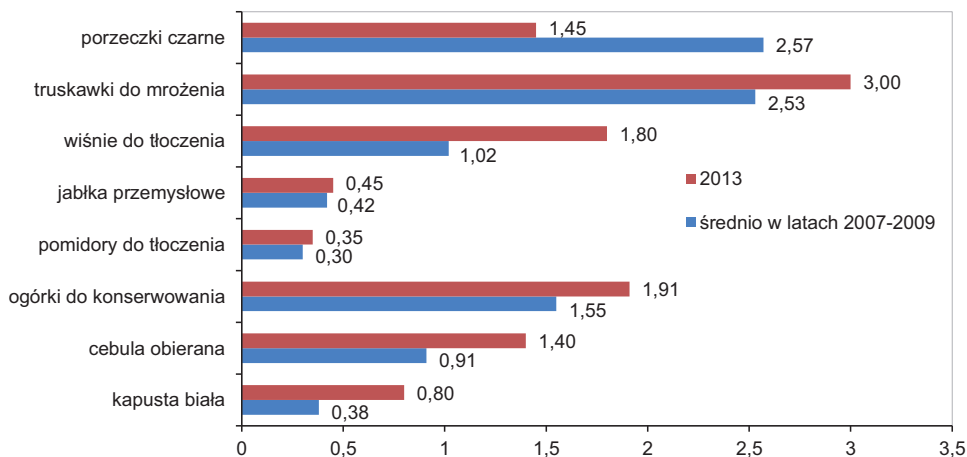
Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Skup (w tys. ton)						
warzyw	1 235,8	1 334,4	1 370,5	1 533,4	1 678,4	1 683,2
owoców	1 374,3	2 186,5	1 615,1	1 736,5	2 873,4	2 882,4
Przerób ziemniaków	1 615,0	1 576,0	1 438,0	1 611,0	1 935,0	1 834,0
Zmiany cen płaconych producentom (do przetwórstwa) w proc. rocznie:						
– kapusta biała	-38,3	31,0	155,3	-73,2	46,2	110,5
– cebula obierana	-6,0	42,3	13,5	55,6	28,6	94,4
– ogórki do konserwowania	46,8	22,5	-26,0	-14,5	10,5	39,4
– pomidory do tłoczenia	80,0	-2,8	-5,7	6,1	-5,7	6,1
– jabłka przemysłowe	-84,2	13,3	282,4	0,0	-38,5	12,5
– wiśnie do tłoczenia	-60,0	-14,3	250,0	-9,5	52,6	-37,9
– truskawki do mrożenia	-17,6	-50,0	100,0	42,9	15,0	-34,8
– porzeczki czarne	-52,0	19,4	-11,6	115,8	-57,3	-17,1
– ziemniaki przemysłowe	9,8	-5,7	-1,6	28,6	-1,1	18,0
Inflacja	4,2	3,5	2,6	4,3	3,7	0,9
Ceny żywności	6,2	4,1	2,8	5,6	4,3	2,2
Ceny detaliczne przetworów:						
– owocowych	8,4	4,4	0,4	10,0	7,6	2,4
– warzywnych	8,1	3,7	3,2	4,0	-0,02	4,0
– ziemniaczanych	5,7	3,6	3,0	4,4	0,8	1,8
Ceny zbytu produktów owocowo-warzywnych	0,5	-3,6	-3,2	9,7	3,6	-3,1

Źródło: obliczenia własne na podstawie publikowanych i niepublikowanych danych GUS oraz raportu „Rynek owoców i warzyw. Stan i perspektywy”, nr 45, seria „Analizy Rynkowe” 2014, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

Przyrost podaży surowców dla tego przetwórstwa miał miejsce w warunkach bardzo dużych wahań cen. Porównanie ceny płaconej producentom rolnym w ostatnim roku ze średnią w latach 2007-2009 wskazuje jednak na wzrost cen głównych warzyw

wykorzystywanych w przetwórstwie oraz większości owoców (rys. 7.1). Najbardziej wzrosła cena kapusty (ponad dwukrotnie), cebuli i wiśni (ponad półtorakrotnie), mniejsze wzrosty dotyczyły cen ogórków, pomidorów i truskawek, a porzeczki czarnej zmalały o połowę.

Rysunek 7.1. Porównanie cen płaconych producentom za owoce i warzywa do przetwórstwa (w zł/kg)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z raportu „Rynek owoców i warzyw. Stan i perspektywy”, nr 42 i 45, seria „Analizy Rynkowe” 2013 i 2014, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

Systematycznie wzrastały ceny konsumenta przetworów owocowych, warzywnych i ziemniaczanych, a największe tempo ich wzrostu miało miejsce w latach 2008-2009 i w 2012 roku. Najbardziej zdrożały przetwory owocowe, których ceny w 2013 roku były o 37,7% większe niż w 2008 roku, warzywne prawie o 25% i ziemniaczane o 20,8%. Tak duży wzrost cen detalicznych tych przetworów, przy minimalnym wzroście cen przetwórcy w tym okresie (o 3,3%), wskazuje na duży wzrost marży handlowej. Wystąpił proces relatywnego drożenia przetworów owocowych i warzywnych, gdyż wzrost cen detalicznych w latach 2008-2013 wyprzedzał inflację, a ziemniaczanych zrównał się z inflacją.

7.4. Produkcja przemysłu owocowo-warzywnego i ziemniaczanego

W latach 2008-2013 rozwój przetwórstwa owoców i warzyw (łącznie z ziemniakami i produkcją skrobi) był zbliżony do tempa rozwoju całego przemysłu spożywczego. W okresie tym najszybciej rozwijała się produkcja suszy ziemniaczanych, soków zagęszczonych, frytek, chipsów oraz mrożonek (tab. 7.5). W 2013 roku była ona większa niż w 2008 roku odpowiednio o 47%, 41%, 31%, 29% i o 23%. Wartość produkcji tego przetwórstwa zwiększyła się w cenach bieżących prawie o 12%, a nieco mniej w firmach składających sprawozdania finansowe o 10% oraz w przedsiębiorstwach dużych i średnich o około 8%. Natomiast w cenach stałych w 2013 roku była większa

odpowiednio o 8,8%, 7,1% i 5,4%, przy czym największy przyrost tych wartości miał miejsce w 2010 i 2012 roku (o 7-8% w cenach stałych), a spadki wystąpiły w 2009 i 2011 roku. Świadczy to o tym, że rozwój tego sektora był mało stabilny, co w dużym stopniu wynikało głównie z bardzo dużej zmienności cen surowców.

Tabela 7.5. Produkcja przetwórstwa owoców i warzyw
(łącznie z przetwórstwem ziemniaków i produkcją skrobi)

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Produkcja przetworów (w tys. ton):						
soki zagęszczone	251,1	420,4	219,3	282,2	418,7	354,4
warzywa i owoce mrożone	872,7	807,9	849,3	912,9	987,9	1 074,1
konserwy i marynaty	278,0	270,0	285,4	281,0	283,0	271,5
dżemy	54,6	54,7	56,0	60,6	62,9	57,0
frytki	156,2	161,3	178,4	173,5	209,0	204,5
chipsy	60,1	75,5	67,8	66,5	77,5	77,5
izogłukoza, glukoza i syropy	272,4	282,6	272,6	282,0	300,1	301,9
susze ziemniaczane	16,4	15,1	14,7	14,6	23,7	24,1
skrobia ziemniaczana	104,1	100,9	76,9	110,5	127,8	112,3
Wartość produkcji w cenach bieżących (w mld zł)	8,59	7,98	8,32	8,64	9,56	9,60 ^a
Zmiany produkcji w cenach stałych (w proc.)	-7,2	-3,6	7,7	-5,3	6,8	3,6 ^a
Wartość produkcji według F-01 (w mld zł)	8,97	9,42	8,06	8,92	9,42	9,43
Wartość dodana brutto ^b						
– ceny bieżące (w mld zł)	2,16	2,49	2,09	2,13	2,16	2,06
– w proc. produkcji	24,1	26,4	25,9	23,9	22,9	21,8
Nadwyżka ekonomiczna ^b (w mld zł)	0,94	1,21	0,92	0,95	0,93	0,82
– w proc. produkcji	10,5	12,8	11,4	10,7	9,9	8,7

^a szacunek, ^b dotyczy firm składających sprawozdania finansowe

Źródło: obliczenia własne na podstawie publikowanych i niepublikowanych danych GUS.

Cechą charakterystyczną tego przetwórstwa było zmniejszenie efektów działalności mierzonych wartością dodaną brutto (WDB) oraz nadwyżką ekonomiczną (Ne). Wartość tych efektów była zmienna, po krótkotrwałych wzrostach i spadkach w 2013 roku była mniejsza niż w 2008 roku. Udział tych efektów w cenie bazowej obniżył się o kilka punktów procentowych, tj. WDB zmalał o 2,3 p.p. do 21,8%, a Ne o 1,8 p.p. do 8,7%.

7.5. Zasoby czynników wytwórczych²⁶

Stan zasobów pracy w przemyśle owocowo-warzywnym (łącznie z produkcją skrobi) w ostatnim pięcioleciu miał tendencję malejącą (tab. 7.6). Zatrudnienie w firmach przemysłowych malało średnio w tempie 4% rocznie i w 2013 roku było o 19% mniejsze niż w 2008 roku, a w przedsiębiorstwach dużych i średnich obniżyło się o 4,6% rocznie. Natomiast powolny rozwój tego sektora następował w warunkach dużego zróżnicowania zmian wartości wszystkich czynników produkcji. W ostatnich trzech latach wzrastała wartość majątku trwałego w firmach składających sprawozdania finan-

²⁶ Podrozdziały dotyczące zasobów czynników wytwórczych, produktywności i efektywności oraz wyników i stanu finansowego obejmują klasy: 10.31 (przetwórstwo ziemniaków), 10.39 (przetwórstwo owoców i warzyw) oraz 10.62 (produkcja skrobi).

sowe, ale w 2013 roku była ona tylko o 7,8% większa niż w 2008 roku. Po przejściowym spadku w 2010 roku wzrastała opłata pracy i w 2013 roku była o 3,6% większa niż w 2008 roku. Dużą zmiennością charakteryzowała się wartość majątku obrotowego, a w ostatnim roku była o 5,6% niższa niż w 2008 roku. Łączne zasoby czynników wytwórczych najpierw (w latach 2008-2010) zmniejszyły się o około 9%, a później zwiększyły się o 11%.

Tabela 7.6. Zasoby czynników wytwórczych w przetwórstwie owoców, warzyw i ziemniaków (łącznie z produkcją skrobi)

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zatrudnienie firm przemysłowych (tys. osób)	30,0	27,7	26,4	25,5	25,5	24,4 ^a
w tym: duże i średnie	25,9	22,9	22,3	21,6	21,6	20,5 ^a
według F-01	27,8	26,3	24,1	23,3	23,0	22,3
Środki trwałe brutto firm dużych i średnich (w mld zł)	4,25	4,14	4,25	4,17	4,64	5,00 ^a
Majątek przedsiębiorstw według F-01 (w mld zł)	8,88	8,37	7,85	8,28	8,58	8,88
w tym: trwałe	3,70	3,66	3,24	3,45	3,54	3,99
Opłata pracy (w mln zł)	3,35	3,53	3,25	3,28	3,44	3,47
Zasoby łącznie ^b według F-01 (w mld zł)	12,23	11,90	11,10	11,56	12,02	12,35
Inwestycje (w mln zł)	439,0	359,0	314,0	368,0	385,0	367,0
Techniczne uzbrojenie pracy ^c (w tys. zł/osobę)	164,0	180,7	190,5	193,0	214,8	243,9 ^a
Majątkochłonność produkcji ^d według F-01 (w zł/zł)	0,412	0,388	0,402	0,387	0,376	0,423
Zasoby łącznie/produkcja (w zł/zł)	1,363	1,263	1,377	1,296	1,276	1,310

^a szacunek, ^b majątek trwałe i obrotowy powiększony o wartość czynnika pracy, ustalony jako ekwiwalent trzykrotnej rocznej opłaty pracy, ^c dotyczy dużych i średnich przedsiębiorstw, ^d relacja wartości majątku trwałego do wartości produkcji sprzedanej w cenach bazowych

Źródło: obliczenia własne na podstawie publikowanych i niepublikowanych danych GUS.

Takie zmiany zasobów wytwórczych, przy stosunkowo dużym spadku zatrudnienia, spowodowały wzrost technicznego uzbrojenia pracy, przy niewielkich wahaniach majątkochłonności produkcji. Równocześnie aktywność inwestycyjna podmiotów sektora w ostatnich trzech latach była względnie stabilna (na poziomie około 370-380 mln zł), choć nieco mniejsza, tj. o około 15% niż w 2008 roku, a stopa inwestowania obniżyła się do 7,3% wartości majątku trwałego, wobec ponad 10% w 2008 roku.

7.6. Produktywność i efektywność

Wydajność pracy w przetwórstwie owoców, warzyw i ziemniaków wykazywała stałą tendencję wzrostową (tab. 7.7) w tempie 6,6% rocznie, w tym 4,8% w produkcji przetworów owocowo-warzywnych, 3,9% przetworów ziemniaczanych oraz 11,2% w produkcji skrobi (rys. 7.2). Było to tempo wzrostu o 1/3 większe niż w całym przemyśle spożywczym, ale przy mniejszym (o około 38%) poziomie wydajności pracy, głównie w produkcji skrobi i przetworów owocowo-warzywnych. Przyrost wydajności pracy w produkcji przetworów owocowo-warzywnych był półtorakrotnie większy niż średniej płacy, ponad dwukrotnie większy w produkcji skrobi, ale o połowę mniejszy w przetwórstwie ziemniaków. Równocześnie obniżyła się produktywność środków trwałych, ale jej spadek (o ok. 1/10) był trzy razy mniejszy od przyrostu wydajności pracy.

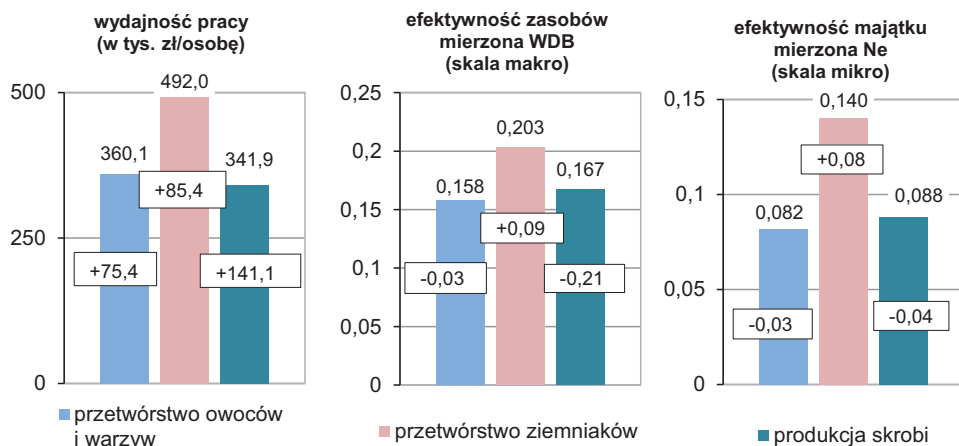
Tabela 7.7. Produktywność i efektywność przetwórstwa owoców, warzyw i ziemniaków (łącznie z produkcją skrobi)

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wydajność pracy – w cenach bieżących (w tys. zł)	286,3	288,0	315,1	338,8	374,9	393,4 ^a
w tym: firm dużych i średnich	288,7	301,2	321,6	338,8	372,8	392,9 ^a
– w cenach stałych	294,2	307,0	347,0	340,2	363,3	393,4 ^a
Produktywność środków trwałych ^b	1,759	1,666	1,687	1,755	1,736	1,611 ^a
Produktywność zasobów ^c	0,733	0,792	0,726	0,772	0,784	0,764
Efektywność mierzona WDB ^c (makro)						
– nakładów pracy	1,931	2,114	1,928	1,943	1,886	1,784
– majątku	0,243	0,297	0,266	0,257	0,252	0,232
– zasobów	0,177	0,209	0,188	0,184	0,180	0,167
Efektywność mierzona Ne ^c (mikro)						
– nakładów pracy	0,843	1,030	0,852	0,866	0,809	0,708
– majątku	0,106	0,145	0,117	0,115	0,108	0,092
– zasobów	0,077	0,102	0,083	0,082	0,077	0,066

^a szacunek, ^b dotyczy firm dużych i średnich, ^c według F-01

Źródło: obliczenia własne na podstawie publikowanych i niepublikowanych danych GUS.

Rysunek 7.2. Zróżnicowanie wydajności pracy oraz efektywności^a w przetwórstwie owoców i warzyw, ziemniaków oraz w produkcji skrobi

^a wydajność pracy obliczona dla firm przemysłowych w 2012 roku w cenach bieżących, a efektywność dotyczy firm składających sprawozdania finansowe F-01 w 2013 roku

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Obniżyła się efektywność nakładów pracy, majątku oraz zasobów zarówno w skali makro (mierzona WDB), jak i mikro (mierzona Ne). Spadek tych wskaźników w skali makro wyniósł 4,5-7,5%, a w skali mikro był dwu-, trzykrotnie większy. Poziom tych mierników w przetwórstwie owoców i warzyw oraz w produkcji skrobi był trochę mniejszy niż w przemyśle spożywczym, a w przetwórstwie ziemniaków

przekraczał średni poziom przemysłu spożywczego. Substytucja pracy żywej pracą uprzedmiotowioną w tym przetwórstwie doprowadziła do obniżenia efektywności łącznych zasobów produkcyjnych.

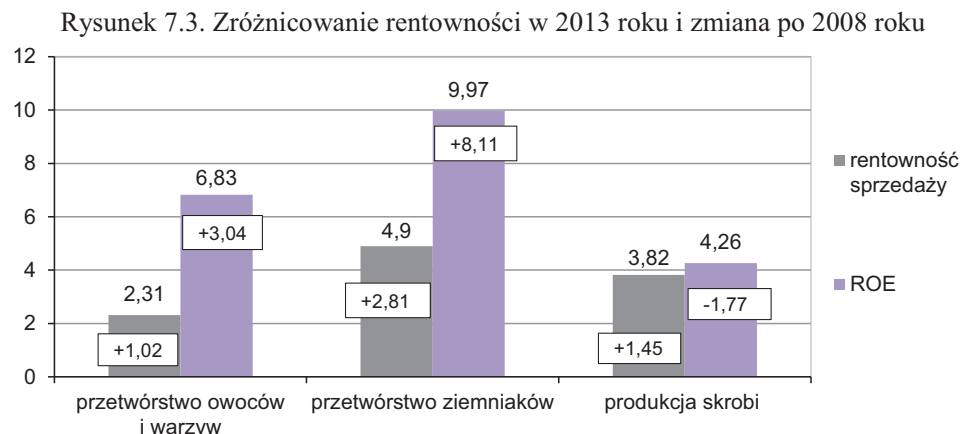
7.7. Wyniki i stan finansowy

Producenci przetworów owocowo-warzywnych (łącznie z ziemniaczanymi i produkcją skrobi) mają trwałą zdolność generowania zysków (tab. 7.8). Ich wynik finansowy był względnie stabilny przez cztery lata (350-380 mln zł). W 2013 roku obniżył się do 300 mln zł, ale był prawie dwukrotnie większy niż w 2008 roku. Natomiast rentowność zarówno sprzedaży, jak i kapitału własnego była stale mniejsza od średniej przemysłu spożywczego, choć przewyższała rentowność innych bezpiecznych zastosowań kapitału (obligacji czy lokat bankowych). Najlepsze były wyniki producentów przetworów ziemniaczanych, a ich wskaźniki przekraczały rentowność przemysłu spożywczego. W każdym z działów tego przetwórstwa nastąpiła poprawa rentowności sprzedaży (rys. 7.3).

Tabela 7.8. Wyniki finansowe producentów przemysłu owocowo-warzywnego i ziemniaczanego (łącznie z produkcją skrobi)

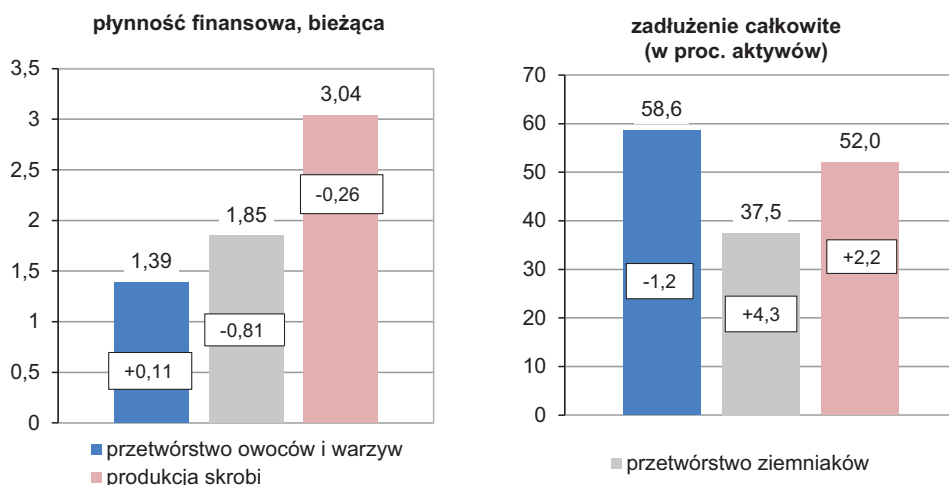
Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zysk netto (w mln zł)	168,0	368,5	360,7	358,7	384,2	305,1
Rentowność sprzedaży (w proc.)	1,59	3,23	3,99	3,62	3,67	2,83
ROE (w proc.)	3,84	8,61	9,16	9,93	9,32	7,36
Kapitał własny (w mld zł)	4,38	4,28	3,94	3,61	4,12	4,14
w tym: środki własne w obrocie	1,82	1,72	1,67	1,66	1,86	1,59
Zobowiązania (w mld zł)	4,50	4,09	3,92	4,67	4,47	4,74
w tym: krótkoterminowe	3,36	2,99	2,94	3,17	3,19	3,29
Bieżąca płynność finansowa	1,54	1,57	1,57	1,53	1,58	1,48
Zadłużenie całkowite (w proc.)	50,7	48,9	49,9	56,4	52,0	53,4

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Rysunek 7.4. Zróżnicowanie stanu finansowego w 2013 roku i zmiana po 2008 roku

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Bezpieczny był także stan finansowy wszystkich działów tego przetwórstwa. Wskaźnik bieżącej płynności finansowej nieco się obniżył, ale nadal przekraczał poziom określany przez banki jako bezpieczny i zapewniający terminową spłatę krótkoterminowych zobowiązań bankowych (rys. 7.4). Przejściowo, w latach 2009-2010, zmalał zarówno kapitał własny, jak i środki własne w obrocie, ale w ostatnich latach wzrosły te wartości, choć ich poziom z 2008 roku nie został osiągnięty. Zwiększyło się nieco zadłużenie całkowite firm tego przetwórstwa. Było ono trochę większe niż w całym przemyśle spożywczym, a największe było w przetwórstwie owoców i warzyw, gdzie przekraczało średnie zadłużenie przemysłu spożywczego o 7 p.p.

7.8. Struktura podmiotowa

W ostatnich latach struktura podmiotowa przetwórstwa owocowo-warzywnego i ziemniaczanego podlegała częstym zmianom (tab. 7.9). Liczba firm przemysłowych w 2013 roku wynosiła 325 (w 2008 roku – 351), w tym 299 działało w sektorze przetwórstwa owoców i warzyw (zmniejszenie w stosunku do 2008 roku o 31 firm), a 26 w przetwórstwie ziemniaków (zmniejszenie o 5 firm). W minionym pięcioleciu zmniejszyła się także liczba firm dużych do 16. Ich udział w zatrudnieniu sektora też się nieco zmniejszył do 32%. Z kolei udział firm dużych w wartości produkcji sektora w minionym pięcioleciu był raczej stabilny i wynosił ok. 40%.

Stan koncentracji w sektorze przetwórstwa owoców, warzyw i ziemniaków jest stabilny, jednak niezbyt wysoki. Udział firm dużych w zatrudnieniu i wartości sprzedaży nie przekracza 40% i jest odpowiednio o 7 i 14 p.p. niższy niż w przemyśle spożywczym.

Tabela 7.9. Struktura firm przemysłowych sektora owocowo-warzywnego i ziemniaczanego (łącznie z produkcją skrobi)

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba firm przemysłowych	351	305	314	311	306	325
z tego:						
– przetwórstwo owoców i warzyw	330	284	292	289	285	299
– przetwórstwo ziemniaków	21	21	22	22	21	26
w tym: firmy duże	21	20	20	19	19	16
– przetwórstwo owoców i warzyw	21	18	19	17	17	14
– przetwórstwo ziemniaków	0	2	1	2	2	2
Udział firm dużych w sektorze (w proc.) w:						
– zatrudnieniu	34,1	34,3	34,3	34,5	35,2	31,9
– wartości sprzedaży	40,0	41,2	42,0	40,7	39,9	.

Źródło: niepublikowane dane GUS i obliczenia własne.

7.9. Polski przemysł owocowo-warzywny na tle innych krajów UE²⁷

Polska jest szóstym producentem przetworów owocowo-warzywnych w UE z udziałem wynoszącym prawie 9% produkcji sektora (tab. 7.10). Ponad dwukrotnie większą produkcję mają Włochy, o 65% większą Hiszpania, o 47% Francja, o 31% Niemcy i o 15% Wielka Brytania. Produkcja tego sektora w Polsce w przeliczeniu na 1 mieszkańca (89,3 euro) jest o 41% mniejsza niż w Belgii, o 31% niż we Włoszech i o 26% niż w Hiszpanii, ale nieco wyższa od średniej UE i znacznie wyższa niż w Niemczech czy w Wielkiej Brytanii.

Tabela 7.10. Producenci przetworów owocowo-warzywnych w Polsce i w innych krajach UE w 2012 roku

Kraje	Wartość produkcji ^a (w mld euro)	Udział w UE-27 (w proc.)	Produkcja ^a na 1 mieszkańca (w euro)	Wydajność pracy ^a (w tys. euro)	Obroty ^a 1 firmy (w mln euro)
UE-27	38,72	100,00	77,17	223,75	4,91
UE-15	32,96	85,12	82,34	252,84	5,78
Włochy	7,74	19,99	130,32	336,52	4,69
Hiszpania	5,68	14,67	121,32	236,27	4,88
Francja	5,07	13,09	77,65	241,43	5,34
Niemcy	4,52	11,67	55,23	267,30	16,56
Wielka Brytania	3,94	10,18	62,06	205,96	9,29
UE-12	5,76	14,88	56,75	134,93	2,64
Polska	3,44	8,88	89,26	155,37	4,05
Węgry	1,11	2,87	111,78	156,56	2,34
Bułgaria	0,51	1,32	69,58	77,86	1,68
Rumunia	0,33	0,85	16,43	105,43	1,60
Słowacja	0,12	0,31	22,22	122,45	1,11
Litwa	0,07	0,18	23,33	87,50	2,80

^a w cenach porównywalnych, tj. ceny bieżące skorygowane parytetem siły nabywczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

²⁷ W analizie sektora ograniczono się jedynie do porównania przemysłu owocowo-warzywnego (PKD 10.39), gdyż w bazie Eurostat brakowało danych dotyczących przemysłu ziemniaczanego (PKD 10.31) i produkcji skrobi (PKD 10.62) dla większości krajów Unii Europejskiej.

Wydajność pracy w polskim przetwórstwie owocowo-warzywnym (155,4 tys. euro na 1 zatrudnionego) jest o ok. 40% niższa niż w Niemczech i średnio w UE-15, i o ponad połowę niższa niż w Belgii (399 euro) i we Włoszech (336 euro). Przeciętne obroty 1 firmy przetwórstwa owocowo-warzywnego w Polsce są o 30% niższe niż średnio w UE-15 oraz kilkakrotnie niższe niż w Belgii, Niemczech, Holandii czy Wielkiej Brytanii.

7.10. Konkluzje

Sektor przetwórstwa owoców, warzyw i ziemniaków jest jedną z ważniejszych branż polskiego przemysłu spożywczego. Rozwój produkcji tego sektora wynikał m.in. z rozwoju handlu zagranicznego przetworami owocowo-warzywnymi i produktami przemysłu ziemniaczanego. Udział eksportu tych przetworów w wartości produkcji sektora w minionym pięcioleciu wzrósł do 65,5% (w 2008 roku było to 60,6%). Wpływy z eksportu przetworów owocowo-warzywnych w analizowanym okresie zwiększyły się o 27% do 1,7 mld euro. Import wzrósł o 38% do 753 mln euro. Tym samym sektor ten odznaczał się wysoką samowystarczalnością, która wzrosła do 164% (2013 rok). Sektor przetwórstwa ziemniaków również charakteryzował się tendencją wzrostową w handlu zagranicznym (eksport wzrósł o 70%, import o 77%), jednak w tym sektorze od lat mamy deficyt w handlu, a samowystarczalność poniżej 100%.

Rozwój przetwórstwa owoców, warzyw i ziemniaków następował w warunkach bardzo dużej zmienności cen płaconych producentom rolnym, a ceny większości owoców i warzyw w 2013 roku były większe od średnich w latach 2007-2009. Następował proces kurczenia się marż przetwórczych, gdyż ceny producenta wzrastały tylko w latach 2011-2012, a w pozostałych notowano spadki.

Wzrost produkcji osiągnięto przy malejącym zatrudnieniu, ale przy rosnącej wartości majątku trwałego, czyli coraz większym technicznym uzbrojeniu pracy. Umożliwiło to duży wzrost wydajności pracy (w cenach stałych o 1/3). Równocześnie firmy te ostrożnie inwestowały, o czym świadczy spadek stopy inwestowania o około 3 p.p. do 7,3%. Przyrost wydajności pracy był tylko w 1/3 opłacony przyrostem średniej płacy. Wzrost zasobów i spadek względnego poziomu WDB i Ne przyczyniły się do obniżenia ich efektywności, ale jej poziom jest podobny jak średnio w przemyśle spożywczym.

Względnie dobre i stabilne wyniki ekonomiczno-finansowe sektora, przy bardzo dużych wahaniami cen surowca, świadczą o oszczędnym gospodarowaniu wszystkimi środkami produkcji, co tworzy solidne podstawy do utrzymania wysokiej konkurencyjności sektora i świadczy o umiejętności dostosowania się podmiotów do zmieniającego się otoczenia rynkowego. W strukturze podmiotowej sektora owocowo-warzywnego i ziemniaczanego dominują firmy małe (95% ogółu firm przemysłowych sektora). Udział firm dużych w zatrudnieniu w tym sektorze wynosi ponad 30%, a w wartości produkcji 40%, co świadczy o niezbyt wysokim poziomie koncentracji.

Słabnie pozycja sektora przetwórstwa owoców, warzyw i ziemniaków w handlu zagranicznym i przemyśle spożywczym. Jest to konsekwencja malejącej efektywności tego sektora.

8. Przemysł piekarski

8.1. Popyt krajowy

Dane GUS o spożyciu pieczywa w gospodarstwach domowych według badań budżetów rodzinnych wskazują na stały spadek spożycia pieczywa świeżego oraz względną stabilizację spożycia wyrobów ciastkarskich (świeżych). W ciągu pięciu lat spożycie pieczywa obniżyło się prawie o 20% do ok. 50 kg na 1 mieszkańca. Jest to kontynuacja wieloletniej tendencji spadkowej, gdyż spożycie pieczywa jest obecnie o ok. 50% niższe niż w końcu lat osiemdziesiątych. Natomiast spożycie wyrobów ciastkarskich utrzymuje się od kilku lat na poziomie prawie 8 kg na 1 mieszkańca (0,65 kg miesięcznie) i ok. 300 tys. ton rocznie (tab. 8.1). Elastyczność dochodowa popytu na pieczywo jest ujemna i wynosi $-0,03$, a na wyroby ciastkarskie jest wciąż dość wysoka $(+0,38)^{28}$.

Tabela 8.1. Spożycie i zużycie krajowe produktów przemysłu piekarskiego

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Spożycie w gospodarstwach domowych (w kg/miesiąc/osobę)						
pieczywa	5,06	4,85	4,67	4,46	4,35	4,13
wyrobów ciastkarskich	0,66	0,65	0,65	0,63	0,62	0,65 ^a
Zużycie krajowe ^b (w tys. ton)						
pieczywo świeże	2 662,5	2 556,7	2 481,2	2 369,6	2 311,2	2 194,3
w tym: z produkcji przemysłowej	1 636,6	1 616,5	1 618,8	1 535,1	1 595,2	1 662,1
wyroby ciastkarskie	302,0	298,0	300,3	291,1	286,4	300,3

^a szacunek na podstawie danych o spożyciu innych produktów piekarskich, ^b spożycie w gospodarstwach domowych powiększone o 15% na spożycie zbiorowe i straty

Źródło: dane GUS o wynikach badania budżetów rodzinnych i obliczenia własne.

Inną cechą rynku piekarskiego jest względna stabilizacja krajowego zużycia pieczywa z produkcji przemysłowej na poziomie ok. 1,6 mln ton. Oznacza to istotną zmianę strukturalną polegającą na rosnącym udziale producentów przemysłowych w dostawach pieczywa świeżego oraz dość gwałtowne obniżenie podaży (i popytu) pieczywa wytwarzanego w lokalnych piekarniach.

8.2. Popyt eksporterów

Produkcja pieczywa świeżego zorientowana jest głównie na rynek krajowy, gdyż udział eksportu w produkcji wynosi tylko 10%. Wprawdzie ma on szybką tendencję wzrostową, gdyż eksport wszystkich produktów piekarskich (tab. 8.2) w latach 2008-2013 zwiększył się o ok. 50%, a pieczywa świeżego nawet o 75%, ale ich udział w eksporcie rolno-spożywczym jest mały i wynosi odpowiednio 3,8 i 1,5%. Sektor osiąga

²⁸ Por. *Popyt na żywność*, [w:] *Analiza...*, op. cit., s. 248.

znaczące dodatnie saldo obrotów (odpowiednio prawie 0,5 mld euro i 150 mln euro), które jest jednak mało stabilne.

Tabela 8.2. Wyniki handlu zagranicznego pieczywem

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Eksport pieczywa ^a (w tys. ton)	221,2	221,5	239,4	266,8	287,5	329,7
w tym: świeżego	99,6	100,2	114,2	133,8	155,5	174,4
Import pieczywa ^a (w tys. ton)	82,3	90,6	98,3	105,5	120,1	143,1
w tym: świeżego	52,4	53,7	58,1	68,0	75,7	91,9
Eksport pieczywa ^a (w mln euro)	560,2	474,2	520,0	580,2	639,0	763,6
w tym: świeżego	247,6	173,4	199,0	236,9	275,3	305,9
Import pieczywa ^a (w mln euro)	174,5	177,9	192,9	210,5	240,8	289,8
w tym: świeżego	91,3	89,8	95,8	116,7	127,3	161,5
Saldo (w mln euro)	358,7	296,3	327,1	369,7	398,2	473,8
w tym: świeże	156,3	83,4	103,2	120,2	148,0	144,4
Wskaźniki sektora piekarskiego ^b (w proc.)						
– pokrycia importu eksportem	271,2	193,1	207,7	203,0	216,3	189,4
– samowystarczalności ^c	102,9	102,9	103,5	104,3	105,0	105,0
– udziału eksportu w produkcji ^c	5,9	6,0	6,8	8,4	9,3	10,0
– udziału importu w zużyciu krajowym ^c	3,2	3,3	3,4	4,5	4,7	5,5

^a dotyczy pieczywa świeżego i trwałego pieczywa cukierniczego, ^b dotyczy części przemysłowej sektora, bez pieczywa cukierniczego, ^c w ujęciu ilościowym

Źródło: dane Ministerstwa Finansów i obliczenia własne.

Mierniki pozycji konkurencyjnej polskich producentów pieczywa wskazują na wysoką, choć obniżającą się, wartość wskaźnika pokrycia importu eksportem oraz na rosnącą nadwyżkę produkcji nad zużyciem krajowym, a także na zwiększający się udział eksportu w produkcji i importu w zużyciu krajowym. Ich poziom jest niski i oznacza niewielkie umiędzynarodowienie omawianego sektora. Może to także oznaczać, że rosnąca aktywność producentów pieczywa nie jest w stanie kompensować skutków słabnącego popytu krajowego.

8.3. Podaż surowców i ceny produktów przetwórstwa zbóż

Podaż produktów przemiału zbóż (produkcja i zużycie krajowe) były ostatnio bardzo stabilne (tab. 8.3), przy słabej tendencji wzrostowej (niespełna 1% rocznie). Przemysłowa produkcja mąk i ich zużycie krajowe wzrosły z ok. 2,3 mln ton do 2,4 mln ton, przy czym obroty handlowe (eksport i import) nie przekraczały 150 tys. ton rocznie. Względna stabilność podaży surowców miała miejsce w warunkach dużych wahań cen na rynku zbóż i produktów przetwórstwa zbóż. Największe wahania cen miały miejsce w skupie zbóż (od -25,9% do +41,4% rocznie), a w 2013 roku były one wyższe niż w 2008 roku o 22%.

Duża była także zmienność cen zbytu produktów przemiału (od -14,2% do 28,1% rocznie), ale średni wzrost tych cen wynosił tylko 2,0% rocznie. Mniejsze, choć też znaczące, były zmiany cen detalicznych pieczywa i wyrobów ciastkarskich, a najbardziej stabilne były ceny zbytu produktów piekarskich. Równocześnie produkty pie-

karskie stale relatywnie drożały, gdyż wzrost ich cen detalicznych (o ok. 3,5-4,0% rocznie) był w ostatnich latach o 1/3 wyższy od inflacji oraz przynajmniej dwukrotnie większy niż cen surowców (mąk). Najwolniejszy wzrost cen zbytu producentów pieczywa (tylko o 1,5% rocznie) oznacza kurczenie się marż przetwórczych w piekarnictwie, przy znaczącym wzmacnianiu pozycji i marż firm handlowych.

Tabela 8.3. Podaż surowców i zmiany cen na rynku produktów przetwórstwa zbóż

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Podaż (w tys. ton)						
Produkcja mąk	2 316,7	2 451,8	2 437,3	2 426,8	2 438,4	2 467,0
w tym: pszennych	2 093,7	2 228,7	2 230,2	2 204,4	2 207,4	2 229,6
żytnich	218,0	217,6	200,9	215,9	218,5	220,6
Zużycie krajowe mąk	2 321,5	2 389,0	2 401,1	2 388,6	2 427,3	2 436,3
Zmiany cen w proc. rocznie						
Inflacja	4,2	3,5	2,6	4,3	3,7	0,9
Ceny detaliczne						
pieczywa	12,9	3,1	3,5	12,0	2,3	0,5
wyrobów ciastkarskich	8,3	4,4	2,9	5,9	3,6	1,7
Ceny zbytu: produktów piekarskich	.	-0,7	0,0	5,3	2,2	0,5
produktów przemiału	-0,3	-14,2	6,7	28,1	-2,6	-2,5
Cena skupu zbóż ^a (w zł/t)	-9,5	-25,9	24,4	41,1	6,8	-11,9

^a średnia 0,9 kg pszenicy i 0,1 kg żyta

Źródło: dane GUS i obliczenia własne.

8.4. Produkcja przemysłu piekarskiego

Spadek popytu krajowego wywołuje stałą tendencję spadkową łącznej produkcji pieczywa świeżego, ale jej uprzemysławianie prowadzi do względnej jej stabilizacji w firmach przemysłowych, która od kilku lat utrzymuje się na poziomie 1,6-1,7 mln ton (tab. 8.4). Dość stabilna jest produkcja pieczywa pszennego (nieco ponad 0,5 mln ton rocznie), przy niewielkim obniżeniu produkcji pieczywa żytniego i wzroście produkcji pieczywa mieszanego. W ostatnich latach zwiększyła się produkcja wyrobów ciastkarskich, która w 2013 roku była o 29% wyższa niż w 2008 roku. Jest to wynik rosnącego eksportu tych wyrobów.

Szybszy był wzrost wartości produkcji tego przemysłu w części przemysłowej sektora. Jej wartość w cenach bieżących zwiększyła się o 35%, a w cenach stałych o 25%. Jeszcze szybszy był wzrost wartości produkcji w dużych i średnich firmach oraz w przedsiębiorstwach składających sprawozdania finansowe. Są to zmiany znacznie większe niż wolumenu produkcji, co może oznaczać, że nastąpiło duże zróżnicowanie oferty asortymentowej pieczywa, zwiększające jej atrakcyjność.

Inną cechą sektora jest duża zbieżność zmian wartości produkcji sprzedanej, wartości dodanej brutto (WDB) i nadwyżki ekonomicznej (Ne) oraz wysoki i dość stabilny udział tych miar efektów w wartości produkcji sprzedanej. Udział WDB w całym badanym okresie wynosił prawie 40%, a Ne średnio ok. 16% (od 14% do

17,5%). Jest to poziom efektów rzadko osiągany w innych branżach przemysłu spożywczego; w 2013 roku WDB wyższa była tylko w przemyśle cukrowniczym, a Ne także w spirytusowym.

Tabela 8.4. Produkcja przemysłu piekarskiego

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Produkcja pieczywa świeżego łącznie ^a (w tys. ton)	2 709,7	2 603,4	2 537,3	2 435,4	2 391,0	2 276,8
w tym: produkcja przemysłowa	1 683,8	1 663,0	1 674,9	1 600,9	1 675,0	1 744,6
w tym: pieczywo żytnie	103,6	93,0	86,9	87,4	94,3	87,7
pieczywo pszenne	522,0	539,0	521,6	519,8	531,1	518,1
Przemysłowa produkcja wyrobów ciastkarskich (w tys. ton)	192,3 ^b	190,6	205,6	208,5	268,0	248,0
Wartość produkcji sprzedanej (w mld zł)	8,70	8,90	9,95	10,47	11,04	11,75 ^c
w tym: firmy duże i średnie	3,81	3,78	4,44	4,93	5,33	5,80 ^c
według F-01	4,48	4,43	5,03	5,61	6,17	6,73
Zmiana wartości produkcji sprzedanej w cenach stałych (w proc.)	.	3,0	11,8 ^d	-0,1	3,2	5,8
Wartość dodana brutto ^e (WDB) (w mld zł)	1,77	1,84	1,98	2,00	2,22	2,60
Nadwyżka ekonomiczna ^e (Ne) (w mln zł)	739	744	812	787	885	1 176

^a iloczyn spożycia w gospodarstwach domowych i liczby mieszkańców, powiększony o 15% na spożycie zbiorowe i straty oraz o saldo handlu zagranicznego, ^b rok 2007, ^c szacunek własny, ^d tak duży wzrost wartości produkcji sektora w 2010 roku mógł być wynikiem zwiększenia próby badanej przez GUS, gdyż w tymże roku dane GUS wskazują także na znaczące zwiększenie zatrudnienia oraz liczebności firm przemysłowych, które w następnych latach powróciły do stanu z 2009 roku (por. z tab. 8.5 i 8.8), ^e dotyczy firm składających sprawozdania finansowe F-01

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

8.5. Zasoby pracy i kapitału

Zatrudnienie w całym przemyśle piekarskim – poza przejściową zwyżką w 2010 roku – utrzymuje się na poziomie ok. 80 tys. pracowników, ale zwiększyło się o ok. 10% w dużych i średnich firmach oraz w przedsiębiorstwach składających sprawozdania finansowe (tab. 8.5). W tych ostatnich nastąpił znaczący wzrost opłaty pracy (o 39% od 2008 roku). Jeszcze szybciej zwiększała się wartość środków trwałych i majątku przedsiębiorstw; w dużych i średnich firmach wartość początkowa środków trwałych w 2012 roku była o 50% wyższa niż w 2008 roku, majątek przedsiębiorstw (według F-01) w ciągu pięciu lat zwiększył się dwukrotnie. Łączne zasoby czynników produkcji w 2013 roku były o 63,5% większe niż w 2008 roku. W tym sektorze znaczący był wzrost według F-01 nie tylko majątku trwałego (o 100%), lecz także obrotowego (o 62,5%) i zasobów pracy (jej opłaty według F-01 o 39%). Równocześnie przez cztery lata (2009-2012) firmy tego sektora ostrożnie inwestowały i tylko w dwóch latach (2008 i 2013) stopa inwestowania była bardzo wysoka (ponad 15%).

Skutkiem rosnącego zaangażowania czynników produkcji jest wzrost nie tylko technicznego uzbrojenia pracy (o 8% rocznie), lecz także majątkochłonności (o ok. 4,5%) czy zasobów w przeliczeniu na jednostkę produkcji (o 2% rocznie).

Tabela 8.5. Zasoby czynników produkcji w przemyśle piekarskim

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zatrudnienie firm przemysłowych (w tys. osób)	77,2	80,9	86,2	80,0	78,0	77,9
w tym: dużych i średnich firm	29,9	30,3	33,1	32,9	33,0	34,7
według F-01	33,4	33,0	33,2	33,9	34,7	36,3
Środki trwałe brutto ^a (w mld zł)	2,28	2,28	2,92	3,32	3,43	.
Majątek według F-01 (w mld zł)	2,86	2,73	3,32	3,63	4,21	5,41
w tym: trwałe	1,90	1,78	2,21	2,41	2,83	3,85
Opłata pracy według F-01 (w mln zł)	988	1 057	1 122	1 158	1 293	1 374
Zasoby łącznie ^b (w mld zł)	5,83	5,90	6,69	7,11	8,09	9,53
Inwestycje – w mln zł (według F-01)	399	316	332	282	346	584
– w proc. środków trwałych ^a	17,5	13,9	11,4	8,5	10,1	15,8 ^c
Techniczne uzbrojenie pracy ^a (w tys. zł)	76,2	75,2	88,2	100,9	103,9	.
Majątkochołność produkcji ^d (w zł/zł)	0,64	0,62	0,66	0,65	0,68	0,80
Zasoby/produkcja (w zł/zł)	1,30	1,33	1,33	1,27	1,31	1,42

^a dotyczy dużych i średnich przedsiębiorstw, ^b majątek plus trzykrotność rocznej opłaty pracy, ^c szacunek, ^d relacja wartości majątku trwałego i obrotowego do wartości produkcji sprzedanej w cenach bazowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

8.6. Produktywność i efektywność sektora

Produkcja pieczywa jest pracochłonnym działem przemysłu spożywczego i dlatego wydajność w tym sektorze jest niska. Wynosi ona 150 tys. zł (tab. 8.6) i jest ponad trzykrotnie niższa od średniej przemysłu spożywczego. W ostatnich latach zwiększała się ona w tempie 4,5% rocznie (w cenach stałych), tj. nieco wolniej niż w całym przemyśle spożywczym. Równocześnie zmniejszyła się produktywność majątku i zasobów, ale wolniej od przyrostu wydajności pracy. Wzrost średniej płacy był mniejszy niż wydajności pracy, ale stopa opłacenia wzrostu wydajności pracy podwyżką średnich płac była wysoka, gdyż wynosiła 75%. Jednak w dalszym ciągu średnia płaca w przemyśle piekarskim jest o 29% niższa niż w całym przemyśle spożywczym.

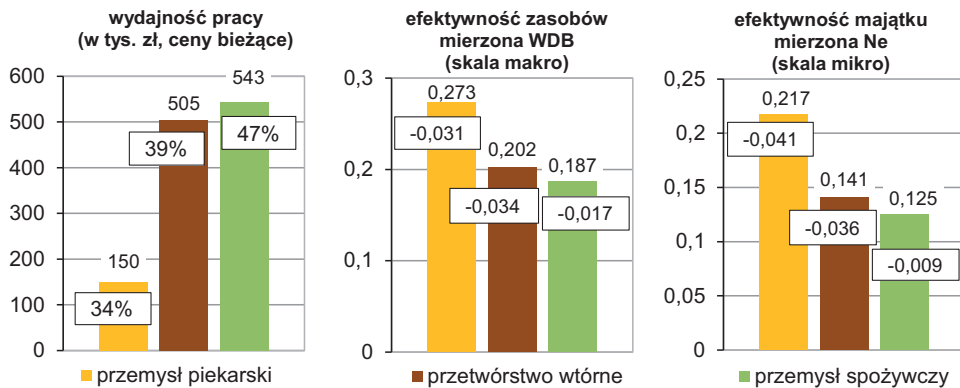
Tabela 8.6. Produktywność i efektywność przemysłu piekarskiego

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wydajność pracy (w tys. zł)						
– w cenach bieżących ^a	112,7	110,0	115,4	130,9	141,5	150,8
– w cenach stałych	121,1	119,0	124,8	134,4	142,3	150,8
– w dużych i średnich firmach, ceny bieżące	127,4	124,8	134,1	149,8	161,5	167,1
Produktywność (w zł/zł)						
– majątku trwałego ^b	1,67	1,66	1,52	1,48	1,55	.
– zasobów ^c	0,77	0,75	0,75	0,79	0,76	0,71
Efektywność mierzona WDB ^c (w zł/zł)						
– nakładów pracy	1,79	1,74	1,76	1,73	1,72	1,89
– majątku	0,619	0,673	0,596	0,551	0,527	0,481
– zasobów	0,304	0,312	0,296	0,281	0,274	0,273
Efektywność mierzona Ne ^c (w zł/zł)						
– nakładów pracy	0,748	0,704	0,724	0,680	0,684	0,856
– majątku	0,258	0,273	0,245	0,217	0,210	0,217
– zasobów	0,127	0,126	0,121	0,111	0,109	0,123

^a dotyczy wszystkich firm przemysłowych, ^b dotyczy firm dużych i średnich, ^c według F-01

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Rysunek 8.1. Porównanie wybranych mierników przemysłu piekarskiego, wtórnego przetwórstwa i przemysłu spożywczego (stan w 2013 roku i zmiana po 2008 roku)

Źródło: obliczenia własne na podstawie publikowanych i niepublikowanych danych GUS.

W przemyśle piekarskim zwiększyła się efektywność nakładów pracy, a zmniejszyła się efektywność majątku i zasobów, zarówno w skali makro (według WDB), jak i w skali mikro (według Ne). Efektywność majątku obniżyła się odpowiednio o 22% i 16%, a zasobów o 10% i 3%, ale ich poziom jest jeszcze o ok. 75% (majątku) lub o 46% wyższy niż w całym przemyśle spożywczym. Natomiast efektywność nakładów pracy w piekarnictwie jest tylko o 10-15% mniejsza od średniej przemysłu spożywczego. Podobne różnice występują między efektywnością przemysłu piekarskiego i przetwórstwa wtórnego (rys. 8.1).

8.7. Wyniki i stan finansowy

Przemysł piekarski charakteryzuje się wysoką rentownością oraz stabilnym i bezpiecznym stanem finansowym. Średnia rentowność (netto) sprzedaży wynosiła ponad 7% i była prawie dwukrotnie wyższa od średniej przemysłu spożywczego. Dotyczy to także rentowności kapitału własnego, która w przemyśle piekarskim wynosiła średnio ok. 25% i w całym minionym pięcioleciu była 4-5 razy wyższa od zysków z innych bezpiecznych zastosowań kapitału (depozytów czy obligacji). W tym okresie prawie dwukrotnie zwiększyła się kwota zysku netto i wartość kapitału własnego. Utrzymuje się dość bezpieczny poziom bieżącej płynności finansowej i dość niskie zadłużenie całkowite. Kapitał obcy finansuje nieco mniej niż 50% aktywów przedsiębiorstw, a środki własne w obrocie finansują ok. 20% majątku obrotowego. Istotne jest także to, że dobre wyniki osiąga ponad 85% firm, a ich udział w obrotach sektora przekracza 90% (92,4% w 2013 roku). Tak więc wysoka rentowność i bezpieczny stan finansowy są zjawiskami, które nie zagrażają kontynuowaniu i rozwijaniu działalności przez większość firm przemysłowych, wytwarzających pieczywo świeże i wyroby ciastkarskie.

Tabela 8.7. Zysk netto, rentowność i stan finansowy producentów pieczywa

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zysk netto (w mln zł)	398	461	466	395	489	738
Rentowność sprzedaży (w proc.)	7,21	8,66	7,91	5,98	6,74	9,25
ROE	27,2	29,2	25,7	20,9	23,7	26,4
Kapitał własny (w mld zł)	1,46	1,58	1,81	1,89	2,06	2,80
Zobowiązania (w mld zł)	1,40	1,15	1,51	1,75	2,15	2,61
Bieżąca płynność finansowa	1,11	1,42	1,30	1,25	1,21	1,24
Zadłużenie całkowite (w proc.)	49,0	42,1	45,5	48,1	51,1	48,2

Źródło: obliczenia własne według niepublikowanych danych GUS.

Rysunek 8.2. Wskaźniki finansowe przemysłu piekarskiego, wtórnego przetwórstwa i przemysłu spożywczego (stan w 2013 roku i zmiany po 2008 roku)

Źródło: obliczenia własne według niepublikowanych danych GUS.

8.8. Struktura podmiotowa sektora

Przemysł piekarski należy do działów przemysłu spożywczego o najniższej koncentracji. W tym sektorze czynnych jest prawie 6 tys. piekarni i 3150 ciastkarni²⁹. Działa ok. 3 tys. firm przemysłowych (tab. 8.8), a z danych Eurostat wynika, że produkcję piekarską prowadzi jeszcze prawie 3 tys. firm mikro. Stanowi to 50% zarówno czynnych w przemyśle spożywczym firm przemysłowych, jak i firm mikro. Podobnie jest w wielu innych krajach UE, takich jak Włochy, Francja czy Niemcy. Liczba firm przemysłowych wytwarzających pieczywo jest dość stabilna, ale dwukrotnie zwiększyła się liczba firm dużych (zatrudniających 250 i więcej osób), a stale obniża się liczebność firm mikro (z ok. 4150 w 2000 roku do 2600 w 2008 roku i 2950 w 2012 roku).

Tabela 8.8. Firmy przemysłowe produkujące pieczywo świeże (PKD 10.71)

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba firm przemysłowych	3 183	2 954	3 262	2 925	2 806	3 081
w tym: dużych	13	18	20	19	19	26
Udział firm dużych (w proc.) w:						
– zatrudnieniu	6,5	8,0	8,9	9,2	9,5	12,4
– produkcji	11,1	13,6	15,2	17,5	19,5	.

Źródło: niepublikowane dane GUS i obliczenia własne.

²⁹ Według *Rocznika Statystycznego Rolnictwa 2013*, GUS, Warszawa 2013, s. 340.

O niskiej koncentracji produkcji przemysłu piekarskiego świadczy udział firm dużych w zatrudnieniu sektora, wynoszący tylko 12,4%, a w produkcji sektora – jeszcze nie przekracza 20%. Te mierniki koncentracji zwiększyły się dwukrotnie (od 2008 roku), ale ich poziom jest ponad trzykrotnie niższy od średnich w całym przemyśle spożywczym. Największa firma piekarska, zajmująca 975 pozycję w Rankingu 2000 „Rzeczpospolitej”³⁰, osiągnęła w 2013 roku przychody ze sprzedaży w kwocie 278 mln zł, co stanowi tylko ok. 2,5% produkcji sprzedanej sektora.

8.9. Stan polskiego przemysłu piekarskiego na tle innych krajów UE

Polska jest piątym w Unii Europejskiej producentem pieczywa, z udziałem 7,4%. Przynajmniej dwukrotnie większa jest produkcja tej żywności w Niemczech i Francji, a zbliżona do naszego poziomu w Wielkiej Brytanii, Włoszech i Hiszpanii. Produkcja sektora w przeliczeniu na 1 mieszkańca w Polsce jest o ok. 30% niższa niż w Niemczech i we Francji, nieco niższa niż w Holandii i od średniej unijnej, a w większości pozostałych krajów jest ona znacząco niższa. Do czołówki europejskich producentów pieczywa należymy także pod względem wydajności pracy i stopnia koncentracji produkcji. Wśród krajów wymienionych w tabeli 8.9 wyższą wydajność pracy o ok. 30% osiąga tylko przemysł piekarski Wielkiej Brytanii, Hiszpanii i Włoch, a w mniejszym stopniu także Holandii i Francji. Większe obroty 1 przeciętnej firmy były tylko w Wielkiej Brytanii, Niemczech i Holandii.

Tabela 8.9. Przemysł piekarski w Polsce na tle innych członków UE w 2012 roku

Kraje	Wartość produkcji ^a (w mld euro)	Udział w produkcji UE (w proc.)	Wartość produkcji ^a w przeliczeniu na:		
			1 mieszkańca (w euro)	1 pracownika (w tys. euro)	1 firmę (w mln euro)
UE-27	77,70	100,0	155,6	67,2	0,56
UE-15	65,14	83,8	163,6	70,7	0,54
Niemcy	18,26	23,5	224,0	51,1	1,35
Francja	14,33	18,4	225,1	77,5	0,35
Wielka Brytania	6,88	8,9	108,6	98,8	3,27
Włochy	6,79	8,7	113,8	92,1	0,23
Hiszpania	5,22	6,7	110,2	88,9	0,52
Holandia	2,73 ^b	3,5	162,8	78,8	1,15
UE-12	12,56	16,2	124,6	54,9	0,74
Polska	5,74	7,4	149,1	72,6	0,99
Rumunia	2,06	2,7	109,2	33,7	0,51
Czechy	1,14 ^b	1,5	107,5	.	.
Węgry	0,92	1,2	92,3	40,0	0,65
Bułgaria	0,80	1,0	109,7	36,1	0,31
Słowacja	0,59	0,8	109,3	49,7	0,61

^a w cenach porównywalnych, tj. ceny bieżące skorygowane parytetem siły nabywczej, ^b szacunek na podstawie danych za 2010 rok

Źródło: obliczenia M. Tereszczuk na podstawie danych Eurostat.

³⁰ Ranking „Rzeczpospolitej” Lista 2000 polskich przedsiębiorstw i eksporterów, „Rzeczpospolita”, 28.10.2014 r.

Polska należała do krajów Unii Europejskiej o najwyższym tempie wzrostu produkcji tego sektora: w latach 2000-2012 w UE-15 zwiększyła się ona o 30%, w tym we Francji o 50%, a w Polsce ponad dwukrotnie. Oznacza to, że polski przemysł piekarski wzmocnił swoją pozycję w Unii Europejskiej.

8.10. Konkluzje

Przemysł piekarski działa w warunkach malejącego popytu na pieczywo świeże, niskiej dynamiki cen producenta pieczywa, dużych wahań cen surowców i kurczącej się marży przetwórczej oraz rosnącej marży handlowej. Sektor ten jest zorientowany na krajowego konsumenta, choć szybko wzrasta popyt eksporterów, ale mierniki pozycji konkurencyjnej i umiędzynarodowienia działalności są w tym sektorze bardzo niskie.

Procesy dostosowawcze producentów pieczywa do trudnych uwarunkowań rynkowych polegały na zwiększaniu udziału firm przemysłowych w produkcji pieczywa. Wymagało to skupienia wysiłku tych firm na konkurowaniu z lokalnymi piekarniami i sieciami handlowymi, głównie asortymentem i ceną.

Wyniki ekonomiczne piekarnictwa są dobre. Mimo kurczącej się marży przetwórczej, utrzymano wysoką rentowność sektora oraz duży i stabilny udział w cenie producenta wartości dodanej i nadwyżki operacyjnej. Wymagało to oszczędnego gospodarowania przedmiotami produkcji (materiałami, surowcami, energią, usługami i pracą). Osiągnięto dalszy wzrost wydajności pracy, opłacony jednak podwyżką wynagrodzeń i technicznego uzbrojenia pracy.

9. Przemysł cukierniczy³¹

9.1. Popyt krajowy

Z badań M. Kwasek wynika, że elastyczność dochodowa popytu na produkty cukiernicze jest wciąż relatywnie wysoka, gdyż współczynniki średnio wynoszą: wyroby ciastkarskie 0,383, wyroby cukiernicze 0,349, a w najniższej grupie dochodowej odpowiednio: 1,177 i 1,072³². Oznacza to, że wzrost średnich dochodów o 1% zwiększa popyt prawie o 0,4%, a w najniższych grupach dochodowych o ponad 1%. Zależność tę potwierdza rozliczenie zużycia krajowego (tab. 9.1), według którego łączny popyt krajowy na pieczywo cukiernicze i na słodczyce (z kakao i bez kakao) w 2013 roku był o 16% wyższy niż w 2008 roku, przy czym stałą tendencję wzrostową wykazywało zużycie krajowe wyrobów cukierniczych bez kakao (prawie o 50%), a zużycie pieczywa cukierniczego i wyrobów czekoladowych, po przejściowych spadkach w latach 2009-2011, zwiększyło się w tym czasie po ok. 11-14%.

Tabela 9.1. Spożycie i zużycie krajowe wyrobów cukierniczych

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zużycie krajowe ^a (w tys. ton)						
– pieczywo cukiernicze	477,1	537,1	516,9	503,5	581,8	546,1
– czekolada i inne wyroby	288,7	272,5	228,7	275,3	289,5	321,2
– wyroby bez kakao	65,8	69,6	85,6	93,2	93,0	97,4
Spożycie domowe ^b (w kg/osobę/miesiąc)						
– wyroby ciastkarskie	0,66	0,65	0,65	0,63	0,62	.
– czekolady	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09	0,15
– inne wyroby cukiernicze	0,25	0,25	0,25	0,25	0,23	0,23
Dostawy na rynek ^c (w tys. ton)						
– czekolada i wyroby	238	214	184	188	215	213
– cukierki	23,3	18,7	35,0	35,0	29,6	26,0

^a rozliczenie: produkcja + import – eksport, ^b według badań budżetów gospodarstw domowych GUS, ^c według danych GUS publikowanych w: *Rynek Wewnętrzny* i „Biuletyny Statystyczne”

Źródło: dane GUS i obliczenia własne.

Tendencji wzrostowych popytu na te produkty nie potwierdzają badania spożycia wyrobów cukierniczych w gospodarstwach domowych, ani też informacje o dostawach na rynek krajowy. Z tych danych wynika, że w ostatnich latach zwiększył się tylko popyt na czekolady, a na pozostałe wyroby cukiernicze był stabilny lub nawet się obniżał. Słabą stroną tych danych GUS jest jednak to, że nie uwzględniają one wielu nowych asortymentów wyrobów cukierniczych, które zmieniły strukturę podaży i popytu tych produktów.

³¹ Przyjęto, że przemysł ten obejmuje produkcję sucharów i herbatników (10.72) oraz produkcję kakao, czekolady i wyrobów cukierniczych (10.82).

³² Por. *Popyt na żywność*, [w:] *Analiza...*, op. cit., s. 248.

Podobnie popyt na wyroby cukiernicze oceniany jest przez Nielsena³³, który podaje, że rynek słodczy rośnie w tempie 3-5% rocznie. Według tej firmy jego wartość przekracza 6 mld zł, przy czym w strukturze popytu największy jest udział czekolady, pralin i wyrobów żelowych. Spożycie słodczy jest w Polsce jeszcze ponad dwukrotnie mniejsze niż w Niemczech, Wielkiej Brytanii i Szwajcarii, co wskazuje na duże możliwości rozwoju tego rynku.

9.2. Popyt eksporterów

Głównym czynnikiem rozwoju sektora – mimo rosnącego popytu krajowego – był eksport. W ostatnim pięcioleciu eksport wszystkich produktów sektora zwiększył się ilościowo z 300 do ok. 500 tys. ton (o 67%), wartościowo z niespełna 1 mld euro do ponad 1,8 mld euro (tj. o 90%), a eksport netto z 330 mln euro do 859 mln euro, tj. o 160% (por. tab. 9.2). Szczególnie szybko wzrastał eksport wyrobów czekoladowych, który w 2013 roku był ponad dwukrotnie większy niż w 2008 roku, przy 2,5-krotnie większej jego wartości, a saldo handlu poprawiło się ze 185 mln euro do ponad 600 mln euro. Znacznie wolniej rozwijał się eksport pieczywa cukierniczego, a najwolniej innych słodczy. Ich wzrost wolumenu wynosił odpowiednio: 43% i 11%, a wartości eksportu: 46% i 26%, przy poprawie salda handlu pieczywem z 230 do 330 mln euro i jego względnej stabilizacji w handlu innymi słodczymi na poziomie ok. 100 mln euro. Tak więc w badanym okresie rozwijał się głównie eksport wyrobów cukierniczych, wytworzonych w oparciu o importowane ziarno kakaowe, którego zakupy zwiększyły się tylko o ok. 10%, a wartościowo o 23,5%. Wielokrotnie szybszy wzrost eksportu tych wyrobów wskazuje na to, że był to efekt oszczędnego gospodarowania importowanym surowcem i bardzo skutecznego jego komponowania w wyroby z wykorzystaniem surowców krajowych (cukru i mąki).

Zróznicowanie rozwoju handlu zagranicznego trzech grup wyrobów cukierniczych znajduje swój wyraz w miernikach pozycji konkurencyjnej i umiędzynarodowienia. W ostatnim 5-leciu wszystkie te mierniki znacząco się poprawiły w części sektora dotyczącej produkcji i handlu produktami z kakao. Relacje wartości eksportu do importu i produkcji do zużycia krajowego zwiększyły się o 2/3 i 1/5, udział eksportu w produkcji z 35% do 57%, a importu w zużyciu krajowym z 26% do 40%. Wciąż bardzo wysokie są wskaźniki pozycji konkurencyjnej producentów pieczywa cukierniczego i wyrobów cukierniczych bez kakao, wartość eksportu pieczywa cukierniczego jest wciąż ponad trzykrotnie wyższa niż importu, wskaźniki samowystarczalności wahały się w przedziale 115-120%, ale wciąż dość niski jest udział ich eksportu w produkcji, a bardzo niski importu w zużyciu. Natomiast w części dotyczącej innych słodczy obniżyła się większość tych mierników, ale są one wciąż wysokie, gdyż ponad 50% produkcji lokowana jest na rynkach zagranicznych i na podobnym poziomie kształtuje się relacja importu do zużycia krajowego.

³³ K. Kucharczyk, *Słodczy mały wzrost*, „Rzeczpospolita”, 22.02.2012 r.; K. Kucharczyk, *Ostra walka na rynku słodczy*, „Rzeczpospolita”, 14.10.2013 r.; K. Kucharczyk, *Firmy cukiernicze walczą o klientów*, „Rzeczpospolita”, 14.04.2014 r.

Tabela 9.2. Handel zagraniczny wyrobami cukierniczymi

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Eksport (w tys. ton)						
– pieczywo cukiernicze	121,6	121,3	125,2	133,0	155,5	174,4
– czekolady i wyroby z kakao	118,6	128,5	163,5	195,4	221,7	258,6
– inne wyroby cukiernicze	55,3	54,3	50,7	51,5	54,9	61,5
Import (w tys. ton)						
– pieczywo cukiernicze	29,9	36,9	40,2	37,5	44,4	51,2
– czekolady i wyroby z kakao	74,2	76,4	91,9	103,2	110,5	127,3
– inne wyroby cukiernicze	32,3	35,6	40,5	45,8	45,5	46,0
– kakao ^a	87,0	86,9	98,8	98,4	95,0	96,9
Wartość eksportu^a (w mln euro)	958,7	1 014,5	1 192,1	1 352,7	1 491,4	1 818,3
w tym: – pieczywo cukiernicze	312,6	300,8	321,0	343,3	363,7	457,7
– czekolady i wyroby z kakao	431,7	512,4	673,1	788,9	872,3	1 067,0
– inne wyroby cukiernicze	182,6	170,3	161,8	162,9	196,3	230,2
Wartość importu^a (w mln euro)	628,1	621,7	797,2	864,0	868,5	959,2
– pieczywo cukiernicze	83,2	88,1	97,1	93,8	113,5	127,3
– czekolady i wyroby z kakao	246,5	234,8	299,6	339,8	364,7	433,9
– inne wyroby cukiernicze	89,2	93,6	106,9	121,2	127,2	139,9
– kakao ^a	209,2	205,2	293,6	309,2	263,1	258,1
Saldo wymiany (w mln euro)	330,6	392,8	394,9	488,7	622,9	859,1
w tym: bez pieczywa	101,2	180,1	171,0	239,2	372,7	528,7
Wskaźnik pokrycia importu eksportem (w proc.)	152,6	163,2	149,5	156,6	171,7	189,6
w tym: – pieczywo cukiernicze	375,7	341,4	330,9	366,9	320,4	359,5
– czekolady i wyroby z kakao	101,7	123,5	119,8	130,4	148,4	163,4
– inne wyroby cukiernicze	204,7	181,8	151,4	134,4	154,3	164,5
Wskaźnik samowystarczalności^b (w proc.)						
– pieczywo cukiernicze	119,2	115,7	116,2	118,5	114,9	118,8
– czekolady i wyroby z kakao	115,4	119,1	131,3	133,5	138,4	140,9
– inne wyroby cukiernicze	134,9	126,8	111,9	106,2	110,1	115,9
Udział eksportu w produkcji^b (w proc.)						
– pieczywo cukiernicze	21,4	19,5	20,8	22,3	23,3	26,9
– czekolady i wyroby z kakao	35,0	39,6	54,4	53,2	55,3	57,1
– inne wyroby cukiernicze	62,3	61,5	52,9	52,0	53,6	54,5
Udział importu w zużyciu krajowym^b						
– pieczywo cukiernicze	6,3	6,9	7,8	7,4	7,6	9,4
– czekolady i wyroby z kakao	25,7	28,0	40,2	37,5	38,6	39,6
– inne wyroby cukiernicze	58,4	51,1	47,3	49,1	48,9	47,2

^a łącznie z wartością handlu ziarnem kakaowym, ^b w ujęciu ilościowym

Źródło: dane Ministerstwa Finansów i GUS oraz obliczenia własne.

9.3. Podaż surowców i ceny

Podaż surowców stosowanych w produkcji wyrobów cukierniczych (tab. 9.3) wykazuje słabą tendencję wzrostową. I tak produkcja mąk w 2013 roku była o 6,5% wyższa niż w 2008 roku, import kakao wzrósł w tym czasie nieco ponad 10%. Znacząco zwiększyła się produkcja cukru, po przejściowym jej obniżeniu w latach 2008-2010, ale od trzech lat jest ustabilizowana na poziomie ok. 1,9-2,0 mln ton. Można więc ocenić,

że możliwości zakupu surowców nie były barierą rozwoju produkcji wyrobów cukierniczych, ale warunki cenowe były bardzo zmienne. Ceny cukru i ziarna kakaowego wahały się w przedziale od -18% do +48% i w całym badanym okresie utrzymywały się na relatywnie wysokim poziomie: w imporcie kakao ponad 2,5 tys. euro za 1 tonę, a cukru ponad 500 euro za 1 tonę.

Tabela 9.3. Zasoby surowców wykorzystywanych w produkcji wyrobów cukierniczych (w tys. ton)

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Produkcja mąk	2 316,7	2 401,8	2 437,3	2 426,8	2 438,4	2 467,0
Produkcja cukru	1 397,4	1 514,7	1 578,7	1 943,2	1 996,2	1 952,1
Import kakao ^a	86,6	79,4	88,1	94,5	93,4	96,6

^a w postaci ziarna, pasty, masła i proszku, bez łusek i odpadów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i Ministerstwa Finansów.

Skutki niestabilnych i wysokich cen surowców były kompensowane stałym i znaczącym wzrostem cen wyrobów cukierniczych. Ceny producenta pozostałej żywności, której głównym składnikiem (obok koncentratów spożywczych) były wyroby cukiernicze w ciągu 5 lat wzrosły o 19%, tj. bardziej niż inflacja. Wyroby cukiernicze relatywnie drożały, przy czym ich wzrost na poziomie producenta był wyższy niż cen detalicznych (tab. 9.4), co oznacza, że były one nieliczną grupą żywności, gdzie zwiększały się marże przetwórcze, a relatywnie kurczyły się marże handlowe.

Tabela 9.4. Ceny na rynku produktów cukierniczych (zmiany w proc.)

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Inflacja	9,2	3,5	2,6	4,3	3,7	0,9
Ceny detaliczne cukru i wyrobów cukierniczych	0,1	6,5	-1,0	14,3	3,0	-1,7
w tym: – wyroby cukiernicze	5,3	3,0	2,5	3,4	4,4	0,7
– cukier	-9,3	14,9	-10,7	48,2	-1,6	-8,3
Ceny zbytu cukru	-11,5	15,8	-13,1	45,8	4,0	-10,1
Indeks cen FAO cukru	27,0	41,7	17,4	22,2	-17,3	-17,9
Ceny ziarna kakaowego w imporcie	18,5	6,8	20,8	4,2	-10,6	-4,1
Ceny zbytu pozostałej żywności ^a	3,5	4,5	2,0	4,1	4,3	2,9

^a bez cukru, ale łącznie z produktami przetwórstwa kawy i herbaty oraz koncentratami spożywczymi

Źródło: opracowanie własne danych GUS, FAO i Ministerstwa Finansów.

Wzrost popytu krajowego i eksportu, brak barier surowcowych i wyższe ceny producenta tworzyły zespół czynników sprzyjających rozwojowi produkcji wyrobów cukierniczych. Uwarunkowania rynkowe prowadzenia tej działalności nie były tak trudne jak w całej naszej gospodarce i w większości innych działów produkcji żywności.

9.4. Produkcja przemysłu cukierniczego

W minionym 5-leciu kontynuowane były tendencje szybkiego rozwoju przetwórstwa cukierniczego. W tym okresie najszybciej rozwijała się produkcja czekolady i wyrobów czekoladowych, która w 2013 roku była o 28% większa niż w 2008 roku,

o 27% wzrosła produkcja cukierków i innych słodczy, a o 14% pieczywa cukierniczego, w tym tylko o 6% trwałego (tab. 9.5). Wartość produkcji przemysłu cukierniczego (PKD 10.72 i 10.82) zwiększyła się w cenach bieżących o ok. 60%, przy czym wolniejszy był jej wzrost w firmach dużych i średnich (o 52,5%) czy też składających sprawozdania finansowe (o 51%). Produkcja sprzedana sektora w cenach stałych w 2013 roku była o 37% wyższa niż w 2008 roku, przy czym największy przyrost tej wartości nastąpił w 2011 roku (o 29% w cenach stałych), a spadki wystąpiły w 2010 i 2013 roku. Rozwój sektora był więc szybki, ale mało stabilny, co w dużym stopniu wynikało z dużej zmienności cen surowców.

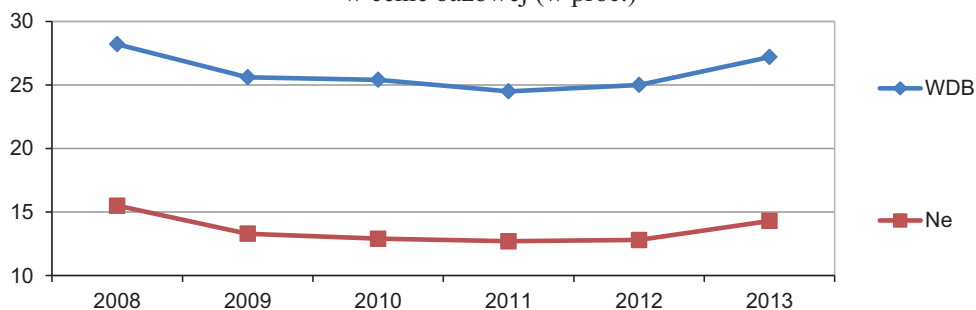
Tabela 9.5. Produkcja wyrobów cukiernicznych

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Pieczywo cukiernicze (w tys. ton)	568,8	621,5	600,5	596,5	668,5	648,8
w tym: trwałe	378,3	430,9	394,9	388,0	400,5	400,8
Czekolada i inne słodczyce	464,0	458,3	461,6	528,2	571,5	639,9
w tym: – czekolada i przetwory ^a	333,1	311,2	300,3	367,5	400,7	425,5
– cukierki i inne wyroby ^a	88,8	88,3	95,0	98,9	102,4	112,9
Wartość produkcji sprzedanej (w mld zł)	7,65	8,62	8,38	11,25	12,58	12,50 ^b
w tym: firmy duże i średnie	7,87	8,17	7,94	10,82	12,10	12,00 ^b
według F-01	8,84	8,85	8,69	12,03	13,42	13,36
Zmiana wartości produkcji w cenach stałych ^c (w proc.)	-0,7	7,9	-4,8	29,1	7,2	-3,5
Wartość dodana brutto ^d (WDB) (w mld zł)	2,49	2,27	2,21	2,95	3,36	3,63
Nadwyżka ekonomiczna ^d (Ne) (w mln zł)	1 307	1 175	1 120	1 525	1 721	1 914

^a bez półfabrykatów, ^b szacunek na podstawie F-01, ^c przeliczona według indeksów cen zbytu przetwórcy w grupie 10.8, ^d według F-01

Źródło: niepublikowane dane GUS i obliczenia własne.

Rysunek 9.1. Udział wartości dodanej (WDB) i nadwyżki ekonomicznej (Ne) w cenie bazowej (w proc.)

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS (F-01).

Inną cechą rozwoju sektora jest wzrost efektów działalności, mierzonych zarówno wartością dodaną (WDB), jak i nadwyżką ekonomiczną (Ne). Ich wartość w cenach bieżących zwiększyła się prawie po 50%. Udział tych efektów w cenie bazowej (produkcji sprzedanej), po przejściowym obniżeniu o 1/4, był w 2013 roku podobny jak w 2008 roku (rys. 9.1).

9.5. Zasoby czynników produkcji

Stan zasobów pracy w przemyśle cukierniczym jest dość stabilny, a rozwój sektora następuje w wyniku zwiększania majątku trwałego i to w tempie prawie dwukrotnie szybszym niż produkcji (tab. 9.6). Wartość majątku trwałego firm cukierniczych w 2013 roku była dwa razy większa niż w 2008 roku, co przy rosnącej wartości majątku obrotowego i opłaty pracy (po ok. 44%) doprowadziło do zwiększenia wartości łącznych zasobów czynników produkcji prawie o 70%. W ślad za tym szybko postępował proces zwiększania technicznego uzbrojenia pracy i wyraźnego wzrostu majątkochłonności produkcji (o 2-3% rocznie).

Równocześnie obniżała się aktywność inwestycyjna podmiotów sektora. Inwestycje w przemyśle cukierniczym zmniejszyły się prawie o 1/3 i od kilku lat są ustabilizowane na poziomie ok. 550 mln zł, a stopa inwestowania obniżyła się do bardzo niskiego poziomu, tj. ok. 6% wartości majątku trwałego. Cechą tego sektora są przyrosty wartości środków trwałych wyższe od nakładów inwestycyjnych (od roku 2011), co może oznaczać, że remonty lub przejęcia były także istotnym źródłem wzrostu majątku trwałego.

Tabela 9.6. Zasoby czynników produkcji w przemyśle cukierniczym

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zatrudnienie (tys. osób)	28,73	28,16	26,30	28,71	30,37	28,76
w tym: w dużych i średnich firmach	26,3	24,9	23,2	25,9	27,6	26,8 ^a
według F-01	27,11	25,45	23,59	26,63	28,56	27,77
Wartość początkowa środków trwałych ^b (w mld zł)	5,04	5,13	5,48	7,13	8,54	.
Wartość majątku ^c (w mld zł)	8,29	8,27	8,33	13,01	13,88	14,76
w tym: trwałego	4,93	4,69	4,80	8,34	8,87	9,92
Opłata pracy ^c (w mln zł)	1 116	1 044	1 045	1 372	1 568	1 593
Zasoby łącznie ^c (w mld zł)	11,64	11,40	11,45	17,13	18,58	19,54
Inwestycje ^c (w mln zł)	722	789	553	531	566	545
w proc. środków trwałych	14,3	15,4	10,1	7,4	6,6	6,0 ^a
Techniczne uzbrojenie pracy ^b (w tys. zł)	192,0	206,0	236,2	275,3	309,4	360,0 ^a
Majątkochłonność produkcji ^{c,d} (w zł/zł)	0,94	0,93	0,96	1,08	1,03	1,10
Zasoby/produkcja ^c (w zł/zł)	1,32	1,29	1,32	1,42	1,38	1,46

^a szacunek, ^b w firmach dużych i średnich, ^c według F-01, ^d relacja wartości majątku trwałego i obrotowego do wartości produkcji sprzedanej w cenach bazowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Powyższe zjawiska wskazują, że przemysł cukierniczy jest branżą, w której szybko postępowały procesy substytucji pracy żywej pracą uprzedmiotowioną, co może oznaczać wysoki poziom nowoczesności tego sektora i w ten sposób wzmocnienie jego pozycji konkurencyjnej na rynkach zagranicznych. Efektem tego jest szybki rozwój eksportu wyrobów cukierniczych.

9.6. Produktywność i efektywność sektora

Wydatność pracy w przemyśle cukierniczym wykazuje stałą tendencję wzrostową (tab. 9.7) w tempie prawie 7% rocznie, w tym 5,1% w produkcji trwałego pieczywa cukierniczego i 7,5% rocznie w produkcji słodczy. Było to tempo wzrostu o 1/3

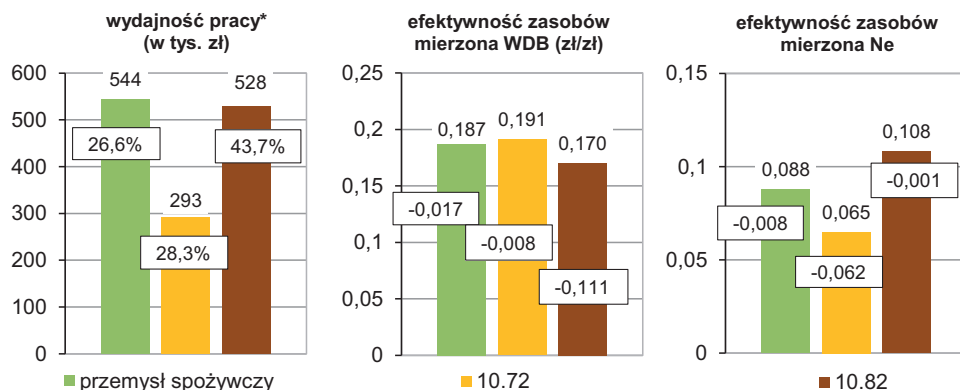
wyższe niż w całym przemyśle spożywczym, ale przy wciąż niższym poziomie wydajności pracy, przy czym dotyczy to głównie produkcji pieczywa cukierniczego (rys. 9.2). Przyrost wydajności pracy był dwukrotnie wyższy niż średniej płacy, a więc wskaźnik jej opłacenia przyrostem wynagrodzenia był relatywnie wysoki (50%). Równocześnie obniżyła się produktywność majątku i zasobów (o 10-15%), a więc ich spadek był kilkakrotnie mniejszy od przyrostu wydajności pracy.

Tabela 9.7. Produktywność i efektywność przemysłu cukierniczego

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wydajność pracy (w tys. zł/osobę)						
– w cenach bieżących ^a	266,3	306,1	318,6	391,8	414,2	440,8
– w cenach stałych ^a	317,1	349,1	355,9	420,8	426,4	440,8
– w firmach dużych i średnich, ceny bieżące ^b	299,2	304,7	342,2	418,8	438,4	.
Produktywność (w zł/zł)						
– środków trwałych ^b	1,56	1,59	1,45	1,52	1,42	.
– majątku ^c	1,07	1,07	1,04	0,92	0,97	0,91
– zasobów ^c	0,76	0,78	0,76	0,70	0,72	0,68
Efektywność mierzona WDB ^c (w zł/zł)						
– opłaty pracy	2,230	2,174	2,115	2,150	2,143	2,279
– majątku	0,300	0,274	0,265	0,227	0,242	0,246
– zasobów	0,214	0,199	0,193	0,172	0,181	0,186
Efektywność mierzona Ne ^c (w zł/zł)						
– opłaty pracy	1,171	1,125	1,072	1,112	1,098	1,202
– majątku	0,158	0,142	0,134	0,117	0,124	0,130
– zasobów	0,112	0,103	0,098	0,089	0,093	0,098

^a dotyczy wszystkich firm przemysłowych, ^b dotyczy dużych i średnich przedsiębiorstw, ^c według F-01
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Rysunek 9.2. Porównanie wydajności pracy i efektywności produkcji pieczywa cukierniczego (PKD 10.72) i innych wyrobów cukierniczych (PKD 10.82) z wynikami całego przemysłu spożywczego (stan w 2013 roku i zmiany po roku 2008)

* zmiana wydajności pracy w cenach stałych

Źródło: obliczenia własne na podstawie publikowanych i niepublikowanych danych GUS.

Efektywność nakładów pracy, zarówno w skali makro (według WDB), jak i mikro (Ne) była dość stabilna, ale wyraźnie obniżyła się efektywność majątku i zasobów, odpowiednio o ok. 20% i 15%. Jednakże poziom tych mierników w przemyśle cukierniczym jest zbliżony do średnich całego przemysłu spożywczego, przy czym mierzona WDB jest nieco wyższa w produkcji pieczywa cukierniczego, a w skali mikro – w produkcji wyrobów czekoladowych. Można więc stwierdzić, że postępujący w tym sektorze proces substytucji pracy żywej pracą uprzedmiotowioną prowadzi do obniżenia efektywności łącznych zasobów czynników wytwórczych, ale ich poziom jest wciąż relatywnie wysoki, zbliżony do przeciętnych wskaźników całego przemysłu spożywczego.

9.7. Wyniki i stan finansowy przedsiębiorstw

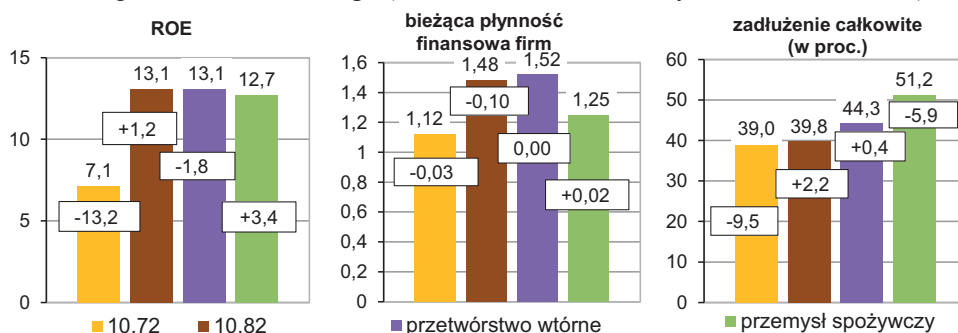
Producenci wyrobów cukierniczych mają trwałą zdolność generowania zysków (tab. 9.8). Wprowadzie w latach 2009-2011 wynik finansowy wynosił po ok. 550 mln zł rocznie, ale w 2013 roku był o ponad 40% większy niż w 2008 roku. Rentowność sprzedaży jest wyższa od średniej przemysłu spożywczego, ROE niższe od poziomu osiąganego przez wiele innych działów produkcji żywności, ale 2-3 razy wyższe od rentowności innych bezpiecznych zastosowań kapitału (obligacje czy depozyty). Lepsze są wyniki producentów wyrobów cukierniczych (PKD 10.82) niż trwałego pieczywa cukierniczego (PKD 10.72, rys. 9.3).

Tabela 9.8. Wyniki i stan finansowy przedsiębiorstw przemysłu cukierniczego

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zysk netto (w mln zł)	649	534	594	558	690	918
Rentowność sprzedaży, netto (w proc.)	6,67	5,56	6,36	4,09	4,56	6,02
ROE (w proc.)	12,8	6,6	11,2	7,5	8,2	10,3
Kapitał własny (w mld zł)	5,05	6,23	5,28	7,43	8,37	8,92
Zobowiązania (w mld zł)	3,24	4,53	3,05	5,57	5,51	5,84
Zadłużenie całkowite (w proc.)	39,1	42,1	36,6	42,8	39,7	39,6
Bieżąca płynność finansowa	1,50	1,69	1,66	1,68	1,66	1,40

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS (z F-01).

Rysunek 9.3. Wskaźniki finansowe firm produkujących trwałe pieczywo cukiernicze (PKD 10.72) oraz wyroby czekoladowe i inne słodcze (PKD 10.82) na tle przetwórstwa wtórnego (stan w 2013 roku i zmiany w latach 2008-2013)

Źródło: obliczenia własne według niepublikowanych danych GUS.

Bezpieczny jest także stan finansowy tego sektora. Bieżąca płynność finansowa przekracza poziom wymagany przez instytucje finansowe, choć jej miernik znacząco się obniżył w 2013 roku (z 1,66 do 1,40). Wynika to głównie z niskiej płynności finansowej producentów pieczywa cukierniczego (1,12). Ustabilizowane jest na niskim poziomie zadłużenie całkowite firm, gdyż w przemyśle cukierniczym nie przekracza 40% i jest niższe niż w całym przemyśle spożywczym oraz w innych działach przetwórstwa wtórnego.

9.8. Struktura podmiotowa sektora

Liczba firm przemysłowych w przemyśle cukierniczym jest ostatnio dość stabilna. Wprawdzie zmniejszyła się liczba przedsiębiorstw przemysłowych wytwarzających trwale pieczywo cukiernicze (tab. 9.9), ale w obu tych działach nie zmieniła się liczba firm dużych i średnich. W sektorze cukierniczym szybko zmniejszała się liczba firm mikro i małych firm przemysłowych (z ok. 1100 w 2000 roku do 780 w 2008 roku i niespełna 500 takich firm w 2012 roku).

Tabela 9.9. Przedsiębiorstwa przemysłowe produkujące wyroby cukiernicze (PKD 10.72 i 10.82)

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1. Liczba firm przemysłowych produkujących:						
trwale pieczywo cukiernicze (10.72)	135	132	126	117	112	102
w tym: dużych	.	9	9	8	8	9
czekoladę i inne słodczy (10.82)	123	118	114	117	118	121
w tym: dużych	18	20	19	19	18	18
2. Udział firm dużych w zatrudnieniu sektora (w proc.)						
produkcji trwałego pieczywa cukierniczego	.	44,1	45,2	43,2	51,0	55,0
produkcji czekolady i innych słodczy	64,6	65,6	67,4	69,9	68,5	68,1
3. Udział firm dużych w produkcji (w proc.)						
trwałego pieczywa cukierniczego	64,6	67,5	65,6	67,5	74,6	.
czekolady i innych słodczy	76,8	76,2	77,4	81,6	78,0	.

Źródło: według niepublikowanych danych GUS.

Stan koncentracji jest stabilny w grupie producentów słodczy, gdyż w tej części sektora udział dużych firm od kilku lat wynosi w zatrudnieniu niespełna 70%, a w obrotach – prawie 80%. Niższa jest koncentracja produkcji trwałego pieczywa cukierniczego, ale w tej części sektora stale zwiększał się poziom obu mierników koncentracji po ok. 10 punktów procentowych w ciągu 5 lat.

Stan koncentracji przemysłu cukierniczego jest znacznie wyższy niż w większości innych branż przemysłu spożywczego. Bardziej skoncentrowany jest tylko przemysł cukrowniczy, tytoniowy, piwowarski i olejarski. W tych działach udział trzech największych firm w obrotach sektora z reguły przekracza 70-80%, a w przemyśle cukierniczym wynosi tylko 37% (łącznie Ferrero, Colian i Wawel).

9.9. Polski przemysł cukierniczy na tle innych krajów UE

Polska jest szóstym producentem wyrobów cukierniczych w UE z udziałem 8,8%. Wartość produkcji tego sektora jest prawie dwukrotnie mniejsza niż w krajach dwóch największych producentów tych wyrobów, ale dystans dzielący nas od trzeciego–piątego producenta w UE nie jest już duży, gdyż wynosi 10-24%. Przewaga nad kolejnymi producentami jest już znacząca (tab. 9.10). Produkcja wyrobów cukierniczych w przeliczeniu na 1 mieszkańca jest w Polsce wyższa od średniej unijnej, a wyraźnie niższa tylko od poziomu osiąganego w Belgii i Włoszech. Istotne jest to, że Polska wzmacnia swoją pozycję wśród producentów tych wyrobów w UE, gdyż nominalna wartość ich produkcji w Polsce zwiększyła się w latach 2000-2012 ponad dwukrotnie (o 136%), podczas gdy w innych krajach dwukrotnie zwiększyła się tylko w Bułgarii, Rumunii i Hiszpanii, w całej Unii średnio o 26%, a w UE-15 o 21%.

Tabela 9.10. Przemysł cukierniczy w Polsce i Unii Europejskiej

Wyszczególnienie	Wartość produkcji ^a			Wydajność pracy ^a (w tys. euro)	Obroty ^a 1 firmy (w mln euro)
	w mld euro	udział UE = 100	w euro na 1 mieszkańca		
UE-27	65,19	100,0	130,4	207,7	5,64
UE-15	54,97	84,3	138,1	223,5	6,12
Niemcy	11,26	17,3	138,0	227,5	22,30
Włochy	10,03	15,4	168,1	285,8	0,34
Francja	7,52	11,5	118,1	230,0	0,19
Wielka Brytania	6,89	10,6	108,8	146,0	12,28
Hiszpania	6,33	9,7	133,7	231,9	0,64
Belgia	4,85	7,4	421,7	412,8	9,57
UE-12	10,22	15,7	101,4	150,4	3,97
Polska	5,71	8,8	148,3	182,0	9,71
Bułgaria	0,98	1,5	134,4	122,0	3,67
Czechy	0,85	1,3	80,2	.	.
Rumunia	0,84	1,3	44,5	80,5	1,69
Węgry	0,73	1,1	81,4	113,0	1,74

^a w cenach porównywalnych, tj. ceny bieżące skorygowane parytetem siły nabywczej

Źródło: dane Eurostat i obliczenia własne.

Sprawność sektora mierzona wydajnością pracy jest w Polsce jeszcze prawie o 20% mniejsza od przeciętnego poziomu w „starej” Unii. Pod tym względem większą przewagę mają przede wszystkim producenci wyrobów cukierniczych z Belgii i Włoch. Poziom koncentracji sektora, mierzony wartością obrotów 1 firmy, jest w Polsce wyższy niż w większości krajów UE oraz od średniej w UE-15, podobny do poziomu belgijskiego, a mniejszy tylko niż w Niemczech i Wielkiej Brytanii.

9.10. Konkluzje

Przemysł cukierniczy także w ostatnich latach należał do najszybciej rozwijających się działów polskiego przemysłu spożywczego. Czynnikiem wzrostu sektora był nie tylko szybko rosnący eksport, lecz także wzrost popytu na rynku krajowym, który ma duże szanse na dalszy szybki rozwój.

Mierniki pozycji konkurencyjnej wskazują, że sektor ten stale wzmacnia swoją pozycję i rozwija powiązania z rynkami zagranicznymi oraz stopień internacjonalizacji działalności. Pod tym względem wyróżnia się produkcja czekolady i wyrobów cukierniczych zawierających kakao, co jest kolejnym przykładem rozwoju produkcji żywności na bazie surowców importowanych, których eksport z dużą nadwyżką pokrywa wydatki na import surowców.

Wzrost produkcji osiągnięto przy szybko rosnącej wartości majątku trwałego i technicznego uzbrojenia pracy, co umożliwiło duży wzrost wydajności pracy. Równocześnie firmy sektora ostrożnie inwestowały i oszczędnie gospodarowały opłatą pracy, przyrost wydajności pracy był w 50% opłacony przyrostem średniej płacy. Wzrost zasobów przyczynił się do obniżenia ich efektywności, ale jej poziom jest wciąż wysoki, podobny jak w całym przemyśle spożywczym. Wyższa od przeciętnej jest efektywność finansowa, gdyż rentowność sprzedaży i kapitału własnego tego sektora była i jest (średnio o 1/2) wyższa niż średnia w przemyśle spożywczym.

Rozwój sektora dokonywał się w warunkach dużej zmienności i wysokich cen głównych surowców (cukru i ziarna kakaowego). W tej sytuacji utrzymanie stabilnej i wysokiej efektywności i rentowności świadczy o koncentracji wysiłków firm na oszczędnym gospodarowaniu nie tylko pracą i kapitałem, lecz także innymi środkami produkcji. Tworzy to solidne podstawy utrzymania wysokiej konkurencyjności sektora, dalszego jego rozwoju oraz świadczy o umiejętności dostosowania działalności do zmieniającego się otoczenia rynkowego.

10. Przemysł paszowy³⁴

10.1. Popyt krajowy

Ten dział przemysłu spożywczego różni się zasadniczo od innych jego działów, gdyż finalnymi produktami są pasze pełnoporcjowe, koncentraty, premiksy itp., które nie są konsumowane bezpośrednio przez człowieka, a używane w pośredni sposób przez skarmianie zwierzętami, w celu pozyskania surowców i produktów do zaspokojenia jego potrzeb żywnościowych. Głównym odbiorcą pasz przemysłowych jest sektor rolny, a dokładnie dział produkcji zwierzęcej. Zapotrzebowanie na gotowe pasze przemysłowe wynika przede wszystkim z kierunku, skali oraz intensywności produkcji zwierzęcej. Popyt krajowy na pasze przemysłowe oszacowano według jego zużycia, wykorzystując formułę: produkcja + import – eksport. W ten sposób oszacowano zużycie pasz przemysłowych dla dwóch grup zwierząt, tj. zwierząt gospodarskich (hodowlanych) oraz domowych. Wyniki takiego rozliczenia przedstawia tabela 10.1.

Tabela 10.1. Zużycie pasz przemysłowych w kraju

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zużycie pasz przemysłowych (w tys. ton)	7 519,9	7 665,5	8 305,1	8 200,3	8 884,3	9 027,9
w tym: dla zwierząt gospodarskich	7 230,2	7 326,2	7 989,1	7 874,9	8 529,3	8 683,3
karmy dla zwierząt domowych	289,7	339,3	316,0	325,4	355,0	344,6

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS o produkcji przemysłowej oraz danych Ministerstwa Finansów o wynikach handlu zagranicznego.

W analizowanym okresie zużycie pasz przemysłowych, tj. pasz dla zwierząt hodowlanych (PKD 10.91) oraz karmy dla zwierząt domowych (PKD 10.92), zwiększyło się o 1/5 (z 7,5 do 9,0 mln ton). Popyt na te dwa produkty przemysłu paszowego rozwijał się w podobnym tempie 3,7% rocznie. Wzrost zużycia pasz przemysłowych dla zwierząt gospodarskich wynika z intensywnego rozwoju produkcji zwierzęcej, zwłaszcza drobiarskiej, natomiast wzrost popytu na karmę dla zwierząt domowych może oznaczać dla jej producentów dobre perspektywy rozwoju tego segmentu rynku.

10.2. Handel zagraniczny paszami

W analizowanym okresie wartość eksportu pasz przemysłowych dla zwierząt hodowlanych oraz karmy dla zwierząt domowych wzrosła ponad dwukrotnie z 278 do 650 mln euro, tj. w tempie 18,5% rocznie. Import pasz, w tym głównie komponentów (surowców) paszowych, zwiększył się z 875 do 1307 mln euro, tj. w tempie 8,4% rocznie. Ujemne saldo obrotów handlowych paszami zwiększyło się o 1/10 do 658 mln euro. Sektor nie jest samowystarczalny, gdyż relacja produkcji do zużycia jest poniżej 100%

³⁴ Przemysł ten obejmuje klasę 10.91 – produkcja gotowej paszy dla zwierząt gospodarskich oraz 10.92 – produkcja gotowej karmy dla zwierząt domowych.

i w analizowanym okresie wynosiła od 97,6% do 99,5%. Z drugiej strony, tak wysoki wskaźnik samowystarczalności, liczony jako produkcja/zużycie pasz, jest wynikiem tego, że importujemy duże ilości surowców do produkcji pasz, a nie gotowych pasz przemysłowych. Po uwzględnieniu importu śrut nasion oleistych wskaźnik samowystarczalności sektora obniża się do 75-80%. W latach 2008-2013 import wysokobiałkowych śrut nasion oleistych wynosił od 2,0 mln ton do 3,5 mln ton. Bez tego importu firmom paszowym trudno byłoby wyprodukować taką ilość pasz, która prawie w całości pokrywa krajowe zapotrzebowanie, co potwierdza wysoki udział importu w zużyciu pasz wynoszący ponad 40%, przy dwu-, trzykrotnie mniejszym udziale eksportu w produkcji pasz. O silnym uzależnieniu tego sektora od importu pasz świadczy też pokrycie importu eksportem wynoszące ok. 40% (w ujęciu wartościowym). Na stabilnym poziomie 3-4% pozostaje udział przemysłu paszowego w eksporcie produktów przemysłu spożywczego (tab. 10.2).

Tabela 10.2. Wyniki handlu zagranicznego paszami

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wartość ^a (w mln euro)						
eksport	278,1	294,6	392,5	433,7	522,2	649,9
import	875,3	841,6	1 006,5	1 101,9	1 398,5	1 307,4
saldo	-597,2	-547,0	-614,0	-668,2	-876,3	-657,5
Obroty ^a (w tys. ton)						
eksport	887,9	1 023,1	1 231,1	1 103,6	1 299,0	1 545,1
import	2 634,4	2 935,1	3 418,6	3 767,6	4 384,9	3 527,8
saldo	-1 746,5	-1 912,0	-2 187,5	-2 664,0	-3 085,9	-1 982,7
Wskaźniki (w proc.)						
– pokrycie importu eksportem	31,8	35,0	39,0	39,4	37,3	49,7
– samowystarczalność ^b	97,6	99,2	99,5	98,8	99,1	99,3
– samowystarczalność ^{b,c}	80,8	79,9	79,1	75,3	73,2	81,2
– udział eksportu w produkcji ^b	12,1	13,4	14,9	13,6	14,8	17,2
– udział importu w zużyciu ^b	35,0	38,3	41,2	45,9	49,4	39,1
– udział pasz w eksporcie produktów przemysłu spożywczego	2,9	3,2	3,5	3,3	3,5	3,9

^a łącznie z makuchami, otrębami, śrutami, produktami ubocznymi z produkcji skrobi, ^b w ujęciu ilościowym, ^c z uwzględnieniem importowanych śrut

Źródło: niepublikowane dane Ministerstwa Finansów o wynikach handlu zagranicznego oraz obliczenia własne.

10.3. Produkcja pasz przemysłowych

W latach 2008-2013 produkcja przemysłowa pasz wzrosła o blisko 1/4 z 7,3 mln ton do 9,0 mln ton (tab. 10.3). Podobnie zwiększyła się produkcja pasz dla zwierząt hodowlanych, natomiast o połowę zwiększyła się produkcja karmy dla zwierząt domowych (z 268,6 tys. ton do 403,1 tys. ton). Był to dział o najszybciej rosnącej wartości produkcji, która w cenach bazowych wzrosła z 9,5 do 15,2 mld zł, tj. o 60%, a w cenach stałych o 23% (o 5,3% rocznie). Zwiększyła się nadwyżka ekonomiczna (Ne) oraz wartość dodana brutto (WDB), odpowiednio dwukrotnie i o 2/3.

Tabela 10.3. Produkcja krajowa pasz przemysłowych

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Produkcja przemysłowa pasz (w tys. ton)	7 338,3	7 607,1	8 260,4	8 100,5	8 802,0	8 968,9
z tego: dla zwierząt hodowlanych	7 069,7	7 287,3	7 906,0	7 738,4	8 408,6	8 565,8
karma dla zwierząt domowych	268,6	319,8	354,4	362,1	393,4	403,1
Wartość produkcji sprzedanej (w mld zł)	9,5	7,9 ^a	10,2	12,3	14,5	15,2 ^b
w tym: firmy duże i średnie	7,7	6,4 ^a	8,5	10,1	11,4	12,5 ^b
według F-01	8,8	7,8 ^a	10,0	12,0	14,0	14,5
Zmiana wartości produkcji sprzedanej w cenach stałych ^c (w proc.)	-1,2	-16,1	28,8	3,7	6,5	2,7
Wartość dodana brutto ^d (WDB) (w mld zł)	1,23	1,25	1,57	1,73	1,78	2,04
Nadwyżka ekonomiczna ^d (Ne) (w mld zł)	0,61	0,70	0,89	1,01	1,03	1,24

^a spadek wartości produkcji w 2009 roku w porównaniu z 2008 rokiem wynikał z mniejszej próby badawczej, ^b szacunek na podstawie F-01, ^c deflatorem był wskaźnik cen zbytu pasz przemysłowych, ^d dotyczy firm składających sprawozdania finansowe

Źródło: obliczenia własne na podstawie Roczników Statystycznych Przemysłu GUS z lat 2008-2013 oraz niepublikowanych danych GUS.

10.4. Surowiec i ceny na rynku pasz

Podstawowym surowcem wykorzystywanym w przemyśle paszowym są zboża paszowe oraz śruty nasion oleistych. Te pierwsze pochodzą głównie z krajowych zbiorów, uzupełniane importem w latach słabszych plonów zbóż, natomiast wysokobiałkowe śruty (głównie sojowa) pochodzą z importu. W analizowanym okresie skup zbóż paszowych zwiększył się dwuipółkrotnie z 1,9 do 4,7 mln ton, natomiast import pasz, w tym śrut nasion oleistych, zwiększył się o 1/3 odpowiednio do 3,5 i 2,7 mln ton (tab. 10.4). Udział śrut w importowanych paszach jest na stabilnym i wysokim poziomie sięgającym blisko 80%. Uzupełnieniem importowanych wysokobiałkowych surowców paszowych są krajowe śruty rzepakowe (produkt uboczny przy tłoczeniu oleju), otręby z przemiału zbóż oraz w niewielkiej ilości nasiona roślin strączkowych. Do produkcji karmy dla zwierząt domowych wykorzystywane są m.in. mączki pochodzenia zwierzęcego, zakazane w żywieniu zwierząt gospodarskich.

Tabela 10.4. Zaopatrzenie surowcowe przemysłu paszowego (w mln ton)

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Skup zbóż paszowych (zboża podstawowe wraz z kukurydzą)	1,93	2,77	3,90	4,40	5,39	4,73
Import pasz	2,63	2,94	3,42	3,77	4,38	3,53
w tym: wysokobiałkowych surowców paszowych (śrut nasion oleistych itp.)	2,01	2,27	2,65	2,95	3,57	2,72
Razem	4,56	5,71	7,32	8,17	9,77	8,26

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS oraz Ministerstwa Finansów.

W analizowanym okresie ceny skupu zbóż paszowych oraz importowanej śruty sojowej charakteryzowały się dużą niestabilnością, dochodzącą nawet do prawie 60% licząc rok do roku (tab. 10.5). Ceny śrut wyznaczał rynek światowy oraz kurs dolara. Zmienność cen surowców paszowych miała przełożenie na poziom cen zbytu gotowych pasz oraz ich ceny detaliczne, które przez większość tego okresu wzrastały w tempie szybszym od inflacji. Wzrost cen pasz przemysłowych był także wynikiem rosnącego popytu ze strony producentów zwierząt rzeźnych, w tym zwłaszcza drobiu.

Tabela 10.5. Zmiany cen pasz oraz wybranych surowców paszowych (w proc. rocznie)

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Inflacja	4,2	3,5	2,6	4,3	3,7	0,9
Ceny zbytu pasz przemysłowych	7,1	-1,2	0,0	16,5	10,3	2,5
w tym: mieszanki pełnoporcjowej dla trzody	9,2	-18,2	29,7	33,1	8,7	1,7
mieszanki pełnoporcjowej dla brojlerów	14,1	-6,4	-3,4	24,2	7,9	1,2
Ceny detaliczne pasz przemysłowych	14,5	-6,0	0,4	22,0	7,6	.
paszy dla trzody T-2	16,4	-11,3	-2,7	35,1	10,0	5,8
paszy dla brojlerów DKA-Starter	17,2	-4,8	-0,2	21,5	9,5	1,9
Ceny skupu						
pszenicy paszowej	0,0	-30,3	18,7	48,5	6,5	-4,0
jęczmienia paszowego	-6,3	-28,7	15,9	56,7	9,5	6,4
Ceny importowanej śruty sojowej ^a	36,0	20,1	-2,8	6,9	6,4	32,0

^a w latach gospodarczych

Źródło: obliczenia własne oraz „Rynek pasz. Stan i perspektywy”, nr 26, 31 i 35, seria „Analizy Rynkowe” 2009, 2012 i 2014, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa i Roczniki Statystyczne Rolnictwa GUS 2011, 2013.

10.5. Zasoby czynników wytwórczych

W analizowanym okresie zatrudnienie w przemyśle paszowym miało tendencję rosnącą i zwiększało się w tempie 3,1% rocznie (tab. 10.6). Natomiast wartość ewidencyjna środków trwałych i majątku tych firm wzrastała jeszcze szybciej (środków trwałych o 49,4% w ciągu 5 lat, tj. o 8,4% rocznie, a majątku o 83,5%, tj. o 12,9% rocznie). Realny wzrost tych zasobów jest trudny do oszacowania, gdyż brak jest podstaw do przeliczania na ceny stałe wartości ewidencyjnych (tj. w stałych cenach „starych” środków trwałych powiększonych o przyrosty z inwestycji w cenach bieżących). W analizowanym okresie wysokość nakładów inwestycyjnych zawierała się od 8,8% do 12,2% wartości środków trwałych brutto, co oznaczałoby, że proces odtworzeniowy tego majątku trwa przeciętnie ok. 10 lat.

Tabela 10.6. Zasoby czynników wytwórczych w przemyśle paszowym

Wyszczególnienie	2008	2009 ^a	2010	2011	2012	2013
Zatrudnienie (w tys. osób)						
firmy przemysłowe	9,0	8,2	9,4	9,6	9,7	10,5 ^b
w tym: duże i średnie	6,4	6,0	7,2	7,3	7,4	8,3 ^b
według F-01	8,2	7,7	8,7	9,1	9,0	9,5
Środki trwałe brutto firm dużych i średnich (w mld zł)	2,41	1,91	2,84	2,99	3,28	3,60 ^b
Majątek przedsiębiorstw według F-01 (w mld zł)	4,06	4,13	5,66	6,14	7,19	7,45
w tym: trwałe	1,79	1,82	2,47	2,65	2,69	3,14
Opłata pracy (w mln zł)	491,5	430,2	526,4	565,8	585,0	617,3
Zasoby łącznie ^c według F-01 (w mld zł)	5,53	5,42	7,23	7,84	8,95	9,30
Inwestycje (w mln zł)	212,3	214,0	226,3	328,6	400,2	360,8
Techniczne uzbrojenie pracy ^d (w tys. zł/osobę)	376,6	318,3	394,4	409,6	443,2	433,7
Majątkochłonność produkcji ^e według F-01 (w zł/zł)	0,46	0,53	0,54	0,51	0,51	0,51
Zasoby łącznie/produkcja (w zł/zł)	0,63	0,69	0,70	0,65	0,64	0,64

^a mniejsze zatrudnienie, niższa wartość środków trwałych, majątku czy opłaty pracy to wynik mniejszej zbiorowości przedsiębiorstw paszowych poddanych analizie w 2009 roku niż w 2008 roku, ^b szacunek, ^c majątek trwały i obroty powiększony o wartość czynnika pracy, ustalony jako ekwiwalent trzykrotnej rocznej opłaty pracy, ^d dotyczy dużych i średnich przedsiębiorstw, ^e relacja wartości majątku trwałego i obrotowego do wartości produkcji sprzedanej w cenach bazowych

Źródło: obliczenia własne na podstawie publikowanych i niepublikowanych danych GUS.

W latach 2008-2013 nakłady inwestycyjne w przemyśle paszowym wzrosły o 70%, tj. o 11,2% rocznie. Techniczne uzbrojenie pracy wzrosło o 15%, co spowodowało 11% wzrost majątkochłonności produkcji (z 0,46 do 0,51). Wartość zasobów czynników produkcji zwiększyła się o 68,2%, ale w przeliczeniu na jednostkę produkcji pozostała na tym samym poziomie.

10.6. Produktywność i efektywność

Wydajność pracy w sektorze paszowym należy do jednej z najwyższych w przemyśle spożywczym. W latach 2008-2013 wydajność pracy w tym dziale przemysłu wzrosła o 37% (z 1,05 mln zł do 1,45 mln zł/osobę), a w cenach stałych o 6,7% (tab. 10.7). Obniżyła się produktywność majątku i zasobów, odpowiednio o 6,3% (z 4,93 do 4,62) oraz o 1,9% (z 1,59 do 1,56). Przeciętna miesięczna płaca w przemyśle paszowym w 2013 roku wynosiła ok. 5,2 tys. zł brutto i jest to jedno z wyższych wynagrodzeń w przemyśle spożywczym.

Tabela 10.7. Produktywność i efektywność produkcji pasz przemysłowych

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wydajność pracy – w cenach bieżących (w tys. zł)	1 047,5	957,1	1 093,0	1 289,1	1 489,1	1 454,1 ^a
w tym: firm dużych i średnich	1 207,7	1 058,5	1 181,4	1 384,0	1 537,4	1 494,0
– w cenach stałych ^b	1 362,8	1 260,5	1 439,5	1 456,7	1 524,8	1 454,1
Produktywność środków trwałych ^c	4,93	4,30	4,21	4,54	5,20	4,62
Produktywność zasobów ^d	1,59	1,45	1,43	1,54	1,56	1,56
Efektywność mierzona WDB ^d (makro)						
nakładów pracy	2,10	2,43	2,46	2,54	2,505	2,69
majątku	0,304	0,302	0,277	0,282	0,238	0,274
zasobów	0,223	0,230	0,217	0,221	0,199	0,220
Efektywność mierzona Ne ^d (mikro)						
nakładów pracy	1,04	1,36	1,40	1,48	1,44	1,62
majątku	0,150	0,169	0,157	0,164	0,137	0,166
zasobów	0,110	0,129	0,123	0,129	0,115	0,133

^a szacunek na podstawie F-01, ^b deflatorem był wskaźnik cen zbytu pasz przemysłowych, ^c dotyczy firm dużych i średnich, ^d według F-01

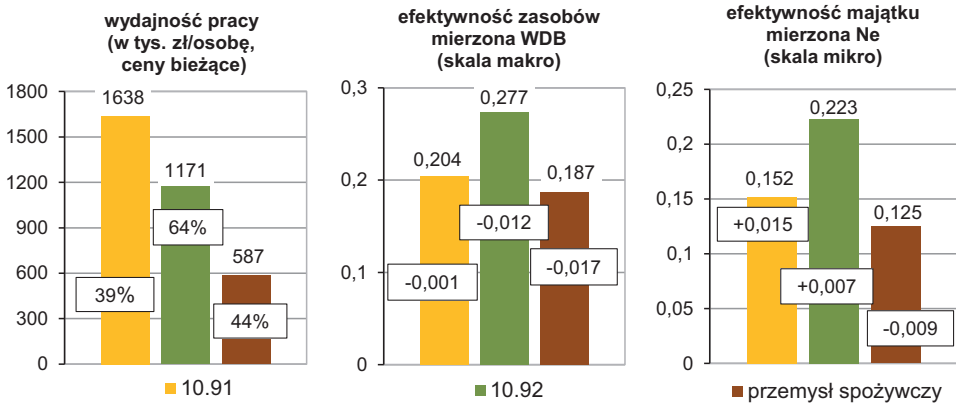
Źródło: obliczenia własne na podstawie publikowanych i niepublikowanych danych GUS.

W przemyśle paszowym zmiany efektywności nakładów pracy, majątku oraz zasobów mierzonych wartością dodaną brutto (WDB) oraz nadwyżką ekonomiczną (Ne) przebiegały w różnych kierunkach, gdyż:

- wzrosła efektywność nakładów pracy, tj. o 28% mierzona WDB o i 56% mierzona Ne;
- obniżyła się efektywność majątku w skali makro, a wzrosła w skali mikro;
- bez zmian pozostała efektywność zasobów mierzona WDB, a o 1/5 wzrosła efektywność mierzona Ne (z 0,110 do 0,133).

Efektywność wykorzystania majątku (mierzona Ne) w przemyśle paszowym jest wyższa o 33%, a zasobów (mierzonych WDB) o 18% niż średnio w przemyśle spożywczym, przy ponad dwuipółkrotnie wyższej wydajności pracy.

Rysunek 10.1. Porównanie wybranych mierników przedsiębiorstw produkujących pasze dla zwierząt hodowlanych (10.91) oraz producentów karmy dla zwierząt domowych (10.92) (stan w 2013 roku i zmiana po 2008 roku)

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS z firm, które złożyły sprawozdania finansowe.

Duże jest zróżnicowanie analizowanych wskaźników efektywności między obydwoma działami sektora paszowego. Wyższa wydajność pracy o 2/5 jest w przedsiębiorstwach produkujących pasze dla zwierząt hodowlanych, natomiast wyższą efektywność majątku (o 1/3) i zasobów (prawie o połowę) mają firmy produkujące karmę dla zwierząt domowych (rys. 10.1).

10.7. Wyniki i stan finansowy

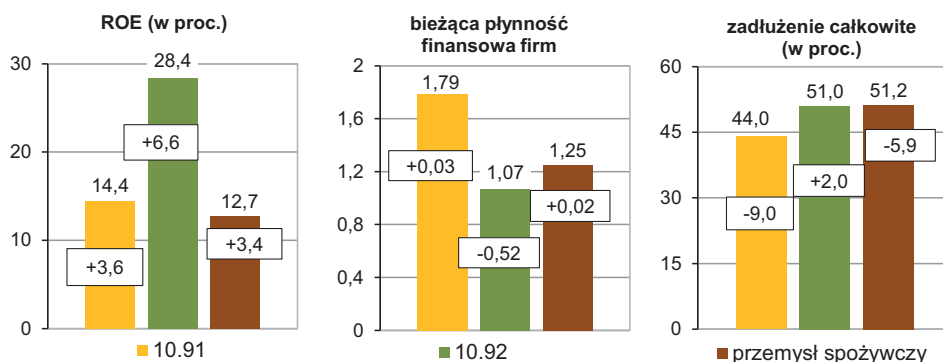
Przemysł paszowy należy do działów przemysłu spożywczego o przeciętnej rentowności sprzedaży, tj. 3-4%, ale wysokiej rentowności kapitału (13-16%), która jest 3-4 razy wyższa niż zysk z bezpiecznych lokat bankowych czy obligacji. W analizowanym okresie prawie trzykrotnie zwiększył się zysk netto i podwoiła się wartość kapitału własnego. Na stabilnym i bezpiecznym poziomie jest bieżąca płynność finansowa (1,4-1,7), a środki własne w obrocie wzrosły prawie dwukrotnie do 1,6 mld zł. Zadłużenie całkowite obniżyło się o 8 p.p. do 46% wartości aktywów ogółem. Kapitał obcy finansuje ok. 45% aktywów przedsiębiorstw, a środki własne ok. 40% majątku obrotowego (tab. 10.8). Udział zadłużenia długoterminowego w zadłużeniu ogółem zmalał o połowę (z 40,4% do 21,5%), a dwukrotnie wzrosło zadłużenie krótkoterminowe. Istotne jest także to, że dobre wyniki osiąga ok. 85% firm, a ich udział w obrotach sektora przekracza 90%. Sytuacja finansowa przemysłu paszowego jest stabilna i bezpieczna, co wskazuje na dobre perspektywy rozwoju tego działu przemysłu spożywczego, jeżeli nadal w takim tempie będzie rosła produkcja zwierzęca, zwłaszcza żywca drobiowego oraz jaj.

Tabela 10.8. Zysk netto, rentowność i stan finansowy producentów pasz przemysłowych

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zysk netto (w mln zł)	239,2	312,4	445,5	503,0	509,0	681,7
Rentowność sprzedaży (w proc.)	2,40	3,54	3,63	3,48	2,99	3,82
ROE (w proc.)	12,9	15,7	16,0	16,2	13,1	16,9
Kapitał własny (w mld zł)	1,86	2,00	2,79	3,10	3,89	4,04
w tym: środki własne w obrocie (w mld zł)	0,96	0,94	1,11	1,03	1,65	1,64
Zobowiązania ogółem (w mld zł)	2,20	2,13	2,86	3,04	3,61	3,40
w tym: krótkoterminowe (w mld zł)	1,31	1,36	2,08	2,46	2,86	2,67
Bieżąca płynność finansowa	1,73	1,69	1,53	1,42	1,57	1,62
Zadłużenie całkowite (w proc.)	54,0	52,0	51,0	49,0	48,0	46,0

Źródło: obliczenia własne według niepublikowanych danych GUS.

Rysunek 10.2. Wskaźniki finansowe przedsiębiorstw produkujących pasze dla zwierząt hodowlanych (10.91) oraz producentów karmy dla zwierząt domowych (10.92) (stan w 2013 roku i zmiana po 2008 roku)

Źródło: obliczenia własne według niepublikowanych danych GUS.

10.8. Struktura podmiotowa sektora

Polski przemysł paszowy należy do działów przemysłu spożywczego o nieco niższej koncentracji produkcji niż przeciętnie w Unii Europejskiej. Od 2009 roku liczba firm przemysłowych w Polsce ma tendencję rosnącą i obecnie działalność produkcyjną prowadzi ok. 160 firm paszowych (tab. 10.9), a z danych Eurostat wynika, że produkcję pasz prowadzi jeszcze ok. 240 firm mikro. Podobna liczba firm paszowych co w naszym kraju jest w Czechach i Wielkiej Brytanii. Najwięcej firm tego sektora jest w Hiszpanii (ok. 800) oraz we Francji, Niemczech i Włoszech (od 450 do 530).

Tabela 10.9. Firmy przemysłowe produkujące pasze (PKD 10.9)

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba firm przemysłowych	152	132	137	141	145	156
w tym: dużych	5	4	6	6	5	4
Udział firm dużych (w proc.) w:						
– zatrudnieniu	39,4	41,2	45,5	44,5	45,3	43,1
– produkcji	51,4	48,1	66,7	53,4	47,3	.

Źródło: niepublikowane dane GUS i obliczenia własne.

Udział firm dużych (zatrudniających 250 i więcej osób) w zatrudnieniu oraz w produkcji sprzedanej przemysłu paszowego wynosi odpowiednio ok. 45% i 50%. W 2013 roku przychody ze sprzedaży największego producenta pasz w Polsce wyniosły 4,4 mld zł, co stanowiło ok. 30% przychodów sektora³⁵. W średnich i małych przedsiębiorstwach ulokowana jest połowa produkcji pasz przemysłowych.

10.9. Siła polskich producentów pasz przemysłowych na tle innych krajów UE

Polska jest szóstym w Unii Europejskiej producentem pasz przemysłowych z udziałem 8,5%. Prawie dwukrotnie większą produkcję mają Francuzi i Hiszpanie, o 2/5 Niemcy i nieznacznie wyprzedzają nas jeszcze Holendrzy i Brytyjczycy (tab. 10.10). Produkcja sektora w przeliczeniu na 1 mieszkańca liczona w cenach porównywalnych należy w Polsce do jednej z wyższych w Unii Europejskiej. Wyższą produkcję na 1 mieszkańca mają: Holandia, Hiszpania, Francja, Czechy i Węgry. Do czołówki europejskich producentów pasz należymy także pod względem wydajności pracy i stopnia koncentracji produkcji. Wśród krajów wymienionych w tabeli 10.10 wyższa wydajność pracy w przemyśle paszowym niż w Polsce jest w Holandii, Hiszpanii i we Włoszech (od 24% do 60%), a zbliżona we Francji i Niemczech oraz średnio w UE. Mamy dwupółkrotnie oraz prawie dwukrotnie niższą koncentrację produkcji pasz niż w Holandii i we Francji, ale niewiele niższą niż w Niemczech i Wielkiej Brytanii oraz nieco wyższą niż średnio w Unii Europejskiej.

Tabela 10.10. Producenci pasz w Polsce i w innych krajach UE w 2012 roku

Kraje	Wartość produkcji ^a (w mld euro)	Udział w UE-27 (w proc.)	Produkcja ^a na 1 mieszka- kańca (w euro)	Wydajność pracy ^a (w tys. euro)	Obroty ^a 1 firmy (w mln euro)
UE-27	70,19	100,0	139,9	586,8	13,9
UE-15	58,49	83,3	146,1	634,9	16,0
Francja	11,42	16,3	174,9	623,4	25,2
Hiszpania	10,73	15,3	229,2	827,3	13,5
Niemcy	8,43	12,0	103,0	524,3	17,0
Holandia	6,69	9,5	399,9	924,0	38,2
Wielka Brytania	6,35	9,0	100,0	467,6	16,3
Włochy	5,13	7,3	86,4	716,5	9,7
UE-12	11,7	16,7	115,3	425,8	8,3
Polska	5,95	8,5	154,4	578,2	14,9
Czechy	1,82	2,6	173,3	376,0	4,5
Węgry	1,65	2,4	166,2	358,7	8,9
Rumunia	0,74	1,1	36,8	316,2	6,1
Bułgaria	0,40	0,6	54,6	239,5	3,6

^a w cenach porównywalnych, tj. ceny bieżące skorygowane parytetem siły nabywczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

³⁵ Według rankingu Lista 500 z 2014 roku, „Rzeczpospolita”, 23.04.2014 r.

Polska należała do krajów Unii Europejskiej o najwyższym tempie wzrostu produkcji tego sektora. W latach 2000-2012 w UE-15 zwiększyła się ona o 57%, w tym w Holandii o 45%, we Francji o 85%, a w Polsce i Niemczech nieco ponad dwukrotnie. Umocniliśmy swoją pozycję we Wspólnocie. Udział polskiego przemysłu paszowego zwiększył się do 8,5%, tj. o 1,9 p.p.

10.10. Konkluzje

Głównym odbiorcą pasz przemysłowych jest dział produkcji zwierzęcej. Wzrost produkcji gotowych pasz determinowany był i jest przede wszystkim szybko rosnącą produkcją żywca drobiowego w naszym kraju. Sektor nie jest samowystarczalny, gdyż relacja produkcji do zużycia pasz wynosiła w ostatnich latach ok. 80%. Przemysł paszowy zmuszony jest importować 3-3,5 mln ton wysokobiałkowych śrut nasion oleistych. Sektor ten boryka się też z dużą niestabilnością cen surowców (zbóż, śrut) oraz, co jest ważne w przypadku importu, z wahaniami kursu walut (dolar). Duże wahania cen surowców w ostatnich latach powodowały, że zmienność cen finalnych produktów tego sektora należała do jednej z największych w przemyśle spożywczym.

W analizowanym okresie utrzymane zostało wysokie tempo wzrostu produkcji tego sektora. Nastąpiła znaczna poprawa wydajności pracy, przy rosnącym zatrudnieniu oraz przy niewielkim wzroście płac (wolniejszym od inflacji). Systematycznie zwiększał się zysk oraz kapitał własny przedsiębiorstw. Na bezpiecznym poziomie była płynność bieżąca, a zadłużenie całkowite spadło poniżej 50% wartości aktywów ogółem. Nie zmieniła się efektywność zasobów oraz majątku, tak w ujęciu makro, jak i mikro. Sytuacja finansowa przemysłu paszowego jest stabilna i bezpieczna, co wskazuje na dobre perspektywy rozwoju tego działu przemysłu spożywczego w najbliższych latach. Producenci pasz wzmocnili swoją pozycję na rynku europejskim.

11. Produkcja pozostałej żywności³⁶

11.1. Popyt krajowy

Popyt krajowy na te produkty można oceniać tylko na podstawie danych o zużyciu krajowym, szacowanym według formuły: produkcja + import – eksport. W ten sposób szacujemy łączny popyt, zarówno konsumentów, jak i zużycie pośrednie. Wyniki takiego rozliczenia przedstawia tabela 11.1.

Tabela 11.1. Zużycie krajowe pozostałej żywności

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wartość zużycia krajowego (w mld zł) w bieżących cenach bazowych przetwórcy	11,54	12,45	12,79	13,33	13,77	13,43
Zmiana zużycia w cenach stałych (w proc.)	11,1	2,6	1,0	-0,2	-2,1	-4,1
Zużycie bezpośrednie (w tys. ton)	1 605,1	1 640,8	1 678,0	1 681,9	1 652,5	1 664,8
z tego: lody	181,7	219,3	213,9	214,5	182,1	188,5
makarony i kluski	277,5	265,3	259,0	262,9	263,4	277,6
sosy, buliony i zupy	306,3	316,6	307,7	288,6	289,2	292,2
kawa, herbata, esencje	205,3	258,5	271,0	290,1	274,6	258,5
pozostałe produkty	634,3	581,1	626,4	625,8	643,2	648,0
Dostawy na rynek krajowy (według GUS) (w tys. ton)						
kawa i herbata	105,9	139,3	147,1	145,8	130,9	113,3
makaron	161,0	167,0	175,0	174,0	177,0	189,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS o produkcji przemysłowej i danych Ministerstwa Finansów o wynikach handlu zagranicznego oraz „Biuletyny Statystyczne GUS” z lat 2009-2014.

Powyższe rozliczenie wskazuje, że popyt na oceniane produkty żywnościowe był względnie stabilny, przy czym dopiero w ostatnich dwóch latach nastąpiły większe spadki, szczególnie na rynku lodów oraz kawy i herbaty. W badanym okresie słabła wieloletnia tendencja wzrostowa popytu na żywność wysoko przetworzoną. Może to być wynik nie tylko spowolnienia gospodarczego i wysokich cen żywności, ale także postępu w zakresie racjonalizacji żywienia, gdyż niektóre z badanych produktów są uznawane za wysoko przetworzone i szkodliwe dla zdrowia.

11.2. Handel zagraniczny

Skutki słabnącej tendencji wzrostowej krajowego popytu są w dużym stopniu kompensowane bardzo szybkim wzrostem eksportu pozostałej żywności (tab. 11.2). W latach 2008-2013 eksport tych produktów zwiększył się prawie dwukrotnie, a ich

³⁶ Są to takie rodzaje przetwórstwa wtórnego jak: PKD 10.52 – produkcja lodów, 10.73 – produkcja makaronów, klusek i podobnych wyrobów mącznych, 10.83 – przetwórstwo kawy i herbaty, 10.84 – produkcja przypraw, 10.85 – wytwarzanie gotowych posiłków i dań, 10.86 – produkcja artykułów spożywczych homogenizowanych i żywności dietetycznej oraz 10.89 – produkcja pozostałych artykułów spożywczych, gdzie indziej nie sklasyfikowanych. Klasy od 10.83 są zaliczane do przemysłu koncentratów spożywczych, ale wcześniej wiele zakładów tego przemysłu wytwarzało również makarony.

import 30-40%, co spowodowało, że niewielkie ujemne saldo obrotów zmieniło się na znaczące saldo dodatnie. Udział tej żywności w polskim eksporcie produktów przemysłu spożywczego zwiększył się o ponad 1 punkt procentowy (p.p.) (do 10,5%), a wskaźnik samowystarczalności tej części przemysłu spożywczego poprawił się o 8,5 p.p. (do 105,8%). Jeszcze bardziej, często o połowę, zwiększyły się inne wskaźniki pozycji konkurencyjnej i stopnia umiędzynarodowienia sektora, przy czym po 2010 roku udział eksportu w produkcji był wyższy od udziału importu w zużyciu krajowym.

Tabela 11.2. Wyniki handlu zagranicznego pozostałą żywnością

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wartość (w mln euro)						
eksport	892,5	996,5	1 178,5	1 402,1	1 571,8	1 748,7
import	956,2	1 035,0	1 145,0	1 327,5	1 322,8	1 344,6
saldo	-63,7	-38,5	33,5	74,6	249,0	404,1
Obroty (w tys. ton)						
eksport	341,2	384,4	450,6	493,6	559,7	610,5
import	384,3	453,0	459,8	485,8	503,0	513,2
Wskaźniki (w proc.)						
– pokrycie importu eksportem	93,3	96,3	102,9	105,6	118,9	130,1
– samowystarczalność ^a	97,3	95,7	99,4	100,5	103,4	105,8
– udział eksportu w produkcji ^a	21,8	25,1	27,1	29,2	32,7	34,7
– udział importu w zużyciu ^a	23,9	28,3	27,5	28,9	30,4	30,8
– udział w eksporcie produktów przemysłu spożywczego	9,3	10,7	10,3	10,8	10,7	10,5

^a w ujęciu ilościowym

Źródło: niepublikowane dane Ministerstwa Finansów o wynikach handlu zagranicznego oraz obliczenia własne.

Tabela 11.3. Wyniki handlu zagranicznego badanych grup pozostałej żywności

Wyszczególnienie	Rok	Lody	Makarony i kluski	Kawa i herbata	Sosy, zupy i buliony	Inne produkty żywnościowe
Wartość eksportu (w mln euro)	2008	84,0	13,3	221,6	200,3	373,3
	2013	68,4	33,9	567,3	369,1	710,0
Saldo (w mln euro)	2008	62,1	-41,2	-176,9	110,0	-18,0
	2013	39,9	-35,1	-36,7	232,5	380,5
Pokrycie importu eksportem (w proc.)	2008	383,6	24,4	55,6	221,8	95,7
	2013	240,0	49,1	89,5	157,4	123,2
Samowystarczalność ^a (w proc.)	2008	117,3	80,9	58,5	122,3	99,3
	2013	112,0	84,4	67,7	152,1	108,1
Udział eksportu w produkcji ^a (w proc.)	2008	19,7	4,9	44,4	29,7	21,8
	2013	18,1	11,7	62,8	48,4	33,5
Udział importu w zużyciu krajowym ^a (w proc.)	2008	5,8	23,1	67,5	14,0	22,5
	2013	8,2	25,5	75,8	21,5	28,1

^a w ujęciu ilościowym

Źródło: niepublikowane dane Ministerstwa Finansów o wynikach handlu zagranicznego oraz obliczenia własne.

Wyniki handlu pozostałą żywnością w podziale na 5 grup produktów (tab. 11.3) wskazują, na:

- bardzo wysoką i rosnącą pozycję konkurencyjną producentów sosów, zup, bulionów i innej żywności, a także przetwórców kawy i herbaty³⁷,
- słabnącą pozycję producentów lodów,
- słabą pozycję producentów makaronów i klusek.

11.3. Produkcja pozostałej żywności

Produkcja pozostałej żywności charakteryzuje się słabnącą tendencją wzrostową (tab. 11.4). W ostatnim 5-leciu wynosiła ona tylko ok. 2% rocznie, przy czym względnie stabilna była produkcja lodów, makaronów i klusek, a zwiększało się przetwórstwo kawy i herbaty oraz produkcja sosów, zup oraz przetworów dla niemowląt i żywności homogenizowanej. W 2013 roku wartość produkcji w tej części przemysłu spożywczego (w cenach stałych) była o 10,5% wyższa niż w 2008 roku i zbliżona do poziomu osiągniętego w 2012 roku. Od 5 lat dość stabilna jest wartość dodana wytworzona przez producentów pozostałej żywności, a jej udział w wartości produkcji obniżył się do 24,4% w 2013 roku (z 27,2% w 2008 roku). Przyczyną tego były ograniczenia popytowe, których skutkiem był też wzrost cen zbytu przetwórcy (ok. 3,5% rocznie) wolniejszy od inflacji i cen surowców.

Tabela 11.4. Produkcja pozostałej żywności

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wartość produkcji w cenach bieżących (w mld zł)	11,39	12,28	12,93	13,64	14,82	15,00 ^a
Zmiana produkcji w cenach stałych (w proc.)	11,2	2,5	3,9	1,4	2,9	-0,5
Produkcja (w tys. ton)	1 562,6	1 573,2	1 662,8	1 690,2	1 709,2	1 761,9
w tym: lody	213,1	235,7	232,3	233,2	201,0	211,2
makarony i kluski	224,4	223,4	225,4	227,7	228,7	234,3
kawa, herbata, ekstrakty	120,0	129,4	140,8	169,5	175,7	174,9
sosy, zupy	374,6	402,2	426,7	421,0	432,0	444,3
Wartość produkcji według F-01 (w mld zł)	10,6	12,5	13,5	14,0	15,0	15,2
Wartość dodana brutto ^b						
w mld zł, ceny bieżące	2,88	3,54	3,68	3,60	3,41	3,71
w proc. produkcji	27,2	28,4	27,3	25,7	22,7	24,4

^a szacunek, ^b dotyczy firm składających sprawozdania finansowe

Źródło: niepublikowane dane GUS i obliczenia własne.

11.4. Zasoby czynników wytwórczych

Zasoby pracy (zatrudnienie) firm przemysłowych produkujących pozostałą żywność (tab. 11.5) wykazują powolną tendencję spadkową (z wyjątkiem 2011 roku) w tempie ok. 1,2% rocznie. Natomiast wartość ewidencyjna środków trwałych i ma-

³⁷ W handlu kawą, herbatą i ich ekstraktami mamy jeszcze saldo ujemne, ale w 2013 roku było ono prawie 5 razy mniejsze niż w 2008 roku i zbliżone do ujemnego salda w handlu makaronem i kluskami, przy znacznie wyższym wskaźniku pokrycia importu eksportem. Wskazuje to, jak dużą rolę może pełnić przetwórstwo i reeksport produktów wytwarzanych wyłącznie z importowanych surowców.

jątku tych firm stale wzrastała (z wyjątkiem 2012 roku) w relatywnie wysokim tempie (o prawie 50% w ciągu 5 lat, tj. ok. 8% rocznie). Realny wzrost tych zasobów jest trudny do oszacowania, gdyż brak jest podstaw do przeliczania na ceny stałe wartości ewidencyjnych (tj. w stałych cenach „starych” środków trwałych powiększanych o przyrosty z inwestycji w cenach bieżących). Każde takie przeliczenie jest ryzykowne, ale nie ulega wątpliwości, że stale zwiększają się zasoby majątku trwałego, choć równocześnie obniżała się wartość nowych inwestycji³⁸ i stopa inwestowania (z 11% do 8% wartości początkowej środków trwałych). Prowadzi to do szybkiego wzrostu technicznego uzbrojenia pracy, które w 2013 roku było o 48% wyższe niż w 2008 roku. Nie oznacza to jednak wzrostu majątkochłonności produkcji, gdyż wartość majątku (trwałego i obrotowego) w przeliczeniu na jednostkę produkcji była w 2013 roku podobna jak w 2008 roku. Dotyczy to także łącznych zasobów czynników produkcji, których wartość w badanym okresie zwiększyła się prawie o 40%, a w przeliczeniu na jednostkę produkcji była nieco niższa.

Tabela 11.5. Zasoby czynników wytwórczych

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zatrudnienie (tys. osób)						
firmy przemysłowe	35,2	34,2	34,5	36,8	33,8	33,1
w tym: duże i średnie	26,8	28,9	28,8	30,7	27,9	27,8 ^a
według F-01	28,0	31,3	31,8	32,9	30,0	29,9
Środki trwałe brutto firm dużych i średnich (w mld zł)	4,79	6,42	7,41	7,62	6,95	7,35 ^a
Majątek przedsiębiorstw według F-01 (w mld zł)	7,87	10,21	11,12 ^a	11,43	10,81	11,21
w tym: trwałe	3,95	5,65	5,92	5,97	5,27	5,64
Zasoby łącznie ^b według F-01 (w mld zł)	12,09	15,08	16,40	17,09	16,15	16,73
Inwestycje (w mld zł)	0,53	0,75	0,75	0,74	0,59	0,61
Techniczne uzbrojenie pracy ^c (w tys. zł/osobę)	178,7	222,1	257,3	248,2	249,1	264,4
Majątkochłonność produkcji ^d według F-01 (w zł/zł)	0,74	0,82	0,83	0,82	0,72	0,76
Zasoby łącznie/produkcja (w zł/zł)	1,14	1,21	1,22	1,22	1,08	1,10

^a szacunek, ^b majątek trwały i obrotowy powiększony o wartość czynnika pracy, ustalony jako ekwiwalent trzykrotnej rocznej opłaty pracy, ^c dotyczy dużych i średnich przedsiębiorstw, ^d relacja wartości majątku trwałego i obrotowego do wartości produkcji sprzedanej w cenach bazowych

Źródło: obliczenia własne na podstawie publikowanych i niepublikowanych danych GUS.

11.5. Produktywność i efektywność

Trwałą cechą producentów pozostałej żywności jest dość szybko rosnąca wydajność pracy (tab. 11.6), która w ciągu 5 lat zwiększała się w tempie ponad 3% rocznie (w cenach stałych), przy relatywnie niskim opłaceniu wzrostem średniej płacy. W dużych i średnich firmach tej części przemysłu spożywczego średnia płaca brutto w 2012 roku była o 15% wyższa niż w 2008 roku, co stanowi tylko niespełna 1/3 przyrostu wydajności w cenach bieżących. Wzrostowi wydajności pracy towarzyszyła nie-

³⁸ Trzeba jeszcze podkreślić, że zmiany wartości ewidencyjnej środków trwałych często nie miały związku z wartością inwestycji, np. w 2009 roku wartość tych środków w dużych i średnich firmach zwiększyła się o 2,6 mld zł, a nakłady inwestycyjne były 2-3 razy mniejsze.

wielka poprawa produktywności majątku i zasobów (odpowiednio z 1,66 do 1,83 zł/zł oraz z 0,88 do 0,91 zł/zł), ale po przejściowym ich obniżeniu w 2010 i 2011 roku.

Tabela 11.6. Produktywność i efektywność produkcji pozostałej żywności

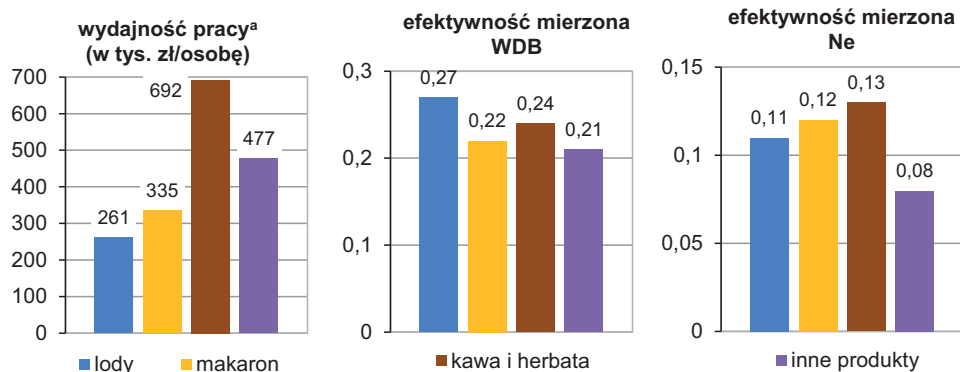
Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wydajność pracy – w cenach bieżących (w tys. zł)	321,8	359,2	375,0	374,8	438,5	454,5 ^a
w tym: firm dużych i średnich	308,8	378,1	408,3	395,0	462,7	474,6 ^a
– w cenach stałych	385,1	406,5	418,8	402,5	446,2	454,5 ^a
Produktywność środków trwałych ^b	1,66	1,70	1,56	1,59	1,89	1,83 ^a
Produktywność zasobów ^c	0,88	0,83	0,82	0,82	0,93	0,91
Efektywność mierzona WDB ^c (makro)						
nakładów pracy	2,07	2,18	2,07	1,91	1,92	2,02
majątku	0,366	0,347	0,325	0,315	0,316	0,331
zasobów	0,239	0,235	0,221	0,211	0,211	0,222
Efektywność mierzona Ne ^c (mikro)						
nakładów pracy	1,02	1,13	1,18	0,89	0,88	0,97
majątku	0,179	0,179	0,186	0,148	0,142	0,158
zasobów	0,117	0,122	0,113	0,099	0,095	0,106

^a szacunek na podstawie F-01, ^b dotyczy firm dużych i średnich, ^c według F-01

Źródło: obliczenia własne na podstawie publikowanych i niepublikowanych danych GUS.

Nieco inna była tendencja zmian mierników efektywności sektora. Z powodu malejącego udziału wartości dodanej brutto (WDB) i nadwyżki ekonomicznej (Ne) w cenie bazowej producenta obniżyła się nieco efektywność tego sektora, zarówno w skali makro, jak i mikro, przy czym spadek efektywności nakładów pracy był mniejszy niż efektywności majątku lub łącznych zasobów. Jednak obie te miary są wciąż relatywnie wysokie, gdyż jednostka nakładów pracy zwiększa WDB o 2 jednostki, a nadwyżkę ekonomiczną o jedną jednostkę, zaś jedna jednostka zasobów przynosi efekt w postaci 0,2 jednostek WDB lub 0,1 jednostek Ne.

Rysunek 11.1. Zróżnicowanie wydajności pracy oraz efektywności zasobów w produkcji pozostałej żywności w 2013 roku

^a w cenach bieżących, w 2012 roku w dużych i średnich firmach na podstawie *Rocznika Statystycznego Przemysłu 2013*

Źródło: obliczenia własne na podstawie publikowanych i niepublikowanych danych GUS (według F-01).

Wewnątrz badanego sektora duże jest zróżnicowanie wydajności pracy, a małe mierników efektywności (rys. 11.1). Najwyższą wydajnością pracy i efektywnością zasobów w skali mikro wyróżnia się przetwórstwo kawy i herbaty. Bardzo małe jest zróżnicowanie efektywności makro, a w skali mikro niska jest tylko efektywność produkcji innej żywności.

11.6. Wyniki i stan finansowy

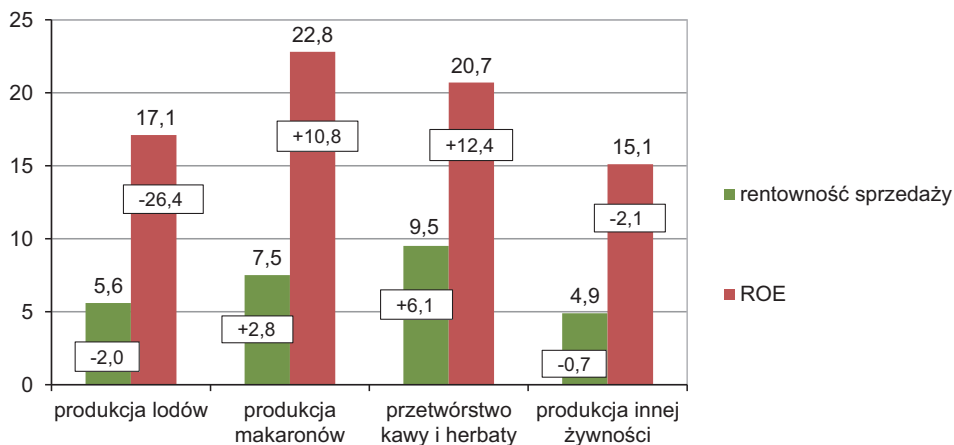
Produkcja pozostałej żywności, podobnie jak całe przetwórstwo wtórne, należy do działów przemysłu spożywczego o wysokiej rentowności. W tej części sektora kwota zysku netto – po przejściowym obniżeniu w latach 2011-2012 – osiągnęła już wartość o ponad 50% wyższą niż w 2008 roku (tab. 11.7), wskaźniki rentowności są stale wyraźnie wyższe od przeciętnych w przemyśle spożywczym: rentowności sprzedaży o 1-2 p.p., a ROE o 3-5 p.p., zyski z kapitału własnego są 3-4 razy wyższe niż innych bezpiecznych zastosowań kapitału (lokat czy obligacji). Wysoka rentowność cechuje produkcję wszystkich wyodrębnionych czterech grup wyrobów; jest ona najniższa (choć wciąż wysoka) w produkcji innej żywności i lodów, przy czym są to działy, w których nastąpił spadek rentowności, a znacząco poprawiła się ona w produkcji makaronów oraz w przetwórstwie kawy i herbaty (rys. 11.2).

Tabela 11.7. Wyniki finansowe producentów pozostałej żywności

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zysk netto (w mln zł)	649	935	1 001	719	746	1 029
Rentowność sprzedaży (w proc.)	5,41	6,62	6,70	4,56	4,41	5,95
ROE (w proc.)	16,3	16,8	15,6	11,9	13,1	17,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Rysunek 11.2. Zróżnicowanie rentowności w 2013 roku i zmiana po 2008 roku

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Produkcja ocenianych wyrobów charakteryzuje się także stabilnym i bezpiecznym stanem finansowym. W tej części przemysłu spożywczego nastąpił duży, bo o 50%, wzrost wartości kapitału własnego, bieżąca płynność finansowa stale przekracza poziom uznawany za zapewniający obsługę zobowiązań finansowych (ponad 1,3), a zobowiązania finansują mniej niż 50% majątku przedsiębiorstw (tab. 11.8). Wśród badanych podmiotów gorsze miary stanu finansowego osiągają tylko producenci makaronów (rys. 11.3), którzy mają wprawdzie bezpieczny poziom płynności finansowej, ale równocześnie wysokie (58% aktywów) zadłużenie. Są to głównie zobowiązania krótkoterminowe, które z dużą nadwyżką mają pokrycie w wartości majątku obrotowego. Oznacza to, że w żadnej z czterech wyodrębnionych grup produkcji pozostałej żywności nie ma zagrożeń kontynuowania i rozwijania działalności, stwarzanych przez stan finansowy przedsiębiorstw.

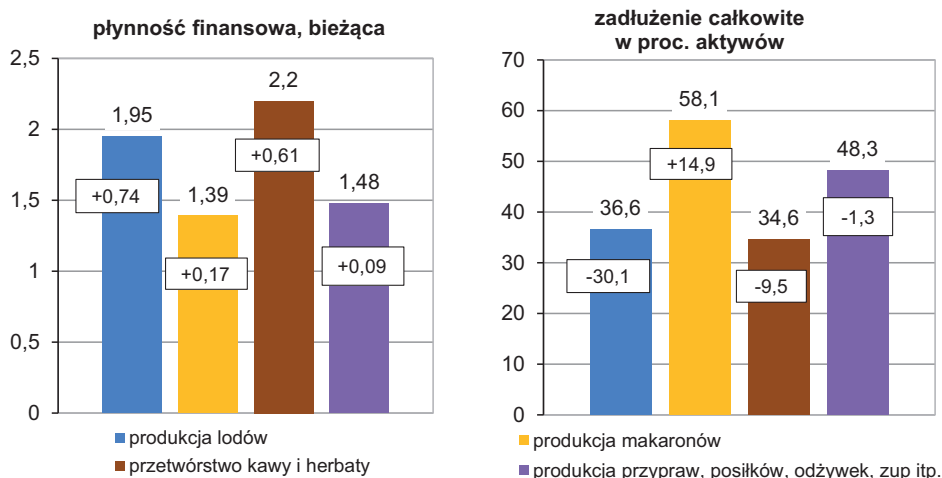
Tabela 11.8. Stan finansowy przedsiębiorstw

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Kapitał własny (w mld zł)	3,99	5,57	6,42	6,03	5,71	6,05
w tym: środki własne w obrocie	1,11	1,46	1,26	1,42	1,95	2,08
Zobowiązania (w mld zł)	3,89	4,63	4,70 ^a	5,41	5,10	5,16
w tym: krótkoterminowe	2,81	3,11	3,95	4,04	3,60	3,49
Bieżąca płynność finansowa	1,40	1,47	1,32	1,35	1,54	1,60
Zadłużenie całkowite (w proc.)	49,4	45,4	42,3	47,3	47,2	46,0

^a dane skorygowane

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Rysunek 11.3. Zróżnicowanie stanu finansowego w 2013 roku i zmiana po 2008 roku

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

11.7. Struktura podmiotowa

W ostatnich latach struktura podmiotowa przemysłu produkującego pozostałą żywność była względnie stabilna (tab. 11.9), gdyż mimo wzrostu liczby firm przemysłowych:

- stała jest liczba dużych przedsiębiorstw zatrudniających ponad 249 pracowników,
- udział dużych przedsiębiorstw w produkcji utrzymuje się na poziomie ok. 60% (a w zatrudnieniu nieco ponad 50%).

Produkcja pozostałej żywności należy do tej części przemysłu spożywczego o względnie wysokiej koncentracji produkcji, gdzie słabą pozycję mają małe firmy przemysłowe (ok. 12% produkcji), przy zbliżonej do przeciętnej pozycji firm średniej wielkości (ok. 28% produkcji).

Tabela 11.9. Struktura firm przemysłowych produkujących pozostałą żywność

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba firm przemysłowych	404	365	400	416	426	437
w tym: dużych	29	30	29	30	30	29
Udział firm dużych w sektorze (w proc.) w:						
– zatrudnieniu	54,0	53,6	53,8	54,1	51,9	51,8
– wartości sprzedaży	61,0	58,8	61,7	57,4	59,9	.

Źródło: niepublikowane dane GUS i obliczenia własne.

Koncentracja omawianego sektora jest większa niż wielu głównych działów produkcji żywności, takich jak: przemysł mięsny, rybny, owocowo-warzywny, młynarski czy piekarski, ale mniejsza niż w przemyśle cukrowniczym, olejarskim, piwnym, tytoniowym, cukierniczym czy też produkcji napojów bezalkoholowych, gdzie dominują globalne korporacje, kształtujące oligopolistyczne struktury sektora.

11.8. Siła polskich producentów pozostałej żywności na tle innych krajów UE

Pozycja polskich producentów pozostałej żywności jest nieco silniejsza niż całego naszego przemysłu spożywczego. W produkcji tej żywności zajmujemy szóstą pozycję, po pięciu największych krajach UE (tab. 11.10). Siła polskich producentów pozostałej żywności, mierzona wartością produkcji w przeliczeniu na 1 mieszkańca, wydajnością pracy czy też stopniem koncentracji produkcji, prawie nie różni się od średniego ich poziomu w całej UE, a jest znacznie wyższa niż w UE-12. I tak pod względem wartości produkcji na 1 osobę czy wydajności pracy przewagę nad nami mają producenci tej żywności w Niemczech, we Francji i Włoszech, ale nie w Wielkiej Brytanii czy Hiszpanii. Szczególnie silna jest pozycja naszych producentów sosów i innych przypraw (drugie miejsce po Niemczech), a znacząca także w produkcji lodów oraz zup i bulionów.

Tabela 11.10. Producenci pozostałej żywności w Polsce i w innych krajach UE w 2012 roku

Kraje	Wartość produkcji ^a (w mld euro)	Udział w UE-27 (w proc.)	Produkcja ^a na 1 miesz- kańca (w euro)	Wydajność pracy ^a (w tys. euro)	Obroty ^a 1 firmy (w mln euro)
UE-27	85,01	100,0	170,6	202,7	3,32
UE-15	74,57	87,7	187,6	215,2	3,53
Niemcy	18,36	21,6	225,0	253,6	11,45
Francja	13,63	16,0	214,1	233,1	4,17
Wielka Brytania	8,15	9,6	128,7	119,1	7,47
Włochy	18,26	21,5	306,1	338,9	1,94
Hiszpania	7,91	9,3	167,1	241,7	3,56
UE-12	10,44	12,3	115,7	143,6	2,30
Polska	6,96	8,2	180,6	191,4	3,90
Węgry	1,56	1,8	156,5	182,7	2,60
Rumunia	1,12	1,3	59,4	109,7	2,08
Bułgaria	0,48	0,6	65,8	76,3	0,87
Słowacja	0,48	0,6	88,8	128,7	0,94

^a w cenach porównywalnych, tj. ceny bieżące skorygowane parytetem siły nabywczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

11.9. Konkluzje

Produkcja pozostałej żywności, jako znaczący składnik wtórnego przetwórstwa, nie jest już najszybciej rozwijającą się częścią przemysłu spożywczego. Przyczyną tego był słabnący popyt krajowy. Producenci zmuszeni byli do poszukiwania zagranicznych rynków zbytu, co skutkowało szybkim rozwojem eksportu wszystkich grup pozostałej żywności, z wyjątkiem lodów. Osiągnięto znaczącą poprawę pozycji konkurencyjnej przetwórców kawy i herbaty, producentów sosów, zup i bulionów oraz innych produktów żywnościowych, a słabą pozycję mają producenci lodów.

W ostatnich latach nastąpiło spowolnienie rozwoju sektora, ale przy znaczącej poprawie produktywności zasobów, w tym szczególnie wydajności pracy. Równocześnie obniżyła się nieco wciąż wysoka efektywność zasobów, co jest głównie wynikiem malejącego udziału wartości dodanej i nadwyżki ekonomicznej w cenie producenta. W tej części przemysłu spożywczego utrzymuje się wysoka rentowność i niskie zadłużenie (z wyjątkiem producentów makaronu). Dlatego producenci pozostałej żywności – mimo silnych ograniczeń – wzmocnili swoją pozycję w polskim i europejskim przemyśle spożywczym, a procesy dostosowawcze do trudnych i zmieniających się uwarunkowań zewnętrznych koncentrowały się na rozwijaniu eksportu oraz oszczędnym gospodarowaniu czynnikami produkcji (pracą i kapitałem).

12. Produkcja napojów alkoholowych³⁹

12.1. Popyt krajowy

Popyt krajowy na napoje alkoholowe (w przeliczeniu na 100° spirytusu) w latach 2008-2012 miał tendencję spadkową. Łączne spożycie napojów alkoholowych obniżyło się o 5% (do 9,35 litra w 2012 roku). W 2013 roku według GUS nastąpił duży wzrost spożycia wódek (tab. 12.1), wobec czego łączny popyt na napoje alkoholowe wzrósł do poziomu z 2008 roku. Oceniamy jednak, że spożycie wódek w 2013 roku nie przekroczyło 3,2 litra⁴⁰, więc całkowity popyt na napoje alkoholowe w 2013 roku był o 4% niższy niż w 2008 roku, a na napoje spirytusowe był taki jak w latach 2009-2011 i o 5,9% niższy niż w 2008 roku. Napoje spirytusowe stanowiły 1/3 łącznego spożycia napojów alkoholowych (w przeliczeniu na 100° spirytusu).

Tabela 12.1. Zużycie krajowe napojów alkoholowych

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zużycie krajowe ^a (w mln litrów)						
– napojów spirytusowych (100°)	132,1	124,4	113,4	128,8	123,2	138,1
– win gronowych i wermutów	111,7	105,3	112,2	113,9	112,8	123,6
– napojów fermentowanych	202,7	164,5	156,6	138,7	118,0	105,8
– piwa	3 599,6	3 496,4	3 520,4	3 649,4	3 796,8	3 797,5
Spożycie (bilansowe):						
– wódki, likiery i inne napoje spirytusowe (w l 100°/osobę rocznie)	3,4	3,2	3,2	3,2	3,0	3,6 ^b
– wina i miody pitne (w l/osobę rocznie)	8,3	7,0	6,9	6,4	5,9	5,8
– piwo (w l/osobę rocznie)	94,4	91,2	90,2	94,3	99,2	97,7
Łączne spożycie napojów alkoholowych w przeliczeniu na 100° spirytusu ^c	9,84	9,27	9,20	9,35	9,35	9,84 ^b
Dostawy na rynek krajowy (według GUS)						
– napojów spirytusowych (w mln l 100°)	131,8	123,8	124,5	122,2	123,6	143,3
– win gronowych i wermutów (w mln l)	113,9	104,8	110,7	111,6	112,3	122,4
– napojów fermentowanych (w mln l)	205,3	169,1	153,6	137,1	121,2	104,8
– piwa (w mln l)	3 602,0	3 468,7	3 501,0	3 619,4	3 826,9	3 775,1

^a suma produkcji i importu pomniejszona o eksport, ^b rzeczywiste spożycie napojów spirytusowych według szacunków IERiGŻ-PIB wyniosło 3,2 litra, a alkoholowych 9,44 litra/osobę ^c przy założeniu zawartości alkoholu: wino 15%, piwo 5,5%

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS i Ministerstwa Finansów oraz danych GUS z publikacji Rynek Wewnętrzny z lat 2008-2013, GUS, Warszawa 2009-2014.

³⁹ PKD 11.01 – destylowanie, rektyfikowanie i mieszanie alkoholi, 11.02 – produkcja win gronowych, 11.03 – produkcja cydru i pozostałych win owocowych, 11.04 – produkcja pozostałych niedestylowanych napojów fermentowanych, a także 11.05 – produkcja piwa i 11.06 – produkcja słoju.

⁴⁰ Nie był to wzrost spożycia, lecz zwiększone dostawy i produkcja przed wcześniej ogłoszoną podwyżką akcyzy, a potwierdzają to inne obserwacje rynku, np. wzrost wpływów z akcyzy od alkoholu etylowego w 2013 roku o 8,3%, wzrost wydatków gospodarstw domowych na wyroby spirytusowe w tym okresie o 2-3%, przy nieznacznym wzroście cen detalicznych o 0,3%.

W latach 2008-2013 systematycznie, średnio w tempie 6,9% rocznie, malał popyt krajowy na wina i miody pitne. W latach 2008-2013 obniżył się on o ok. 1/3, a udział win w strukturze spożycia napojów alkoholowych zmalał o ok. 3 punkty procentowe. Dane dotyczące zarówno dostaw, jak i zużycia krajowego tych wyrobów wskazują jednak na rosnący popyt na wina gronowe i wermuty, a malejące zapotrzebowanie na wina owocowe. Zużycie krajowe win gronowych i wermutów zwiększyło się o 1/10, a dostawy o 7,5%. Natomiast zarówno zużycie, jak i dostawy win owocowych w 2013 roku były prawie o połowę mniejsze niż w 2008 roku. Od 2013 roku popyt na wina gronowe i wermuty był większy niż na wina owocowe.

Krajowy popyt na piwo największy był w 2012 roku, kiedy jego spożycie przekroczyło 99 litrów na osobę. W 2013 roku obniżyło się o 1,5%, ale nadal było większe niż w 2008 roku. Udział piwa w strukturze spożycia napojów alkoholowych od trzech lat przekracza 55%, wobec ok. 50% na początku ubiegłej dekady.

12.2. Handel zagraniczny

Czynnikiem rozwoju sektora napojów alkoholowych był popyt eksporterów, szczególnie w niektórych segmentach tego rynku. Eksport wszystkich napojów alkoholowych zwiększył się ilościowo o 93%, a wartościowo o 76%, lecz saldo obrotu tymi produktami było ciągle ujemne, a udział w eksporcie produktów przemysłu spożywczego był marginalny i wynosił ok. 2% (tab. 12.2). Mniejsze zmiany nastąpiły w imporcie tych napojów, którego zarówno ilość, jak i wartość zwiększyła się, ale tylko o ok. 1/3. W latach 2008-2013 tempo wzrostu eksportu było ponad dwukrotnie większe niż dynamika importu. W latach 2008-2010 deficyt handlowy napojami alkoholowymi obniżył się o 37%, ale w kolejnych latach wzrósł do niespełna 200 mln euro.

Tabela 12.2. Wyniki handlu zagranicznego napojami alkoholowymi

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wartość (w mln euro)						
eksport	181,6	189,1	272,9	295,1	275,2	320,9
import	389,2	345,8	403,8	461,2	464,7	518,1
saldo	-207,6	-156,7	-130,9	-166,1	-189,5	-197,2
Obroty (w tys. ton masy produktu)						
eksport	204,1	247,5	349,7	365,0	334,6	394,7
import	238,5	269,3	292,7	311,0	322,6	319,5
Wskaźniki (w proc.)						
– pokrycie importu eksportem	46,7	54,7	67,6	64,0	59,2	61,9
– samowystarczalność ^a	100,4	101,5	102,1	102,1	102,2	103,1
– udział eksportu w produkcji ^a	4,7	5,4	6,3	6,5	7,1	8,0
– udział importu w zużyciu ^a	4,3	4,0	4,3	4,5	5,1	5,1
– udział napojów alkoholowych w eksporcie produktów przemysłu spożywczego	1,9	2,0	2,4	2,3	1,9	1,9

^a w ujęciu ilościowym

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS i Ministerstwa Finansów.

W obrotach winami mamy ciągle duży deficyt handlowy (tab. 12.3), który w 2013 roku wyniósł ok. 200 mln euro i był o ok. 15% większy niż w 2008 roku, co wynikało z dużego i rosnącego importu win gronowych. Szybko wzrastał także eksport piwa (wartościowo – średnio o 12,1% rocznie), a saldo obrotu piwem zwiększyło się dwukrotnie. Mimo dużej dynamiki eksportu napojów spirytusowych (wzrost średnio o ok. 8% rocznie) mamy stały deficyt handlowy w obrotach tymi napojami, choć w 2013 roku był on o 1/3 mniejszy niż w 2008 roku. Ujemne jest także saldo handlowe obrotów spirytusem, które w 2013 roku przekroczyło 50 mln euro.

Tabela 12.3. Wyniki handlu zagranicznego badanych grup napojów alkoholowych

Wyszczególnienie	Rok	Piwo	Wino gronowe i wermuty	Napoje fermentowane	Napoje spirytusowe
Wartość eksportu (w mln euro)	2008	66,8	2,6	6,5	101,2
	2013	118,5	10,0	13,7	151,4
Saldo (w mln euro)	2008	45,5	-174,6	3,9	-42,8
	2013	83,8	-211,1	11,8	-29,0
Pokrycie importu eksportem (w proc.)	2008	313,4	1,5	245,8	70,3
	2013	341,9	4,5	703,7	83,9
Samowystarczalność ^a (w proc.)	2008	103,1	11,8	105,7	97,5
	2013	105,3	12,9	131,6	101,9
Udział eksportu w produkcji ^a (w proc.)	2008	3,9	9,1	6,4	12,3
	2013	6,4	31,9	25,3	17,9
Udział importu w zużyciu krajowym ^a (w proc.)	2008	1,0	89,3	1,0	14,4
	2013	1,5	91,2	1,8	16,3

^a w ujęciu ilościowym

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS i Ministerstwa Finansów.

W ostatnim 5-leciu poprawiły się wszystkie mierniki pozycji konkurencyjnej poszczególnych grup napojów alkoholowych. Relacje wartości eksportu do importu oraz produkcji do zużycia krajowego zwiększyły się, a niektórych napojów nawet o kilkanaście punktów procentowych. Jesteśmy samowystarczalni w zakresie wszystkich napojów alkoholowych, z wyjątkiem win gronowych i wermutów, gdzie nasza produkcja zaspokaja tylko ok. 1/10 zużycia krajowego. Zwiększył się o kilka, a niektórych nawet o kilkanaście punktów procentowych, udział eksportu w produkcji poszczególnych napojów alkoholowych, przy mniejszym wzroście udziału importu w zużyciu krajowym. Wszystkie te wskaźniki są wciąż niskie w głównych działach, tj. w sektorze piwnym i spirytusowym.

12.3. Zaopatrzenie surowcowe

Przerób zbóż na cele przemysłowe (spirytus i sód) wykazywał tendencję wzrostową, z wyjątkiem lat 2011-2012, kiedy obniżył się o ok. 80 tys. ton (tab. 12.4). W 2013 roku nastąpił wyraźny wzrost przetwórstwa zbóż na te cele (do 2,75 mln ton wobec 1,62 mln ton w 2008 roku). Łączne zużycie zbóż w przemyśle spirytusowym w latach 2008-2013 zwiększyło się dwukrotnie, a jęczmienia w browarnictwie o 1/4.

Tabela 12.4. Surowce do produkcji napojów alkoholowych (w tys. ton)

Wyszczególnienie	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14
Przerób zbóż razem ^a	1 620	2 390	2 405	2 350	2 325	2 745
w tym: żyto	660	750	760	680	650	680
kukurydza	180	250	320	330	420	660
jęczmień	690	790	820	830	840	855
Przerób ziemniaków ^b	83,2	41,2	37	50,4	80,2	36,0
Produkcja słodu ^c	332,7	321,7	336,7	382,0	352,8	361,2
Import słodu ^c	252,4	214,4	219,9	207,5	211,6	122,8
Eksport słodu ^c	28,2	44,6	46,7	57,2	49,8	28,0

^a bez pszenicy zużytej w przemyśle skrobiowym, ^b na spirytus, ^c w latach kalendarzowych

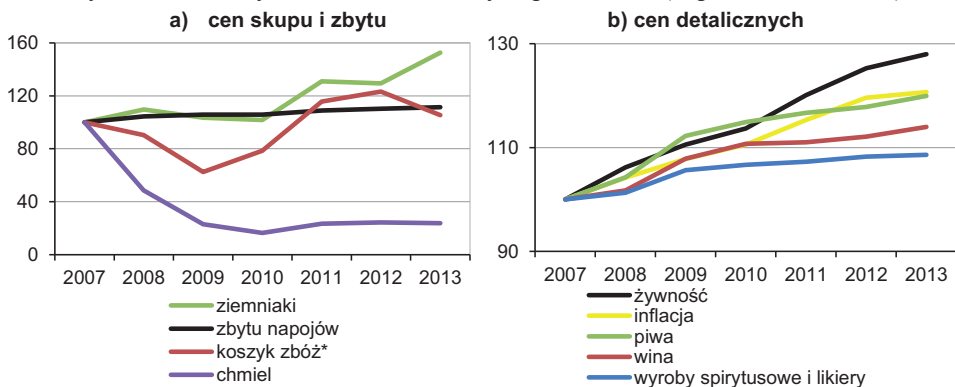
Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych Ministerstwa Finansów, danych z Roczników Statystycznych GUS 2010 i 2013 oraz publikacji „Rynek zbóż. Stan i perspektywy”, nr 36-47, seria „Analizy Rynkowe” z lat 2009-2014, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

Podstawowym surowcem dla przemysłu spirytusowego było żyto, a w ostatnich latach wyraźnie zwiększył się przerób kukurydzy. Niewielki (36-83 tys. ton), z tendencją malejącą był przerób ziemniaków w gorzelnictwie. W przemyśle piwowarskim zwiększył się udział słodu z produkcji krajowej, który stanowił prawie 3/4 zużycia tego surowca. Natomiast import słodu obniżył się z 250 tys. ton w 2008 roku do 200 tys. ton w latach 2009-2012, a w ostatnim roku był o połowę mniejszy.

12.4. Ceny

Warunki cenowe zakupu zbóż jako surowca do produkcji napojów alkoholowych były zmienne. W latach 2008-2009 ceny zbóż malały, ale później surowiec ten był bardzo drogi (rys. 12.1), lecz proces ten został zahamowany w końcu 2012 roku. Dynamika cen zbóż w latach 2011-2012 była większa niż cen zbytu napojów. Nastąpił proces kurczenia się marży przetwórczej, ale w 2013 roku cena koszyka zbóż obniżyła się prawie o 15%, przy niewielkim wzroście cen zbytu napojów (o 1%). W konsekwencji ceny napojów w latach 2008-2013 wzrosły o 11,5%, a koszyka zbóż o 5,5%.

Rysunek 12.1. Dynamika cen na różnych poziomach (w proc., 2007 = 100)

* koszyk zbóż (0,25 kg żyta, 0,35 kg jęczmienia, 0,2 kg kukurydzy oraz po 0,1 kg pszenicy i pszenżyta)

Źródło: opracowanie własne na podstawie publikowanych i niepublikowanych danych GUS.

Tempo zmiany cen detalicznych wszystkich napojów alkoholowych było mniejsze od inflacji, co oznacza relatywne tanienie tych produktów. W latach 2008-2013 napoje spirytusowe zdrożały o 8,6%, wina o 14%, a piwo o 19,9%, przy inflacji na poziomie 20,7% i wzroście cen żywności o 28%. Tempo zmian detalicznych cen wina, a szczególnie piwa było większe niż cen zbytu napojów spirytusowych, co oznacza wzrost marży handlowej w produkcji tych wyrobów. Sytuacja taka nie wystąpiła w przemyśle spirytusowym, gdzie dynamika cen konsumenta była nieco mniejsza niż cen producenta.

12.5. Produkcja napojów alkoholowych

W latach 2008-2013 wartość produkcji napojów alkoholowych (PKD 11.01, 11.02, 11.03, 11.04, 11.05 i 11.06) zwiększyła się tylko o 9,5% w cenach bieżących, przy znaczącym spadku w 2010 roku i nieco mniejszym w 2013 roku. Wzrost wartości produkcji w cenach stałych wyniósł tylko 2,7%.

W okresie tym najszybciej rozwijała się produkcja spirytusu odwodnionego (tab. 12.5), która zwiększyła się prawie trzyipółkrotnie oraz pozostałych napojów spirytusowych (wzrost o 21%). Wolniej, ale systematycznie zwiększała się produkcja piwa, która w 2013 roku przekroczyła 4 mld litrów. Stale malała produkcja napojów fermentowanych, wermutów i win gronowych (do 2013 roku). Względnie stabilna była produkcja spirytusu skażonego i rektyfikowanego. Wzrastał natomiast udział spirytusu surowego z produkcji przemysłowej (z 54% w 2007 roku do ok. 75% w latach 2011-2012), ale w 2013 roku spirytus surowy wytworzony w gorzelniach rolniczych stanowił jeszcze 60% produkcji krajowej.

Tabela 12.5. Produkcja napojów alkoholowych

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wartość produkcji w cenach bieżących (w mld zł)	11,47	12,88	11,58	12,00	12,82	12,56 ^a
Zmiana wartości produkcji w cenach stałych (w proc.)	4,4	10,9	-10,1	0,8	5,4	-3,0
Produkcja (w mln l)						
Wódki czyste (100%)	108,1	104,3	107,0	103,6	103,2	115,7
Pozostałe napoje spirytusowe (100%)	20,7	21,3	22,5	26,4	25,0	25,1
Spirytus surowy	226,6	277,8	239,0	188,9	226,3	368,6
w tym: przemysłowy	103,9	166,0	150,6	142,8	168,0	153,3
Spirytus rektyfikowany	137,8	145,1	135,9	133,3	165,5	146,5
Spirytus odwodniony	64,9	103,0	158,3	170,8	209,2	221,7
Spirytus skażony	58,4	70,5	72,3	50,3	45,1	65,3
Wina gronowe	8,2	7,9	7,3	7,5	5,9	12,9
Wermuty	5,0	4,0	5,2	4,8	3,3	3,1
Napoje fermentowane	214,3	179,5	173,3	158,1	141,6	139,2
Piwo	3 711	3 624	3 680	3 807	3 961	4 000
Wartość produkcji według F-01 (w mld zł) w bieżących cenach bazowych	12,89	12,82	11,72	12,33	13,53	13,32
Wartość dodana brutto ^b w mld zł, ceny bieżące	3,96	3,83	3,71	3,34	3,63	3,87
w proc. produkcji	30,7	29,9	31,7	27,1	26,8	29,1
Nadwyżka ekonomiczna ^b w mld zł, ceny bieżące	2,78	2,62	2,50	2,09	2,31	2,49
w proc. produkcji	21,6	20,4	21,3	17,0	17,1	18,7

^a szacunek, ^b dotyczy firm składających sprawozdania finansowe

Źródło: niepublikowane dane GUS i obliczenia własne.

Cechą charakterystyczną rozwoju sektora napojów alkoholowych był spadek efektów działalności, mierzonych zarówno wartością dodaną brutto, jak i nadwyżką ekonomiczną. Ich wartość w cenach bieżących obniżyła się odpowiednio o 2,3% i o 10,4%. Zmniejszył się również ich udział w cenie bazowej producenta. Dopiero w 2013 roku wzrósł udział tych efektów w cenie bazowej, ale poziom z 2008 roku nie został jeszcze osiągnięty.

12.6. Zasoby czynników wytwórczych

Zasoby pracy w produkcji napojów alkoholowych od 2010 roku systematycznie malały, a powolny rozwój tego sektora w niektórych jego segmentach następował przy wzroście wartości majątku. Zatrudnienie w 2013 roku było o 10,5% niższe niż w 2008 roku (tab. 12.6). Mniejszy spadek zatrudnienia wystąpił w grupie firm dużych, gdyż tam obniżyło się ono o 5,6%.

Wartość majątku trwałego producentów napojów alkoholowych w 2013 roku była o połowę większa niż w 2008 roku, co przy rosnącej opłacie pracy o 6,4% zwiększyło ogólne zasoby czynników produkcji o 38,8%. Postępował proces zwiększania technicznego uzbrojenia pracy i wzrost majątkochłonności produkcji w tempie średnio po ok. 9% rocznie.

Tabela 12.6. Zasoby czynników wytwórczych w produkcji napojów alkoholowych

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zatrudnienie (tys. osób)						
firmy przemysłowe	14,60	15,08	13,44	13,26	13,17	13,06 ^a
w tym: duże i średnie	12,5	13,5	11,8	11,9	11,9	11,8 ^a
według F-01	15,33	14,43	12,49	12,51	12,69	12,78
Środki trwałe brutto firm dużych i średnich (w mld zł)	8,65	9,42	8,96	9,10	9,31	12,8 ^a
Majątek przedsiębiorstw według F-01 (w mld zł)	15,23	14,72	12,18	17,01	16,22	22,15
w tym: trwałe	8,95	8,35	6,76	11,56	10,71	14,84
Zasoby łącznie ^b według F-01 (w mld zł)	18,37	17,86	15,03	19,95	19,37	25,49
Inwestycje według F-01 (w mln zł)	952	491	415	454	609	899
w proc. środków trwałych	11,0	5,2	4,6	5,0	6,5	7,0
Techniczne uzbrojenie pracy ^c (w tys. zł/osobę)	692,0	697,7	752,9	764,7	782,3	1 084,7
Majątkochłonność produkcji ^d według F-01 (w zł/zł)	0,695	0,651	0,577	0,938	0,791	1,114
Zasoby łącznie/produkcja	1,43	1,39	1,28	1,62	1,43	1,91

^a szacunek, ^b majątek trwały i obrotowy powiększony o wartość czynnika pracy, ustalony jako ekwiwalent trzykrotnej rocznej opłaty pracy, ^c dotyczy dużych i średnich przedsiębiorstw, ^d relacja wartości majątku trwałego do wartości produkcji sprzedanej w cenach bazowych

Źródło: obliczenia własne na podstawie publikowanych i niepublikowanych danych GUS.

Aktywność inwestycyjna producentów napojów alkoholowych w latach 2009-2011 obniżała się, a wartość inwestycji zmalała o połowę. Później nastąpiło zwiększenie nakładów inwestycyjnych, lecz ich poziom nie wrócił do stanu z 2008 roku. Stopa inwestowania obniżyła się z 11% w 2008 roku do bardzo niskiego poziomu, tj. 7% wartości środków trwałych, choć w niektórych latach spadła poniżej 5%.

12.7. Produktywność i efektywność

Wydajność pracy w produkcji napojów alkoholowych wzrastała w tempie średnio o ok. 4% rocznie (w cenach bieżących), w tym 8,4% w przemyśle spirytusowym, 8,3% w winiarskim i 2% w piwowarskim (tab. 12.7). W cenach stałych ten wzrost był niewielki i wyniósł 2,8% rocznie w firmach przemysłowych i o 1,5% rocznie w dużych przedsiębiorstwach. Przyrost wydajności pracy był dwukrotnie większy niż średniej płacy tylko w przemyśle spirytusowym. Natomiast w przemyśle winiarskim i piwowarskim przyrost wydajności nie nadązał za wzrostem średniej płacy. Równocześnie obniżyła się produktywność majątku i zasobów o ok. 1/4, a więc bardziej od przyrostu wydajności pracy.

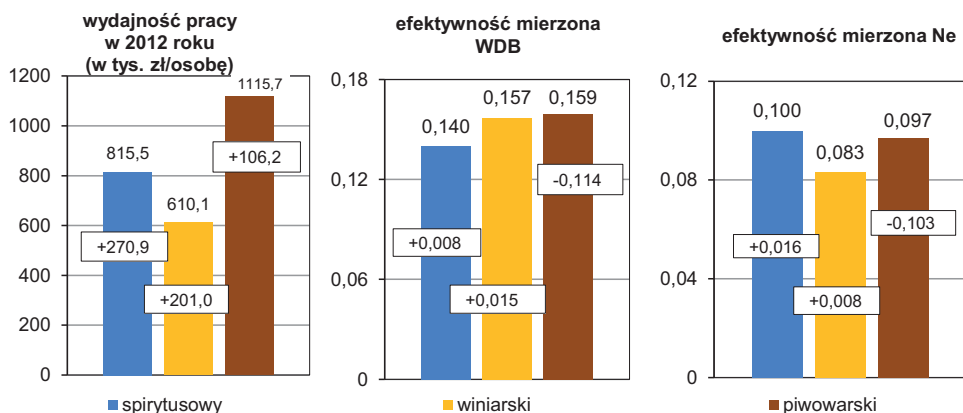
Tabela 12.7. Produktywność i efektywność produkcji napojów alkoholowych

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wydajność pracy w cenach bieżących (w tys. zł)	785,2	853,9	861,3	904,8	973,7	961,7 ^a
w tym: firm dużych i średnich	838,3	870,9	937,2	918,7	979,7	967,5 ^a
Wydajność pracy w cenach stałych (w tys. zł)	837,5	899,0	906,8	926,7	983,4	961,7 ^a
Produktywność środków trwałych ^b	1,220	1,242	1,194	1,199	1,245	0,887 ^a
Produktywność zasobów ^c	0,702	0,718	0,778	0,618	0,699	0,523
Efektywność mierzona WDB ^c (makro)						
nakładów pracy	3,780	3,657	3,901	3,407	3,458	3,480
majątku	0,260	0,260	0,305	0,197	0,224	0,175
zasobów	0,215	0,214	0,247	0,167	0,187	0,152
Efektywność mierzona Ne ^c (mikro)						
nakładów pracy	2,658	2,499	2,628	2,132	2,200	2,241
majątku	0,183	0,178	0,205	0,123	0,142	0,113
zasobów	0,151	0,147	0,166	0,105	0,119	0,098

^a szacunek na podstawie F-01, ^b dotyczy firm dużych i średnich, ^c według F-01

Źródło: obliczenia własne na podstawie publikowanych i niepublikowanych danych GUS.

Rysunek 12.2. Zróżnicowanie wydajności pracy oraz efektywność zasobów w produkcji napojów alkoholowych^a

^a wydajność pracy obliczona dla wszystkich firm przemysłowych w cenach bieżących, a efektywność dotyczy firm składających sprawozdania finansowe F-01 w 2013 roku

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych i publikowanych danych GUS.

Efektywność nakładów pracy oraz majątku i zasobów zarówno w skali makro, jak i mikro w produkcji napojów alkoholowych obniżyła się. Jednak spadek efektywności czynnika pracy był zdecydowanie mniejszy (w skali makro 8%, a mikro o 16%). Natomiast efektywność majątku zmalała odpowiednio o 33% i 39%, a wszystkich zasobów łącznie o 30% i 35%. Tylko w przemyśle spirytusowym i winiarskim, tak w skali makro, jak i mikro efektywność zasobów nieco się zwiększyła.

12.8. Wyniki i stan finansowy

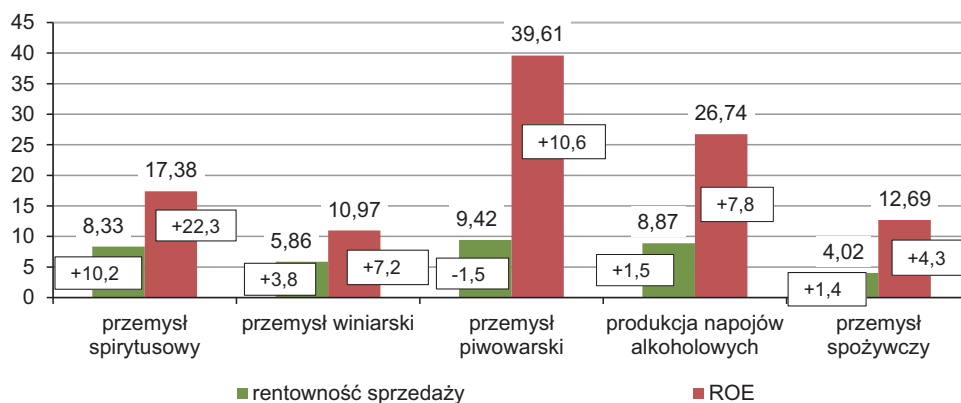
Producenci napojów alkoholowych mają trwałą zdolność generowania dodatniego wyniku finansowego (tab. 12.8), z wyjątkiem przemysłu spirytusowego (w 2008 i 2011 roku). Rentowność sprzedaży oraz kapitału własnego sektora napojów alkoholowych była większa od średniej przemysłu spożywczego. Szczególnie wysoka była rentowność przemysłu piwowarskiego, a producentów wina zbliżona do przeciętnej przemysłu spożywczego (rys. 12.3). Natomiast firmy spirytusowe charakteryzowały się dużą zmiennością osiągniętych wyników.

Tabela 12.8. Wyniki finansowe producentów napojów alkoholowych

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zysk netto (w mln zł)	1 017	1 332	1 402	635	1 090	1 336
Rentowność sprzedaży (w proc.)	7,38	8,20	10,59	4,64	7,32	8,87
ROE (w proc.)	18,99	23,35	32,62	11,53	28,38	26,74

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Rysunek 12.3. Zróznicowanie rentowności w 2013 roku i zmiana po 2008 roku

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

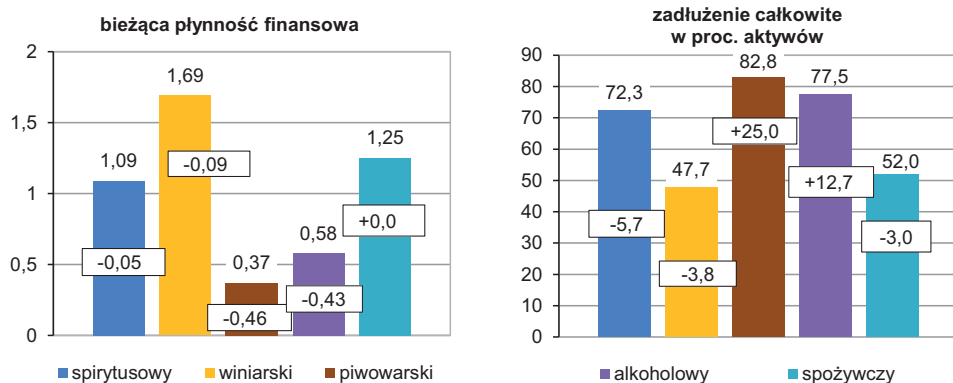
Bezpieczny jest stan finansowy producentów napojów alkoholowych, w tym także przemysłu spirytusowego, winiarskiego i piwowarskiego (tab. 12.9). Niski wskaźnik bieżącej płynności finansowej przemysłu piwowarskiego wynika z wewnętrznych rozliczeń księgowych między jednostkami powiązаныmi i nie świadczy o braku zdolności do terminowej spłaty krótkoterminowych zobowiązań bankowych.

Tabela 12.9. Stan finansowy przedsiębiorstw produkujących napoje alkoholowe

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Kapitał własny (w mld zł)	5,35	5,71	4,30	5,51	3,84	5,00
w tym: środki własne w obrocie (w mln zł)	79,6	608,0	-26,2	-60,6	-1 761,1	-5 217,3
Zobowiązania (w mld zł)	9,88	9,01	7,88	11,50	12,38	17,16
w tym: krótkoterminowe	6,20	5,77	5,45	5,50	7,28	12,53
Bieżąca płynność finansowa	1,01	1,11	1,00	0,99	0,76	0,58
Zadłużenie całkowite (do aktywów)	64,8	61,2	64,7	67,6	76,3	77,5

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Rysunek 12.4. Zróżnicowanie stanu finansowego w 2013 roku i zmiana po 2008 roku

Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Większy od średniego w przemyśle spożywczym jest natomiast stan zadłużenia całkowitego producentów napojów alkoholowych. Szczególnie wysoki jest on w przemyśle piwowarskim i spirytusowym, w których przekracza wskaźnik zadłużenia przemysłu spożywczego. Tylko w przemyśle winiarskim jest on mniejszy niż średnio w przemyśle spożywczym (w 2013 roku był niższy o 4,3 p.p.).

12.9. Struktura podmiotowa

Liczba przemysłowych firm spirytusowych w badanym okresie zmniejszyła się o połowę, co było przede wszystkim wynikiem spadku liczebności firm małych. Ubyło także firm średnich i dużych (tab. 12.10). Od trzech lat liczba firm spirytusowych jest bardziej stabilna, zwłaszcza w grupie dużych i średnich podmiotów. W przemyśle winiarskim ubyla 1/4 firm przemysłowych; najbardziej zmalała liczba firm średnich (o ponad połowę), przy mniejszych zmianach zbiorowości firm małych i dużych. Względnie stabilna była natomiast liczba przemysłowych firm piwowarskich, choć ostatnio przybyło przedsiębiorstw małych i średnich. We wszystkich trzech działach produkcji napojów alkoholowych zmniejszała się liczba firm mikro; w spirytusowym ze 124 firm w 2008 roku do 72 w 2012 roku, w winiarskim z 64 do 43, a w piwowarskim z 42 do 38 podmiotów, łącznie o ok. 33%.

Tabela 12.10. Struktura przemysłowych producentów napojów alkoholowych

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba firm przemysłowych:						
spirytusowych	80	53	47	44	39	42
w tym: dużych	6	6	6	4	4	4
winiarskich	27	33	24	21	23	20
w tym: średnich	10	12	11	7	6	4
piwowarskich	35	34	34	34	36	38
w tym: dużych	6	7	6	6	6	5
Udział firm dużych w zatrudnieniu sektora:						
spirytusowego	38,2	43,7	34,0	48,1	48,8	45,9
winiarskiego ^a	68,1	76,6	82,0	68,7	52,8	41,8
piwowarskiego	80,5	82,5	79,5	77,5	76,9	75,1
Udział firm dużych w produkcji sektora:						
spirytusowego	57,2	62,8	70,7	65,5	63,5	.
winiarskiego ^a	30,6	60,3	52,4	12,9	55,7	.
piwowarskiego	90,3	90,6	90,3	87,5	85,9	.

^a dotyczy firm średnich, gdyż firma duża była tylko w 2012 roku

Źródło: niepublikowane dane GUS i obliczenia własne.

Największy poziom koncentracji produkcji występuje w piwowarstwie, gdyż udział dużych firm od wielu lat wynosi w zatrudnieniu ok. 80%, a w produkcji ok. 90%, choć w ostatnich latach nieco się obniżył, co było wynikiem niewielkiej ekspansji firm średnich. Trochę mniejszy jest stan koncentracji przemysłu spirytusowego, w którym udział dużych firm przemysłowych w zatrudnieniu zbliżył się do 50%, a w produkcji przekroczył 60%. Najniższa koncentracja występuje w przemyśle winiarskim, gdzie dużych firm nie było (z wyjątkiem 2012 roku). Firmy średnie zatrudniały połowę osób pracujących w branży, a ich udział w produkcji był jeszcze mniejszy.

O wysokim poziomie koncentracji, zwłaszcza przemysłu piwowarskiego, świadczą także udział trzech największych firm w obrotach sektora, który w 2013 roku wyniósł ok. 75% (łącznie Kompania Piwowarska, Grupa Żywiec i Carlsberg).

12.10. Siła polskich producentów napojów alkoholowych na tle innych krajów UE

Polska jest trzecim producentem napojów spirytusowych i piwa w Unii Europejskiej z udziałem odpowiednio 16,3% i 11,5% (tab. 12.11). Wartość produkcji napojów spirytusowych u nas jest o 1/4 mniejsza niż w Wielkiej Brytanii, ale tylko o 5% niższa niż we Francji i jednocześnie największa wśród krajów „dwunastki”. Natomiast przewaga nad następnymi producentami z UE-15 jest znacząca, gdyż jest o 1/3 większa niż w Niemczech i o ponad połowę większa niż we Włoszech. Produkcja napojów spirytusowych w przeliczeniu na 1 mieszkańca w Polsce jest dwukrotnie większa niż w UE, większa także niż w krajach głównych producentów (Wielkiej Brytanii i Francji). Wartość produkcji piwa w Polsce (w cenach porównywalnych) w 2012 roku była o ok. 1/3 niższa niż dwóch głównych producentów (Niemiec i Wielkiej Brytanii), ale jednocześnie o 2/3 większa niż kolejnego producenta i największa spośród wszystkich

krajów „dwunastki”. Wartość produkcji piwa w Polsce na 1 mieszkańca była o połowę większa niż w Unii, ale mniejsza niż w Belgii, która jest szóstym producentem tego napoju we Wspólnocie. Natomiast w unijnej produkcji wina polscy producenci mają niewielki udział (mniej niż 2%), a potentatami są Francja, Włochy i Hiszpania z łącznym udziałem ok. 80%. Wartość produkcji wina na 1 mieszkańca w Polsce jest kilkakrotnie niższa niż w Unii i kilkanaście razy mniejsza niż w krajach będących największymi producentami.

Tabela 12.11. Producenci napojów alkoholowych w Polsce i w innych krajach UE w 2012 roku

Kraje	Wartość produkcji ^a (w mld euro)	Udział w UE-27 (w proc.)	Produkcja ^a na 1 mieszkańca (w euro)	Wydajność pracy ^a (w tys. euro na 1 zatrudnionego)	Obroty ^a 1 firmy (w mln euro)
Produkcja napojów spirytusowych					
UE-27	23,6	100,0	47,3	469,7	5,45
UE-15	18,2	77,3	45,8	494,3	6,01
Wielka Brytania	5,1	21,7	80,8	511,6	47,37
Francja	4,0	17,0	63,1	489,6	5,99
Niemcy	2,9	12,3	35,4	561,8	4,62
Włochy	2,5	10,6	42,1	588,5	4,89
Hiszpania	1,3	5,7	28,2	423,3	4,08
UE-12	5,4	22,7	53,2	401,8	4,15
Polska	3,8	16,3	99,7	915,9	34,6
Węgry	0,4	1,5	36,4	215,0	0,67
Produkcja wina					
UE-27	32,3	100,0	64,7	339,2	2,64
UE-15	29,8	92,3	74,8	384,9	3,14
Francja	9,1	28,1	142,3	410,2	5,25
Włochy	7,8	24,3	131,2	525,3	4,16
Hiszpania	7,3	22,7	154,4	310,6	1,89
Niemcy	2,2	6,8	26,7	427,3	6,24
UE-12	2,5	7,7	24,8	140,4	0,91
Polska	0,5	1,5	12,6	345,3	7,35
Węgry	0,5	1,7	54,6	141,3	0,59
Produkcja piwa (bez słodu)					
UE-27	42,6	100,0	85,5	366,4	14,13
UE-15	31,0	72,8	78,0	364,8	11,70
Niemcy	7,5	17,5	91,6	246,6	10,20
Wielka Brytania	7,2	16,9	113,5	417,4	10,33
Hiszpania	3,0	7,1	64,0	533,1	37,42
UE-12	11,6	27,2	115,1	370,8	31,85
Polska	4,9	11,5	126,8	625,4	72,93
Rumunia	1,7	5,0	91,2	336,7	107,51

^a w cenach porównywalnych, tj. ceny bieżące skorygowane parytetem siły nabywczej

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostat.

Produktywność pracy w przemyśle spirytusowym i piwowarskim w Polsce była prawie dwukrotnie większa od średniej unijnej oraz od poziomu w krajach będących głównymi producentami napojów spirytusowych i piwa. Relatywnie wysoka wydajność

pracy w Polsce jest wynikiem nie tylko nowoczesności i koncentracji produkcji, lecz także różnej struktury produkcji. W Polsce dominują wódki czyste i piwo dużych koncernów, a w krajach innych dużych producentów asortyment napojów spirytusowych jest bardziej zróżnicowany oraz znaczący jest udział marek lokalnych i mikro browarów.

W Polsce w obu działach produkcji napojów alkoholowych, tj. spirytusowych i piwa wysoki jest stopień koncentracji mierzony wielkością obrotów przeciętnej firmy, które w 2012 roku były kilkakrotnie większe od średniej unijnej, a większe niż u nas były obroty jednej firmy spirytusowej tylko w Wielkiej Brytanii.

Sprawność sektora winiarskiego mierzona wydajnością pracy w Polsce jest zbliżona do unijnej, a większą przewagę pod tym względem mają producenci z Włoch, Francji i Niemiec. Natomiast poziom koncentracji mierzony wartością obrotów jednej firmy w Polsce jest wyższy niż w większości krajów i prawie trzykrotnie większy od średniej unijnej.

12.11. Konkluzje

Produkcja napojów alkoholowych w ostatnich latach charakteryzowała się niewielką tendencją wzrostową, ale tylko w niektórych segmentach tego rynku. Czynnikiem rozwoju był rosnący popyt eksportowy, przy niewielkim wzroście zainteresowania konsumentów krajowych niektórymi rodzajami napojów, takimi jak niskoprocentowe wódki smakowe czy piwa smakowe lub regionalne. Nieco zwiększył się poziom umiędzynarodowienia sektora, mierzony samowystarczalnością, udziałem eksportu w produkcji czy importu w zużyciu krajowym. Jednak nadal jest on niewielki, co oznacza, że sektor ten w małym stopniu wykorzystuje szansę, jakie stworzyła integracja europejska i rozwój procesów globalizacji. Większych możliwości nie stworzył także rozwój sektora biopaliw, gdyż produkcja spirytusu odwodnionego od trzech lat jest dość stabilna, choć dwukrotnie większa niż w połowie ubiegłej dekady.

Niewielki wzrost produkcji tego sektora osiągnięto przy szybko rosnącej wartości majątku trwałego, technicznego uzbrojenia pracy i majątkochłonności produkcji. Jednocześnie firmy zmniejszyły swoją aktywność inwestycyjną i oszczędnie gospodarowały opłatą pracy. Jednak wzrost zasobów wszystkich czynników wytwórczych spowodował obniżenie efektywności, ale jest ona nadal porównywalna z innymi branżami i średnią przemysłu spożywczego. Większa od przeciętnej jest rentowność sprzedaży i kapitału własnego, ale niestabilna w przemyśle spirytusowym.

Rozwój tego sektora następował w warunkach dużej zmienności cen surowca (zboż), a szczególnie dużego ich wzrostu w latach 2010-2012, kiedy tempo wzrostu cen skupu było większe niż cen zbytu napojów. Równocześnie następował proces relatywnego tania napojów alkoholowych, gdyż przyrost cen konsumenta był mniejszy od inflacji, szczególnie w grupie napojów spirytusowych.

13. Przemysł tytoniowy

13.1. Popyt krajowy

Popyt krajowy na wyroby tytoniowe wykazuje szybką tendencję spadkową. Spożycie papierosów obniżało się w tempie 5,5% rocznie i w 2013 roku było o 1/4 niższe niż w 2008 roku, a dostawy tych wyrobów do handlu zmniejszyły się o 1/3 (tab. 13.1). Ten duży spadek jest efektem intensywnej prozdrowotnej edukacji konsumentów, wskazującej na szkodliwość palenia tytoniu, wspieranej polityką fiskalną państwa, stale zwiększającej stawki akcyzy i skutkującej wzrostem cen detalicznych papierosów średnio w tempie 10,5% rocznie, ponad trzykrotnie wyższym od inflacji.

Tabela 13.1. Popyt krajowy na wyroby tytoniowe

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Spożycie papierosów (w szt./osobę)	2 091	1 749	1 805	1 795	1 728	1 564
Dostawy na rynek (w mld szt.)	89,2	58,2	67,2	71,8	64,5	59,0
Sprzedaż detaliczna (w mld zł)	16,5	18,2	20,2	19,5	21,3	21,0 ^a
Zmiana cen detalicznych (w proc.)	13,4	15,7	11,9	9,0	8,8	7,5
Inflacja (w proc.)	4,2	3,5	2,6	4,3	3,7	0,9

^a dane nieostateczne

Źródło: Roczniki Statystyczne GUS 2009-2013, Mały Rocznik Statystyczny Polski 2014, GUS, Warszawa 2014, „Biuletyn Statystyczny GUS” 2014, nr 7 oraz obliczenia własne.

Duże zwwyżki cen powodują, że mimo spadku popytu wzrasta wartość sprzedaży detalicznej papierosów, w cenach bieżących rosła w tempie ok. 5% rocznie, ale ich udział w sprzedaży detalicznej towarów konsumpcyjnych wciąż wynosi prawie 4%. Natomiast stale maleje udział zużycia krajowego w produkcji papierosów z 68,5% w 2008 roku do 39% w 2012 roku (por. tab. 13.1 i 13.4). Tendencje te mogą być kontynuowane w przyszłości, tym bardziej że ceny papierosów w Polsce są jeszcze niższe od średnich w UE o ok. 40%⁴¹, i dlatego polityka fiskalna państwa będzie wciąż wspierać prozdrowotną edukację konsumenta. Oznacza to, że krajowy rynek wyrobów tytoniowych stale się kurczy, a to stanowi coraz większe zagrożenie dla polskiego przemysłu tytoniowego i zmusza producentów do szukania zagranicznych rynków zbytu.

13.2. Popyt eksporterów

Skutki malejącego popytu krajowego z nadwyżką kompensuje szybki wzrost eksportu wyrobów tytoniowych (tab. 13.2). Ich eksport zwiększył się ilościowo o 24%, a wartościowo – ponad dwukrotnie, osiągając prawie 9% wartości eksportu produktów całego przemysłu spożywczego. W ciągu 5 lat dodatnie saldo handlu wyrobami tytoniowymi zwiększyło się do prawie 1,4 mld euro, co stanowi ponad 1/5 salda handlu produktami rolno-spożywczymi. Istotne jest także to, że jedną z przyczyn dużego wzrostu wartości eksportu i salda wymiany był znaczący wzrost średniej ceny eksportowanych wyrobów tytoniowych z 7,2 do 13 euro za 1 kg.

⁴¹ Por. I. Szczepaniak, *Ceny konsumenta żywności w Polsce i Unii Europejskiej*, „Przemysł Spożywczy” 2014, nr 10.

Tabela 13.2. Popyt eksporterów wyrobów tytoniowych

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Eksport wyrobów tytoniowych w tys. ton łącznie	92,1	101,3	104,5	109,1	117,0	114,2
w mln euro	662,5	1 027,7	1 144,6	1 255,1	1 414,0	1 473,6
Saldo (w mln euro)	568,2	948,4	1 019,6	1 116,5	1 292,1	1 356,1
Wskaźniki (w proc.)						
pokrycie importu eksportem	705,5	1 296,0	915,7	905,6	1 160,0	1 254,1
samowystarczalność ^a	228,5	300,5	291,5	271,0	252,5	396,7
udział eksportu w produkcji ^a	68,1	84,3	82,4	78,9	67,7	88,6
udział importu w zużyciu ^a	27,0	52,8	48,7	42,9	30,9	54,3

^a według danych ilościowych, na podstawie których zużycie krajowe ustalono według formuły: produkcja + import – eksport

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

Wszystkie wskaźniki podane w tabeli 13.2 wskazują na bardzo silną pozycję konkurencyjną naszych producentów wyrobów tytoniowych na rynkach zagranicznych, głównie innych członków UE. Wartość eksportu tych wyrobów jest 12,5 razy wyższa od wartości ich importu, a wskaźnik samowystarczalności wynosi już prawie 400%, tj. produkcja wyrobów tytoniowych jest 4 razy wyższa od zużycia krajowego. Bardzo wysoki, prawie 90%, jest wskaźnik orientacji eksportowej i w 2013 roku był prawie o 1/3 wyższy od poziomu z 2008 roku. Wzrósł także udział importu w zużyciu krajowym, ale jest on o 34 punkty procentowe niższy od udziału eksportu w produkcji.

13.3. Zaopatrzenie surowcowe przemysłu tytoniowego

Głównym źródłem surowca w produkcji wyrobów tytoniowych jest import tytoniu przemysłowego, który stanowi nieco ponad 70% zasobów i aż 7/8 zużycia krajowego. Produkcja tytoniu w Polsce ustabilizowała się na poziomie ok. 35 tys. ton rocznie i jest to poziom o 15% niższy niż w 2008 roku. Natomiast import zwiększył się do prawie 90 tys. ton i był o 30% wyższy niż w 2008 roku, a jego wartość wzrosła dwukrotnie (tab. 13.3). Saldo handlu tytoniem jest ujemne (prawie 300 mln euro) i jest ponad dwukrotnie większe niż w 2008 roku, ale ponad 4 razy mniejsze od dodatniego salda handlu wyrobami tytoniowymi i dlatego saldo w całym sektorze jest dodatnie i przekracza 1 mld euro.

Wszystkie mierniki pozycji konkurencyjnej wskazują, że polscy producenci tytoniu nie są konkurencyjni na rynkach zagranicznych, a ich pozycja stale słabnie. Jednakże bardzo wysoka pozycja producentów wyrobów tytoniowych oznacza, że rozwój przetwórstwa bazującego głównie na importowanych surowcach może spowodować, że cały sektor jest konkurencyjny i ma silną pozycję na rynkach zagranicznych. Wzmocnieniu jego pozycji sprzyja także fakt, że korzysta on z szybko rosnących cen, zarówno surowców⁴², jak i wyrobów tytoniowych (por. tab. 13.1 i 13.2).

⁴² Ponadto producenci tytoniu otrzymywali dopłaty bezpośrednie, które wynosiły: w 2008 roku – 300 mln zł, w 2010 roku – 471 mln zł, w 2012 roku – 180,5 mln zł.

Tabela 13.3. Zasoby surowcowe przemysłu tytoniowego

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zbiory tytoniu (w tys. ton)	41,2	41,9	34,8	34,4	35,0	30,8
Import w tys. ton	67,2	69,5	84,0	80,5	89,3	88,1
w mln euro	175,2	236,2	300,6	318,4	342,4	357,8
Saldo (w mln euro)	-136,2	-197,6	-252,3	-275,2	-298,5	-296,8
Wskaźniki (w proc.)						
pokrycie importu eksportem	22,3	16,3	16,1	13,6	12,8	16,9
samowystarczalność ^a	45,7	45,6	36,8	34,2	32,5	31,7
udział importu w zasobach ^a	63,3	62,3	70,7	70,1	71,8	74,1
udział importu w zużyciu krajowym ^a	74,5	75,6	85,3	80,0	82,9	90,7
Ceny skupu (w zł/kg)	3,11	4,08	6,23	6,93	6,72	.
w imporcie (w euro/kg)	2,61	3,40	3,58	3,96	3,83	4,05

^a według danych ilościowych

Źródło: dane GUS i Ministerstwa Finansów oraz obliczenia własne.

13.4. Produkcja przemysłu tytoniowego

Dane GUS o produkcji przemysłu tytoniowego nie są jednoznaczne (tab. 13.4), gdyż nie są zbiedzne dane w tys. ton i mld szt., wartości w cenach bieżących i jej zmiany w cenach stałych czy też w cenach realizacji. Niemniej jednak można ocenić, że produkcja sektora w cenach stałych (i w mld szt.) w 2013 roku była o ok. 20% wyższa niż w 2008 roku, a więc rozwijała się w tempie ok. 3,5% rocznie. Było to więc tempo zbliżone do średniego tempa wzrostu całego polskiego przemysłu spożywczego. W tym czasie ceny zbytu wyrobów tytoniowych również wzrosły o ok. 20% i dlatego wzrost wartości produkcji w cenach bieżących był dwukrotnie szybszy i wyniósł ok. 45%. Nieco wolniej zwiększyła się nadwyżka ekonomiczna (prawie o 40%), a znacznie wolniej wartość dodana brutto (WDB), gdyż tylko o ok. 20% (w cenach bieżących). W związku z tym obniżał się ich udział w cenie bazowej producenta i w wartości produkcji sprzedanej (rys. 13.1).

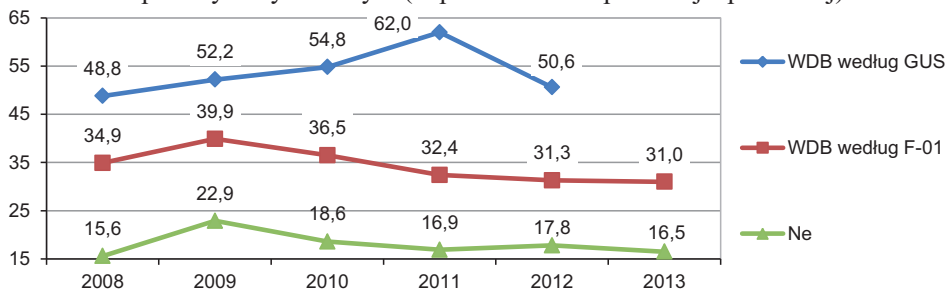
Tabela 13.4. Produkcja wyrobów tytoniowych

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Produkcja (w tys. ton)	135,3	120,2	126,8	138,2	161,1	128,7
w tym: papierosy (w mld szt.)	130,1	125,2	144,7	150,5	156,5	150,5
Zmiana produkcji w cenach stałych (w proc.)	.	^a 11,3	-1,5	-2,8	5,9	7,1
Zmiana cen producenta (w proc.)	1,3	7,1	4,3	3,7	4,3	0,2
Wartość produkcji ^b w cenach bieżących (w mln zł)	2 726	3 235	3 318	3 356	3 697	3 990 ^c
w tym: według F-01	2 867	3 358	3 088	3 426	3 915	3 762
Wartość produkcji w cenach stałych (w mln zł)	3 301	3 656	3 662	3 507	3 705	3 990
Wartość produkcji w cenach realizacji (w mld zł)	15,5	18,2	17,2	15,4	16,2	16,1 ^c
Wartość dodana brutto (w mld zł)	1,33	1,69	1,85	2,08	1,87	.
w tym: według F-01 (w mln zł)	1 001	1 342	1 126	1 110	1 229	1 167
Nadwyżka ekonomiczna według F-01 (w mln zł)	446	768	582	578	696	621

^a według GUS w 2008 roku nastąpił spadek wartości produkcji sprzedanej w cenach stałych o 37%, a produkcja wyrobów tytoniowych obniżyła się o 9,8%, papierosów zwiększyła o 4,9%, wartość produkcji w cenach realizacji była mniejsza o 2,3% przy wzroście cen producenta o 1,3%; są to sprzeczne z sobą informacje, podważające wiarygodność danych o spadku produkcji sprzedanej aż o 37%, ^b w cenach bazowych, ^c szacunek na podstawie danych GUS o zmianach cen producenta i wartości produkcji w cenach stałych

Źródło: dane GUS i obliczenia własne.

Rysunek 13.1. Względny poziom wartości dodanej brutto i nadwyżki ekonomicznej w przemyśle tytoniowym (w proc. wartości produkcji sprzedanej)

Źródło: obliczenia własne według danych GUS (z Roczników Statystycznych GUS z lat 2010-2013 i sprawozdań F-01).

13.5. Zasoby czynników produkcji

Ostatnie lata były okresem oszczędnego gospodarowania zasobami czynników produkcji. Zasoby pracy żywej w przemyśle tytoniowym w ciągu pięciu lat zmniejszyły się o ok. 20%, tj. w tempie 3,5-4% rocznie, a opłata pracy ustabilizowała się na poziomie ok. 0,5 mld zł rocznie (tab. 13.5). W tym okresie wartość majątku trwałego (w cenach ewidencyjnych) zwiększyła się wprawdzie o ok. 40-50%, ale równocześnie prawie o połowę zmniejszyła się wartość majątku obrotowego (z 3 mld zł w dniu 1.01.2008 roku do 1,7 mld zł w 2013 roku). Dlatego też wartość majątku przedsiębiorstw tego sektora i łącznych zasobów czynników produkcji w 2013 roku była tylko ok. 5% wyższa niż w 2008 roku i o ok. 15% wyższa od stanu z 2010 roku.

Tabela 13.5. Zasoby pracy i kapitału w przemyśle tytoniowym

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba pracujących (w tys. osób)	7,2	6,4	6,0	5,6	5,6	.
Zatrudnienie (w tys. osób)	6,67	6,01	5,76	5,29	5,20	5,29
w tym: według F-01	6,47	6,03	5,69	5,25	5,19	5,27
Środki trwałe brutto (w mln zł)	3 615	4 152	4 369	4 570	4 942	.
w tym: wyposażenie	2 718	3 194	3 365	3 558	3 901	.
Środki trwałe netto (w mln zł)	1 850	1 876	2 311	2 473	2 687	.
Majątek przedsiębiorstw według F-01 (w mln zł)	5 400 ^a	5 167	4 859	4 932	5 362	5 577
w tym: trwałe	2 375	2 896	3 061	3 341	3 570	3 863
Opłata pracy (w mln zł/rok)	511	521	491	495	510	523
Zasoby ^b łącznie według F-01 (w mln zł)	6 933	6 730	6 332	6 417	6 892	7 146
Inwestycje (w mln zł)	.	663	441	625	672	.
w tym: według F-01	469	642	349	581	670	550
Stopa inwestowania ^c	7,8	16,0	10,1	13,7	13,6	.
Techniczne uzbrojenie pracy ^d (w tys. zł)	407,5	531,5	584,2	680,2	750,2	.
Majątkochłonność produkcji ^e według F-01 (w zł/zł)	1,88	1,53	1,57	1,44	1,37	1,48
Zasoby łącznie/produkcja według F-01	2,42	2,00	2,05	1,87	1,76	1,90

^a majątek obrotowy według stanu na początku roku, ^b majątek trwałe i obrotowy powiększony o trzykrotność rocznej opłaty pracy, ^c w proc. majątku trwałego brutto, ^d dotyczy wartości wyposażenia w przeliczeniu na 1 pracownika, ^e relacja wartości majątku trwałego i obrotowego do wartości produkcji sprzedanej w cenach bazowych

Źródło: dane GUS (Roczniki Statystyczne z lat 2010-2013 i niepublikowane dane ze sprawozdań F-01).

W przemyśle tytoniowym – podobnie jak w całej polskiej gospodarce – postępuje proces substytucji pracy żywej pracą uprzedmiotowioną i zwiększa się techniczne uzbrojenie pracy (w ciągu 5 lat prawie dwukrotnie z ok. 400 tys. zł do prawie 800 tys. zł), ale równocześnie maleje majątkochłonność produkcji (łącznie o ok. 20%). Jest to zjawisko rzadko występujące w innych działach polskiego przemysłu spożywczego.

Inną cechą przemysłu tytoniowego jest utrzymywanie się wysokiej stopy inwestowania. Nakłady inwestycyjne w tym sektorze wynoszą średnio ponad 0,5 mld zł rocznie, co stanowiło ok. 12% wartości początkowej środków trwałych, a średni okres użytkowania maszyn i urządzeń nie przekraczał 8 lat. Jest to dobra podstawa dla zachowania konkurencyjności polskich producentów wyrobów tytoniowych i silnej ich pozycji na rynku europejskim.

13.6. Produktywność i efektywność sektora

W przemyśle tytoniowym w ostatnich latach kontynuowany był szybki wzrost produktywności pracy. Wydajność pracy w cenach bieżących zwiększyła się aż o 90%, a w cenach stałych o ponad 50%. W tym czasie wzrosła także średnia płaca (o 24%), ale wskaźnik opłacenia wzrostu wydajności wyższą płacą wynosił tylko 27,5%, choć średnia płaca w tym sektorze (6 tys. zł) jest o ponad 65% wyższa niż w całym przetwórstwie przemysłowym. Szybkemu wzrostowi produktywności pracy towarzyszy względna stabilizacja produktywności majątku trwałego (0,75 zł) oraz znacząca poprawa produktywności zasobów (o 27% z 0,414 zł do 0,526 zł).

Poprawie produktywności nie musi towarzyszyć wzrost efektywności, ale w przemyśle tytoniowym poprawiły się także wszystkie mierniki efektywności (tab. 13.6).

Tabela 13.6. Produktywność i efektywność przemysłu tytoniowego

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wydajność pracy w cenach (w tys. zł/pracownika)						
– bieżących	409,7	535,3	586,5	634,4	711,0	754,3
– stałych	494,9	608,3	635,8	662,9	712,3	754,3
Produktywność						
– środków trwałych	0,754	0,779	0,759	0,734	0,748	.
– zasobów łącznie ^a	0,414	0,499	0,488	0,534	0,568	0,526
Efektywność ^a mierzona WDB						
– nakładów pracy	1,96	2,58	2,29	2,24	2,41	2,23
– majątku	0,185	0,260	0,231	0,225	0,229	0,209
– zasobów	0,144	0,199	0,178	0,173	0,178	0,163
Efektywność ^a mierzona Ne						
– nakładów pracy	0,873	1,474	1,185	1,168	1,365	1,187
– majątku	0,083	0,149	0,120	0,117	0,130	0,111
– zasobów	0,064	0,114	0,092	0,090	0,101	0,087

^a według F-01

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS (por. tab. 13.3 i 13.4).

W skali makro (według WDB) efektywność nakładów pracy poprawiła się w ciągu 5 lat o 14%, a majątku i zasobów również o ponad 10%. Jeszcze większy był postęp efektywności sektora w skali mikro, tj. mierzonej nadwyżką ekonomiczną, gdyż efektywność nakładów pracy w 2013 roku była o 36% wyższa niż w 2008 roku, a majątku i zasobów odpowiednio o 34% i 36%. Wszystkie te miary efektywności zbliżyły się do przeciętnych w całym przemyśle spożywczym.

Produktywność i efektywność są już silnymi stronami przemysłu tytoniowego, a ich wyraźna poprawa wzmocniła konkurencyjność i pozycję konkurencyjną sektora. Jest to znaczący atut polskich producentów wyrobów tytoniowych, szczególnie ważny w warunkach malejącego popytu na te produkty, co jest wynikiem zarówno polityki fiskalnej wszystkich krajów UE, jak i coraz skuteczniejszej ich polityki prozdrowotnej.

13.7. Wyniki i stan finansowy sektora

Przedsiębiorstwa przemysłu tytoniowego nie osiągają wysokiej rentowności⁴³, która była dość zmienna i kształtowała się na poziomie ok. 4% wartości produkcji w cenach bazowych i 6-8% kapitału własnego (tab. 13.7). Zyski z kapitału własnego są prawie dwukrotnie mniejsze od przeciętnych przemysłu spożywczego i 3-4 razy mniejsze od średnich w produkcji innych używek (napojów alkoholowych).

Tabela 13.7. Wyniki finansowe przemysłu tytoniowego

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zysk netto – w mln zł	15	303	201	134	278	212
– proc. sprzedaży	0,39	4,80	4,36	2,67	5,20	3,95
– ROE	0,67	15,85	7,50	5,80	8,50	6,30
Kapitał własny (w mln zł)	2 218	1 911	2 683	2 334	3 272	3 376
Zobowiązania łącznie (w mln zł)	4 239 ^a	3 256	2 176	2 599	2 090	2 202
w tym: krótkoterminowe	3 781 ^a	2 996	1 883	1 976	1 784	1 906
Bieżąca płynność finansowa	1,04	0,76	0,95	0,81	1,00	0,90
Zadłużenie ogólne (w proc.)	65,6	63,8	44,8	52,6	39,0	39,5

^a stan na początku roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Firmy sektora mają niską płynność finansową i praktycznie nie posiadają własnych środków w obrocie. Równocześnie jednak osiągnęły one znaczący postęp w gospodarowaniu majątkiem obrotowym, gdyż w końcu 2013 roku w porównaniu do stanu z początku 2008 roku:

- nie zmienił się stan zapasów, ale zmniejszył się stan zapasów wyrobów gotowych i przyspieszyła ich rotacja z ok. 180 dni do 125 dni;

⁴³ Wyjątkiem był rok 2008, w którym z powodu gwałtownego i przejściowego wzrostu zobowiązań skarbowych (do 5,4 mld zł, przy 0,8 mld zł w 2009 roku) zysk netto wyniósł zaledwie 15 mln zł, zwiększyły się aktywa obrotowe, głównie rozliczenia międzyokresowe, zapasy i należności od jednostek powiązanych. Stan ten został uporządkowany w 2008 roku i na początku 2009 roku; dlatego analizę majątku, zasobów, produktywności i efektywności oparto o stan aktywów obrotowych w dniu 1.01.2008 roku, a nie w dniu 31.12.2008 roku.

- należności obniżyły się ponad dwukrotnie;
- majątek obrotowy zmniejszył się o ponad 40%;
- prawie o połowę zmniejszyły się zobowiązania bieżące, w tym skarbowe prawie pięciokrotnie.

W wyniku takich zmian całkowite zadłużenie sektora nie jest duże, gdyż wynosi niespełna 40% i obniżyło się w ciągu pięciu lat o 26 punktów procentowych. Oznacza to, że stan finansowy sektora jest bezpieczny, co przy znaczącym spadku zadłużenia pozwala na stwierdzenie, że nie stwarza on zagrożeń dla kontynuowania i rozwijania działalności w tym zakresie.

13.8. Struktura podmiotowa sektora

Struktura podmiotowa przemysłu tytoniowego jest stabilna, a stopień koncentracji jest wysoki. Wprawdzie zwiększa się liczba czynnych firm, ale od wielu lat w tym sektorze działa 15 firm przemysłowych, w tym 8 dużych, zatrudniających 250 i więcej osób. Udział tych firm w zatrudnieniu i w produkcji sektora wynosi 92-94% (tab. 13.8). Średnie zatrudnienie w takiej firmie wynosi ponad 600 osób. Udział trzech największych firm w przychodach ze sprzedaży sektora wynosi 58%. Przemysł tytoniowy należy do działów przemysłu spożywczego o najwyższej koncentracji i najwyższym stopniu globalizacji, podobnej jak w przemyśle olejarskim, cukrowniczym i piwowarskim. W przemyśle tytoniowym żadna firma nie ma pozycji dominującej, gdyż udział największej w obrotach sektora wyniósł 22,5% (w 2013 roku).

Tabela 13.8. Podmioty przemysłu tytoniowego

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba firm	20	20	22	23	26	.
w tym: przemysłowych	15	15	15	14	11	15
w tym: dużych	9	9	8	8	8	8
Zatrudnienie (w tys. osób)	6,67	6,01	5,76	5,29	5,20	5,29
w tym: w firmach dużych	6,21	5,59	4,88	4,92	4,91	4,88
Produkcja sprzedana (w mld zł)	2,73	3,23	3,30	3,34	3,66	3,99
w tym: firm dużych	2,52	3,02	3,07	3,08	3,45	.

Źródło: dane GUS.

13.9. Pozycja polskiego przemysłu tytoniowego w UE

Polska jest trzecim w UE producentem wyrobów tytoniowych, po Niemczech i Wielkiej Brytanii, i ma znaczącą przewagę nad innymi członkami Unii. Przemysł tytoniowy jest nielicznym działem przemysłu spożywczego, w którym w skali całej UE następuje obniżenie produkcji, najbardziej we Francji i Holandii, a rozwijała się tylko w niektórych krajach UE-12 (Węgry, Rumunia, Bułgaria).

Polski przemysł tytoniowy charakteryzuje się także relatywnie wysokimi wskaźnikami produkcji w przeliczeniu na jednego mieszkańca, pracownika czy firmę. Wskaźniki te są w Polsce zbliżone lub nieco niższe od średnich w UE, wciąż znacznie niższe od osiąganych przez przemysł tytoniowy Niemiec czy Wielkiej Brytanii, ale

wyższe niż w pozostałych krajach UE. Istotne jest także to, że wszystkie mierniki pozycji naszych producentów wyrobów tytoniowych znacząco się poprawiły: w 2000 roku Polska była czwartym producentem tych wyrobów, a wydajność pracy była niższa od średniej w UE-15 o 35% (w 2012 roku o 24%).

Tabela 13.9. Przemysł tytoniowy w krajach UE w 2012 roku

Kraje	Wartość produkcji ^a (w mld euro)	Udział krajów w produkcji ^b (w proc.)	Zmiany wartości produkcji (w proc. rocznie ^c)	Wartość produkcji ^a w przeliczeniu na:		
				1 mieszkańca (w euro)	1 pracownika (w tys. euro)	1 firmę (w mln euro)
UE-27	38,89	100,0	-2,0	78,0	963,5	150,7
UE-15	30,29	77,9	-2,9	76,1	1 104,7	170,2
Niemcy	13,56	34,9	-0,4	166,2	1 292,7	467,5
Wielka Brytania	10,56	27,2	-0,9	166,7	2 246,9	960,0
Holandia	2,29	5,9	-4,5	136,6	781,6	120,5
Francja	1,21	3,1	-15,0	19,0	636,8	242,0
Hiszpania	1,11	2,9	-2,3	23,4	403,6	23,1
UE-12	8,60	22,1	0,2	85,3	766,5	124,6
Polska	4,39	11,3	0,5	114,0	841,0	151,4
Rumunia	1,66 ^d	4,3	4,0	88,0	1 057,3	207,5
Bułgaria	1,49	3,8	4,1	204,4	470,0	78,4
Węgry	1,06	2,7	7,5	106,3	861,8	212,0

^a w cenach porównywalnych, tj. ceny bieżące skorygowane parytetem siły nabywczej, ^b Eurostat nie podaje, głównie ze względu na tajemnicę statystyczną, danych o produkcji tego sektora w Szwecji, Finlandii, Irlandii oraz Czechach, Słowacji, krajach bałtyckich, na Cyprze i Malcie, ^c w latach 2000-2012, wartości w cenach nominalnych, ^d szacunek

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostat.

13.10. Konkluzje

Przemysł tytoniowy – mimo szybko obniżającego się popytu krajowego – jest wciąż znaczącą branżą polskiego przemysłu spożywczego. W ostatnich latach wzmocnił on swoją pozycję jako eksporter wyrobów tytoniowych, wytwarzanych głównie z importowanych surowców, stał się trzecim producentem tych wyrobów w Unii i ma znaczące przewagi konkurencyjne na rynku europejskim.

Silna pozycja sektora wynika nie tylko z ekspansji eksportowej, lecz także z oszczędnego gospodarowania zasobami pracy i kapitału. W ciągu 5 lat znacząco poprawiła się produktywność i efektywność sektora. Jest to wynik zmniejszenia zatrudnienia i wartości majątku, zarówno trwałego, jak i obrotowego; wzrost wynagrodzeń był prawie czterokrotnie wolniejszy niż wydajności pracy, obniżyła się majątkochłonność produkcji, a znacząco wzrosła efektywność zasobów pracy i kapitału, nie tylko w skali mikro, lecz także makro. Zapewniło to utrzymanie bezpiecznej, choć relatywnie niskiej rentowności oraz zmniejszenie stanu zadłużenia przedsiębiorstw. Są to działania dostosowawcze, które utrwały silną pozycję konkurencyjną polskich producentów wyrobów tytoniowych.

14. Przemysł spożywczy

14.1. Popyt krajowy

Cechą rynku żywnościowego w Polsce jest ostatnio spadek popytu krajowego na żywność, napoje i wyroby tytoniowe (tab. 14.1). W 2013 roku wartość spożycia żywności i używek w cenach stałych była prawie o 5% mniejsza od najwyższego poziomu osiągniętego w 2008 roku. Była to duża zmiana jednego z głównych czynników rozwoju naszej gospodarki żywnościowej, gdyż przez poprzednie 15 lat spożycie tych dóbr wzrastało w tempie 2,8% rocznie.

Tabela 14.1. Spożycie i sprzedaż detaliczna żywności, napojów i wyrobów tytoniowych w Polsce

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013 ^a
Wartość spożycia w cenach bieżących (w mld zł)	207,1	218,8	225,8	233,4	239,8	237,0
żywności, napojów i wyrobów tytoniowych	156,1	162,5	167,9	174,0	179,1	178,5
Zmiany wartości spożycia w cenach stałych (w proc.)						
– żywności i napojów bezalkoholowych	2,4	0,1	0,1	-1,2	-2,0	-1,0
– napojów alkoholowych i wyrobów tytoniowych	2,3	0,8	-2,2	-1,7	-1,8	-2,0
– średnio żywności i używek	2,4	0,3	-0,5	-1,3	-1,9	-1,4
Udział żywności, napojów i wyrobów tytoniowych w wydatkach gospodarstw domowych (w proc.)	26,8	27,0	26,4	25,3	24,8	24,1
Sprzedaż detaliczna żywności, napojów i wyrobów tytoniowych w cenach bieżących (w mld zł)	194,0	204,3	209,8	215,7	222,4	219,4
w tym: żywności i napojów bezalkoholowych	146,5	152,2	156,0	161,0	166,2	165,8
Zmiany sprzedaży detalicznej w cenach stałych (w proc.)						
– żywności i napojów bezalkoholowych	0,9	-0,2	-0,2	-2,1	-1,1	-2,2
– napojów alkoholowych i wyrobów tytoniowych	2,4	0,1	-1,9	-1,9	-1,3	-7,8
– średnio żywności i używek	1,3	-0,1	-0,5	-2,0	-1,1	-3,2

^a dane nieostateczne

Źródło: Roczniki Statystyczne GUS, 2010, s. 587, 771, 772; 2013, s. 553, 726, 727; Mały Rocznik Statystyczny Polski 2014, GUS, Warszawa 2014, s. 212-213.

Jedną z przyczyn malejącego popytu krajowego na rynku żywnościowym było spowolnienie rozwoju gospodarczego, choć w ostatnich 5 latach PKB stale wzrastał w średnim tempie 2,7% rocznie i w 2013 roku był o 14,4% wyższy niż w 2008 roku. Stale wzrastały także dochody ludności, gdyż spożycie indywidualne w tym okresie zwiększyło się o 10%, a płace realne o 8%. W tej sytuacji obniżenie krajowego popytu na towary spożywcze można częściowo wyjaśnić szybko rosnącymi cenami żywności, napojów i wyrobów tytoniowych, gdyż w 2013 roku ceny żywności i napojów bezalkoholowych były o 20% wyższe niż w 2008 roku, a napojów alkoholowych i wyrobów tytoniowych o 28% (w tym tytoniu o 65%), przy inflacji ok. 16%. W tym okresie żywność, a szczególnie wyroby tytoniowe realnie drożały. Wzrost cen był więc jedynym źródłem wzrostu wartości spożycia i sprzedaży detalicznej żywności, napojów i wyro-

bów tytoniowych w cenach bieżących, które w ciągu 5 lat zwiększyły się odpowiednio o 14,4 i 13,1%. Oznacza to także, że siła oddziaływania na popyt krajowy wzrostu cen oraz zagrożeń wynikających ze światowego kryzysu ekonomicznego i finansowego była wyższa niż czynników dochodowych. Spowodowało to dalszy spadek udziału żywności, napojów i wyrobów tytoniowych w wydatkach gospodarstw domowych. W 2013 roku wynosił on ok. 24%, wobec 30% w 2000 roku i 36% w 1992 roku. Może to świadczyć nie tylko o zmianie struktury konsumpcji w Polsce, lecz także o postępie w zakresie racjonalizacji żywienia, gdyż w naszym kraju, podobnie jak w innych krajach rozwiniętych, obniża się wartość energetyczna przeciętnej racji pokarmowej.

14.2. Handel zagraniczny produktami przemysłu spożywczego

Skutki słabnącego popytu na żywność były z nadwyżką kompensowane szybko rosnącym eksportem. W ciągu ostatnich 5 lat eksport produktów polskiego przemysłu spożywczego – mimo kryzysu i recesji w wielu krajach, będących odbiorcami tych produktów – zwiększał się prawie o 12% rocznie (1,5 mld euro), a dodatkowo saldo wymiany zwiększyło się ponad dwukrotnie (do 6,6 mld euro). Było to wprawdzie tempo wolniejsze niż w latach 2003-2008, ale wciąż na tyle wysokie, że znacząco poprawiły się wszystkie główne miary konkurencyjności i umiędzynarodowienia tego sektora (tab. 14.2).

Tabela 14.2. Wyniki handlu zagranicznego produktami przemysłu spożywczego

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Eksport rolno-spożywczy (w mld euro)	11,3	11,5	13,5	15,2	17,9	20,4
w tym: produktów przemysłu spożywczego	9,6	9,3	11,4	13,0	14,7	16,7
Import produktów przemysłu spożywczego (w mld euro)	6,8	6,7	7,8	8,9	9,6	10,1
Saldo handlu produktami przemysłu spożywczego (w mld euro)	2,8	2,7	3,6	4,1	5,2	6,6
Wskaźniki (w proc.)						
– pokrycie importu eksportem	140,8	140,4	145,5	146,0	153,9	165,2
– samowystarczalność sektora ^a	106,9	107,9	109,6	110,2	112,0	115,3
– udział eksportu w sprzedaży sektora	22,5	25,6	28,0	29,3	30,6	33,7
– udział importu w zużyciu krajowym	16,7	19,7	21,1	22,1	22,2	23,5

^a stosunek produkcji do zużycia krajowego, które = produkcja + import – eksport

Źródło: na podstawie danych Ministerstwa Finansów i obliczenia własne.

I tak wskaźnik pokrycia importu eksportem produktów tego przemysłu zwiększył się aż o 25 punktów procentowych (do 165%), samowystarczalność sektora o ponad 8 p.p. (do 115%), udział eksportu w sprzedaży sektora o 11 p.p., a udział importu w zużyciu krajowym prawie o 7 p.p. Świadczy to o rosnącej konkurencyjności polskiego przemysłu spożywczego na rynkach światowych, głównie europejskich, lecz także o zwiększeniu umiędzynarodowienia jego działalności. W 2013 roku 1/3 produkcji tego sektora ulokowano na rynkach zagranicznych, a importowana żywność stanowiła prawie 1/4 zużycia krajowego.

14.3. Zasoby surowcowe przemysłu spożywczego

W ostatnich latach przemysł spożywczy nie napotykał na silne ograniczenia surowcowe. W latach 2008-2013 produkcja towarowa rolnictwa (w cenach stałych) zwiększyła się o 12,5% (w tempie 2,4% rocznie), ale przy dużej zmienności (tab. 14.3). Ponad trzykrotnie szybciej zwiększał się import surowców (produktów rolnictwa i półfabrykatów), który w tym samym okresie wzrósł o ponad 50% (średnio 9% rocznie).

Tabela 14.3. Podaż surowców do przetwórstwa spożywczego

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zmiany (w proc.) wartości:						
– produkcji towarowej rolnictwa (w cenach stałych)	6,1	2,8	-1,7	3,8	1,2	6,1
– importu surowców (w euro)	19,7	-6,6	16,1	18,2	6,6	5,6
Wartość produkcji towarowej rolnictwa (w mld zł, w cenach bieżących)	56,3	56,2	59,4	71,3	75,0	81,3
Wartość importu (w mln euro)						
– produktów rolnictwa	3 024	2 644	3 112	3 737	3 983	4 176
– półfabrykatów	3 461	3 410	3 917	4 573	4 837	5 182
Wartość zasobów surowcowych (w mld zł)	72,5	82,4	87,5	105,5	111,9	120,1
Udział produkcji towarowej rolnictwa w zasobach (w proc.)	77,7	68,2	67,9	67,6	67,0	67,7

Źródło: dane GUS i Ministerstwa Finansów oraz obliczenia własne.

Wartość podaży surowca w ciągu pięciu lat zwiększyła się w cenach bieżących o 66%, tj. o ok. 30% w cenach stałych. Produkty importowane stanowią już prawie 1/3 łącznych zasobów surowcowych, tj. o 10 p.p. więcej niż w 2008 roku. Zmniejsza się zależność przemysłu spożywczego od podaży surowców z krajowego rolnictwa i szybko postępuje proces internacjonalizacji także w zakresie zaopatrzenia surowcowego przetwórstwa.

14.4. Ceny na rynku rolno-spożywczym

Ostatnie lata są okresem wysokich cen żywności i cen produktów rolnych. Światowe ceny żywności – po przejściowym spadku w 2009 roku – powróciły do wysokiego poziomu z lat 2007-2008 i ostatnio są ponad dwukrotnie wyższe niż przed dziesięcioma laty (tab. 14.4). W Polsce produkty rolne i żywność też drożały. W 2013 roku ceny skupu były o 30% wyższe niż w 2008 roku, a ceny konsumenta żywności, napojów i wyrobów tytoniowych wzrosły w tym okresie o 22%.

Wolniej rosły ceny przetwórcy, gdyż w tym samym okresie zwiększyły się one o 17%, przy inflacji na poziomie 16% (3% rocznie). Takie zróżnicowanie zmian cen oznacza, że żywność drożała w każdym ogniwie łańcucha żywnościowego, najbardziej na poziomie producenta rolnego, oraz że w tym czasie znacząco kurczyły się marże przetwórcze. Była to nie tylko znacząca bariera rozwoju przetwórstwa żywności, lecz także czynnik ograniczający możliwości generowania nadwyżki ekonomicznej przez podmioty tego przetwórstwa.

Tabela 14.4. Ceny na światowym i krajowym rynku rolno-spożywczym

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1. Indeks cen FAO (2002-2004 = 100)	201,4	160,3	188,0	229,9	213,3	209,8
Zmiany indeksu cen FAO (w proc.)	24,8	-20,4	17,3	22,3	-7,2	-1,7
2. Zmiany cen krajowych (w proc.)						
– skupu produktów rolnictwa	-0,1	-3,8	5,2	19,5	6,1	-0,4
– zbytu producentów żywności i napojów	1,4	1,7	-0,2	8,6	4,2	1,2
– detalicznych: żywności i napojów bezalkoholowych	6,1	4,1	2,7	5,4	4,3	2,0
napojów alkoholowych	2,7	6,1	1,8	0,9	0,9	1,1
tytoniu	13,4	15,7	11,9	9,0	8,8	7,5
średnio	6,1	5,3	3,5	5,0	4,2	2,4
– inflacja	4,2	3,5	2,6	4,3	3,7	0,9

Źródło: FAO (<http://www.fao.world>) i dane GUS publikowane w Rocznikach Statystycznych.

14.5. Produkcja przemysłu spożywczego

W ostatnich latach nastąpiło wyraźne spowolnienie rozwoju sektora. Średnie tempo wzrostu produkcji przemysłu spożywczego wynosiło 3,3% rocznie i było prawie dwukrotnie wolniejsze niż w latach 2003-2007 (5,9%). Dotyczy to przede wszystkim produkcji napojów (tab. 14.5). Drugą cechą tego okresu jest duże zróżnicowanie skali zmian produkcji: żywności w przedziale od +0,6 do +6,5%, napojów od +4,4 do -8,5%, wyrobów tytoniowych od +7,1 do -3,8%, średnio produkcji przemysłu spożywczego od +1,0 do +6,2%. W tym okresie wysokie tempo wzrostu sektora osiągnięto tylko w 2012 roku. Głównym źródłem wzrostu przemysłu spożywczego był eksport, którego udział w przyroście wartości produkcji sprzedanej przekraczał 60% i wahał się od 40 do 125% (rys. 14.1).

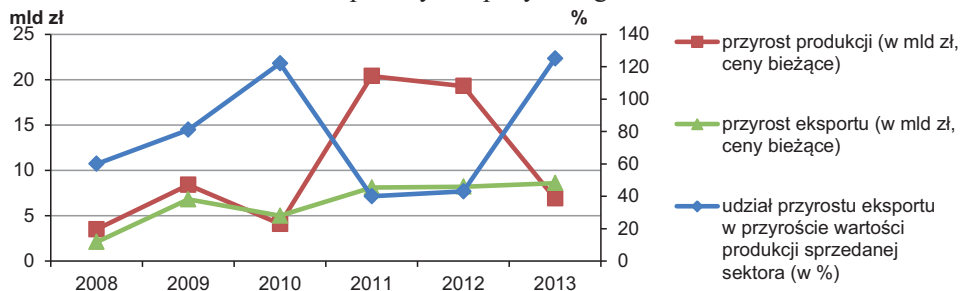
Tabela 14.5. Zmiany wartości produkcji przemysłu spożywczego (w proc. rocznie w cenach stałych)

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Produkcja artykułów spożywczych	0,6	4,5	4,6	4,2	6,5	2,4
Produkcja napojów	4,4	-0,8	-8,5	1,8	3,7	-0,4
Produkcja wyrobów tytoniowych	4,8	-3,8	-1,5	-2,8	5,9	7,1
Przemysł spożywczy średnio	1,0	3,9	2,8	3,8	6,2	2,2
w tym: – przerób wstępny	-1,4	6,6	-1,1	3,6	10,7	6,8
– przerób właściwy	0,4	0,6	-1,5	3,4	5,0	5,8
– przerób wtórny	3,9	5,6	1,9	5,3	4,3	3,3
– produkcja używek	3,2	-3,3	5,1	2,7	2,6	0,9
– produkcja na cele niespożywcze	3,5	10,3	7,9	-2,1	13,2	3,2

Źródło: dane GUS i obliczenia własne.

Ostatnio, podobnie jak w latach poprzednich, najszybciej rozwijało się przetwórstwo na cele niespożywcze (w latach 2008-2013 średnio 6% rocznie), w tym głównie produkcja biopaliw i pasz, oraz przetwórstwo wtórne, ale tylko w tempie 4% rocznie, podczas gdy w latach 2003-2007 rosło ono 7,2% rocznie. Duże spowolnienie rozwoju nastąpiło w produkcji używek (do 1,8% rocznie z prawie 6%), a utrzymało się relatywnie wysokie tempo wzrostu pierwotnego (wstępnego) przetwórstwa produktów rolnych (ok. 4,4% rocznie). Utrzymuje się powolna tendencja (2,3% rocznie) wzrostowa produkcji żywności standardowej (przerobu właściwego), która wcześniej rozwijała się najwolniej.

Rysunek 14.1. Udział eksportu w przyroście produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS i Ministerstwa Finansów.

14.6. Zasoby środków produkcji

Głównymi czynnikami każdej działalności gospodarczej są praca i kapitał. Najczęściej mierzone są one wielkością zatrudnienia i wartością środków trwałych lub całego majątku zaangażowanego w daną działalność. Nie są to jednak miary dobrze opisujące wartość tych zasobów, gdyż:

- jakość pracy zmienia się w czasie i jest różna w poszczególnych rodzajach działalności,
- wartość majątku trwałego rejestrowana jest w cenach ewidencyjnych z dnia, w którym dany składnik tego majątku był ewidencjonowany i dlatego nie wyraża ona ani bieżącej wartości majątku, ani też wartości w cenach stałych, a wszelkie przeliczenia są wątpliwe.

Dlatego też analizę tych zasobów i relacji między nimi według miar dotychczas stosowanych uzupełniono:

- wyceną wartości pracy opartą o trzyletnią jej opłatę,
- analizą całego majątku pracującego w danej działalności,
- szacunkiem łącznej wartości zasobów pracy i majątku.

Główne składniki tak rozumianych zasobów czynników produkcji pracujących w przemyśle spożywczym przedstawia tabela 14.6, z której wynika powolny spadek zatrudnienia oraz znacznie szybszy wzrost wartości środków trwałych. W tym sektorze występuje powszechnie znane zjawisko substytucji pracy żywej przez kapitał, co prowadzi do ciągłej poprawy technicznego uzbrojenia pracy (o 46% po roku 2008).

Wzrost majątku i zasobów łącznie był zbliżony do wzrostu produkcji (w cenach bieżących) i dlatego wskaźniki majątkochłonności produkcji i relacja zasobów do wartości produkcji w całym badanym okresie w zasadzie się nie zmieniły, a więc względny poziom zasobów utrzymuje się na dość stabilnym poziomie. Równocześnie wartość inwestycji w sektorze, po znaczącym obniżeniu w 2009 roku, później systematycznie wzrastała, osiągając w 2013 roku poziom nieco wyższy niż przed światowym kryzysem gospodarczym. W tym czasie obniżyła się relacja nakładów inwestycyjnych do wartości środków trwałych, co oznacza wydłużenie średniego okresu odnawiania majątku (z 10 do 12 lat).

Tabela 14.6. Zasoby środków produkcji

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Środki trwałe brutto (w mld zł)	72,8	77,6	81,8	87,7	94,0	100,5 ^a
w tym: maszyny i urządzenia	46,7	50,1	52,8	56,9	60,9	65,0 ^a
Środki trwałe netto (w mld zł)	39,3	40,4	42,4	44,4	47,2	50,3 ^a
Liczba pracujących (tys. osób)	465,3	461,0	454,3	439,2	442,5	440,0 ^a
Zatrudnienie (tys. osób)	404,1	393,1	398,3	393,8	388,5	384,1
w tym: w firmach dużych i średnich według F-01	307,9	297,6	300,3	299,8	299,2	298,4
Opłata pracy (w mld zł rocznie według F-01)	14,1	14,5	14,7	15,8	16,6	17,1
Majątek przedsiębiorstw (w mld zł)	103,5	108,9	110,8	127,7	134,3	143,8
w tym: trwałe	53,0	61,8	62,0	71,5	73,9	81,6
Zasoby środków produkcji ^b (w mld zł)	145,7	152,5	154,9	179,8	184,0	195,2
Techniczne uzbrojenie pracy ^c (w tys. zł/osobę)	115,6	127,4	132,6	144,9	156,8	169,2
Majątkochłonność ^d (w zł/zł)	0,486	0,491	0,504	0,480	0,466	0,481
Zasoby łącznie/produkcję (w zł/zł)	1,072	0,947	1,067	1,069	0,995	1,031
Inwestycje (w mld zł)	7,93	6,62	6,68	7,63	8,11	8,50 ^a
w tym: według F-01	7,32	5,93	5,92	6,53	6,73	7,11
wyposażenie	5,53	4,59	4,80	5,36	5,67	6,20 ^a

^a szacunek, ^b wartość majątku + trzykrotna roczna opłata pracy, ^c wartość początkowa maszyn i urządzeń na 1 zatrudnionego, ^d wartość początkowa środków trwałych na jednostkę produkcji

Źródło: dane GUS i obliczenia własne.

14.7. Produktywność i efektywność przemysłu spożywczego

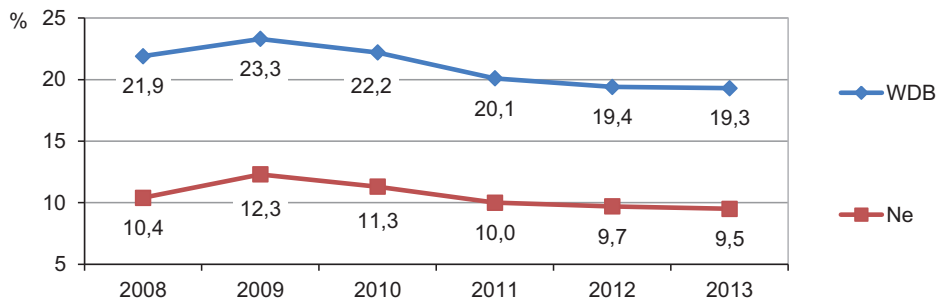
W ostatnich latach kontynuowana była tendencja szybkiego wzrostu wydajności pracy, która w 2013 roku była w cenach stałych o 27% wyższa niż w 2008 roku. Przyrost wydajności pracy był w 48,6% opłacony przyrostem średniej płacy. Ostatnio ujawniła się także słaba tendencja wzrostowa produktywności majątku trwałego i łącznych zasobów czynników wytwórczych (tab. 14.7).

Tabela 14.7. Mierniki produktywności i efektywności przemysłu spożywczego

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Wydajność pracy (w tys. zł, ceny bieżące)	370,5	402,2	407,2	463,7	519,7	543,6
w tym: firm dużych i średnich	366,1	383,3	431,1	482,0	562,2	.
Wydajność pracy (w tys. zł, ceny stałe)	429,4	452,8	465,2	488,6	525,4	543,6
Produktywność majątku trwałego (w zł/zł)	2,06	2,04	1,98	2,08	2,14	2,08
Produktywność zasobów (w zł/zł)	0,93	0,95	0,95	0,94	1,00	0,97
Efektowność mierzona WDB (w zł/zł)						
– nakładów pracy	2,12	2,32	2,19	2,14	2,16	2,13
– majątku	0,29	0,31	0,29	0,26	0,27	0,26
– zasobów	0,204	0,221	0,208	0,188	0,194	0,187
Efektowność mierzona Ne (w zł/zł)						
– nakładów pracy	0,99	1,22	1,11	1,06	1,08	1,05
– majątku	0,136	0,134	0,133	0,131	0,133	0,125
– zasobów	0,096	0,095	0,094	0,088	0,090	0,088

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS.

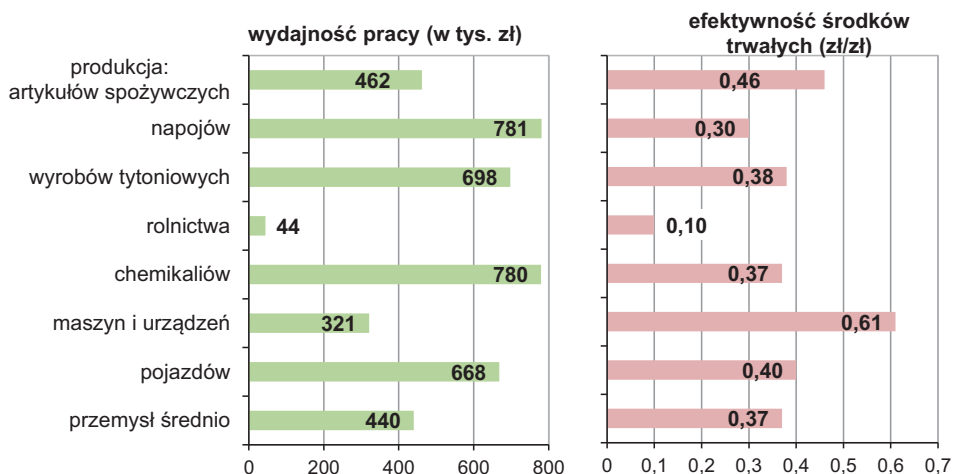
Rysunek 14.2. Udział wartości dodanej brutto (WDB) i nadwyżki ekonomicznej (Ne) w cenie bazowej produktów przemysłu spożywczego (według F-01)

Źródło: obliczenia własne według niepublikowanych danych GUS.

Inne są zmiany mierników efektywności. Z powodu malejącego udziału w cenie bazowej (rys. 14.2) wartości dodanej brutto (WDB) i nadwyżki ekonomicznej (Ne) obniżyła się efektywność majątku i łącznych zasobów, zarówno w skali makro (według WDB), jak i mikro (według Ne). W ocenianym okresie te mierniki zmniejszyły się średnio o 1/10. Wzrosła tylko efektywność nakładów pracy, choć od czterech lat następował także systematyczny jej spadek. Jednakże poziom wszystkich mierników efektywności przemysłu spożywczego, podobnie jak wydajności pracy, jest wysoki, wielokrotnie wyższy niż w rolnictwie i wyższy od przeciętnego poziomu całego polskiego przemysłu, choć wydajność pracy jest niższa niż w przemyśle chemicznym i samochodowym, a efektywność majątku trwałego niższa niż np. w przemyśle maszynowym (rys. 14.3).

Rysunek 14.3. Wydajność pracy i efektywność środków trwałych w wybranych działach polskiej gospodarki (w 2012 roku)

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS publikowanych w Roczniku Statystycznym 2013, GUS, Warszawa 2013.

14.8. Wyniki finansowe

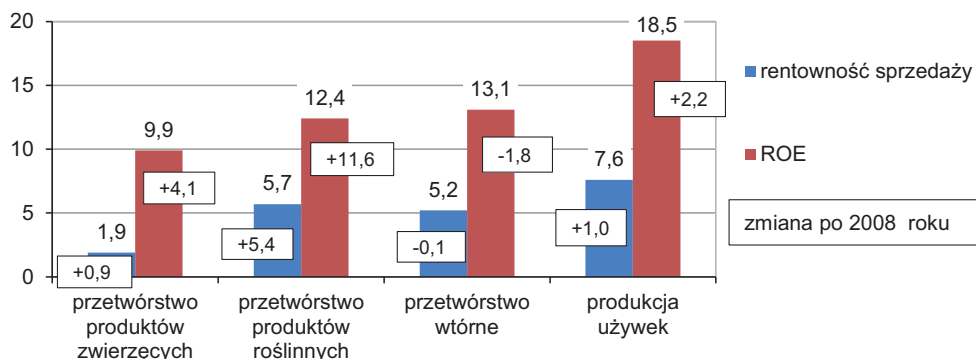
Przemysł spożywczy utrzymuje trwałą zdolność generowania zysków (tab. 14.8). Kwota zysku, po przejściowym obniżeniu w 2008 i 2011 roku, przekroczyła już 8 mld zł i była o 40% wyższa od średniej z lat 2007-2009, a rentowność sprzedaży utrzymuje się na poziomie 4% wartości obrotów netto. Rentowność kapitału własnego kształtuje się na wysokim poziomie w przedziale 12-15%, kilkakrotnie wyższym od zysków osiąganych z innych bezpiecznych zastosowań kapitału (depozytów czy obligacji). W firmach rentownych ulokowane jest prawie 90% produkcji sektora. Najlepsze wyniki finansowe osiągają producenci używek (7,6% obrotów i 18,5% kapitału własnego), a najniższą rentowność sprzedaży, średnio przynajmniej dwukrotnie niższą niż w innych działach tego sektora, osiągają przetwórcy produktów pochodzenia zwierzęcego (rys. 14.4), choć rentowność kapitału własnego (ROE = ok. 10%) jest także relatywnie wysoka.

Tabela 14.8. Wyniki finansowe przemysłu spożywczego

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zysk netto (w mld zł)	4,1	7,9	7,7	6,5	7,9	8,7
Rentowność sprzedaży netto (w proc.)	2,64	4,67	4,66	3,38	3,75	4,02
ROE (w proc.)	9,3	15,0	14,3	10,8	12,1	12,7
Udział firm rentownych w przychodach sektora (w proc.)	75,4	85,8	87,7	83,9	87,7	88,3

Źródło: obliczenia własne według sprawozdań F-01.

Rysunek 14.4. Zróżnicowanie rentowności przemysłu spożywczego w 2013 roku

Źródło: obliczenia własne według sprawozdań F-01.

14.9. Stan finansowy

Ostatnie lata są okresem dalszej poprawy stanu finansowego przedsiębiorstw przemysłu spożywczego (tab. 14.9). Stale wzrasta wartość kapitału własnego (od 2008 roku ponad 50%), a także środków własnych w obrocie i bieżąca płynność finansowa. Wprowadzie w 2013 roku obniżyły się te dwie miary stanu finansowego, ale było to zjawisko przejściowe, gdyż już w I półroczu 2014 roku nastąpiła znacząca ich poprawa (płynności do 1,46, a środków własnych w obrocie do 18,8 mld zł). W latach 2008-2013

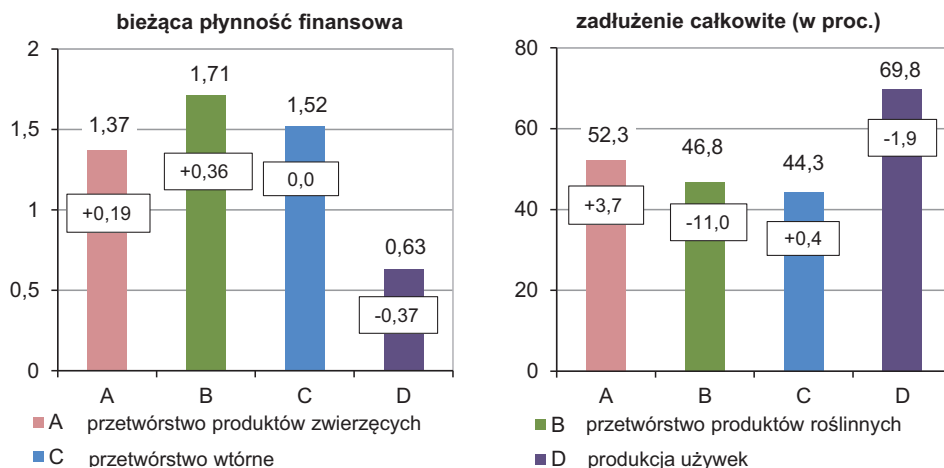
zmniejszyło się także zadłużenie przedsiębiorstw (z 57 do 51%), które jest już tylko o 5% wyższe od kapitału własnego (w 2008 roku było wyższe o 1/3, a w I półroczu 2014 roku jest już niższe o 6%).

Tabela 14.9. Stan finansowy przemysłu spożywczego

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Kapitał własny (w mld zł)	44,4	52,5	53,8	60,0	65,1	69,1
w tym: środki własne w obrocie	9,5	11,7	12,0	15,2	16,0	12,5
Zadłużenie (w mld zł)	59,2	56,3	57,0	67,8	69,2	72,5
w tym: krótkoterminowe	41,1	35,4	36,8	41,0	44,4	49,7
Płynność bieżąca	1,23	1,33	1,33	1,37	1,36	1,25
Zadłużenie całkowite (w proc.)	57,1	51,7	51,4	53,1	51,5	51,2

Źródło: dane GUS i obliczenia własne.

Rysunek 14.5. Zróżnicowanie bieżącej płynności i zadłużenia całkowitego w 2013 roku i zmiana po 2008 roku

Źródło: dane GUS i obliczenia własne.

Wśród czterech wyodrębnionych rodzajów przetwórstwa bezpieczny i stale poprawiający się stan finansowy osiąga przetwórstwo wtórne oraz produktów zwierzęcych i roślinnych (rys. 14.5). Natomiast trudna jest sytuacja producentów używek (głównie piwa i wyrobów tytoniowych), gdyż współczynniki bieżącej płynności finansowej są bardzo niskie (<1,00), a zadłużenie duże, wynoszące ok. 70% aktywów. Trzeba jednak uwzględnić, że w tej części przemysłu spożywczego duże są przepływy finansowe między firmami zależnymi oraz trwale aktywa finansowe, które zniekształcają mierniki bieżącej płynności finansowej. Dlatego też można uznać, że stan finansowy przedsiębiorstw jest bezpieczny i nie stwarza zagrożeń dla kontynuowania i rozwoju działalności w zakresie produkcji żywności, napojów i wyrobów tytoniowych.

14.10. Struktura podmiotowa przemysłu spożywczego

Po 2008 roku liczba czynnych przedsiębiorstw przemysłu spożywczego jest dość ustabilizowana łącznie na poziomie ok. 15-16 tys. podmiotów, w tym nieco ponad 6 tys. firm przemysłowych (ponad 9 pracowników), z czego ok. 280 dużych (>249 osób), niespełna 1200 średniej wielkości (od 49 do 249 osób) oraz ok. 14 tys. firm małych i mikro (tab. 14.10).

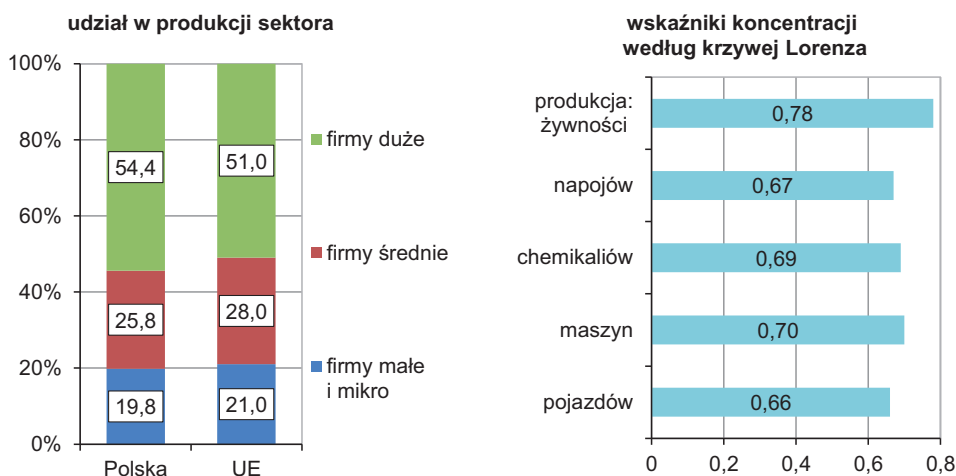
Tabela 14.10. Firmy przemysłu spożywczego

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba firm	17 527	15 686	15 971	15 185	15 726	.
w tym: przemysłowe	6 512	6 086	6 470	6 150	6 001	6 121
w tym: duże	288	283	287	278	282	274
średnie	1 228	1 209	1 211	1 156	1 159	1 178
Udział w liczbie pracujących (w proc.)						
firm dużych	37,5	37,0	38,3	39,1	39,5	39,5 ^a
firm średnich	28,2	28,4	28,3	28,8	27,8	28,3 ^a
Udział w produkcji (w proc.)						
firm dużych	52,3	53,4	54,1	54,5	54,4	54,5 ^a
firm małych i mikro	20,6	20,3	20,1	19,4	19,8	19,5 ^a

^a szacunki własne

Źródło: obliczenia własne na podstawie publikowanych (w Rocznikach Statystycznych Przemysłu) i niepublikowanych danych GUS.

Rysunek 14.6. Porównanie stopnia koncentracji polskiego przemysłu spożywczego na tle UE i innych działów przetwórstwa przemysłowego w 2012 roku

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS, publikowanych w Roczniku Statystycznym Przemysłu, oraz Data & Trends of the European Food and Drink Industry 2012.

W tym okresie kontynuowany był powolny proces koncentracji przemysłu spożywczego, gdyż po ok. 2 p.p. wzrósł udział firm dużych w zatrudnieniu i produkcji tego sektora, przy powolnym osłabianiu pozycji firm najmniejszych. Ostatnio udział

firm dużych w produkcji sektora był nieco wyższy niż średnio w UE, a nieco słabsza była pozycja firm małych i mikro oraz średnich. Wskaźniki koncentracji produkcji żywności są nawet wyższe niż w innych głównych gałęziach polskiego przemysłu.

14.11. Polski przemysł spożywczy na tle UE

Polski przemysł spożywczy jest coraz silniejszy w UE. Jesteśmy szóstym w Unii producentem wyrobów przemysłu spożywczego z udziałem wynoszącym prawie 9% (w 2003 roku było to 6,8%) i coraz bardziej zbliżamy się do poziomu brytyjskiego. Za 3-4 lata Polska może być piątym producentem żywności w UE. Produkcja tego sektora w przeliczeniu na 1 mieszkańca jest już wyższa od średniej „starej” Unii, zbliżona do poziomu Francji, Niemiec i Hiszpanii, choć wyraźnie (średnio o 1/3) niższa niż w krajach o najbardziej rozwiniętym sektorze żywnościowym, takich jak: Holandia, Irlandia, Dania czy Belgia. Polska pod tym względem wyraźnie wyprzedza wszystkie kraje „nowej” Unii Europejskiej.

Wydajność pracy w polskim przemyśle spożywczym zbliża się do średniego poziomu osiąganego w UE-15 oraz takich krajów, jak: Francja, Wielka Brytania czy Hiszpania, nieco wyższa od średniej Niemiec, a wyraźnie wyższa niż w krajach UE-12 oraz w Grecji czy Portugalii. Wyraźnie zmniejszył się dystans pod względem wydajności pracy w polskim przemyśle spożywczym od poziomu w „starej” Unii (z 40% w 2000 roku i 33% w 2005 roku do 18% w 2012 roku).

Tabela 14.11. Przemysł spożywczy w Polsce i w innych krajach UE w 2012 roku

Kraje	Udział krajów w produkcji przemysłu spożywczego UE-27	Wydajność pracy ^a (w tys. euro na 1 pracownika)	Produkcja ^a (w euro na 1 mieszkańca)	Średnie obroty ^a 1 firmy (w mln euro)	Eksport rolno-spożywczy (w proc. PKB) ^b
Kraje UE-15	82,7	271,7	2 178	3,8	2,4
Niemcy	17,2	211,6	2 206	5,8	2,0
Francja	14,7	266,3	2 416	2,7	2,1
Włochy	11,4	352,7	2 003	2,1	1,6
Wielka Brytania	9,9	257,4	1 638	13,3	1,0
Hiszpania	10,3	306,8	2 276	3,9	2,2
Holandia	5,3	444,4	3 299	11,8	8,9
Kraje UE-12	17,3	174,7	1 799	3,5	3,6
Polska	8,6	223,8	2 339	6,3	3,9
Czechy	1,7	170,7	1 715	2,1	2,6
Litwa	0,6	153,4	2 003	4,5	7,5

^a w cenach porównywalnych, tj. ceny bieżące skorygowane parytetem siły nabywczej, ^b według M. Bułkowska, R. Mroczek, M. Tereszczuk, *Pozycja polskiego przemysłu spożywczego w Unii Europejskiej*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2014, maszynopis.

Źródło: Eurostat, obliczenia własne oraz M. Bułkowska, R. Mroczek, M. Tereszczuk, *Pozycja polskiego przemysłu spożywczego w Unii Europejskiej*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2014, maszynopis.

Przeciętne obroty 1 firmy spożywczej w Polsce są już wyraźnie wyższe od średniej unijnej i od poziomu osiąganego w takich krajach, jak: Francja, Włochy czy Hiszpania, ale wciąż niższe niż w krajach o największej konkurencyjności sektora żywnościowego. Do największych w Europie należy poziom rozwoju eksportu rolno-spożywczego mierzony jego relacją do PKB. Relacja ta jest wyższa tylko w takich krajach, jak: Holandia, Belgia, Dania, Irlandia czy Litwa.

14.12. Konkluzje

Polski przemysł spożywczy, działając w warunkach zagrożeń wynikających z różnych kryzysów światowych, był pod silną presją malejącego popytu krajowego na żywność oraz wysokich i rosnących cen produktów rolno-spożywczych. W tej sytuacji głównym czynnikiem rozwoju przemysłu spożywczego był eksport, który zwiększał się w tempie ok. 10% rocznie, co stworzyło możliwość wzrostu produkcji wyrobów tego przemysłu w tempie zbliżonym do tempa rozwoju gospodarczego kraju (PKB).

Wzrost produkcji sektora następował w warunkach stopniowo malejącego zatrudnienia, przy relatywnie wysokim poziomie inwestowania, co skutkowało dość szybkim wzrostem technicznego uzbrojenia pracy i wydajności pracy. Utrzymany został wysoki standard techniczny potencjału wytwórczego sektora. Kurcząca się marża przetwórcza wymuszała oszczędne gospodarowanie zasobami pracy żywej i uprzedmiotowionej oraz innymi środkami produkcji. Świadczy o tym nie tylko wzrost wydajności pracy, lecz także utrzymanie osiągniętego wcześniej poziomu produktywności i efektywności prowadzonej działalności, szczególnie w skali mikro, oraz dość stabilnej zdolności generowania zysków i bezpiecznego stanu finansowego przedsiębiorstw. W efekcie polski przemysł spożywczy wzmocnił swoją pozycję w Unii Europejskiej, zwiększył powiązania z rynkami zagranicznymi oraz swoją pozycję konkurencyjną na tych rynkach.

Procesy dostosowawcze przemysłowych producentów żywności i napojów do zmieniających się i trudnych uwarunkowań rynkowych i makroekonomicznych polegały głównie na:

- rozwijaniu eksportu, szczególnie w działach zorientowanych na odbiorców zagranicznych;
- skutecznym konkurowaniu z przetwórstwem lokalnym, głównie asortymentem i jakością takich wyrobów, jak mięso i przetwory, pieczywo, wyroby cukiernicze, napoje, żywność wygodna i funkcjonalna;
- oszczędnym gospodarowaniu wszystkimi głównymi środkami produkcji (pracą, energią, usługami, surowcami itp.).

Nasilenie takich działań dostosowawczych było różne w poszczególnych branżach, ale miały one charakter powszechny, a inspirowane były głównie przez liderów i firmy globalne oraz przez sieci handlowe.

Literatura

„Biuletyny Statystyczne GUS” z lat 2008-2014, nr 1-12.

Bułkowska M., Mroczek R., Tereszczuk M., *Pozycja polskiego przemysłu spożywczego w Unii Europejskiej*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2014, maszynopis.

Chudoba Ł., *Wpływ Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej na polski handel zagraniczny cukrem i krajowy rynek cukru*, [w:] *Wpływ instrumentów polityki handlowej Unii Europejskiej na handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi*, red. R. Mroczek, seria „Program Wieloletni 2005-2009”, nr 155, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2009.

Dane Eurostat.

Dane FAO (<http://www.fao.world>).

Data & Trends of the European Food and Drink Industry 2012.

Kucharczyk K., *Firmy cukiernicze walczą o klientów*, „Rzeczpospolita”, 14.04.2014 r.

Kucharczyk K., *Ostra walka na rynku słodyczy*, „Rzeczpospolita”, 14.10.2013 r.

Kucharczyk K., *Słodycze mały wzrost*, „Rzeczpospolita”, 22.02.2012 r.

Lista 500 z 2014 roku, „Rzeczpospolita”, 23.04.2014 r.

Lista 2000 polskich przedsiębiorstw i eksporterów, „Rzeczpospolita”, 28.10.2014 r.

Mały Rocznik Statystyczny Polski 2014, GUS, Warszawa 2014.

Popyt na żywność, [w:] *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2012 roku*, red. A. Kowalski, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2013.

Procesy dostosowawcze polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego (1), red. R. Mroczek, seria „Program Wieloletni 2011-2014”, nr 4, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2011.

Procesy dostosowawcze polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego (2), red. R. Mroczek, seria „Program Wieloletni 2011-2014”, nr 35, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012.

Procesy dostosowawcze polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego (3), red. R. Mroczek, seria „Program Wieloletni 2011-2014”, nr 75, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2013.

Roczniki Statystyczne GUS z lat 2009-2013.

Roczniki Statystyczne Przemysłu GUS z lat 2008-2013.

Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2011, 2013, GUS, Warszawa 2011, 2013.

„Rynek cukru. Stan i perspektywy”, nr 38, 40 i 41, seria „Analizy Rynkowe” z lat 2011, 2013 i 2014, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

„Rynek mięsa. Stan i perspektywy”, nr 34-46, seria „Analizy Rynkowe” z lat 2008-2014, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

„Rynek mleka. Stan i perspektywy”, nr 46, seria „Analizy Rynkowe” 2014, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

„Rynek owoców i warzyw. Stan i perspektywy”, nr 42 i 45, seria „Analizy Rynkowe” 2013 i 2014, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

„Rynek pasz. Stan i perspektywy”, nr 26, 31 i 35, seria „Analizy Rynkowe” 2009, 2012 i 2014, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

„Rynek ryb. Stan i perspektywy”, nr 13 i 22, seria „Analizy Rynkowe” 2010, 2014, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

„Rynek rzepaku. Stan i perspektywy”, nr 46, seria „Analizy Rynkowe” 2014, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

Rynek Wewnętrzny z lat 2008-2013, GUS, Warszawa z lat 2009-2014.

„Rynek zbóż. Stan i perspektywy”, nr 36-47, seria „Analizy Rynkowe” z lat 2009-2014, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

„Rynek ziemniaka. Stan i perspektywy”, nr 41, seria „Analizy Rynkowe” 2014, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

Szczepaniak I., *Ceny konsumenta żywności w Polsce i Unii Europejskiej*, „Przemysł Spożywczy” 2014, nr 10.

Ziętara W., *Polskie gospodarstwa trzodowe na tle gospodarstw wybranych krajów*, seminarium IERiGŻ-PIB, Warszawa, 04.07.2014 r.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

*Nakład 270 egz., ark. wyd. 10,76
Druk i oprawa: EXPOL Włocławek*